

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM
2021/I. SZÁM

A Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirata

Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel:

Dr. Böröndi Gábor altábornagy (dr. jur.)

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD) (Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD) (Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc) (Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD) (Bournemouthei Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD) (Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

Szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Gáspár Katalin

Tördelőszerkesztő: Petrezselyem Kitti

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az

Európai Katonai Sajtósövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM,
2021/I. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Bali Tamás ezredes:

Fegyvernemi kultúraváltás a H145M helikopter hazai rendszerbe állításával 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Somodi Zoltán őrnagy:

Nem hagyományos hadviselés az országvédelemben 14

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Várdai Mihail Istvanovics százados:

A világűr militarizálásának kérdéseiről 34

Nagy Imre őrmester:

A tengerek biztonságáról, különös tekintettel a Guineai-öböl térségére 51

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Simicskó István:

A hazafiság kihívásai és próbatételei a 21. században 66

Czeglédi Mihály alezredes:

A küldetésorientált vezetési szemlélet kialakulását befolyásoló tényezők 75

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

A hadműveleti tervezés története és a francia hadműveleti művészet
az indokínai háborúban 89

LOGISZTIKA

Szatai Zsolt József őrnagy – Horváth Tibor alezredes:

A robbanószerkezetek felderítésének története 2. (1951-től napjainkig) 101

HADTÖRTÉNELEM

Cservenka Ferdinánd:

A szlovák haderő helyzete a Szovjetunió elleni hadba lépés előtt 116

FÓRUM

Négyesi Imre alezredes:

A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának társadalmi kérdései 133

Nagy László ny. mk. ezredes:

A Magyar Hadtudományi Társaság jubileuma 145

SZEMLE

Szakály Sándor:

Aranysarkantyúsok 155

Doucha Lilla:

Tizenkét esszé a hibrid fenyegetésekre adott civil-katonai válaszokról 157

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 160

ABSTRACT 168

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD),
az MH Szolnok Helikopter Bázis parancsnokhelyettese

Somodi Zoltán őrnagy, tervező főtitisz
(Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-
parancsnokság Tervezési és Kiképzési Főnökség
Tervező és Hatásértékelő Részleg)

Várdai Mihail Istvanovics százados,
beosztott tiszt (MH Parancsnokság Hadművelési
Csoportfőnökség Fegyverzet-ellenőrzési Főnökség)

Nagy Imre őrmester, kiképző altiszt
(MH Altiszti Akadémia Nemzetközi Kiképző Alosztály)

Dr. Simicskó István (PhD) országgyűlési képviselő,
hazafias és honvédelmi nevelésért felelős
kormánybiztos, a Honvédelmi Sportszövetség elnöke

Czeglédi Mihály alezredes,
a Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-
parancsnokság főtitiszje

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy, egyetemi tanársegéd
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és
Honvédtisztképző Kar Hadtörténelmi, Filozófiai
és Kultúrtörténelmi Tanszék)

Szatai Zsolt József őrnagy, PhD-hallgató
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi
Doktori Iskola)

Dr. Horváth Tibor alezredes (PhD), egyetemi docens
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi
és Honvédtisztképző Kar Hadászati Tanszék)

Cservenka Ferdinánd történész,
a Károli Gáspár Református Egyetem Történelem-
tudományi Doktori Iskolájának hallgatója

Dr. Négyesi Imre alezredes (PhD), egyetemi docens,
tanszékvezető (Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Informatikai Tanszék)

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes (DSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész, egyetemi
tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár
főigazgatója

Doucha Lilla,
a Magyar Ifjúsági Atlanti Tanács tagja

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Bali Tamás ezredes:

FEGYVERNEMI KULTÚRAVÁLTÁS A H145M HELIKOPTER HAZAI RENDSZERBE ÁLLÍTÁSÁVAL

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség vezetése évtizedek óta foglalkozik a szovjet/országi fegyverzetre épülő haderő megújításának lehetséges irányjaival. A megújítás messze túlmutat az országvédelmi követelményeken, mert figyelembe kell venni gazdasági, politikai és védelempolitikai tényezőket is. Ebben a különböző irányultságú érdekektől vezérelt környezetben kellett megtalálni azt a hosszú távú megoldást, mely fenntartható módon egyaránt biztosítja a hazai védelmi igények kielégítését és a szövetségi elvárásoknak való megfelelést. A H145M típusú könnyű helikopter hazai rendszerítésével egy olyan korszerű technológiát képviselő légi jármű jelent meg a Magyar Honvédség kötelékében, amely kultúraváltást eredményezett a forgószárnyas erőknél. A szerző tanulmányában ennek részleteit mutatja be.

KULCSSZAVAK: H145M, helikopter, digitális technológia, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

Vissza kell tekinteni a múltba ahhoz, hogy érthető legyen a kultúraváltás fogalma a magyar forgószárnyas erőknél belül. Meg kell vizsgálni azt, hogy honnan indultunk és hová értünk.

Megítélésem szerint amikor a gyökereinkre tekintünk vissza, akkor leginkább azt az időszakot kell vizsgálnunk, amikor a magyar haderő még a Varsói Szerződés (VSZ) keretein belül tevékenykedett. Fontos ez, hiszen az a korszak minden tekintetben rányomta bélyegét az akkori és részben a mai haderő technikai felszereltségére, műveleti eljárásrendjeire. Az akkori magyar hadseregnek egyrészt az országvédelmi feladatait kellett teljesítenie, másrészt helyt kellett állnia a VSZ szövetségi keretén belül is. Folyamatosan késznek kellett lennie a nyugati irányból a Szovjetunió elleni, azaz keleti irányba történő ellenséges előrenyomulás megállítására, de legalábbis lassítására. Feladata volt a behatoló NATO-erők feltartóztatása a területén addig, míg a katonai értelemben messze potensebb szovjet haderő a harcászati területre fel nem sorakozik vagy sorakozott volna. Mindemellett volt egy – véleményem szerint teljesíthetetlen – további szövetségi feladata, miszerint képesnek kellett volna lennie támadó műveletekre a délnyugati hadszíntéren.

Kijelenthető, hogy Magyarország ahogyan ma, úgy a hidegháború időszakában is a geostratégiai elhelyezkedéséből adódóan gyakorlatilag a NATO és az akkori Szovjetunió, illetve a mostani Oroszország ütközőzónájában helyezkedett el. De nemcsak önmagában, hanem vele együtt a Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia és Bulgária is.

Ez a stratégiai státus Magyarország számára katonai szempontból azt eredményezte, hogy hadereje meghatározóan szovjet haditechnikai eszközökkel volt felszerelve. Ezek az eszközök – szintén hazánk stratégiai jelentőségű feladatrendszeréből adódóan – magas

hadrafoghatósági szinttel rendelkeztek, viszont a harcászati képességeik korlátozottak voltak. Nyilvánvaló okok miatt a hadviselés hangsúlya az önvédelmen volt, kevésbé a támadáson. Ez a kiképzés területén is megmutatkozott. Szűken a forgószárnyas képzésre koncentrálva kijelenthető, hogy az azt szabályzó, számunkra biztosított szovjet (de magyarra fordított) kiképzési utasítások^{1,2} nem tartalmazták a támadó műveletek támogatásához szükséges harcászati eljárásokat. Mindezért az akkoriban a csapatoknál folyó harckiképzést hiányosnak kell tekinteni. A kiképzési hiányosság további összetevője az is, hogy a helikoptertervezők képzése a Szovjetunióban döntően az alapjártasságok és -készségek kialakítására koncentrált, gyakorlatilag teljes mértékben nélkülözte a harcászati képzést.

Mindez azonban nem okozott égető problémát addig, míg a helikopterbázis harci és szállítóhelikopteres katonái (helikoptertervezők, fedélzeti technikusok és ajtólövészek) oktatóként meg nem jelentek az afganisztáni hadszíntéren.³ Ott, ahol olyan támadó jellegű eljárások oktatását várta el tőlünk a szövetségeseinken túl az afgán hadvezetés, melyekkel sikeresen vehették fel a harcot a kormányellenes erőkkel. A feladatot – leginkább az amerikai erőkkel együttműködve – megoldottuk, de ott már kontrasztosan jelentkeztek a hiányosságok. A tanulási folyamat eredményeként mind a harci, mind pedig a szállítóhelikopteres kiképzési utasításokat kiegészítettük, a szolnoki harckiképzés átalakult.

Katonáinknak Kabulban és Sándandban lehetőségük nyílt azokkal az amúgy fizetés nélküli szabadságon az országban tartózkodó orosz hivatásos katonákkal egyeztetniük, akik a NATO-erők által Afganisztánnak vásárolt Mi-24 és Mi-17 helikoptereket az amerikai fél által bérelt szolgáltatás útján üzemeltették. Ők lehetőséget adtak arra, hogy megismerjük azokat a kiképzési utasításokat is, amelyeket a magyar haderő részére a szovjet haditechnikai eszközök rendszeresítésének idején nem adtak át, pontosabban azokat, melyeket kifejezetten a támadó és manőverező harc megvívására dolgoztak ki.

A KÖZELMÚLT ESEMÉNYEINEK HATÁSA A FORGÓSZÁRNYAS FLOTTA ÁTALAKÍTÁSÁRA

1999. március 12., Magyarország NATO-csatlakozása óta új helyzet alakult ki. Abban az időben, a balkáni válság tetőpontján hazánk újból kiemelt stratégiai helyzetbe került. Alig néhány nappal csatlakozását követően lehetősége nyílt szövetségi elkötelezettségének bizonyítására, miután a NATO a koszovói válság nyomán március 24-én elindította jugoszláviai légi műveletét, amelyben Magyarország sokoldalúan támogatta⁴ a műveletben részt vevő NATO-erőket. A NATO-taggá válással azonban az akkori magyar katonai vezetés nehéz örökséget kapott: keleti eredetű fegyverzet és korlátozott/hiányos kiképzettség birtokában kellett megfelelnie egy más, nyugati szemléletű katonai gondolkodás elvárásainak.

¹ Re/1320 Mi-8/17 Helikopter Harckiképzési Szakutasítás. Honvédelmi Minisztérium, 1981.

² Re/390 Mi-24D Helikopter Harckiképzési Szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1977.

³ Az MH Mi-35 Légi Kiképzés Támogató Csoport 2010. április 9-től 2013. április 30-ig Kabulban támogatta a NATO Afganisztáni Kiképző Misszióját egy olyan 10 fős helikoptertervezői, illetve repülő-műszaki kiképzőcsoporttal, melynek feladata az afgán légierő harci helikopteres erőinek képzése volt. Emellett az MH Mi-17 Légi Tanácsadó Csoport 2011. augusztus 24-től 2014. október 1-jéig a Sándand Légibázison váltásonként 11 fővel hajtotta végre az afgán szállítóhelikopter-fedélzeti személyzettagok, illetve afgán repülő-műszaki kiképzési feladatait.

⁴ A magyarországi támogatás lényegében a légtere biztosításában, illetve a repülőbázisainak használatba adásával valósult meg.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a helyzet fenntarthatatlan. A volt szovjet, illetve orosz haditechnikai eszközök rendszerben tartása a NATO-csatlakozást követően egyre nagyobb nehézségekbe ütközött. Az üzemeltetéshez szükséges logisztikai folyamatok akadózni kezdtek, és nemcsak a helikopterek, hanem az összes haditechnikai eszköz fenntartása egyfajta logisztikai rémálommá vált. A hadrafoghatóság fenntartása az alkatrész-utánpótlás akadozása miatt lehetetlenné vált. Érthető módon az oroszok a továbbiakban már nem akarták támogatni az ellenük irányuló magyar haderő fenntartását.

Az oroszokkal kötött fenntartási szerződések már nem voltak előnyösek számunkra. Az alkatrészek leszállítására tőlük kapott határidők végletesen megnyúltak, például a rendszerben lévő légi járművek fenntartásához szükséges eszközök beszállításai 180 napos határidővel teljesültek. Nyilvánvaló volt, hogy ez már rövid távon is fenntarthatatlan, ezért nyugati irányba kell fordulni, és meg kell találni azokat a lehetőségeket/megoldásokat, amelyekkel ki lehet váltani az akkori orosz, amúgy is elöregedett haditechnikai eszközparkot.

Érthető módon a politikai érdekszféra átalakulása kényszerítette ki a haderő megújításának igényét, melynek kapcsán a helikopterek tekintetében gyakorlatilag 2000-től megkezdődött a flottaváltás előkészítése. Az egyeztetések után három, egymást követő esetleges beszerzési irány körvonalazódott.

Az időben első projekt megvalósulása esetén – amerikai felajánlásból – viszonylag nagy létszámú UH-1 helikopterflottát lehetett volna kialakítani. Bár a helikopterek beszerzése nem járt volna költségvonzattal, de fenntartásuk nagyon komoly ráfordítást kívánt volna meg, melynek csupán csak az egyik összetevője lett volna az, hogy a helikoptereket periodikus karbantartásokra vissza kellett volna szállítani az amerikai kontinensre. Emellett természetesen az egész repülő-műszaki kiszolgáló háttérrel le kellett volna cserélni az amerikai rendszert.

A tervezett helikopterflotta borsos üzemeltetési költségeit kritizáló hangok mellett megjelentek a gépek életkorával kapcsolatos fenntartások is, konkrétan: mi indokolja, hogy lecseréljük a közel 40 éves, kiépült infrastruktúrájával rendelkező és bejáratott helikopterflottánkat egy ugyanolyan idős, csak kisebb képességekkel rendelkező másikkra? Mivel a gazdasági jellegű kételyek mellett megjelentek a szakmaiak is, így az amúgy számunkra felajánlott, valóban elöregedett technológiát képviselő UH-1-esek rendszeresítéséről megszakadtak a tárgyalások.

Ezután kezdett a honvédelmi tárca az AgustaWestland projekttel foglalkozni, amelyen belül a minisztérium előrehaladott tárgyalásokat folytatott az olasz féllel az AW109 könnyű és az AW139 közepes szállítóhelikopterek beszerzésével kapcsolatban. A beszerzési program a megvalósulás határán bukott meg, mivel az AgustaWestland – ma Leonardo – vezetésével kapcsolatban korrupciós vádak merültek fel egy korábbi indiai gépeladás kapcsán. Ez a projekt a továbbiakban politikailag vált felvállalhatatlanná.

Időben a harmadik lehetséges beszerzési irányként merült fel az amerikai Sikorsky cég európai, azaz lengyelországi üzemében gyártott S-70i típus rendszeresítése. Annak az UH-60 Black Hawk-nak a nemzetközi piacra gyártott változata, amely nagyon komoly katonai múlttal rendelkezik, amely már több hadszíntéren bizonyított. Az elhúzódozó tárgyalások idején – annak érdekében, hogy a hazai forgószárnyas képesség ne szűnjön meg – a Mi-17 és a Mi-24 helikopterek nagyjavításon estek át, két Mi-8 helikopter pedig beszerzésre került. A nagymérvű ráfordítás megszüntette a döntéskényszert, és ennek hatására a tárgyalások e projekt tekintetében is megszakadtak.

A JELEN DÖNTÉSEI, MELYEK HOSSZÚ TÁVON HATÁROZZÁK MEG A JÖVŐT

Nyilvánvaló, hogy egy nagymérvű fegyverzeti beszerzéssel kapcsolatos döntést politikai, gazdasági, illetve védelempolitika érdekek/összetevők határoznak meg. Annál figyelembe kell venni az ország gazdasági lehetőségeit, a politikai és a stratégiai kapcsolatrendszerét, függőségeit, politikai irányultságát, a döntéssel megszerezhető politikai és gazdasági előnyöket – és persze hátrányokat.

Magyarország számára – az EU tagállamként – kézenfekvőnek kell lennie annak, hogy elsősorban az Unió országaiban gyártott eszközök beszerzését vizsgálja meg, támogatva ezzel az uniós fejlesztéseket és gazdaságot, illetve így is erősítve saját uniós tárgyalási pozícióit. Ezt természetesen nem nézik jó szemmel azok a világgazdaságot amúgy is meghatározó nagyhatalmak, amelyek komoly fegyvergyártási kapacitással rendelkeznek, illetve érdeklükben áll a velük gazdasági versenyben lévő Európai Unió gyengítése. Ebben az esetben megtörténhet, hogy e nagyhatalmak diplomáciai és gazdasági eszközökkel kényszerítik Magyarországot az ő eszközeik beszerzésére. Ugyanakkor, ha a magyar politikai és katonai vezetés az Európai Unió kívüli haditechnikai eszközök beszerzését irányozza elő, akkor az Unió szervezete joggal kérdezheti azt meg, hogy a kontinens szívében miért fordulunk el Európától. Egy ilyen döntés olyan diplomáciai hátrányokat és gazdasági szankciókat eredményezhet, melyek hosszú távon hátrányosan érinthetik országunkat. Ebben a helyzetben kell meghozni a salamoni döntést.

A problémát a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program⁵ 2016. december 20-i bejelentése oldotta fel. Ez a program – ha csak szűken a légi haderőnemet tekintjük – nagyon komoly képességnövelő beszerzéseket tett lehetővé. Megteremtette a hadászati szintű légi személyszállítások lehetőségeit az Airbus A319 és Dassault Falcon 7X repülőgépekkel, illetve biztosította a már előregedett Jak–52 kiváltását a Zlin Z242L és a Zlin Z143LSi könnyű kiképző repülőgépekkel.

A forgószárnyasok tekintetében e programon belül jelenik meg az Airbus H145M és az Airbus H225M típusú helikopterek beszerzése.

Az Airbus cég által gyártott 20 db H145M, azaz katonai (*Military*) változatú könnyű többcéltű helikopterek beszerzésére vonatkozó szerződést 2018. június 29-én írták alá.⁶ Fél év múlva, 2018. december 14-én született meg a végleges döntés, illetve került aláírásra a szerződés 16 db Airbus H225M közepes szállítóhelikopter beszerzéséről.⁷ Történelmi jelentőségű döntés volt ez a helikopteres erők életében, hiszen egy 18 évet felölölő hosszú munkát zártak le a szerződések aláírásával.

Mindezekkel összhangban, az első két darab H145M helikopter 2019. november 18-án meg is érkezett az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis telephelyére.

⁵ Simicskó István, akkori honvédelmi miniszter, meghirdette a Zrínyi 2026 elnevezésű honvédelmi-haderőfejlesztési programot, melynek célja a Magyar Honvédség felfelé ívelő pályára állítása a hadfelszerelés megújításával. A program fejlesztési tervei között szerepel még az önkéntes tartalékos rendszer újjászervezése, a Honvédelmi Sportszövetség elindítása. Simicskó: indul a Zrínyi 2026 program. BOON, 2016. 12. 20. <https://boon.hu/helyi-kozelet/simicsko-indul-a-zrinyi-2026-program-2615932/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 30.)

⁶ Hungary orders 20 H145Ms. Airbus Media, 29. 06. 2018. <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/06/hungary-orders-20-h145ms-.html> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 05.)

⁷ Hungary orders 16 H225M multi-role helicopters. Airbus Media, 14. 12. 2018. <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/12/hungary-orders-16-h225m-multi-role-helicopters.html> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 05.)

1. kép Az A319 repülőgépekkel megújult a légi szállítóképesség

2. kép A leendő pilóták felkészítését szolgáló Zlin típusú kiképző repülőgép

Na de mi is érkezett ezekkel a helikopterekkel a Magyar Honvédséghez, ezen belül pedig a légierő helikopteres erőihez? Felmerült az a kérdés is, hogy vajon készen álltunk-e egyáltalán ezeknek a helikoptereknek a rendszerbe állítására, vajon a humán erőforrásunk megfelelő tudással rendelkezik-e a helikopterek üzemeltetéséhez, vagy a helikopterbázis infrastruktúrája, de akár a Magyar Honvédség infrastruktúrája megfelelő-e arra, hogy ezeknek a helikoptereknek az előírt földi és légi üzemeltetését biztosítani tudjuk? Egyáltalán a helikopterbázis szervezeti felépítése vagy maga a Magyar Honvédség logisztikai rendszere biztosítja-e a mindennapi együttműködést a gyártóval?

Ha például csak a humán erőforrásra gondolunk, akkor – az elmúlt közel egy év tapasztalataira építve – kijelenthetjük, hogy az angolnyelv-tudás önmagában nem elegendő egy merőben új rendszer elsajátítására. Mind a repülő-hajózó, mind pedig a repülő-műszaki tudás felépítése komoly nehézségekbe ütközött.

A H145M HELIKOPTER RENDSZERESÍTÉSÉNEK HOZADÉKAI

Mindenekelőtt talán az infrastrukturális kérdésekkel érdemes foglalkozni. A szovjet/országi helikopterek nem igényelnek fedett tárolási kapacitást, mert azokat a -50 és a $+50$ °C közötti hőmérsékleti körülmények közötti üzemeltetésre tervezték és építették.^{8,9} Szerkezeti kialakítása egy esetleges jégesőnek is ellenáll, de döntően analóg műszerezettségű következtében akár egy villámcsapás esetén is tovább üzemeltethető. Ezzel ellentétben a digitális rendszerek/számítógépek által működtetett H145M tárolása elképzelhetetlen hangárak nélkül.

Bár a gyár nem hangsúlyozza a fedett tárolás szükségességét, mégis a világon jelenleg üzemeltetett összes H145 helikopter hangárakban van elhelyezve – a gyár kiképző helikopterei is Ingolstadtban. Teszik ezt azért, mert a fedélzeti számítógépeknek nem tesz jót, ha például a téli időszakban napi szinten fagy meg és olvad ki annak chipje, nyáron pedig a kiterjedt fülkeplexi felülete miatt az állóhelyen – amikor a fülke belső hőmérséklete 50 °C fölé emelkedik – szintén naponta túlhevül. Emiatt elkerülhetlenné vált hangárak építése a helikopterbázison.

A helikopterek törzsszerkezetének üvegszál (kompozit-), alumínium- és kismértékben kevlarborításai, illetve a kompozitalapú forgószárnylapátok okozták a következő megoldandó problémát. Ezek az anyagok – a kevlar kivételével – külső behatásra maradandó sérülést szenvednek el. Ez azt jelenti, hogy ha például a forgószárny felkap a földfelszínről egy követ, akkor az megütheti a törzset vagy magát a forgószárnyat, melynek hatására azokon biztosan maradandó sérülés keletkezik. Ez azt eredményezte, hogy át kellett értékelni az eddigi üzemeltetési rendet. Az eddig kavicsosan málló állóhelyeket és gurulóutakat a továbbiakban már nem volt elegendő seprős kocsikkal letisztítani a repülések előtt, azokra új, darabos szennyeződéstől mentes felületet kellett felhordani. Ez azért is fontos volt, mert a H145M-nek csúszótalpai vannak, így relatívan nagy távolságokra kell vontatni a tárolási helytől a felszállási helyéig. A vontatóeszköz azonban – a kis kerékátmérője miatt – csak akadálymentes, sima felületen alkalmazható.

A helikopterek karbantartása egy újabb megoldásra váró problémát vetett fel. A H145M időszakos karbantartásai, illetve szükség szerű javításai a gyárral közösen, csaknem online módon valósulnak meg. A folyamatosan frissülő karbantartási kézikönyveket, amelyekben az elvégzendő munkapontok megjelennek, valamint a helikopter szoftverfrissítéseit a gyár korlátozott hozzáférésű weboldalára töltik fel. A repülő-műszaki szakembereink a karbantartás alatt folyamatos kapcsolatban vannak a gyár szakembereivel, az interneten böngészik az elvégzendő feladatokat és sorrendiségüket, valamint onnan töltik fel a helikopterre a rendszerfrissítéseket. Mindezek elkerülhetlenné tették azt, hogy az eddigi karbantartó hangárakba megfelelő sávszélességű internethálózat épüljön ki, mellyel együtt meg kellett újítani a hangárak fűtés- és szellőzőrendszerét. Létre kellett hozni a 21. századnak megfelelő munkakörülményeket.

Ezek után a logisztikai kérdések. A helikopterbázis szervezeti felépítésének tekintetében egy olyan új, eddig a Magyar Honvédségnél nem ismert szervezeti elemet (CAMO¹⁰) kellett kiépíteni, amely biztosítja a folyamatos légi alkalmasságot. A CAMO feladata a H145M-flotta folyamatos üzemképességének biztosítása a helikopterekben lévő repülési idővel való gazdálkodással, a periodikus javítások tervezésével, az alkatrész-utánpótlás biztosításával,

⁸ Re/976 A Mi-8 típusú helikopter légi üzemeltetési szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1980.

⁹ Re/807 A Mi-24D típusú helikopter légi üzemeltetési szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1980.

¹⁰ Continuing Airworthiness Management Organization.

a helikopterek felszereltségének a különböző feladatokhoz történő hozzárendelésével. Ezeket a feladatokat a múltban részben az üzemeltetői, részben pedig az üzemben tartói szintre allokálták, mostanra azonban üzemeltetői feladatokká váltak. Ez a szervezet a gyár hazai kapcsolódási pontja: közvetlenül tárgyal a gyárral, rendel alkatrészeket, jelent be garanciális igényeket és igényel garanciális munkákat. A CAMO munkáját az MH Logisztikai Csoportfőnöksége mint üzemben tartó irányítja. A CAMO alárendeltségében dolgozik az üzemben tartó és karbantartó szervezet (MRO¹¹), amely két alegységre oszlik: az egyik a helikopterek napi földi kiszolgálását (*Line Maintenance*), a másik a karbantartást (*Base Maintenance*) biztosítja. Ezek a szervezeti elemek eddig is megvoltak, csak más elnevezéseik mellett ezeket a repülő-műszaki zászlóalj parancsnoka vezette.

A repülő-műszaki rendszer működését egy minőségbiztosításban jártas szakember felügyeli, aki szoros együttműködésben dolgozik az üzemben tartóval, a CAMO-val, az MRO-k vezetőivel és a helikopterbázis parancsnokával.

Az alkatrész-utánpótlás rendszere is átalakult. A múltban a fenntartó feladata volt a kapcsolattartás a gyárral. Ő kötött szerződéseket, az MH Logisztikai Központon keresztül ő szerzett be alkatrészeket és fődarabokat, igényelt meg gyári szintű javításokat. Ezzel együtt a beérkező alkatrészek is csak az MH Anyagellátó Raktárbaázison keresztül juthattak el az üzemeltető alakulathoz. Mint ahogy az előzőekben leírtam, jelenleg a CAMO tartja a kapcsolatot a gyárral és végzi azt a tevékenységet, melyet korábban a fenntartó. Mára a fenntartó irányítói szerepkörbe került. A CAMO által megrendelt alkatrész – sok esetben a DHL nemzetközi szállítványozási vállalat által leszállítva – közvetlenül az alakulathoz kerül. A logisztikai rendszer működése felgyorsult. Hozzá kellett szokni a gyár által biztosított 24 órás ügyfélszolgálat (*Helpdesk*) kihasználásához, az igénylést követő legfeljebb 48 órás alkatrész-beérkezési határidőkhöz. Mindezzel a papíralapú nyilvántartás idejétmúlttá vált, a folyamat működtetése digitális platformra került.

3. kép A H145M típusú könnyű helikopter

¹¹ Maintenance Repair Organization.

Mindezek mellett a kiképzés is átalakult. A H145M rendszerbe állításával technológiai korszakváltás történt meg. Az eddig használt analóg műszerfallal rendelkező helikopterekről át kellett térnünk a digitális rendszerű légi járművek üzemeltetésére.

Ezekben a helikopterekben már nem találhatók mutató kijelzők, a fedélzeti számítógépeknek köszönhetően pedig automatizálttá váltak azoknak a rendszereknek a földi és légi üzemeltetései, amelyeket eddig egy kifejezetten e célból a fedélzeten tartózkodó személy, a fedélzeti technikus végzett. Ha csak az indítási eljárást nézzük, akkor azt például a Mi-8 szállítóhelikopteren a háromfős gépszemélyzet 10-15 perc alatt teljesíti. A folyamat során szoros együttműködésben kell pontról-pontra teljesíteniük az ötoldalas, A4 formátumú ellenőrzőlista pontjait. Ezzel ellentétben a H145M helikopter beindításához, illetve az összes fedélzeti rendszer leellenőrzéséhez 2-4 perc szükséges. Ezt egy fő teljesíti az egy A5-ös formátumú lap egyik oldalán leírt ellenőrzési pontok betartásával. Természetesen a repülés közbeni rendszerellenőrzési tevékenységeket is automatizálták, így lehetővé vált a helikopter egypilótás üzemeltetése.¹²

A számítógépes technológia a repülési stabilitás biztosításában is jelentős szerepet kapott. Ez fontos tényező, mivel egy helikopter a repülési tulajdonságait tekintve a hossz-, a kereszt- és a függőleges tengelye körül is a forgószárny és faroklégszárny nyomatókai miatt eredendően instabil. A szovjet/orosz helikoptereknél – a kezdetleges stabilizációs rendszerek miatt – elképzelhetetlen, hogy a helikoptervezető akár csak egy másodpercre is elengedje a légi jármű kezelőszerveit. A modern helikopterek a stabilizációs rendszereiknek köszönhetően már másfajta légi üzemeltetést igényelnek.

A folyamatos manuális irányítás helyét átveszi a fedélzeti számítógépek gyors problémamegoldó képessége, mely talán legkontrasztosabban a műszerrepülésnél nyilvánul meg. Eddig a műszerrepülés követelte a legösszetettebb repüléstechnikai készségeket. A kiképzési folyamatban korábban ennél a fázisnál mutatkozott a legnagyobb kihullási ráta. Mára ez a H145M-nél teljesen átalakult. Vészhelyzetnek minősül az, ha a helikoptervezető a kezelőszervekhez nyúl a műszerrepülés folyamán, mivel az Airbus filozófiája szerint egy jól beprogramozott számítógép sokkal pontosabban/precízebben vezeti a helikoptert, mint a helikoptervezető. Eljutottunk oda, hogy a bonyolult idős repülések minőségét és milyenségét a repülés előtti számítógép-programozás pontossága határozza meg. A megfelelő programozással elérhető, hogy a helikopter önállóan végrehajtsa a műszeres bejövetei eljárást, illetve azután a felszállópálya felett három láb magasságban megfüggjön. Itt kell a helikoptervezetőnek először manuálisan beavatkoznia, vagyis gyakorlatilag 1 m magasról leszállnia.¹³

A helikopter fedélzeti vezérlőrendszere három pillérré támaszkodik: a Helionix rendszerre, a repüléstervező rendszerre (FMS¹⁴) és a stabilizációs rendszerre (AFCS¹⁵).

A Helionix biztosítja a hozzáférést a helikopter fedélzeti rendszereihez és a repüléshez szükséges információk lehívását (sebesség, magasság, függőleges emelkedés és süllyedés, irányszög, hajtómű és közlőmű állapota, rendszerfelügyeleti adatok). Ebbe a rendszerbe vannak beágyazva a tereppel, illetve a más légi járművekkel történő összeütközésre figyelmeztető rendszerek. Az FMS integrálja a rádió- és műhold-navigációs eszközöket az UHF,¹⁶ VHF¹⁷

¹² BK117 D-2 (Helionix Step 2) Approved Rotorcraft Flight Manual. Airbus Helicopters Deutschland GmbH, 11. 12. 2015.

¹³ BK117 D-2 (Helionix Step 2) Approved Rotorcraft Flight Manual.

¹⁴ Flight Management System.

¹⁵ Automatic Flight Control System.

¹⁶ Ultra High Frequency – 300 MHz – 3 GHz.

¹⁷ Very High Frequency – 30–300 MHz.

és HF¹⁸ frekvenciasávokban üzemelni képes kommunikációs rendszerrel, a saját-idegen felismerőrendszerrel. A négyszintű stabilizációt biztosító AFCS teszi lehetővé a helikopter kiegyensúlyozott repülését.

Ezen pillérek együttműködése/összekapcsolása – az Airbus terminológiájával *Coupling* – egy időben határozza meg a helikopter működését. A pillérek természetesen a fedélzeti számítógépek által vezérelve összekapcsolhatók és szétválaszthatók, azok szükség szerint kiiktathatók, illetve a repülés bármely pillanatában ismét aktivizálhatók. A Helionix funkciói repülés közben variálhatók. A fentebb leírt alapfunkcióin kívül lehetőség van digitális domborzati térkép megjelenítésére, külső kamerarendszeren keresztül történő megfigyelésre.

Mindezek figyelembevételével felmerülhet a kérdés: *Miért van egyáltalán még pilóta a fedélzeten?* A merevszárnyas repülésnél lassan ez már nem kérdés, a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása dinamikusan növekszik. Más a helyzet a katonai forgószárnyasokkal, melyek döntően földközeli és terepkövetési magasságon repülnek. Ilyen magasságokon még technikailag nem megoldott a teljes autonómia. A természetes és a mesterséges akadályok elkerülése, az összeütközések megakadályozása egyelőre megköveteli a helikoptervezető manuális tevékenységét. Természetesen egy bizonyos, regionálisan biztonságos magasság felett itt is lehetséges a Helionix, az FMS és az AFCS összekapcsolása.

Az éjszakai repülések sem folytathatók az eddigi rendben. A H145M-en ezek elképzelhetetlenek az éjjellátó szemüveg (NVG¹⁹) használata nélkül. Eddig a helikopteres repülések éjszaka vizuálisan történtek. Az NVG-s repülések a korlátozott mennyiségű éjjellátó eszköz, illetve az elérhető (Mi-8/17, Mi-24) helikopterek NVG-kompatibilis belső megvilágítási hiányosságai miatt csak egy szűk kör számára volt lehetséges, és az is speciális kiképzést igényelt. Az Airbus rendszerben tekint az éjjellátó képességre, amit az éjjellátó képalkotó rendszer (NVIS²⁰) biztosít. Ebbe beletartoznak az NVG-k és az, hogy a helikopter belső világítása és műszerek háttérvilágítása a külső fényeivel NVG-kompatibilis. A helikopter infrareflekttal szerelt. Ezek mellett, ha a helikoptervezető éjjellátó berendezése meghibásodik és át kell térnie az éjszakai vizuális repülésre, akkor az vészhelyzetnek minősül.²¹

Látható, hogy a kiképzés átalakult, a repüléstechnikai képzés átformálása (NVG, műszerrepülés, navigáció) mellett hangsúlyozott irányként jelenik meg a számítógép repülés közbeni kezelése.

Hogyha azt analizáljuk, hogy honnan is adódik ez az óriási üzemeltetési filozófiai különbség – eltekintve a technológia fejlődésétől –, akkor megítélésem szerint kijelenthető, hogy az generációs okokra vezethető vissza. Míg a jelenleg használt helikoptereinket tervező mérnökök az 1930-as években születtek,²² addig a H145M mérnökei közel fél évszázaddal később.²³

¹⁸ High Frequency – 3–30 MHz.

¹⁹ Night Vision Goggle.

²⁰ Night Vision Imaging System.

²¹ BK117 D-2 (Helionix Step 2) Approved Rotorcraft Flight Manual.

²² A Mi-8 prototípusa 1961-ben készült el. Mil Mi-8. All the world's rotorcraft. http://www.aviastar.org/helicopters_eng/mi-8.php; A Mi-24 rendszeresítése 1973-ban kezdődött a Német Demokratikus Köztársaságban települt szovjet erőknél. Mil Mi-24. All the world's rotorcraft. http://www.aviastar.org/helicopters_eng/mi-24.php (Letöltések időpontja: 2020. 10. 31.)

²³ A H145M első változata – még EC145 néven – 2010-ben repült először. H145 Milestones from 2010 until Today. Planet – Helicopter. <https://welt-der-hubschrauber.jimdofree.com/english/type-of-helicopters/h145/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 31.)

Az eltelt időszak alatt a világ közel minden területen teljesen átalakult. A technikai fejlődéssel együtt az embereknek a világhoz való attitűdje is megváltozott. A problémák megoldását szolgáló eszközök tárháza kitárult, az információhoz, az adatokhoz és a kutatási eredményekhez való gyors hozzáférés rendszere kialakult, komplexebbé téve, de ezzel együtt leegyszerűsítve a mindennapok életét.

Ahogy az 1950-es és az 1960-as évek szovjet mérnökei az akkori technológiai színvonalnak megfelelően fejlesztettek, úgy a mostani húszas, legfeljebb harmincas éveikben járó tervezők természetesen más (digitális) technológiára építve alakítják ki a helikoptereket. Az Airbus mérnökei a digitális világba születtek bele, a számítógépekkel együtt nőttek fel. Ők a „technológia örültszei”. Ők azok, akik a H145M Hforce^{©24} fegyverrendszerének kezelésére a Sony Playstation kontrollert tervezik átalakítani. A digitális világ nélkül élni számukra a kőkorszakot jelenti.

Ezzel együtt a kiképzés szempontjából komoly nehézséget okoz az is, hogy a helikoptervezetőink 76%-a az ún. X (1965–1979 között születettek), illetve a *Baby Boomer* (1947–1964) generációhoz tartozik. Egy részük számára a digitális eszközök használata kihívás jelent, mivel ők az ún. digitális bevándorlók, akik csupán csak beletanultak a digitális eszközök használatába. Számukra nehézséget jelent a Z generáció által tervezett, számítógépek által vezérelt technológia „zsigeri szintű” üzemeltetése.

Át kell alakítani az embereink gondolkodását ahhoz, hogy rá tudjunk hangolódni az új kihívásokra, hogy az analóg világból átléphessünk a digitális érába. Éppen ezért a Magyar Honvédség megvásárolta a helikoptervezetőket, a repülő-műszakiakat, de a fedélzeti rendszerkezelők képzését is az Airbus Helicopters cégtől. A gyári átképzés mellett szintén megrendeltük az úgynevezett „*On-the-job training*” elnevezésű képzési lehetőséget, melynek keretében helikoptervezető- és repülő-műszaki oktatók/mentorok felügyelik Szolnokon a hazai szakemberek munkáját. A helikopterbázison ők segítik azoknak az embereinknek a földi és légi üzemeltető tevékenységét, akik már teljesítették a típusátképzésüket az Airbus donauwörthi és ingolstadt-i kiképzési központjaiban.

BEFEJEZÉS

A fenti tanulmányban igyekeztem plasztikusan összegezni azokat a képességformáló összetevőket, amelyek a címben is megfogalmazott kultúraváltáshoz vezettek. Részletesen írtam a kiképzés átalakításának kérdéseiről, a megoldott logisztikai és infrastrukturális kihívásokról, a szükségszerűen átalakított állománytábláról.

Emellett azonban nem tértem ki több területre. Csak érintettem például a HForce[©] fegyverrendszert, és nem említettem a H145M felderítőrendszerét sem. Ezek háttérbe szorultak, de nem csupán azért, mert az információk azokról nagyrészt minősítettek, hanem azért is, mert ezeknek az eszközöknek az alkalmazása, illetve az azokra történő felkészítés még előttünk áll.

Nyilvánvaló, hogy a H145M helikopternek a hazai helikopteres erők életébe 2021 végére tervezett teljes integrálásáig még hosszú utat szükséges bejárni. Első lépésben az egyéni szakkiképzés során elsajátított ismereteket készségszintre kell begyakorolni – kötelékkiképzési rendben – hazai körülmények között, együttműködve a szárazföldi haderőnemmel. Második

²⁴ Az Airbus HForce[©] rendszere konténerekben függesztett irányítható és nem irányítható rakétákat, illetve gépgyút foglal magában. <https://www.airbus.com/helicopters/military-helicopters/hforce.html> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 31.)

lépésben meg kell jelenni olyan nemzetközi gyakorlatokon, ahol a német haderő H145M helikoptereivel közösen tudunk majd például különleges műveleti feladatokat többnemzeti kötelékben begyakorolni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Airbus-honlap. <https://www.airbus.com/helicopters/military-helicopters/hforce.html>
- BK117 D-2 (Helionix Step 2) Approved Rotorcraft Flight Manual. Airbus Helicopters Deutschland GmbH., 11. 12. 2015.
- H145 Milestones from 2010 until Today. Planet – Helicopter. <https://welt-der-hubschrauber.jimdo.free.com/english/type-of-helicopters/h145/>
- Hungary orders 16 H225M multi-role helicopters. Airbus Media, 14. 12. 2018. <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/12/hungary-orders-16-h225m-multi-role-helicopters.html>
- Hungary orders 20 H145Ms. Airbus Media, 29. 06. 2018. <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/06/hungary-orders-20-h145ms-.html>
- Mil Mi-8. All the world's rotorcraft. http://www.aviastar.org/helicopters_eng/mi-8.php
- Mil Mi-24. All the world's rotorcraft. http://www.aviastar.org/helicopters_eng/mi-24.php
- Re/390 Mi-24D Helikopter Harckiképzési Szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1977.
- Re/807 A Mi-24D típusú helikopter légi üzemeltetési szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1980.
- Re/976 A Mi-8 típusú helikopter légi üzemeltetési szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, 1980.
- Re/1320 Mi-8/17 Helikopter Harckiképzési Szakutasítás. Honvédelmi Minisztérium, 1981.
- Simicskó: indul a Zrínyi 2026 program. BOON, 2016. 12. 20. <https://boon.hu/helyi-kozelet/simicsko-indul-a-zrinyi-2026-program-2615932/>

Somodi Zoltán őrnagy:

NEM HAGYOMÁNYOS HADVISELÉS AZ ORSZÁGVÉDELEMBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség az elmúlt évtizedekben tapasztalatokat szerzett a nem hagyományos hadviselést folytató szereplők elleni tevékenységek területén. A nem hagyományos hadviselőket tanulmányozva következtetéseket vonhatunk le olyan módszerekre vonatkozóan is, amelyeket az országvédelem céljaira is felhasználhatunk. Egy nem hagyományos hadviselésre felkészített erő kiegészítheti a védelmi stratégiát, ahogyan azt történelmi példák igazolják. A nem hagyományos hadviselés önmagában is működhet, de igazi potenciálja abban van, ha sikerül párhuzamosan és integráltan alkalmazni a hagyományos harcot folytató erők tevékenységével.

KULCSSZAVAK: nem hagyományos hadviselés, hibrid hadviselés, rajzás, országvédelem

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség katonái nemzetközi békefenntartó műveleteik során tapasztalatokat szereztek az úgynevezett felkelőellenes (*counterinsurgency*) műveletekben. Az ezekre a feladatokra történő felkészülés során tanulmányozniuk kellett a szövetségeseink idevonatkozó doktrínáit, harcászati kézikönyveit, ugyanakkor a hadtudomány területén hazai környezetben is jelentős mennyiségű irodalom keletkezett a nem hagyományos, negyedik generációs, illetve irreguláris hadviselésről. Rendszerint abba az irányba mutatnak ezek az értekezések és erőfeszítések, hogy a magyar katonák – és egyéb érintett szakterületek képviselői – a lehető legfelkészültebbek legyenek az ilyen hadviselést alkalmazó ellenséggel szemben folytatott tevékenységük során. Viszonylag korlátozott azonban az olyan megközelítések száma, amelyek annak lehetőségét vizsgálják, hogy mit lehetne hasznosítani ebből a hadviselési irányzatból Magyarország védelmének megerősítése érdekében.

A magyar szerepvállalás a közelmúlt nemzetközi műveleteiben azonban nem tekinthető a honvédség alaprendeltetésének, hanem egy olyan feladatnak, amelyet a szövetségesi kötelezettségek és a nemzeti érdekek képviselete miatt kell végrehajtani. Az aszimmetrikus kihívások külföldi kezelésével nem lehet azonban szavatolni az ország biztonságát, vagy felkészülni az országvédelemre, hacsak nem egy aszimmetrikus hadviselővel szemben kellene védekezni. Ugyanakkor fontos tapasztalatok halmozódhattak fel abban a tekintetben is, hogy az ellenséges erők által alkalmazott stratégia és taktika bizonyos elemei számunkra is tanulságosak lehetnek, és adaptálhatjuk őket, ismerve azok hatékonyságát a megszálló erők elleni küzdelemben.

A modern hibrid hadviselés egyidejűleg és szinkronizált módon alkalmazza a hatalom eszközeit egy politikai cél elérése érdekében, és az eszközök közé tartozik a hagyományos haderő is. Kizárólag hagyományos haderővel ezért nem lehet egy hibrid fenyegetés ellen

védekezni, mivel a hagyományos haderők a leghatékonyabban más hagyományos haderők ellen használhatók, de a fenyegetés más eszközei ellen csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem. Hatékonyan egészítheti ki a védelmi képességeket egy nem hagyományos hadviselésre felkészített erő, amely szervezése, kiképzése és felszerelése révén rugalmasan képes fellépni az aszimmetrikus hadviselés képzeletbeli egyenesének „alsó” és „felső”¹ végein található szereplők ellen is. Mindez nem helyettesíti, hanem kiegészíti az összefegyvernemi, reguláris hadviselésre felkészített és felszerelt honvédség erőit.

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

A magyar hadtörténelem szolgál néhány példával arra vonatkozóan, hogy az adott korban általánosan elterjedt hadviselési elveknek megfelelő és attól eltérő erőket egyszerre alkalmaztunk. A honfoglalás kori hadviselésünk fokozatosan állt át az Árpád-kor folyamán a nyugati mintájú feudális alapokon szervezett nehézlovasság kultúrára, de emellett még generációkon keresztül léteztek a korábbi könnyűlovasság, halogató, felőrlő jellegű harcászatot folytató csapatok is. Együttes alkalmazásuk sikerességét és az ellenfélre gyakorolt zavaró hatásukat igazolja például az 1278-as morvamezei csata, amelyben döntő szerepe volt a magyar sereg könnyűlovasság segédsapatainak. Habár a nem hagyományos hadviselés modern fogalmainak nem feleltethető meg, a módszer hatékonysága annak köszönhető, hogy a magyar sereg egyszerre alkalmazott „hagyományos”, vagyis a korszakra jellemző és attól eltérő, „nem hagyományos” elveket.

A könnyűlovasság utánpótlását és szükség szerinti rendelkezésre állását biztosította a 13. század elején kialakult nemesi felkelés (*insurrectio*)² intézménye, amely bizonyos korokban megfelelt a hadviselés követelményeinek, máskor háttérbe szorult, majd teljesen elvesztette funkcióját. A nemesi felkelés lehetett általános, országos érvényű (*generalis exercitus insurrectio*), vagy korlátozott, az ország egyes területeit érintő (*particularis exercitus insurrectio*). A felkelők nem feudális hűbéruruk bandériumába tartoztak, hanem közvetlenül a király alárendeltségébe, vagyis az ország egységét megtestesítő korona szolgálatában álltak, és eredetileg csak az ország területeinek megvédésére lehetett alkalmazni akkor, ha az ország más védelmi erőfeszítései kudarcot vallottak.³

Hasonló sikerrel ötvözte a különféle hadviselési kultúrákat Hunyadi Mátyás is a fekete seregében, amelyben megtaláljuk a kor csúcstechnológiáját képviselő lőfegyverekkel és számszeríjakkal felszerelt gyalogságot, a csatákat rohamukkal eldöntő nehézlovasságot, valamint az ellenséget zaklató, egyensúlyi helyzetéből kiközlentető, erőket lekötő könnyűlovasságot is. Az utóbbiak szerepe megnőtt a korban, hiszen állandósult a háborúskodás a déli végeken, de nagy méretű seregek nyílt ütközetben csak ritkán csaptak össze. Ezekből a portyázókból fejlődött ki a későbbiekben az egész nyugati világban elterjedt huszár fegyvernem. Utánpótlásuk egyik meghatározó forrása Mátyás idején is a nemesi felkelés volt.

¹ A kontinuum alsó végén azok a szereplők vannak, amelyek náluk konvencionális erő tekintetében erősebb ellenség ellen küzdenek, nem hagyományos módon, felső végén pedig azok a szereplők, amelyek túlnyomó fölényt biztosító konvencionális erővel vesznek részt a konfliktusban.

² Érdekeség: az *insurrectio* résztvevőjét inszurgensnek hívták, amely kifejezést rendszerint az ellenség megnevezésére használják a felkelőellenes műveletekkel foglalkozó kiadványokban.

³ Magyar Katolikus Lexikon: Nemesi fölkelés. <http://lexikon.katolikus.hu/N/nemesi%20f%C3%B6lkel%C3%A9s.html> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 29.)

A török hódoltság utáni történelmünk bővelkedik a felkelő-szabadságharcos eszmény példáiban, mint például a 17–18. századi Habsburg-ellenes kuruc mozgalmak, a hajdúk és az 1848-as szabadságharc nemzetőrei. A huszadik században megemlíthetjük a Rongyos Gárda 1921-es és 1938-as tevékenységét. Mindkét esetben hozzájárultak a politikai rendezés kikényszerítéséhez, 1921-es harcaikkal a soproni népszavazáshoz, 1938-as felvidéki tevékenységükkel pedig a bécsi döntés Csehszlovákia részéről történő elfogadásához. Eszmei és történeti példaképek tekinthetők az 1956-os szabadságharcosok is, még annak ellenére is, hogy stratégiai sikert nem értek el.

A hagyományos és nem hagyományos hadviselést folytató erők egyidejű, kombinált alkalmazásának sikerességét számos világtörténelmi példa is igazolja. Ezek között említhetjük meg az amerikai függetlenségi háború déli hadszínterén tevékenykedő Nathanael Greene tábornok tevékenységét, aki az alárendeltségébe tartozó kis létszámú kontinentális hadseregét a felkelők irreguláris, gerilla-hadviselést folytató milíciáival egészítette ki. Nehéz lenne egyértelműen meghatározni, hogy melyik volt számára a kettő közül a „fő erő kifejtés”, talán nincs is a kérdésnek túl nagy jelentősége. A kétféle erő egyidejű alkalmazása olyan komplex kihívást jelentett a briteknek, amellyel jelentős túlerejük ellenére sem tudtak megbirkózni.⁴

T. E. Lawrence arab felkelői csak nagyon felületesen koordinálták tevékenységüket a Palesztinában tevékenykedő brit csapatokkal, de így is kölcsönösen támogatták, kiegészítették egymás hatását, jelentős erőket lekötve gátolták a török csapatok hatékony koncentrációját és alkalmazását akár az egyik, akár a másik szereplő ellen. Hasonló hatást váltottak ki az amerikai polgárháború gerillái és mélységben működő lovasalakulatai, például Nathan Bedford Forrest tábornok vezetése alatt. A hagyományos és nem hagyományos hadviselés elemei rugalmas ötvözésének egyik legkitűnőbb példáját pedig a vietnámi háború szolgáltatta. Vo Nguyen Giap tábornok ezzel a stratégiával előbb a francia, majd az amerikai túlerővel szemben is sikeres volt.⁵

NEM HAGYOMÁNYOS HADVISELÉS

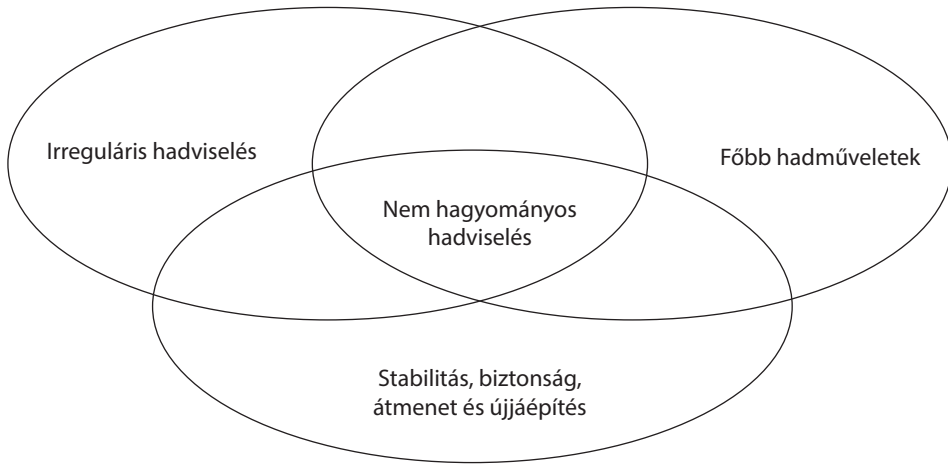
Bár nem egyszerű feladat, a tanulmány értelmezési keretének megteremtése érdekében szükséges definiálni a hagyományos, nem hagyományos és irreguláris hadviselés fogalmakat.⁶ Míg a hagyományos hadviselés a clausewitzi háromszög haderő felőli oldalára fókuszálva fejt ki *direkt* hatást, addig az irreguláris hadviselés a lakosság felőli oldalon akarja elérni a célját *indirekt* módon.

A nem hagyományos hadviselés az irreguláris hadviselés egyik alkotóeleme és módszere, de a két fogalom nem azonos jelentésű. Az irreguláris hadviselés nem követeli meg szükségképpen az irreguláris erők által végrehajtott katonai műveleteket, a nem hagyományos hadviselés viszont mindig általuk, vagy velük együttműködve végrehajtott műveleteket jelent. A nem hagyományos hadviselés egyfelől lehet fő erő kifejtés az irreguláris hadviselés során, ahol azonban hagyományos műveleteket nem hajtanak végre, másfelől lehet egy irreguláris támogatóelem egy olyan hadjáratban, amelyet alapvetően hagyományos katonai műveletekkel hajtanak végre.

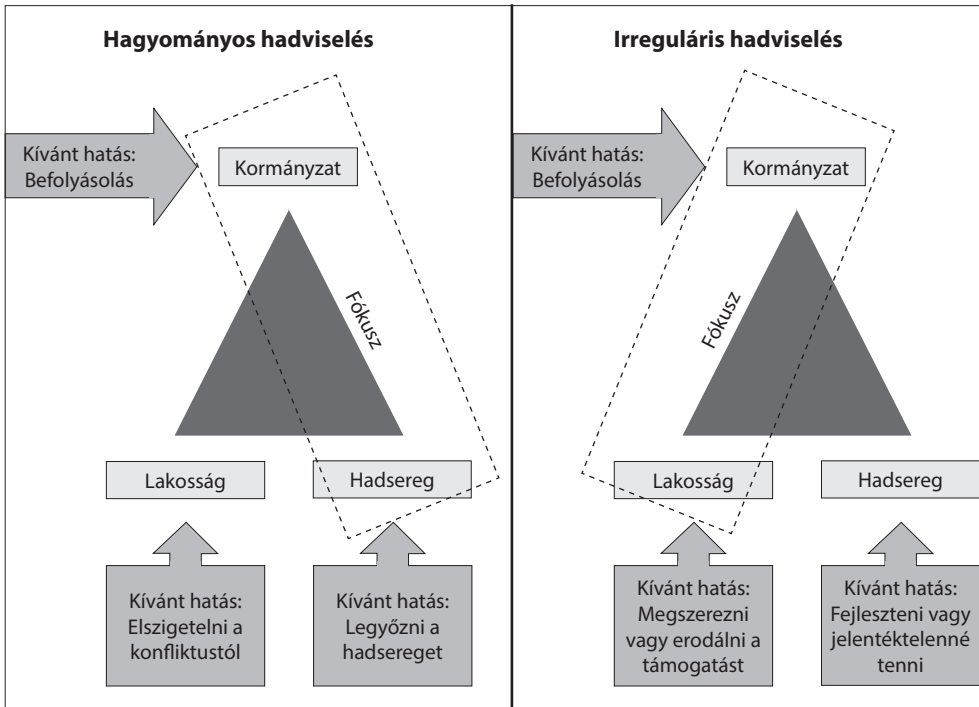
⁴ John Arquilla: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee, 2011, 291.

⁵ Uo. 292.

⁶ A definíciók tisztázása az amerikai doktrína alapján történik.

1. ábra A hagyományos és az irreguláris hadviselés fókusza⁷

2. ábra Irreguláris és nem hagyományos hadviselés⁸

⁷ FM 3-05.130. Army Special Operations Forces Unconventional Warfare. Washington DC, HQ, DOA, 09. 2008. 1–6. <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-130.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 21.)

⁸ FM 3-05.130. 1–7.

A háborúban a legritkább esetben fordul elő, hogy két egyenlő erejű ellenség mérkőzik meg a harctéren. Ilyen szempontból minden háború aszimmetrikus. A harcoló felek közötti aszimmetria mértéke az, amely a hagyományostól eltérő módszerek alkalmazásához vezet.⁹ A mai aszimmetrikus háború számos olyan harcászati módszert kínál az azt alkalmazónak, amellyel stratégiai célokat érhet el. Ezek közé tartozik a polgári ellenállás, a gerilla-hadviselés, a szabotázs, a terrorizmus, illetve az erőszakos és békés ellenállás sok egyéb formája egy hagyományos haderejét tekintve erősebb ellenséggel szemben.¹⁰

A modern nem hagyományos háború a nép között zajlik, annak hozzáállása az aszimmetria mindkét végén álló hadviselő számára elengedhetetlenül fontos. Ez nem feltétlenül jelent kifejezett támogatást. A szemben álló felek egy vékony vonalon egyensúlyoznak, úgy akarják elérni, hogy a nép féljen tőlük, és ha nem is szeretik, legalább ne gyűlöljék őket. Bármit is tesznek a felkelők, mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy azzal vajon elidegenítik-e a népet, amely a mindennapi kenyerük forrása. Amíg a nép egyetért a küldetésükkel és célkitűzéseikkel, addig nem lesznek „terroristák” azok szemében, akik igazán számítanak, még akkor sem, ha a világ más részein esetleg annak is tartják őket. A pozitív, „szabadságharcos” megítélés elengedhetetlenül fontos az aszimmetrikus hadviselő számára, és ennek az imázsának a lerombolása és átalakítása „terroristává” pedig a konvencionálisan erősebb fél számára kulcskérdés.¹¹

IRA

Írország 1169-től 1949-ig különböző jogi formákat öltő angol, illetve brit uralom alatt állt. A két időpont között eltelt mintegy 800 év alatt az írek számos alkalommal próbálták meg függetlenedni, a mai értelemben vett nemzeti függetlenségi harcok fő előfutára az 1798-as felkelés volt. A modern kori független ír állam megteremtése pedig az 1916-os húsvéti felkeléshez és az 1919–21-es angol–ír háborúhoz (ír függetlenségi háború) köthető.

A nacionalizmus ideológiája által kijelölt politikai cél, vagyis a független és szuverén ír nemzetállam megalapításának katonai eszközeit az Ír Köztársasági Hadsereg, vagyis az IRA (Irish Republican Army) jelentette. Az írek történelmi tapasztalataik alapján elsősorban a nem hagyományos hadviselésre és a gerillaharcászatra alapozták függetlenségi harcuk megvívását. Ezeket a történelmi tapasztalatokat az IRA 1956-ban újoncok részére kiadott kézikönyve is bemutatja, azokon keresztül demonstrálva a történelmi korok sikertelenségének okait.¹²

Erre az útra terelte őket az a nyilvánvaló tény is, hogy a brit birodalom katonai ereje számukra legyőzhetetlenül erős volt, esélyük sem lett volna arra, hogy a rendkívül gyéren lakott, 1919-ben mintegy 3 milliós Írország a hagyományos hadviselés eszközeivel szálljon szembe a háborút győztesen befejező, Írország nélkül is mintegy 40 milliós világhatalommal. Nagy-Britanniának azonban számos külső és belső kihívással kellett megküzdenie a világháború után is: megemlíthetjük a háború utáni európai katonai kötelezettségeit, a hadsereg demobilizálásának folyamatát, valamint az éppen abban az időben zajló iraki

⁹ Daniel Isaac Helmer: *Flipside of the COIN: Israel's Lebanese Incursion Between 1982–2000*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, 2007, 9.

¹⁰ Uo. 10.

¹¹ Uo. 12.

¹² IRA Volunteers Handbook – Notes on Guerilla Warfare. IRA General HQ, 1956, 4–6. https://archive.org/details/IRA_Volunteers_Handbook_Notes_on_Guerrilla_Warfare (Letöltés időpontja: 2019. 01. 24.)

felkelést.¹³ Mindezeket a külső nehézségeket az ír köztársasági mozgalom sikerrel használta ki saját céljainak elérése érdekében, amikor 1919. január 21-én az ír nemzetgyűlés, a Dáil Éireann egyoldalúan kikiáltotta az ország függetlenségét. Ugyanazon a napon – de ettől az eseménytől függetlenül – az IRA megölt két rendőrt, és ezzel kezdetét vette a függetlenségi háború.¹⁴

A felkelők stratégiája az volt, hogy a megszállt területeken az ellenállás gócait alakítsák ki, az ellenséget a nagyobb városokba korlátozva, majd idővel ezeket az ellenálló körzeteket összekapcsolva összefüggő területet hozzanak létre, ahol a megszállók hatalma nem érvényesül. A stratégia három fő eszköze volt az ellenség erőinek és erőforrásainak folyamatos erodálása, a lakosság ellenállásának megszervezése és élcsapatként való vezetése, valamint a megszálló adminisztráció ellehetetlenítése. Ehhez az IRA pusztaság létezése és túlélése is elvezetett, hiszen nem törekedtek területek megtartására, csak arra, hogy az ellenség számára is lehetetlenné tegyék azok megtartását.¹⁵

[A gerilla] pusztítja az ellenség kommunikációját, rajtaüt az ellenség bázisain, lesállást hajt végre az őt kereső ellenségen. A taktikája azonban mindig változik, mert az ellenség idővel meg fogja találni rá a választ. A gerilla támadása folyamatos, és oszlopok, részlegek, de akár tűzpárok is végrehajthatják.¹⁶ A kezdeményezés mindig a helyi parancsnok kezében van. A tűzpárok egymást fedezve haladhatnak a célpontig, és ha támadás éri őket, képesek azonnal szétszóródni, hogy később újra összeálljanak.¹⁷

Taktikailag mindig arra törekedtek, hogy csak akkor támadjanak, ha a győzelem biztos, és sose mutassanak az ellenségnek olyan célpontot, amelyen az a hagyományos katonai fölényt érvényesíteni tudná. A köztársasági mozgalom fegyveres erejét nagyjából 3000 gerilla adta, akik az IRA ún. „repülő oszlopainak” (*flying column*) magvát alkották. Ezek a mintegy 20-100 tagból álló csapatok voltak az IRA alapvető harcászati alegységei, amelyeknek képesnek kellett lenniük hosszú ideig önállóan tevékenykedniük, megszervezni saját ellátásukat és végrehajtani műveleteiket.¹⁸ Az IRA szervezetét szándékosan teljesen eltérően hozták létre attól, ami egy hagyományos hadsereg szervezetére emlékeztetne. A legfontosabb szempont a rugalmasság volt, amely lehetővé tette az alkalmazkodást egy adott terület politikai és földrajzi környezetéhez.

Az IRA a háború megnyeréséhez kulcsfontosságúnak tartotta, hogy a nép támogassa, mert annak segítségével függetleníteni tudták magukat a tereptől és a kommunikációs vonalaktól. A meglepetés erejét kihasználva folyamatos kisebb méretű támadásokkal, rajtaütésekkel, lesállásokkal zaklatták az ellenséget, anélkül hogy támadható célpontokkal szolgáltak volna. Amikor az ellenség felkutatásukra indult, akkor a keresőerők ellen hajtottak végre újabb lesállásokat. A meglepetés eléréséhez kiváló hírszerzésre volt szükség, amelyet az IRA nem is bízott a véletlenre. Bár a lakosság információkkal is támogatta harcukat,

¹³ Peter Cottrell: *The Anglo-Irish War: The Troubles of 1913–1922*. Osprey Publishing, Oxford, 2006, 75.

¹⁴ A háború kezdeteként többféle dátumot is számontartanak. Mint általában a hadüzenet nélküli konfliktusok esetén, itt is léteznek eltérő vélemények a konfliktus eszkalálódásának egyes fázisairól.

¹⁵ IRA Volunteers Handbook... 9.

¹⁶ Az IRA oszlopa (column) három részlegből (section), a részleg pedig két tűzpárból és a parancsnokból áll. IRA Volunteers Handbook... 14.

¹⁷ IRA Volunteers Handbook... 9.

¹⁸ Cottrell: i. m. 28.

ezenfelül Michael Collins¹⁹ külön osztagot tartott fenn arra a célra, hogy a brit kémeket likvidálja, illetve az ellenség hírszerző szerveibe beépüljön. Ez a művelet sikeres is volt, a brit hírszerzés a felkelés ideje alatt gyakorlatilag tehetetlen volt Írország területén.²⁰

Célpontjuk elsősorban az Írország kormányzásához szükséges infrastruktúra, illetve a biztonsági erők voltak. A brit korona erőinek nagy részét a Royal Irish Constabulary, vagyis a királyi ír rendőrség jelentette, amelyet a konfliktus eskalációja során kiegészítettek reguláris katonai erőkkel, valamint csatlakoztak hozzájuk protestáns, lojalista paramilitáris erők, milíciák is, mint például az Ulster Volunteer Force, majd az abból létrehozott, kormányzati irányítás alatt állt Ulster Special Constabulary. A háború során a rendőrség szenvedte el a legtöbb áldozatot, az IRA mind szolgálatban, mind azon kívül támadta őket, bojkottot hirdetett ellenük, és a családjaik sem voltak biztonságban. Mindemellett a Dáil Éireann törekedett arra, hogy létrehozza a saját közigazgatási, közbiztonsági és igazságszolgáltatási rendszerét, egyfajta párhuzamos társadalomként a brit adminisztráció helyett. Így célkeresztbe kerültek a köztisztviselők és a bírák is.²¹ A brit biztonsági erők írországi létszáma 1921-ben mintegy 70 ezer fő volt, beleértve a rendőrség, a hadsereg és a paramilitáris alakulatok állományát is.²²

Az IRA 1919–21-es tevékenységének hosszú távú következménye lett az önálló, független, szuverén ír állam létrejötte 1949-ben. Az idáig vezető út nem volt teljesen egyenes és sima, hiszen az 1921-es angol–ír békeszerződés még nem jelentett teljes függetlenséget, hanem csak a Brit Nemzetközösségen belüli domíniumi státust, de akkor ez a politikai kompromisszum elég volt a háború lezárásához. A békével egyetértő és az azt elutasító erők között ekkor azonnal kitört az ír polgárháború, amely végül az Ír Szabadállam erőinek győzelmével ért véget, de elvetette a későbbi észak-írországi konfliktus magvait is.

De ez a konfliktus is egy olyan politikai rendezéssel ért véget, amely elfogadható volt az IRA utódszervezetei számára is, hiszen megfogalmazta azt a kitétel, hogy Írország egyesülése csak akkor valósulhat meg, ha azt mind az ír, mind a brit adminisztráció alatt élő lakosság többsége elfogadja. Mindez rámutat arra, hogy a nem hagyományos hadviselő csak addig képes folytatni a harcot, amíg a lakosság támogatását élvezi. Mivel a Nagypénteki Egyezményt mind Írország, mind Észak-Írország lakossága túlnyomó többséggel elfogadta, a PIRA-nak²³ el kellett fogadnia azt a helyzetet, hogy elvesztette a lakosság támogatását a hadjárat folytatásához, ezért a békefolyamat utolsó fázisaként 2005-ben letette a fegyvert.

Írország egy olyan, viszonylag kis lakosságszámú és kevésbé iparosodott európai nemzetállam, amely a nem hagyományos hadviselésnek köszönheti a létét. Így mintegy 800 évnyi rendkívül tragikus történelmi sors után ma Európa egyik legprosperálóbb országa. Ha nem számítjuk a szervezeten belüli szakadásokat, akkor az látható, hogy az IRA felépítésében és taktikájában csupán minimális változások történtek az eredeti, 1919–21-es állapotokhoz képest. Az egyik ilyen változás az 1975–77-es tüzszünetet követően következett be, amikor az IRA jelentős veszteségeket szenvedett el, és a tüzszünetet kihasználva a brit titkosszolgálat be tudott épülni a szervezetbe, aminek hatására az IRA vezetése szervezeti

¹⁹ Az ír függetlenségi háború politikai és katonai vezetőinek egyike, az IRA hírszerző részlegének vezetője, az Ír Szabadállam pénzügyminisztere és az átmeneti kormány miniszterelnöke is volt. Mivel elfogadta az Ír Szabadállamot a Brit Nemzetközösségen belül létrehozó kompromisszumos szerződést, az azt ellenző IRA-szárny meggyilkolta. A békeszerződés aláírásakor azt mondta, hogy feltehetőleg a saját halálós ítéletét írta alá. Ma Írország egyik legjobban ismert és tisztelt nemzeti hőségének számít.

²⁰ Cottrell: i. m. 66.

²¹ Cottrell: i. m. 54.

²² Cottrell: i. m. 18–23.

²³ Provisional Irish Republican Army, az 1969–1997-es hadjárat fő résztvevője az IRA utódszervezetei közül.

változtatásokra szánta el magát. Ekkor még kisebb, önállóbb és specializáltabb sejteket (Active Service Unit, ASU) hozott létre a korábbi, viszonylag nagyobb méretű csoportok helyett. Ezt a váltást a brit szakirodalom a hadjárat „felkelői fázisából” a „terrorista fázisba” való áttérésnek nevezte.²⁴ Ez gyakorlatilag a repülő oszlopok helyett a raj erejű részlegek preferálását jelentette, még nagyobb önállósággal, a műveleti biztonság érdekében. Ezzel egyidejűleg az IRA a katonai erőszak mellett egyre nagyobb hangsúlyt kezdett fektetni a politikai küzdőterre is. Politikai szárnyán, a Sinn Féin párton keresztül arra törekedett, hogy megvalósulhasson egy kikényszerített, számukra is elfogadható politikai rendezés.

Az ún. „régis IRA”²⁵ pozitívabb publicitása mégis jelentősen eltér az utódszervezetektől, amelyeket „terroristákként” ismer a széles közvélemény. Ez egyfelől a nép hozzáállásának köszönhető, hiszen az eredeti IRA bírta a lakosság többségének támogatását, míg a független Írország létrejötte után működő IRA-csoportok már nem, különösen a hat északkéleti megyében. A lakosság és a külföld, valamint különösen az amerikai írek kiemelt jelentőségű támogatása olyankor ingott meg, amikor ártatlan civilek estek áldozatul az IRA hadjáratában, amelyet Angliára is kiterjesztettek. Ezért az információs térben a szervezetre maradandóan rákerült a terroristabélyeg, ami hátrányosan hatott a néptől jövő támogatásukra.

Itt a két narratíva közötti vetélkedést kell kiemelni. Az ír köztársaságpárti narratívában az írek egy egységes nemzet, amely elnyomás alatt él, a harca legitim, hiszen minden nemzetnek joga van az önmeghatározáshoz és a szuverén, szabad államhoz. A brit narratíva szerint az ír nacionalizmus destruktív, káros dolog, az ír nép történelme során sosem volt egységes, ezért a köztársasági narratíva csupán egy leegyszerűsített, túlzó álláspont. Ellenben a hűség a brit koronához – értsd: brit nacionalizmus – helyénvaló dolog, és az ezt békésen kifejező lakosságot meg kell védeni a terroristáktól. Ez a két narratíva ugyanígy vetélkedett az 1919–21-es függetlenségi háborúban, majd később, az észak-írországi konfliktusban is. A különbség a lakosság valós érzelmeiben, nemzeti identitásában van.

HEZBOLLAH

Megalapítása óta Izrael számos hagyományos háborút vívott ellenséges szomszédjaival, amelyek során bizonyította számukra, hogy a térségben egyedülálló és kiemelkedő izraeli katonai fölényrel szemben még koalícióba szerveződve sem érhetnek el sikert. Mind ez idáig a libanoni síita Hezbollah szervezet az egyetlen olyan katonai és politikai erő a térségben, amely stratégiai szinten érvényre tudta juttatni akaratát Izraellel szemben. Ezt az eredményt nem úgy érte el, hogy több vagy magasabb technológiai színvonalat képviselő harckocsit, tüzérségi eszközt, harci repülőgépet vagy kémhűholdat vetett be, hanem úgy, hogy a hagyományos hadviselésben számukra verhetetlen izraeli hadsereget egy olyan konfliktusban kötötte le, amelyből az nem kerülhetett ki győztesen, nem alkalmazhatta technológiai fölényét, és amelyben az izraeli kormány nem tudta elérni stratégiai és politikai céljait hadseregének erejére támaszkodva. Ehhez a Hezbollah a nem hagyományos hadviselés stratégiájára és a gerillaharcászat egyfajta saját környezetére adaptált változatára támaszkodott. Mindez különösen élesen kiviláglik annak fényében, hogy ugyanezt az izraeli hadsereget ugyanabban a földrajzi környezetben hagyományos hadviseléssel is megpróbálták legyőzni az 1982-ben

²⁴ Operation Banner – An Analysis of Military Operations in Northern Ireland. Ministry of Defence, London, 07. 2006., 2-11–2-12. https://www.vilaweb.cat/media/attach/vwedts/docs/op_banner_analysis_released.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 29.)

²⁵ Az 1919–21-es angol–ír háború köztársasági hadseregét nevezik „old IRA”-nak.

kezdődött dél-libanoni megszállás során, de a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) ez irányú kísérlete katasztrofális kudarccal és a szervezet konvencionális katonai erejének megsemmisülésével végződött.²⁶

A Mao Ce-tung nevéhez fűződő többfázisú gerillaháború-elmélet²⁷ szerint a harc bizonyos szakaszában a gerillaharcot folytató erőnek meg kell próbálnia átalakulnia konvencionális harcot folytató erővé, de különösen fontos az, hogy ezt a lépést ne siessék el, kitéve ezzel magukat egy számukra még mindig erősebb ellenség hagyományos erejének. A PFSZ is így járt el, létrehozva egy reguláris jellegű hadsereget, amely nehézfegyverzetet használt és területek megtartására törekedett. Mindez elegendő is volt Izrael északi részének zaklatására egészen addig, amíg Izrael offenzívát nem indított ellenük. Ekkor azonban, bár a PFSZ elszántan küzdött, a nagy erejű izraeli légcsapások és tüzérségi támogatás hatására védelme hamar összeomlott, és erői felmorzsolódtak. Ennek ellenére a palesztin irreguláris harcosok sikereket értek el a Türosz és Szidón környéki menekülttáborokban, ahol az izraeli offenzíva sokkal lassabban haladt. Sőt, az Ain-el-Hilveh menekülttáborból egy harcedzett dandárparancsnok, Avigdor Kahalani által vezetett zászlóalj méretű erőt űztek ki, és az erősítésül érkezett még nagyobb erő sem volt képes elfoglalni a tábort. Összességében a PFSZ a legnagyobb veszteségeket és a legkevesebb sikert a hagyományos hadviseléssel, míg a legjobb eredményeket az irreguláris harccal érte el.²⁸

A Hezbollah tanult ezekből a tapasztalatokból, és ennek megfelelően járt el a 2006-os izraeli offenzíva során. Stratégiájuk középpontjába nem a területek megtartása, hanem az ellenség harci szellemének megtörése került. Megtalálták az ellenség gyenge pontját a hátsó ország támogatásában. Mivel lejjebb adták a stratégiai céljaikat, így győzelemként tudták kommunikálni a pusztá tény, hogy még harcolnak és létezik ellenállás. Megértették, hogy amit az izraeli erők nem látnak, azt nem tudják elpusztítani, ezért mindenáron el akarták kerülni, hogy az izraeli pilóták és tüzérek számára látható célpontokat nyújtsanak. Ezért tüzérség és harckocsik helyett kézifegyverekre helyezték a fő hangsúlyt, amely rugalmasságot biztosított, valamint minimalizálta a láthatóságot. A harcmezőn az erőiket szétszórva tartották, autonóm és láthatatlan sejtekre osztva, amellyel szükségtelenné tették a statikus logisztikai és kommunikációs létesítményeket, vezetési pontokat. Doktrínájukban kulcsfontosságú, hogy csak abban az esetben szabad támadni, ha a siker biztos, és mindenáron el kell kerülni a nyílt összecsapást, ehelyett a támadás után azonnal el kell tűnni, és feloldódni a civil lakosság között.

A Hezbollah doktrínája:

- Kerüld el az erőset, támadd a gyengét – támadj, és vonulj vissza!
- A saját harcosok biztonsága fontosabb, mint a veszteségokozás az ellenségnek!
- Csak akkor támadj, ha a siker biztos!
- A meglepetés kulcsfontosságú. Ha észrevettek, vesztettél!
- Ne vállalj nyílt összecsapást. Válj köddé, mielőtt az ellenség kamatoztatja a fölényét!
- Türelem kell ahhoz, hogy felfedezd az ellenség gyenge pontjait!
- Maradj mozgásban, kerüld el egy frontvonal kialakulását!
- Kényszerítsd az ellenséget folyamatos készenlétre, úgy elől, mint a mélységben!

²⁶ David Daoud: The New Hezbollah: Israel's Next War Will Be A Godawful Mess. The Tower, Issue 42, 09. 2016. <http://www.thetower.org/article/the-new-hezbollah-israels-next-war-will-be-a-godawful-mess/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

²⁷ Mao Tse-tung: On Guerrilla Warfare. Cassell & Company Ltd., London, 1969.

²⁸ Daoud: i. m.

- A végső győzelemhez apró győzelmeken keresztül vezet az út!
- Tartsd fenn a harci kedvet, ne említsd az ellenség túlerejét!
- A médiának számtalan fegyvere van, amelyek úgy találhatnak célba, akár a lövedékek. Használj őket a harcban!
- A lakosság egy kincs – vigyázz rá!
- Pusztítsd az ellenséget, de állj meg, mielőtt elvesztené az önuralmát!²⁹

A Hezbollah vezetése a stratégiai képességet a föld-föld rakéták fölötti kontrollt központossítva tartotta meg, de a harcászati szintű egységeknek nagy önállóságot biztosított. A rakéták védelmét jól kiképzett és erős páncéltörő képességekkel felszerelt erőkre bízta, amelyek meglepőaknák (IED³⁰) telepítésével, modern páncéltörő rakétákkal (Kornet/AT-14 Spriggen, TOW) és a tűzrendszerükbe integrált közvetett irányzású eszközökkel (főleg aknavetőkkal) kifinomult páncéltörő lesállítások végrehajtására voltak képesek. Előretolt tűzmegfigyelőket is kiképeztek, akik pontosan tudták vezetni az aknavető tűzét, természetesen az izraeli erők számára nem látható módon.³¹ Így képesek voltak mind a közvetett, mind a közvetlen irányzású tüzek nagy hatékonyságú összpontosítására.

Izrael 2000-ben történt kivonulása óta föld alatti raktárbázisokat, erődítményeket alakítottak ki oly módon, hogy azok ellenálljanak a tűzérés és a légierő csapásainak. A legfontosabb raktárakat és bizonyos parancsnoki objektumokat Libanon sziklás hegyeiben építették ki, akár 40 m mélységben. A Litáni folyótól délre mintegy 600 ilyen erőd-raktár található. Ezeknek a helyét biztonsági okokból egyetlen parancsnok sem ismerte teljeskörűen, és egy harcászati egység csak három bunkerhez fért hozzá, egy fő és két tartalék raktárhoz, ha az előzők megsemmisülnének.³²

Taktikájuknak szerves részét képezte a civil fedezet alkalmazása, amely erőteljesen korlátozta az izraeli technológiai fölény kibontakozását. Természetesen nem vethettek be masszív tűzérési és légicsapásokat lakott területek ellen, mert ez a járulékos veszteségek miatt azonnali nemzetközi felháborodást és elszigetelődést okozott volna, ráadásul a Hezbollah lakossági támogatását is erősítette volna. Minimalizálták a precíziós fegyverek irányából érkező fenyegetést is. Civilnek álcázták magukat, fehér zászlókat lengettek, mentőautókkal, néha kerékpáron mozogtak, hátizsákokban, szatyrokban szállították az aknavetőket, páncéltörő fegyvereket.

Mivel a távolból, képernyők és botkormányok segítségével az izraeliek nem tudtak megsemmisítő csapást mérni a Hezbollahra, szárazföldi offenzívát indítottak a falvak ellen, amelyekből a gerillák működtek. Ezt a lépést Haszan Naszr Alláh, a Hezbollah vezetője kifejezetten üdvözölte, hiszen végre lehetőségük nyílt megközelítőleg azonos feltételek mellett harcolni, és tudta, hogy így nagy árat fognak tudni fizettetni az ellenséggel a brutális helység-harcok során. Végül a katonai sikertelenség, a nemzetközi nyomás, valamint a hátszország támogatásának megszűnése arra kényszerítette Izraelt, hogy visszavonuljon. Bár az izraeli veszteségek nem voltak túl magasak, mivel nem sikerült hadműveleti, de főleg stratégiai szinten sikert elérni, így vereség érzetét keltették.³³

²⁹ Helmer: i. m. 53–54.

³⁰ Improvised Explosive Device.

³¹ Matt M. Matthews: We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah–Israeli War. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, 2008, 17–18.

³² Alastair Crooke – Mark Perry: How Hezbollah Defeated Israel. Part I. CounterPunch, 12. 10. 2006. <https://www.counterpunch.org/2006/10/12/how-hezbollah-defeated-israel/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 22.)

³³ Daoud: i. m.

Bár jobban elviselik az emberveszteséget, mint az izraeli közvélemény, a Hezbollah nagy hangsúlyt fektet az erők megóvására, és mindig maximális veszteségokozásra törekszik a saját veszteségek minimalizálása mellett. A mártírimázs valójában egyfajta motivációs toposz, a bevetések során mindig igyekeznek elkerülni, hogy korlátozott és értékes emberi erőforrásaikat öngyilkos módon eltékozzolják. A hagyományos hadseregektől eltérően nem csatákat akartak megnyerni, hanem az izraeli hadseregre és a hátszág polgári lakosságára a lehető legnagyobb pszichológiai hatást kifejteni, ami a harc feladásához vezet majd. A Hezbollah lassacskán felőrölte az izraeli lakosság támogatását a háború irányában, mivel folyamatosan képes volt veszteségeket okozni. Ebben nagy szerepe volt az al-Manar tévécsatornának, amely gyakran közvetítette az öngyilkos merényleteket, kifinomult lesállításokat és az izraeli hadsereg, valamint a velük szövetséges Dél-libanoni Hadsereg elleni támadásokat. Ezek sokkolták az izraeli közvéleményt, bemutatva a háború borzalmaikat, amelyet az izraeli tömegtájékoztatás elhallgatott.

Ahogy Naim Kasszem, a szervezet második számú vezetője nyilatkozta, az köztudomású, hogy a libanoni hadsereg gyengébb az izraelinél, ezért egy izraeli invázióknak csak korlátozott határfokú ellencsapással kellene számolnia a hadsereg irányából, amely a nyilvánvaló képességbeli különbségek miatt nem lenne képes megakadályozni egy nagy volumenű offenzívát. A tapasztalat azt is megmutatta, hogy Libanon huszonkét évig tartó megszállása nem ENSZ-határozatok, diplomáciai erőfeszítések és amerikai ígéretek következtében ért véget, hanem az ellenállás és annak széles tömegek általi támogatottsága miatt.³⁴ Haszan Naszr Alláh rámutatott, hogy az ellenállás kiállta a támadás próbáját, és visszavágott. A szervezet azonban nem kifejezetten gerilla-hadviselést folytatott, hanem a hagyományos és a nem hagyományos hadviselés egyfajta keverékét a két véglet között. Ez számukra az újfajta hadviselési modell. Ez a fajta kombinált hadviselés ahhoz is hasonlítható, ahogyan az észak-vietnámi hadsereg és a Vietkong harcolt az amerikaiak ellen.³⁵

KÖVETKEZTETÉSEK

Vezetés, motiváció

A nem hagyományos hadviselők a rajzás (*swarming*) alkalmazásával képesek a konvencionálisan erősebb ellenféllel szemben hatékonyan fellépni. A rajintelligencia (*swarm intelligence*) a robotika és a biológia területéről ismert fogalom, például a társas rovarok viselkedésére jellemző. Az egyedek csak korlátozott információkat ismernek, csak a legegyszerűbb műveletek végrehajtására alkalmasak, de egymással együttműködve képesek a társadalmukra jellemző komplex feladatok megoldására is. Például egy hangya nem találja meg az élelemhez vezető utat, de nagy tömegben mégis mindig megtalálják. A rajintelligencia rugalmas, gyorsan alkalmazkodik a változó körülményekhez, ellenállóképes, mert egy vagy több tag elvesztése nem okoz jelentős kárt az egész rendszer működésében, emellett önszervező, nincs szükség központi irányításra.

Ezzel szorosan összefügg a rajzás harcászati fogalma, amelynek lényege, hogy nagy területen szétszórt önálló egységek látszólag szervezetlenül, de azonos célokat követve, csak alkalmasszerűen összeállva, majd rövid idő múlva, feladatuk végrehajtása után ismét

³⁴ Matthews: i. m. 16.

³⁵ Matthews: i. m. 22.

szétszóródva, nagy támadható felületet sosem mutatva harcolnak. A kis egységek egyenként nem tűnnek veszélyesnek, mozgékonyaságuk miatt nehezen követhetők, kiszámíthatatlanok. Váratlanul tömörülnek, csapás kiváltása után pedig ismét szétszóródnak. Ezáltal túlterhelik, felőrlik és kifárasztják a védelem rendszereit és reagálóképességét. Sikeres alkalmazásához három feltételnek kell egyidejűleg teljesülnie: hogy mozgékonyabbak legyenek, mint az ellenség, jobb helyzetismerettel és nagyobb lőtávolságú eszközökkel rendelkezzenek.³⁶

A rajzó harcászat hatékonysága a vezetés decentralizáltságából ered. Amikor *Auftragsführung*, *mission command* vagy *küldetésorientált vezetés* kerül szóba, akkor is ezt a decentralizáltságot tartjuk kívánatosnak, amellyel a vezető delegálja a döntési jogköröket az alsóbb harcászati szintekre, és csak a cselekvés kereteit szabja meg a jól definiált parancsnoki szándékkal. A német vezetési filozófia, majd az arra építő és hasonlóan fejlődő amerikai elvek azonban csak a helyes irányt jelölik ki. Az igazán hatékony nem hagyományos hadviselők a lehető legalacsonyabb szintig delegálják a lehető legtöbb vezetési jogkört és kezdeményezést – sokkal többet és sokkal lejjebb, mint az említett példák –, ezáltal érik el a valódi függetlenséget és a valódi rajzást.

Az autonóm elemek fölött szinte semmilyen köztes vezetési szint nem jelenik meg, csak a stratégiai szinten egy mindent meghatározó ideológiai program. Különösképpen a dzsihádisták mozgalmakra érvényes ez, ahol nagyon korlátozott eredménnyel kecsegtet egy-egy sejt kiiktatása vagy megfigyelése. A hálózat nem egy hierarchikus szervezet, ahol el tudunk jutni egy vonal mentén a végrehajtótól a vezérlő központig, és azt kiiktatva aztán használhatatlanná tesszük az egész gépezetet. A decentralizált hálózatos szervezési elv korlátozza az ellenség célzott likvidálási stratégiájának hatékonyságát is, amelyet általában olyan felkelőellenes harcot vívó szereplők alkalmaznak, akik mindenáron minimalizálni akarják a járulékos veszteségeket. Ez a stratégia azonban hosszú távon kontraproduktív, mivel a kevés külső kapcsolattal rendelkező, de közös célt követő szervezetek innovatívabbak, mint a hierarchikus struktúrák. A likvidálásokkal azokat a vezetőket iktatják ki, akik valamilyen hibát vétettek, a kompetensebbek azonban életben maradnak, az egész szervezet pedig adaptálódni fog a kihíváshoz. Az elesett vezetők helyére még ravaszabb, általában fiatalabb, radikálisabb és innovatívabb gondolkodású vezetők lépnek, akik által a szervezet egyre hatékonyabb és eltökéltebb lesz.³⁷

Ez a rendszer működésképtelen a nélkül a legfelsőbb szintű vezérlőelv nélkül, amely nemcsak a szervezet tagjainak motivációját biztosítja a hosszú konfliktus során, hanem ezen a funkción jóval túlmutatva a hadviselés stratégiai, hadműveleti és harcászati szintjein is útmutatóul, kvázi doktrínaként funkcionál. Ez lehet például a politikai iszlám, vagy valamely szélsőséges politikai ideológia, vagy mint a nemzeti felszabadító mozgalmak esetében – a nacionalizmus. Olyan vezérlőelvet kell találni, amelynek hatására a felkelők hajlandóak lesznek életüket is kockára tenni egy látszólag erősebb ellenséggel szembeni hosszú, felőrlő küzdelemben.

³⁶ Kiss Álmos Péter: Háború a nép között – Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 21–22. Kiss Álmos Péter a könyvében a „falkaintelligencia” és a „falkaharcászat” fogalmának leírásával mutatja be ezt a módszert, de a *swarming* jelentése inkább ’rajzás’, és ez a fogalom talán jobban kifejezi a jelenség lényegét. Alapvetően a farka is egy hierarchia, melynek tagjai nem szóródnak szét a művelet végeztével, és részei között világos alá-fölé rendeltség van. Itt azonban másról van szó.

³⁷ Keith Patrick Dear: *Behheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?* *Defence Studies*, 13:3, 05. 12. 2013., 303. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 31.)

Mivel magyar vonatkozásban egy vesztfáliai alapokon szervezett nemzetállam területi integritásának és szuverenitásának a megvédése a végső cél, ezért kézenfekvőnek tűnik, hogy ez a vezérlőelv a nemzeti identitás, illetve az azért való önfeláldozó harc legyen. Ez következik a magyar történelem tapasztalataiból is, és a nemzeti identitás olyan fogalom is egyben, amelynek erőzőját jelentős politikai erők akarják elérni a nemzetközi térben is. Ezért a rendszer kiépítésének első lépése ennek megerősítése, folyamatos ápolása és védelme, különösen azok körében, akiknek esetleg nem hagyományos hadviselőként kellene harcolniuk az ország védelmében.

Mindez csak az alapokat biztosítja a további építkezéshez, amelynek középpontjában a nemzeti ellenálló képességnek a jelenleginél szélesebben értelmezett fogalma áll. A NATO-ban elfogadott, hét alapvető követelményre³⁸ bontott ellenálló képesség fogalom csak instrumentális szempontokat foglal össze, hűen tükrözve a nyugati civilizációban szinte egyeduralgó materialista életszemléletet, de keveset mond el a lelki-pszichológiai vonatkozásokról. Nem könnyű röviden összefoglalni, mitől lesz az egyik nép veszteségtűrőbb, kockázatvállalóbb és elszántabb a másikkal, hiszen ezek szubjektív és egyben relatív fogalmak, a helyzethez alkalmazkodva időről időre változhatnak, és önmagukban szintén nem garantálják a cél elérését. Az minimálisan szükségesnek látszik, hogy a reziliencia fogalmát kibővítsük egyfajta pszichikai résszel (a győzelem akarása), az identitáshoz való ragaszkodással és a demográfiai ellenálló képességgel is. Mindezen feltételek kialakításához egy hosszú távú elkötelezettség szükséges, a végeredmény pedig mindenfajta konfliktusban előnyt jelent, de az ellenség hosszú távú kifárasztására, demoralizálására építő indirekt, nem hagyományos hadviselésben különösen.

A nem hagyományos hadviselést folytató felkelő szervezetnek tehát úgy kell létrejönnie, hogy egy vezetési szintek tevékenységétől minél kevésbé függő vezérlőelv irányítsa, hálózatszerű szervezeti struktúrában a rajzás módszereit alkalmazza, kiképzése és felszerelése tekintetében pedig a negyedik generációs hadviselésre, a nép között vívott háborúra legyen felkészítve. A nehézség ebben az, hogy mindez gyökeresen eltér attól a katonai szocializációtól, ami a honvédséget jellemzi. Ez nem véletlen, hiszen azt a hagyományos hadviselés körülményeire, az összefegyvernemi harc megvívására hozták létre, képezték ki és szerelték fel. Ezért egy ilyen újszerű rendszer megalkotása egyfajta fordított gondolkodást igényel, amelynek során azoktól az ellenségektől kell tanulnunk, akik ellen a nemzetközi felkelőellenes műveletek keretében felkészítették minket.

Különleges erők

A reguláris hadseregen belül a különleges erők két okból a legalkalmasabbak arra, hogy összekötő kapcsot képezzenek a hagyományos és a nem hagyományos hadviselés között. Egyrészt doktrinális alapokon a feladatrendszerükbe tartozik a nem hagyományos hadviselés, másrészt a honvédségen belül ők szerezték a legtöbb tapasztalatot a felkelőellenes műveletekben, amelyeket megfelelő kreativitással hasznosítani lehet, alkalmazva az említett fordított gondolkodást. Melyek azok a harceljárások, műveleti módszerek, stratégiái alapelvek,

³⁸ Ezek: 1. a kormányzat folyamatos működése; 2. ellenállóképes energiaellátó rendszer; 3. képesség nagy tömegek mozgásának kezelésére; 4. ellenállóképes víz- és élelmiszer-ellátás; 5. képesség tömeges sérülések ellátására; 6. ellenállóképes kommunikációs rendszerek; 7. ellenállóképes közlekedési rendszerek. Jamie Shea: Resilience: a core element of collective defence. NATO Review, 30. 03. 2016. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 16.)

amelyekkel az ellenség a leginkább megnehezítette a munkánkat? Mit tudnánk a saját országunk védelme érdekében alkalmazni ezekből a módszerekből? Nagyjából ilyen kérdések és a rájuk adott válaszok jelölik ki azt az irányt, amerre a nem hagyományos hadviselő erők felkészítésével el lehet indulni. A különleges erők szervezeti kultúrájának jellemzője az alacsony, harcászati szintekre delegált széles körű döntési jogkör, a vezetők kreativitásának ösztönzése, valamint mindig a lehető legváratlanabb módon meglepni az ellenséget. Számukra mindig létkérdés a rejtettség fenntartása, hiszen felfedés esetén a harcászati lehetőségeik korlátozottak. Ezek a jellemzők mind hasznosak a nem hagyományos hadviselésben.

A nem hagyományos hadviselés különleges műveleti feladatként³⁹ főleg azt a tevékenységet foglalja magában, amikor a különleges erők egy olyan külföldi politikai szereplő irreguláris erők segítségével történő meggyengítésén vagy megbuktatásán dolgoznak, amely a saját politikai vezetés számára ellenérdekelt. Evidens, hogy a Magyarországot vagy egyes területeit megszállás alatt tartó ellenség egy ilyen politikai szereplő. Ezek alapján messzemenőig használható országvédelmi céllal is az a különleges műveleti felkészítés, amely az amerikai doktrína által nem hagyományos hadviselésként (*unconventional warfare*) megnevezett képességeket foglalja magában. Ezért szükséges, hogy saját különleges műveleti erőinket a lehető legmagasabb színvonalon kiképezzük ezen a területen is, akár saját, akár szövetséges erőforrásokat és kiképzési lehetőségeket felhasználva, hiszen ez a képességsomag nem csak expedíciós környezetben, külpolitikai célok elérése érdekében alkalmazható, hanem mint minden fegyver – a helyzethez alkalmazkodva – bármely más kontextusban, így az ország megvédésében is.

Ha különleges műveleti erőket készítenek fel azzal a céllal, hogy számukra idegen területen, kulturális közegben dolgozzanak, a velük együttműködő gerillák/felkelők irányából mindig számítva egy bennfentes támadás lehetőségére, akkor ezt a képességüket csak még hatékonyabban tudják alkalmazni a saját népük között. Azokkal az erőkkel működnek együtt, amelyeknek például a felkészítésében egyébként is részt vettek, megtanítva nekik azokat a harceljárásokat, amelyeket saját céljainkra legalkalmasabbnak ítélték a nem hagyományos hadviselés eszköztárából. A különleges erők integrálása a nem hagyományos hadviselő erők soraiba egyfajta összekötő kapcsot is képezhet a hagyományos erőkkel, lehetőséget adva adott helyzetekben és megfelelő körülmények között a két szervezet közötti koordinációra, stimulálva a rajntelligencia kialakulását és megnövelve az autonóm egységek harcértékét.

Többcélú alkalmazás

A nem hagyományos hadviselésre felkészített erők magukon hordozzák az irreguláris erők bizonyos jegyeit, de a szó szoros értelmében nem tekinthetők irregulárisnak, hiszen az állam alkalmazásában állnak.⁴⁰ Ha az államhatalom megszűnik, vagyis a magyar állam elveszíti a szuverenitását az adott területen, akkor még inkább irreguláris erőnek tekinthetők. Békeidőszakban, a felkészülés idején azonban mindenképpen állami kontroll alatt állnak, valamint felkészítésük és felszerelésük is állami erőforrásokból történik. Így a nem hagyományos hadviselésre történő felkészítésük további lehetőségként magában rejti azt is, hogy igen hatékonyan bevetethők lennének egy ellenérdekelt, szintén nem hagyományos hadviselést folytató szereplő ellen, ha Magyarország területén a helyzet azt megkívánná.

³⁹ Olyan műveletek, amelyeket irreguláris erők által vagy velük együttműködve hajtanak végre egy ellenálló mozgalom, egy felkelés vagy hagyományos katonai műveletek támogatása érdekében. FM 3-05.130. 1–2.

⁴⁰ Az amerikai doktrína csak azokat tekinti irreguláris erőnek (irregular forces), amelyek nem az állam irányítása alatt állnak, tekintet nélkül a kinézetükre, felszerelésükre, harceljárásaira. FM 3-05.130. 1–3.

A mai biztonsági környezetben ilyen veszély nem fenyeget, mivel Magyarországon jelenleg nem létezik olyan számottevő társadalmi elégedetlenség vagy belső konfliktus, amely az államhatalommal szembeni irreguláris hadviselésbe torkolthatna. Ma Magyarországon nincs olyan nemzeti vagy vallási identitásból származó belső törésvonal, amely például egy nemzeti kisebbség szeparatista törekvéseihez, vagy egy vallási-politikai ideológia mentén történő mélyreható társadalmi változás igényéhez vezethetne. Arra azonban nincs garancia, hogy a jövőben sem találkozhatunk ilyen problémákkal, ha figyelembe vesszük a környezetünkben tapasztalható konfliktusokat és tendenciákat (erősödő dzsihádzmus, iszlamizáció, állami és nem állami szereplők részéről alkalmazott hibrid hadviselési eljárások stb.).

Ha az ország területén nem hagyományos hadviselő tevékenységére, felkelésre kerülne sor, melynek célja a legitim államhatalom és alkotmányos rend megdöntése, akkor az ellen értelemszerűen a biztonsági erőinknek fel kellene lépniük, még hozzá egy felkelőellenes művelet keretében.⁴¹ Ilyen esetekben általában a békeidőben rendszeresített biztonsági erők kevésnek bizonyulnak, létszámnövelésre van szükség, aminek gazdasági és politikai következményei vannak. Ilyenkor alkalmazható módszer a milícia létrehozása. Ez egy olyan, önkéntesekből álló erő, amelynek tagjai polgári foglalkozásuk megtartása mellett adnak fegyveres szolgálatot, és hasonló (vagy lehetőleg ugyanolyan) felhatalmazással rendelkeznek, mint a reguláris biztonsági erők. Helyismeretük, állandó jelenlétük és motivációjuk ellensúlyozza a profeszszionalizmus hiányát, és kiegészíti a reguláris biztonsági erők tevékenységét.⁴² Jelenleg az önkéntes területvédelmi tartalékos rendszer éppen ilyen elvek mentén szerveződik, így ideálisnak tűnik arra, hogy ilyen feladatra is bevethető és felkészíthető legyen.

A felkelés sikerének további feltételei

A nem hagyományos hadviselés mindig egy politikai cél eléréséhez használt stratégiai eszköz. Ennek a politikai célnak az eléréséhez azonban számos más eszközre is szükség van, amelyekkel integrálni kell a felkelés tevékenységét. Ezeknek részletes és teljes körű bemutatására ebben a tanulmányban nincs lehetőség, de szükséges megemlíteni őket. A végső cél a politikai rendezés, amelynek eredményeképpen helyreállhat a független és szuverén, egységes magyar állam. Ezért a felkelés célja nem az ellenséges megszálló biztonsági erők legyőzése, megsemmisítése, hanem az ellenséggel történő politikai rendezés kikényszerítése. Az ennek eléréséhez vezető pontos út mindig attól függ, hogy éppen ki az az ellenség, akivel szemben a felkelés elindult.

Mivel a stratégiai cél politikai természetű, ezért abban a legfontosabb szerepet a saját és az ellenséges társadalmi térben, valamint a nemzetközi politikai térben végzett tevékenység, a diplomácia, valamint a stratégiai kommunikáció játsszák. Olyan helyzetet kell teremteni, hogy az ellenség politikai vezetése a nemzetközi térben elszigetelődjön, gazdasági szempontból a megszállás fenntarthatatlan legyen, abból ne származzon számára sem gazdasági, sem erkölcsi előny, a hátszágában meginogjon a politikai legitimitása. Akár a nemzetközi térből, akár saját társadalmi teréből olyan nyomás alá kerüljön, hogy kénytelen legyen a számunkra is elfogadható politikai rendezésre.

Ezt a helyzetet a felkelés politikai vezetésének kell elérnie, amelyet leghatékonyabban a legitim kormányzat tud megtenni, ha képes a működésre, akár emigrációban is. Ezenkívül

⁴¹ Egyes vélemények, elemzések szerint a nyugati világ több országa is ebbe az irányba tart.

⁴² Kiss Álmos Péter: Milícia – kétélű kard a felkelés elleni harcban. Sereg Szemle, 2011/1., 68–88. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c552cac5e218528404.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 22.)

léteznük kell a felkelés békés frontszervezeteinek is, amelyek politikai szárnyként képviselik pontosan ugyanazokat a célokat, amelyekért a felkelők erőszakkal lépnek fel. Ennek rendszerét mind az IRA, mind a Hezbollah esetében láthatjuk. Ezek a szervezetek nem önmagukban mint irreguláris katonai erők működnek, hanem egy politikai és társadalmi mozgalom fegyveres szárnyaiként. A Hezbollah esetében az egész rendszer egy szervezeten belül egyesül, az IRA pedig egy nacionalista köztársasági politikai mozgalom fegyveres ereje, amelynek megvoltak a megfelelő politikai szerveződési formái is, jobban elkülönülve az IRA-tól.

Mіндеzt a politikai erőfeszítést meg kell támogatnia egy robusztus, professzionális stratégiai kommunikációs rendszernek, amely a legalsó harcászati szinttől a legfelső stratégiai szintig koherens módon szolgálja a politikai célokat. Kritikus fontosságú a kommunikációs csatornák nyitva tartása a saját narratíva számára, az ellenség narratívájának hiteltelenítése és minél kedvezőbb pozíció elérése a terrorista-szabadságharcos kontinuumon. Folyamatosan fenn kell tartani a nép támogatását az ellátás, fedés, toborzás, információgyűjtés és az általános erkölcsi támogatás érdekében. Az ellenség viszonylatában el kell érni harcoló erőinek és hátszágának demoralizálását, valamint a nemzetközi térből támogatást kell szerezni.

Ezt elsősorban úgy kell elérni, hogy a velünk szövetséges államok lakosságában szimpátiát kell kelteni a felkelés ügye iránt. Ehhez – amennyire csak lehet – segítségül kell hívni a diaszpóra magyarságát, és ennek az ügynek a szolgálatába kell állítani minden nemzetközi kapcsolatrendszerünket. De ahogyan az 1956-os példa is bizonyította, bármennyire fontos a külföldi országok lakosságának erkölcsi támogatása, ha emellett nem fűződnek konkrét érdekek is a felkelés politikai sikeréhez, akkor ez elégtelen lehet. Ezért van szükség hatékony jelenlétre is a nemzetközi politikai térben. A koszovói albán UCK hatékonyan alkalmazta ezeket az elveket, ezzel is segítve stratégiai céljaik elérését.

„Az UCK sikeresen kihasználta a diaszpóra nyújtotta lehetőségeket is. Mint az előzőekben már szó esett róla, a nemzetközi közvélemény Jugoszlávia-ellenessége nem jelentette a koszovói függetlenség automatikus támogatását: a világot meg kellett győzni.”⁴³

„Az UCK vezetői tisztában voltak az aszimmetrikus hadviselés alapelveivel. Integrálták katonai műveleteiket a stratégiai kommunikációval, illetve a belső és nemzetközi politikai tevékenységgel. A felkelés első napjától tisztában voltak azzal, hogy a jugoszláv katonai erőkkel és a szerb rendőrséggel szemben nem járhatnak sikerrel. Ezért nem katonai győzelemre törekedtek, hanem arra, hogy addig tudjanak harcolni, amíg meg nem tudják győzni a nemzetközi közösséget, hogy az ő oldalukon beavatkozzon a küzdelemben.”⁴⁴

A modern hadviselés közegeinek vagy tartományainak, idegen szóval *domain*jeinek felsorolásában általában megemlítik a szárazföldet, a levegőt, a tengert, a világűrt, a kibertert, de nem sorolják ide az emberi terepet (*human terrain*), amely a korábban alkalmazott felkelőellenes stratégiák egyik kulcsszava volt. A nem hagyományos hadviselők mindig kiemelt jelentőséget tulajdonítanak ennek a közegnek, amint azt a két bemutatott szereplő doktrínáiban is láthatjuk. Ilyen szempontból az ebben a közegben tevékenykedő erőt indokolt lehet egy külön haderőnemként tekinteni, és így a legfelsőbb stratégiai szinten integrálni az ország védelmi tervébe.

Az IRA és a Hezbollah példája is mutatja, hogy a nem hagyományos hadviselés önmagában is eredményre vezethet, de a módszer hatékonyságát jelentősen növelheti az előzetes tudatos felkészülés a felszerelésben és a kiképzésben. A nem hagyományos hadviseléshez

⁴³ Kiss Álmos Péter (2016): i. m. 107.

⁴⁴ Uo. 115.

általában olyan szereplők folyamodnak, akik a rendelkezésre álló erőforrásaik korlátozottsága miatt nem képesek hagyományos hadviseléssel elérni stratégiai céljaikat, például nem tudnak eléggé erős hagyományos hadsereget felszerelni és fenntartani. Magyarország a jelenlegi gazdasági és politikai környezetében képes egy kis létszámú, de a kor csúcstechnológiáival felszerelt hagyományos hadsereget felépíteni, ezért helyzete kedvezőbbnek mondható, mint az IRA-é vagy a Hezbollahé egy olyan konfliktus esetén, amelyben az ország szuverenitásának és területi épségének megvédése a tét. Az erőforrások korlátozottsága okán azonban lehetséges, hogy ez a hagyományos hadsereg egy nála jóval nagyobb méretű hagyományos hadsereggel kerül szembe, amikor a pusztán számok és technológiai erőviszonyok mellett nem tudna eredményesen védekezni.

Ilyen helyzetben tehát hatásos védelmi stratégia lehet, ha a kétfajta hadviselési módot egyidejűleg alkalmazzuk, és a két rendszer között valamiféle, akár *ad hoc* együttműködést biztosító kapocs létezik. Az ilyen – hagyományos és nem hagyományos, vagyis *hibrid* – módon megszervezett védelmi erő lényegesen költséghatékonyabb, és nagyobb elrettentő erőt képviselhet, mintha a teljes rendelkezésre álló emberi erőforrást a hagyományos hadviselés rendszerébe csatornázzuk be, egyszerűbben fogalmazva a keletkezett veszteségek pótlására használjuk, és ugyanarra a harctevékenységre képezzük és szereljük fel őket, mint amelynek során a veszteségeket elszenvedtük. Így egy, a hadműveleti idő előrehaladtával egyre kevésbé kiképzett és alacsonyabb határfokkal harcoló hagyományos haderőt kapunk, amelytől jó eséllyel sikereket csak akkor várhatunk, ha nálánál vagy rosszabb technológiai színvonalon felszerelt, rosszabbul kiképzett, demoralizált, vagy kisebb létszámú ellenség ellen kell harcolnia.

Kockázatok és lehetőségek

Sikertelen lehet a nem hagyományos hadviselésen alapuló védelmi stratégia, ha az ellenségnek nem jelent stratégiai szintű problémát, hogy 150-200 ezer katonával tartósan megszállja Magyarországot és felkelésellenes műveletre rendezkedjen be. A nem hagyományos hadviselésben a biztonsági erők szükséges létszáma nem elsősorban az ellenséges erők létszámától, hanem a műveleti terület lakosságától függ.⁴⁵ Ekkora erővel – a tapasztalati számítások alapján⁴⁶ – sikeresen elfojtanának még egy jól szervezett felkelést is Magyarország lakosságának viszonylatában. Ez azonban egy nem teljesen kiforrott és alátámasztott tapasztalati becslés, a ténylegesen szükséges létszám attól is függ, hogy az országban mekkora kollaboráló biztonsági erőt tudnának felállítani.

Ha az ellenség képes függetleníteni magát a nemzetközi térből vagy a saját hátszágából érkező erkölcsi nyomástól (vagy az esetleg nem is alakul ki), akkor figyelmen kívül hagyhatja a legalapvetőbb emberi jogokat. Itt nem a lakosság felesleges ellenőrzésére, kijárási tilalmakra, jogszerű ítélet nélküli őrizetbe vételre kell gondolni, hanem brutalitásra, mészárlásokra, a felkelőket támogató lakosság tömeges elűzésére, megkínzására vagy rabszolgaságba vetésére. Ebben az esetben a felkelők elveszíthetik a lakosság támogatását, mert az azt az oldalt fogja támogatni a küzdelemben, amelyiktől jobban félnek, és nem azt, amelyiket jobban szeretik. Ilyen módszerekkel viszonylag kis létszámú megszálló erővel a világtörténelemben már több

⁴⁵ Uo. 140–141.

⁴⁶ Lásd James T. Quinlivan: Force Requirements in Stability Operations. The US Army War College Quarterly: Parameters 25, 1. 1995, 59–69. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1751&context=parameters> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 23.)

szereplő is sikeresen tartotta fenn a rendet meghódított területeken.⁴⁷ Ugyanakkor a 21. századi nemzetközi politikai térben még a diktatórikus szereplőket is kötik valamennyire a jogi és az erkölcsi keretek, az állami feladatok ellátása és a nemzetközi közösség viszonyulása: általában nem alkalmazhatnak bármekkora erőt és bármilyen eszközt hatalmuk megszilárdítása érdekében.⁴⁸ Mégsem lehet százszázalékosan arra számítani, hogy ezek a civilizációs korlátok mindig és minden szereplőnek megkötik a kezét.

Ha nem sikerül a nemzetközi térből támogatást szerezni a felkelés és a számunkra kedvező politikai rendezés érdekében, akkor csak arra lehet építeni, hogy az ellenség lakossága, gazdasága belefárad a konfliktusba, de egyáltalán nem biztos, hogy ez valaha is bekövetkezik. Ilyen esetekben főleg olyan ellenség ellen lehet sikeres a felkelés, amely nem tolerálja a harcéri veszteségeket, gazdasága nem elég erős a hadsereg hosszan tartó külföldi állomásoztatásához, és nem áll rendelkezésére elég biztonsági erő az országban zajló felkelés elfojtásához.

Az előző ponttal összefüggésben megállapítható, hogy súlyos problémát jelent a nem hagyományos erők földrajzi, fizikai elszigetelése is. Ekkor a felkelők számára nem áll rendelkezésre olyan terület – akár az országhatáron belül, akár azon kívül –, ahol az ellenség hatásai alól képesek magukat kivonni, és ott regenerálódni, harciskizsgáló tevékenységeket ellátni, kiképezni. Nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a sikeres felkelésellenes műveletekben a biztonsági erőknek általában sikerült izolálniuk a felkelést, amely külső segítség és a harciskizsgálás számára biztonságos területek nélkül lassan felmorzsolódott.⁴⁹ Ez történt például Malajziában és a búr háborúban. A sikeres felkelések ezzel szemben támaszkodhattak ilyen területekről érkező támogatásra, mint például a Vietkong a Ho Si Minh-ösvényen keresztül és a tálib mozgalom a pakisztáni törzsi területekről.

Az előzetes felkészülés a nem hagyományos harc megvívására előnyösebb helyzetet teremthet, mint egyéb esetekben, ahol a felkelés kirobbanásakor nem álltak rendelkezésre a kiképzett, felszerelt és motivált erők, vagyis menet közben kellett az egész rendszert felépíteni. A felkészülés időszakában elérhetővé lehet tenni olyan csúcstechnológiájú kézfegyvereket és egyéb eszközöket, amelyek nagyon nagy harcértéket tudnak biztosítani a későbbiekben, amikor a rendszer aktiválásakor a felkelők birtokba veszik és alkalmazzák őket.

Amíg a reguláris hadsereg erői is harcképesek, és csak az ország egyes részei kerültek ki az ellenőrzése alól, vagy váltak műveleti területté, addig az ellenségnek a kétféle (hagyományos és nem hagyományos) hadviselést folytató erő ellen egyidejűleg kell fellépnie, ami egyaránt megnehezíti számára a stratégiaalkotást és a harc megvívását. A nem hagyományos hadviselés önmagában is működhet, de igazi potenciálja abban van, ha sikerül párhuzamosan és integráltan alkalmazni a hagyományos hadviseléssel (katonai műveletekkel), mint azt az említett történelmi példák demonstrálták. Ha az ellenség a legalább részeiben harcképes, nagy tűzerővel, védettséggel, mobilitással, információs technológiával a kor színvonalán felszerelt hagyományos hadseregre akarja koncentrálni az erőikifejtését, akkor a nem hagyományos harcot folytató erő a mögöttes területein a rajzásával akadályozza a tevékenységét. Ha pedig felkelőellenes műveletre akar berendezkedni, akkor komoly erőket kell lekötnie, és sebezhető felületeket fog mutatni a gyors, erőteljes, a tűz és manőver összpontosításán alapuló hagyományos műveletekkel szemben.

⁴⁷ Edward N. Luttwak: Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice. Harper's Magazine, February Issue 2007, 40–41.

⁴⁸ Kiss Álmos Péter (2016): i. m. 41.

⁴⁹ Douglas Porch: Counterinsurgency: Exposing the Myths of the New Way of War. Cambridge University Press, 2013.

Hasonló irányba mutatnak Fábian Sándor zárógondolatai⁵⁰ is az *Irregular Warfare: The Future Military Strategy for Small States* című könyvének végén, amikor azt a kérdést javasolja további, országspecifikus kutatások témájául, hogy vajon egy kis állam képes lehet-e kombinálni a hagyományos védelmi stratégiák valamelyikét az irreguláris hadviseléssel. Magyarország védelmi stratégiájának sarokkövét képezi a NATO-tagság, amely megköveteli a szövetségesi kötelezettségek vállalását, a szövetséges államok biztonságáért érzett tevékeny felelősséget, amihez elengedhetetlen a technológia és a kiképzettség terén is megfelelő hagyományos haderő. Emellett azonban további rugalmasságot és ellenálló képességet kölcsönözhet az országvédelemnek a nem hagyományos hadviselés stratégiai integrációja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arquilla, John: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee, 2011.
- Cottrell, Peter: *The Anglo–Irish War: The Troubles of 1913–1922*. Osprey Publishing, Oxford, 2006.
- Crooke, Alastair – Perry, Mark: *How Hezbollah Defeated Israel. Part I*. CounterPunch, 12. 10. 2006. <https://www.counterpunch.org/2006/10/12/how-hezbollah-defeated-israel/>
- Daoud, David: *The New Hezbollah: Israel's Next War Will Be A Godawful Mess*. The Tower, Issue 42, 09. 2016. <http://www.thetower.org/article/the-new-hezbollah-israels-next-war-will-be-a-godawful-mess/>
- Dear, Keith Patrick: *Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?* Defence Studies, 13:3, 05. 12. 2013., 293–337. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true& DOI: 10.1080/14702436.2013.845383>
- Fabian, Sandor: *Irregular Warfare: The Future Military Strategy for Small States*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015, 335.
- FM 3-05.130. Army Special Operations Forces Unconventional Warfare. Washington DC, HQ, DOA, September 2008. <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-130.pdf>
- Helmer, Daniel Isaac: *Flipside of the COIN: Israel's Lebanese Incursion Between 1982–2000*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, 2007.
- IRA Volunteers Handbook – Notes on Guerilla Warfare. IRA General HQ, 1956. https://archive.org/details/IRA_Volunteers_Handbook_Notes_on_Guerrilla_Warfare
- Kiss Álmos Péter: *Háború a nép között – Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Kiss Álmos Péter: *Milícia – kétélű kard a felkelés elleni harcban*. Sereg Szemle, 2011/1., 68–88. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c552cac5e218528404.pdf>
- Luttwak, Edward N.: *Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice*. Harper's Magazine, February Issue 2007, 33–42.
- Magyar Katolikus Lexikon: Nemesi fölkelés. <http://lexikon.katolikus.hu/N/nemesi%20f%C3%B6lkel%C3%A9s.html>
- Mao Tse-tung: *On Guerrilla Warfare*. Cassell & Company Ltd., London, 1969.
- Matthews, Matt M.: *We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli War*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, 2008.
- Operation Banner – An Analysis of Military Operations in Northern Ireland. Ministry of Defence,

⁵⁰ Sandor Fabian: *Irregular Warfare: The Future Military Strategy for Small States*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015, 335.

London, 07. 2006. https://www.vilaweb.cat/media/attach/vwedts/docs/op_banner_analysis_released.pdf

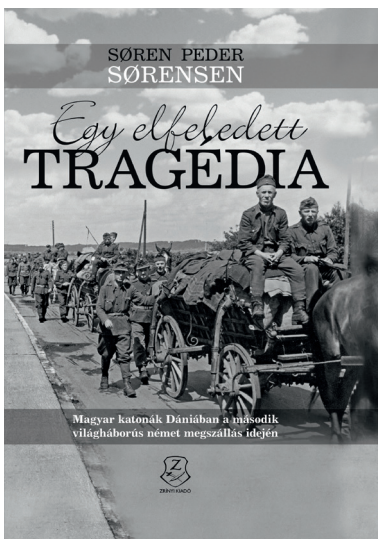
Porch, Douglas: *Counterinsurgency: Exposing the Myths of the New Way of War*. Cambridge University Press, 2013.

Quinlivan, James T.: *Force Requirements in Stability Operations*. The US Army War College Quarterly: Parameters 25, 1. 1995, 59–69. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1751&context=parameters>

Shea, Jamie: *Resilience: a core element of collective defence*. NATO Review, 30. 03. 2016. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>

A ZRÍNYI KIADÓ ÚJDONSÁGA

Søren Peder Sørensen: **EGY ELFELEDETT TRAGÉDIA** Magyar katonák Dániában a második világháborús német megszállás idején

A második világháború utolsó heteiben kerek 12 ezer magyar katona érkezett Dániába, akik kényszerből kerültek a német hadigépezet alárendeltségébe. Polgári személyek is velük tartottak, köztük nők és gyerekek. Miért jöttek? Kik voltak? Mit kerestek Dániában? Ezek a kérdések azóta is megválaszolatlanul maradtak.

A könyv a történelem egy viszonylag ismeretlen oldalát tárja fel, emellett beszámol a szokatlan dán–magyar barátságokról is, amelyek akkor is fennmaradtak, amikor a két országot elválasztotta egymástól az Európára ereszkedő „vasfüggöny”. A kötet időbeli horizontja fél évszázadot fog át: 1944-től 1989-ig, a magyarországi rendszerváltásig tart.

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (<https://shop.hmzrinyi.hu/>) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.

Várdai Mihail Istvanovics százados:

A VILÁGŪR MILITARIZÁLÁSÁNAK KÉRDÉSEIRŐL

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A világűr katonai felhasználása a hidegháború „terméke”. A szemben álló szuperhatalmak először felderítési célokból bocsátottak Föld körüli pályára műholdakat, hogy információt szerezzenek a másik félről. A műholdak távérzékelési (felderítési), távközlési, meteorológiai és navigációs célokból nemcsak katonai alkalmazásban játszanak jelentős szerepet, hanem polgári szempontból is hasznosak. A katonai alkalmazás egészen a kezdetektől magában hordozta a világűrben tervezett harcot, mely során a szemben álló felek egymás űreszközeit semlegesítik. A világűrben telepített fegyverrendszerek korábban tudományos fantasztikumnak hatottak, sok esetben csak a tervezés fázisáig jutottak el, néhány eszközt viszont sikeres kísérleteket követően megvalósítottak. Az űreszközök sérülése nemcsak katonai, hanem gazdasági és társadalmi vonatkozásokban is jelentős károkat tud okozni. A világűrben folyó fegyverkezés megakadályozása a nemzetközi közösség egyik fő célja. A világűr felhasználását szabályozó egyezmények nem követik a technológiai fejlődést, és szükségessé vált a műholdak elleni fegyverek korlátozása, esetlegesen fegyverzet-ellenőrzési rezsim létrehozása és működtetése a világűr vonatkozásában.

KULCSSZAVAK: fegyverkezés, hadviselés, világűr, fegyverzet-ellenőrzés

BEVEZETÉS

A haditechnikai fejlődés, valamint a műholdaktól való katonai és polgári függés, továbbá a műholdellenes technológiai fejlesztések következtében napjainkban a téma nemcsak aktuális, hanem összekapcsolódik a releváns biztonságelméletekkel is. Magyarország – bár nem rendelkezik önálló űrképességekkel, de – a NATO- és az EU-tagságból következően érintett a világűrben történő eseményekben. A meteorológiai, a távközlési és a navigációs műholdak, valamint – a NATO információmegosztási elvei alapján – a felderítőműholdak által nyújtott szolgáltatások kiemelt szerepet játszanak az ország biztonságában.

TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

1957. október 4. sokkolta a nyugati tömböt, ugyanis a Szovjetunió sikeresen űreszközt állított Föld körüli pályára. Igaz, hogy ez a szovjet műhold egyszerű belső szerkezettel, korlátozott műszerezettséggel rendelkezett, és alapvetően az interkontinentális ballisztikus rakéták próbája volt, a szemben álló felek azonban nagyon gyorsan felfedezték a másfajta katonai alkalmazás lehetőségét. Az Amerikai Egyesült Államok információt kívánt szerezni a Szovjetunió területéről, annak légtérét azonban nem akarta megsérteni, nehogy ürügyet szolgáltatson egy háborúhoz. A fő kérdés tehát az volt, hogyan lehet „büntetlenül” berepülni a Szovjetunió fölé információszerezési céllal.

Az 1950-es években az Amerikai Egyesült Államok légereje ballonok és speciális felderítő-repülőgépek alkalmazásával hajtott végre megfigyelő repüléseket a szovjet légterben, bár előre jelezhető volt, hogy a technológia fejlődésével ezek a repülések egyszer csak befejeződnek. Mindezt csak tovább bonyolította az örök kérdés: meddig tart egy adott ország légtere?

A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok jelentős személyi és anyagi ráfordításokkal kezdtek el fejleszteni űrbéli hadviselési képességeiket, de a munkálatokat később különböző tárgyalások eredményeként leállították. A katonai felderítő-, valamint a kommunikációs és a navigációs műholdak azóta is jelentős számban vannak jelen a Föld körüli térségben. Az 1980-as években megkezdődött az interkontinentális ballisztikus rakéták elleni, világűrben telepíthető űreszközök fejlesztése, ami elindította az ellenük alkalmazható fegyverrendszerek kifejlesztését is. Mostanság inkább az űreszközök képességeinek a csökkentése és a működésük zavarása kerül előtérbe, bár a fizikai megsemmisítési képesség létrehozásáról deklaráltan egyik ország sem mondott le.

Az űrfegyverkezési verseny során a szemben álló hatalmak jelentős erőfeszítéseket tettek, hogy ne maradjanak le egymástól, ezért egyre újabb technikai megoldásokat dolgoztak ki. A fegyverkísérletek bizonyítják, hogy a nem nukleáris fegyverek telepítése rövid időn belül lehetséges. A Világűrszerződés¹ csak a tömegpusztító fegyverek telepítését tiltja, a többi fegyver telepítését nem érinti, valamint az ezekkel végzett kísérletek is szabadon végezhetők, természetesen előzetes bejelentést követően.²

BIZTONSÁGPOLITIKAI ASPEKTUSOK

A világűr mint környezet hasonlít a nemzetközi vizekhez, hiszen az államok nem tudnak területeket, térrészeket kijelölni kizárólagos használatra, és ezt a Világűrszerződés is tiltja.³ A biztonságelméletek közül a járulékos károk következtében nem lehet kizárólagosan egy adott témát alapul venni.

Az esetleges űreszköz-sérülésekből adódó negatív hatások lokalizálása – a környezet és a biztosított szolgáltatások jellege miatt – nem oldható meg sem a világűrben, sem a Föld felszínén, azaz minden sérülés globális hatáskörű. A nem kinetikus beavatkozások, mint például a kibertérben végzett tevékenység, illetve a rádióelektronikai zavarás a Föld felszínén lokális jellegű hatásokkal is bírhat.

Elrettentés

A katonai űreszközök telepítésének, az űrhadviselési szervezetek létrehozásának, valamint a különböző kísérleteknek elrettentési funkciójuk van. A potenciális ellenfelek azáltal, hogy a világűri tevékenységre nagy mennyiségű erőforrást fordítanak, megmutatják a világnak

¹ 1967. évi 41. törvényerejű rendelet a „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket” című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. január 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96700041.TVR> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 15.)

² Jozef Goldblat: *Arms Control: The new guide to negotiations and agreements*. Fully revised and updated second edition with new CD-ROM documentation supplement. International Peace Research Institute, Oslo & Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2002, 166–167.

³ Világűrszerződés, II. cikk.

a technológiai képességeiket. A különböző kísérletek egyértelműen üzenetértékkel bírnak a potenciális ellenfelek irányába. A világúri tevékenység állami olvasatban klasszikus és vegytiszta biztonsági dilemma.⁴

Az úrkorszak kezdetétől napjainkig az államok percepciója gyakorlatilag az, hogy „*a másik biztosan telepít fegyvereket a világűrbe*”. Az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és Kína folyamatosan próbálja bizonyítani, hogy a világűrben telepített űreszközök nem minősülnek fegyvernek, valamint azt, hogy a világűrben nem terveznek katonai tevékenységet végrehajtani. Az viszont, hogy űrhadviselési szervezetek léteznek – és valljuk meg őszintén, jelentős anyagi és humán erőforrás-ráfordítások árán ezek a szervezetek fejlődnek – bizonyítja, hogy az államok gyakorlatilag hadszíntérként tekintenek a világűrre, valamint készek végső esetben a Föld körüli térséget teljes mértékben „használatlaná” tenni, és ezzel a modern civilizációt megsemmisíteni.

Az elrettetés a világűr vonatkozásában nem feltétlenül jelenti viszont azt, hogy a felek fegyvereket telepítenek a világűrbe, hanem ahogy John Hyten tábornok fogalmazott egy előadásában, más hadszíntéren – legyen az kibetér vagy fizikai támadás a felszínen – készen kell állni a szükséges válaszleépésekre.⁵ Az elrettetési koncepciók másik fontos eleme – a támadó és a védelmi kapacitásokon kívül – a reziliencia képességének a kiépítése és fenntartása.

Reziliencia

Egy állam vagy egy nemzetközi biztonsági, azon belül kollektív védelmi szervezet erejének egyik faktora a túlélőképessége – vagyis a reziliencia – jelentősen függ a különböző támadások, környezeti behatások és egyéb káros hatások következtében bekövetkezett károk enyhítésének módszereitől, sebességétől és hatékonyságától.

Ennek az elméleti alapját hálózattudományi szempontból az Erdősi–Rényi-féle modell is leírja.⁶ Fontos, hogy az űreszközök egy olyan komplex és robusztus hálózatot alkossanak, amely a hálózaton belüli egyes kapcsolatok megszakadása esetén továbbra is biztosítsa a rendszer működőképességét, azaz ne jöjjön létre az úgynevezett *kaskádhatás*. A kaskádhatás leírásakor szükséges ismerni egy adott rendszerben található elemek számát, azok kapcsolatát egymás között, valamint azt, hogy az adott rendszer mennyi és milyen módon kapcsolódik más rendszerekhez.

A Molloy–Reed-kritérium óriáskomponensének⁷ a $\kappa = \frac{\langle \kappa^2 \rangle}{\langle \kappa \rangle} > 2$ képlet szerinti meghatározásával – ahol a κ az úgynevezett *fokszámkitevő*, azaz az adott rendszerben található elemek száma – megbecsülhető, hogy egy űreszköz által biztosított szolgáltatás mennyire robusztus, vagyis mennyire támadható, milyen a rezilienciája. Például az amerikai globális műholdas navigációs rendszer (GPS⁸) jelenleg 31 műholdból áll. A képlet alapján a GPS robusztussága magasnak mondható, a κ (robusztusságkitevő) értéke 32. Ez azt jelenti, hogy egy műhold kiesése következtében a GPS továbbra is működőképes.

⁴ John H. Herz: Idealist Internationalism and the Security Dilemma. World Politics, Vol. 2, No. 2, 01. 1950., 157–180.

⁵ U.S. Strategic Command Commander’s Perspective on 21st Century Deterrence. Hudson Institute, 20. 09. 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=Dd1OrmV07LA&t=18s> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

⁶ Barabási Albert-László: A hálózatok tudománya. Libri Kiadó, Budapest, 2017, 315–319.

⁷ Uo. 298.

⁸ Global Positioning System. <https://www.gps.gov/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 27.)

A hálózat robusztussága a következő egyenlettel írható le:⁹ $f_c^- = 1 - \frac{1}{\left(\frac{k^2}{k}\right) - 1} > f_c^{ER} = 1 - \frac{1}{k}$

Ez alapján, ahhoz, hogy a példában említett GPS hálózata teljes mértékben ki legyen iktatva és a szolgáltatás ürkomponense összeomljon, a támadónak egyidejűleg legalább 29 műholdat kell támadnia. A GPS-t felügyelő rendszernek viszont kevesebb „csomópontja” van, ennek támadása következtében az űrszegmens szintén összeomlik, ezért szükséges a földi szegmens védeltségének fokozott biztosítása a támadási lehetőségek teljes spektrumában. Az űreszközök rendszerszintű telepítésének és a földi szegmens védeltségének olyan szintűnek kell lennie, hogy egy bizonyos számú űreszköz és/vagy földi szegmens elemének kiesése – legyen az szándékos támadás vagy véletlenszerű meghibásodás – még nem tördeli szét az általuk alkotott hálózatot, vagyis biztosítja annak működését.¹⁰

A magánszektor bekapcsolódása a világűr kutatásba és annak biztonsági vonzatai

A magánszektor szerepe az űrkutatásban, a világűr hasznosításában manapság rendkívül fontosnak tekinthető, és ennek lehetnek biztonságpolitikai következményei. A magánszektor elég korán felismerte a világűr jelentőségét, és ennek különösen az Amerikai Egyesült Államokban vannak látható formái. A polgári cégek már a kezdetektől teljes mértékben felügyelheték a műholdjaikat – ebben az időszakban kommunikációs műholdokról lehet beszélni – a távközlési műholdokról szóló 1962. évi törvény értelmében.¹¹ Az űreszközök fellövése abban az időszakban még állami monopólium volt.

Az 1980-as évekre mind az Európai Űrügynökség által létrehozott Arianespace cég,¹² mind pedig az amerikai 1984. évi kereskedelmi felbocsátási törvény lehetővé tette a nem állami felbocsátást.¹³ A dereguláció, és Oroszországban az úgynevezett felbocsátási szövetségek létrehozása jelentősen hozzájárult a kereskedelmi űrtevékenységhez. A magánszektor jelenleg – legalábbis direkt módon – nem jelent biztonsági kihívást egyik államra sem, sőt a kereskedelmi űrtevékenység élénkülése a nemzetközi kapcsolatok vonatkozásában hosszú távon minden állam érdekeit szolgálhatja, hasonlóan a szabadkereskedelemhez.

A magáncégek, azon belül is a katonai magánvállalatok tevékenységét szabályozni kívánó montreaux-i dokumentum¹⁴ alkalmazhatósága a világűr vonatkozásában rengeteg kérdést vet fel. A világűrben található nyersanyagok kitermelését nemzetközi jogilag nem tiltja semmi, így az űrbányászattal foglalkozó cégek esetében felmerülhet a magántulajdon védelmének igénye, ami sok államban alkotmányos alapjogként szerepel, kivéve a jogi személyekre is, azaz a vállalatokra. A kitermelt nyersanyag vonatkozásában és az űrtevékenység biztosítása érdekében el tudom képzelni, hogy a magáncégek részéről a biztonság szavatolása érdekében

⁹ Barabási: i. m. 322.

¹⁰ Uo. 292–293.

¹¹ Communications Satellite Act of 1962. 31. 08. 1962. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-76/pdf/STATUTE-76-Pg419.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

¹² Arianespace – Mission to success. <https://www.arianespace.com/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

¹³ Commercial Space Launch Act of 1984. 30. 10. 1984. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-98/pdf/STATUTE-98-Pg3055.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

¹⁴ The Montreux Document – On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict. International Committee of the Red Cross, 08. 2009. https://www.icrc.org/en/download/file/135841/montreux_document_en.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

igényként merülhet fel bizonyos „rendfenntartói tevékenység”. Lehet, hogy egyelőre ez még a tudományos fantasztikum szférája, de belegondolva eléggé reális igényként jelentkezhet.

ÚRHADVISELÉSI SZERVEZETEK

Oroszország űrhadviselési csapatai

A Szputnyik–1 fellövését követően alakult ki az a szervezeti mag, mely a szovjet időkben ellenőrizte és kezelte az ország területén telepített kilövőállásokat, telemetriai állomásokat, a ballisztikus rakétavédelmi rendszer minden elemét és a ballisztikus rakéták tesztelésére szolgáló gyakorlótereit. A Szovjetunió felbomlását követően a legjelentősebb kilövőállás – mely Bajkonur néven ismert a szélesebb közvélemény előtt – Kazahsztán területére került, és az oroszok bérleti díjat fizetnek a területért. Ennek a „függésnek” a csökkentése érdekében új „űrkikötő” épül az orosz Távol-Keleten Vosztocsnij néven, ahonnan már sikeres indításokat is végrehajtottak, és ezen a helyszínen alapvetően polgári célú alkalmazással számolnak.¹⁵ Az alapvető katonai célú kilövőállások Pleszeckben vannak.¹⁶

Az orosz űrhadviselési csapatok 1957–1992 között a hadászati rakétacsapatok állományába tartoztak, jelenleg a Légi- és Űrerők (VKSz¹⁷) szervezetében önálló parancsnokságként vannak jelen. A VKSz egy központosított szervezet, mely az űreszközök tervezésétől a felbocsátásán keresztül a felügyeletéig folyamatosan jelen van. A szervezet másik jellemzője, hogy saját katonai tanintézménye is van, mely a tiszti állományt kizárólag ehhez a parancsnoksághoz tartozó szervezeti elemek részére képezi. Az orosz űrhadviselési csapatok deklaráltan kommunikációs, felderítő- és navigációs műholdakat felügyelnek, valamint kísérleti űreszközök kipróbálása is szerepel a feladataik között.

Az Amerikai Egyesült Államok űrhadviselési csapatai

Az Amerikai Egyesült Államok az űrhadviseléssel parancsnokságszinten 1982-ben kezdett el foglalkozni, és a megnőtt űreszköz-igény kielégítése érdekében létrehozták a Légierő Űrhadviselési Parancsnokságát (AFSPC¹⁸), illetve a többi haderőnemenél is felállították az űreszközök alkalmazását összefogó parancsnokságot. 2019. augusztus 28-ig az űreszközök felügyeletét ellátó funkcionális szervezeti elem az Amerikai Egyesült Államok Stratégiai Parancsnokság (USSTRATCOM¹⁹) alárendeltségében tevékenykedett. 2019. augusztus 29-én megalakították az Űrparancsnokságot (USSPACECOM²⁰), amivel deklaráltan külön hadszíntérré vált a világűr. Ez a parancsnokság az AFSPC és a többi haderőnem világűrrel kapcsolatos feladatrendszereit, valamint – a gyártástól kezdődően – az űreszközök teljes élettartam-menedzsmentjét veszi át. A fellövési és a felügyeleti infrastruktúra az AFSPC rendszerein alapul. Az elnöki adminisztráció és a Pentagon azonban elégedetlen volt az így

¹⁵ Космодром Восточный. Roskosmos. <https://www.roscosmos.ru/255/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 20.)

¹⁶ Космические войска. Министерство обороны Российской Федерации. <https://structure.mil.ru/structure/forces/cosmic/structure.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

¹⁷ Воздушно-космические Силы – Воздушно-космическая Сила Шили.

¹⁸ Air Force Space Command.

¹⁹ United States Strategic Command.

²⁰ United States Space Command.

kialakított parancsnoksággal, valamint a vonatkozó törvényi megfogalmazásokkal.²¹ Az akkori jogszabályok értelmében az űrkomponens nem lehetett külön haderőnem, vagyis az USSPACECOM-ból nem lehetett űrhaderő (Space Force). 2019. december 20-án azonban Trump elnök a törvényhozástól kapott felhatalmazás alapján megalakította az Amerikai Egyesült Államok Űrhadviselési Erejét (US Space Force), és egyidejűleg megszüntette az AFSPC-t.²²

Kína űrhadviselési képességei

Kína űrhadviselési képességeiről a 2007-ben végrehajtott fegyverteszt²³ tett tanúbizonyosságot. A kínai Stratégiai Támogatóerő (SSF²⁴) egy olyan katonai szervezet, amely a magas technológiájú hadviselési képességeket egyesíti, azaz a kiberműveleteket és a világűr katonai felhasználását.²⁵ Érdekes, hogy az amerikai és az orosz űrhadviselési szervezetektől eltérően a kínai űrhajósok kizárólag ehhez a szervezethez tartoznak. A kínai képesség demonstrálására 2007 óta, nagy láthatósággal, nem került sor. Az Amerikai Egyesült Államokban viszont felfigyeltek egy kísérleti űreszközre, amely képes a világűrben űreszközt „elkapni”. A kínai narratíva, hogy ezzel a kísérlettel az űrszemét okozta problémákat kívánják megoldani.

AZ ŰRSZEMÉT OKOZTA PROBLÉMA

Az űreszközökre az egyik legnagyobb veszélyt az űrszemét jelenti, mely az űrbeli tevékenység velejárója. Az űrszemét forrásai lehetnek a hordozórakéták utolsó fokozatai, űreszközökről levált tárgyak, alkatrészek, festékdarabok, a nem működő űreszközök stb.

Az űrszeméttel történő ütközés során az űreszköz jelentős károkat szenvedhet el, akár meg is semmisülhet. Például az 1 gramm tömegű festék mozgási energiája alacsony Föld körüli pályán (LEO²⁶) a $E_m = \frac{1}{2} \times m \times v^2$ képlet alapján 31,205 kJ ($v = 7,9 \times 10^3$ m/s).

Ez megfelel egy kb. 30 km/h sebességgel közlekedő 1 tonna tömegű gépjármű energiájának. Még szemléletesebb, ha egy kézfegyver torkolati energiájával hasonlítjuk össze a törmelékdarab energiáját: az AK-47 gépkarabély 8 grammos lövedékének torkolati energiája 2,01 kJ.²⁷

²¹ Sandra Erwin: White House pushes back on Senate language on Space Force, missile defense satellites. SpaceNews, 08. 09. 2019. <https://spacenews.com/white-house-pushes-back-on-senate-language-on-space-force-missile-defense-satellites/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 11.)

²² Sandra Erwin: Trump signs defense bill establishing U.S. Space Force: What comes next. SpaceNews, 20. 12. 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 21.)

²³ Kína rakétával szétlőtte egyik – már nem üzemelő műholdját – mintegy 800 km magasságban.

²⁴ Strategic Support Force.

²⁵ Elsa Kania: PLA Strategic Support Force: The 'Information Umbrella' for China's Military. The Diplomat, 01. 04. 2017. <https://thediplomat.com/2017/04/pla-strategic-support-force-the-information-umbrella-for-chinas-military/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 28.)

²⁶ Low Earth Orbit – Alacsony Föld körüli pálya.

²⁷ 7.62 × 39 mm M43 Soviet Intermediate Cartridge. Modern Firearms. <https://modernfirearms.net/en/cartridge/7-62x39-m43-soviet-intermediate-cartridge/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 10.)

Már 2009-ben mintegy 15 ezer különböző méretű, de legalább 10 cm-es törmelék²⁸ keringett különböző magasságú Föld körüli pályákon, követésük folyamatos. Az űrszemét elleni védelemre kialakított külső borítások az űreszközöket csak az 1 cm méret alatti törmelékek ellen védik, így a nagyobbak jelentős károkat képesek okozni.

A NASA egyik tudósa, Donald J. Kessler 1978-ban kezdte modellezni az űrtevékenység során Föld körüli pályára kerülő és az ott működő eszközök számára veszélyt jelentő űrszemét viselkedését, hatását. Megállapította, hogy a fokozódó űrtevékenység következtében az űrszemétdarabok ütközése egyre nagyobb valószínűséggel következik be, ez az űrszemét felaprózódásához és darabszámának növekedéséhez vezet. Ez a Kessler-szindrómának nevezett jelenség végül gyakorlatilag lehetetlenné teszi az űrtevékenységet, vagyis új űreszközök indítását, emellett a kaszkáthatás²⁹ következtében megrongálódhatnak, megsemmisülhetnek más űreszközök, ami a Földön a műholdak által biztosított szolgáltatások összeomlását eredményezheti.

A Föld körül 2018. július 11-én több mint 11 ezer aktív űreszköz keringett, többségük alacsony pályán (LEO-n). Egy nagyobb űreszköz megsemmisülése az alacsony pályán (180 és 2000 km között) gyakorlatilag hosszú időre megakadályozhatja az űreszközök felbocsátását, továbbá a keletkezett törmelék jelentős mértékben zavarhatja a műholdas kommunikációs és navigációs szolgáltatásokat is, melyek műholdjai magasabb, közepes (MEO³⁰) vagy geostacionárius (GEO³¹) pályákon keringenek.

Jelenleg a legnagyobb polgári rendeltetésű inaktív űreszköz az Envisat, melyet az Európai Űrügynökség (ESA³²) bocsátott fel 2002-ben, de 2012 óta nem működik.³³ A műhold 8211 kg tömegű, és az éves pályaesése 200 m. Számítások szerint évente átlagosan két űreszközzel ütközhet, a keletkező űrszemét pedig további űreszközökkel ütközhet, így exponenciálisan növelve a törmelékek számát.³⁴

A kaszkáthatás gyakoribbá válásának lehetőségei

2020 februárjában mintegy 34 ezer 10 cm-nél nagyobb, űrszemétnek tekinthető objektum keringett a Föld körül.³⁵ A környezet jellegéből adódóan az alacsony Föld körüli pályán keringő űrszemét egy része eltűnik, elég a légkörben. A kaszkáthatás akkor kezdett veszélyessé válni, amikor a fellövést biztosító állami és nem állami szolgáltatók elkezdtek tömegesen felbocsátani az űreszközöket.

A legutóbbi, jelentős kockázatot jelentő esemény egy űrszemétként nyilvántartott orosz Fregatt rakéta gyorsítófokozatának 2020. májusi felrobbanása, aminek következtében az

²⁸ Space debris. NASA Earth Observatory, 11. 09. 2009. <https://earthobservatory.nasa.gov/images/40173/space-debris> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 21.)

²⁹ Barabási: i. m. 306–314.

³⁰ Medium Earth Orbit.

³¹ Geostationary Earth Orbit.

³² European Space Agency.

³³ ESA declares end of mission for Envisat. ESA, 09. 05. 2012. https://earth.esa.int/web/guest/news/-/asset_publisher/G2mU/content/good-bye-envisat-and-thank-you (Letöltés időpontja: 2019. 09. 26.)

³⁴ Andrea Gini: Don Kessler on Envisat and the Kessler Syndrome. Space Safety Magazine, 25. 04. 2012. <http://www.spacesafetymagazine.com/space-debris/kessler-syndrome/don-kessler-envisat-kessler-syndrome/> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 26.)

³⁵ Space debris by the numbers. European Space Agency. https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/Space_debris_by_the_numbers (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

űreszközöket üzemeltető szereplők komoly aggodalommal figyelték a keletkezett törmelések mozgását.³⁶ Különböző kereskedelmi cégek olyan műholdas szolgáltatásokat terveznek biztosítani, amelyek akár több ezer űreszközből álló megakonstellációt – például a SpaceX által telepíteni kívánt StarLink hálózat 42 ezer űreszközből fog állni³⁷ – igényelni, ami jelentősen megnöveli egy Kessler-szindrómához hasonló eseménysor kialakulásának kockázatát. Megemlítendő, hogy az űreszközök mérete a technológiai fejlődés következtében egyre kisebb, ami nehezebbé teszi a kinetikus támadást. Ez csökkenti annak a lehetőségét, hogy a kaskádhatás beinduljon.

Az űreszközöket a feladatuk befejezését követően jellemzően az azt felügyelő szervezet parancsára vagy alacsonyabb pályára helyezik, meggyorsítva így az űreszköz megsemmisülését a légkörben, vagy geostacionárius, úgynevezett „*temetőpályára*” emelik fel. Az űrszemét eltávolítása érdekében egyes cégek komoly kutatásokat és kísérleteket folytatnak. Több megoldás is körvonalazódik ebben a tekintetben. Nagy segítséget jelent az űrszemét csökkentésében – pontosabban nem növelésében – az újra felhasználható rakétafokozatok alkalmazása. A SpaceX kereskedelmi cég Falcon 9³⁸ és Heavy Falcon³⁹ rakétáinak sikere következtében a közeljövőben általánossá válhat ez a megoldás a felbocsátó szolgáltatók körében.

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK ÉS A VILÁGŰR MILITARIZÁLÁSA

Az eddigiekben leírtak a munkám során szerzett gyakorlati tapasztalatokra és a tanulmányaim során megszerzett ismeretekre, valamint a témával kapcsolatban több nemzetközi szervezetnek elküldött kérdőívre adott válaszokra épültek.

A kutatásaim során – 2019 júliusában – szóban és írásban kérdéseket intéztem a NATO-hoz, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezethez (EBESZ), az ENSZ Világűr-irodájához (UNOOSA⁴⁰) és az Európai Unióhoz. A következő kérdéseket tettem fel:

- Hogyan látja az Ön szervezete a világűr biztonsági szerepét?
- Követi-e az Ön szervezete a világűrben folyó tevékenységeket?
- Van-e a szervezetet alkotó államok között koordináció?
- Van-e más nemzetközi szervezettel koordináció?
- A világűri fegyverkezésével kapcsolatosan a szervezete milyen módon kezdeményez dialógust a szereplőkkel (Oroszország, Kína)?
- A magáncégek (például SpaceX, Blue Origin) milyen módon befolyásolják a világűr biztonságát?
- A műholdak (CubeSat) könnyű elérhetősége és a tervezett ipari űrtevékenység következtében mennyire válhat kockázatosá egy nem állami szereplő részéről az űrtevékenység?

Sajnálatos módon sem az ENSZ, sem az EU nem válaszolt. Találgatásokba nem kívánok bocsátkozni, hogy ez a két szervezet miért nem reagált a megkereséseimre. Az UNOOSA egy olyan szervezet, amely „*ex officio*” foglalkozik a világűrrel kapcsolatos kérdésekkel.

³⁶ Drbyos: The expert called the possible cause of the Frigate-SB orbital explosion: a drop of fuel. Newsy Today, 10. 05. 2020. <https://www.newsy-today.com/the-expert-called-the-possible-cause-of-the-fragate-sb-orbital-explosion-a-drop-of-fuel/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

³⁷ Starlink. <https://www.starlink.com/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

³⁸ Falcon 9. SpaceX. <https://www.spacex.com/vehicles/falcon-9/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

³⁹ Falcon Heavy. SpaceX. <https://www.spacex.com/vehicles/falcon-heavy/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

⁴⁰ United Nations Office of Outer Space.

Az EU-t a Műholdközpont (SATCEN⁴¹) irányában kérdeztem meg először a témával kapcsolatosan. Az EU SATCEN egy rövid válaszban értesített, hogy illetékességből továbbították a kérdéseimet az EU Külügyi Szolgálathoz, ahonnan nem kaptam választ. Az UNOOSA és az EU szakosított szerveinél nem állnak rendelkezésre nyílt forrású anyagok a honlapjaikon. A NATO és az EBESZ válaszaiból viszont jól látszik, hogy van érdeklődés a téma iránt, és a biztonságpolitikai megfontolások – igaz más-más aspektusból, de – jelentős szerepet játszanak.

A NATO és a világűr militarizálása

A NATO-ban korábban volt egységes világűrszegmens, napjainkban viszont a nemzetek inkább felajánlják a különböző szolgáltatásokat a Szövetség részére. A NATO 2018. évi brüsszeli csúcserkeztésén felmerült az igény a nemzeti űrképességek harmonizációjára. Jelenleg még kidolgozás alatt van a terület. Több NATO-fórumon aggodalmakkal tekintenek az orosz, a kínai és az indiai tesztekre.

Oroszország 2014-ig a NATO–Oroszország Tanács fegyverzet-ellenőrzéssel, leszereléssel és a tömegpusztító fegyverek proliferációjával foglalkozó munkacsoportüléseiben többször felvetette egy egyezmény tervezetét. Jelezték továbbá, hogy üdvöznék egy a világűrrel kapcsolatos magatartási kódex kidolgozását is, hasonlóan a hágai, a ballisztikus rakéták proliferációjára vonatkozó magatartási kódexhez.⁴² A NATO akkor is és most is hipokritának tartja az orosz részről a genfi leszerelési konferencián (Conference on Disarmament) felvetett, űrbéli fegyverek leszerelésével kapcsolatos javaslatokat, különösen egyes orosz űreszközök manőverei, illetve különböző fejlesztési projektek miatt. A NATO álláspontja szerint a nem állami szereplők részéről leginkább a kiberműveletek jelentenek kiemelt fenyegetést a műholdakkal szemben, és a jelenlegi képességsomagban inkább a reziliencia erősítése kerül előtérbe. A NATO-nak nincs kidolgozott álláspontja a kereskedelmi űrtevékenységgel kapcsolatosan, más nemzetközi szervezetekkel nem kommunikál a világűr vonatkozásában, viszont támogatja az ENSZ tevékenységét, különösen annak a fegyverkezést megakadályozó aspektusait.⁴³

Az EBESZ és a világűr militarizálása

Az EBESZ egy kooperatív nemzetközi biztonsági szervezet, amely az egyik legsikeresebb ilyen jellegű intézmény a világon.⁴⁴ Az EBESZ a helsinki tárgyalások következményeként három nagy dimenzió, „kosár” mentén nyújt platformot a tárgyalásokhoz:

- politikai-katonai;
- társadalmi-gazdasági;
- emberi (humán).⁴⁵

A politikai-katonai dimenzióon belül a kifejezetten katonai vonatkozású kérdésekkel a Biztonsági Együttműködési Fórum, míg minden más területtel az Állandó Tanács foglalkozik. Az EBESZ-en belül sem az Állandó Tanács, sem a Biztonsági Együttműködési

⁴¹ Satellite Centre.

⁴² Hague Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation. https://www.hcoc.at/?tab=what_is_hcoc&page=text_of_the_hcoc (Letöltés időpontja: 2020. 04. 15.)

⁴³ Válasz e-mailek a NATO Nemzetközi Törzstől, 2018. 09. 12–13.

⁴⁴ Remek Éva: Az EBESZ – a biztonsági közösségépítés modellje. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 39–40.

⁴⁵ Who we are. OSCE. www.osce.org/who-we-are (Letöltés időpontja: 2019. 11. 12.)

Fórum explicite nem foglalkozik a világűrrel. A Biztonsági Együttműködési Fórum egyes szereplői szerint a világűr militarizálása aggodalomra adhat okot, mivel ezzel komolyan veszélyeztethetik a biztonságot. Az EBESZ-nél szorgalmazzák, hogy alkalmazzanak egy magatartási kódexet, amely kimondja az első használat tilalmát.⁴⁶

Az EU és a világűr militarizálása

Az EU álláspontját a világűr militarizálásával kapcsolatosan az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) honlapján található forrásokban találtam utalásokat, mivel írásbeli kérdéseimre az EU nem válaszolt. Az EKSZ az EU biztonsági és védelempolitikai rendszerében a végrehajtó szervezet.⁴⁷ Az EU a világűr kérdésében inkább a kooperatív megközelítést választja. 2019. szeptember 13-án az EKSZ világűr csoportjának vezetője, dr. Carine Claeys Washingtonban elmondta, hogy az EU egy magatartási kódex kialakítását szorgalmazza, különösen LEO-n keringő objektumokkal kapcsolatosan a Starlink44 és az ESA Aeolus műholdak „majdnem” összeütközését követően.⁴⁸

Ezzel az EU elindította az úgynevezett 3SOS⁴⁹ kezdeményezést, amelynek célja a fenntarthatóság biztosítása a világűrben, különösen a Föld körüli térségben. A kereskedelmi űrtevékenységgel és a műholdellenes fegyverekkel kapcsolatosan dr. Claeys kijelentette, hogy a világűrben tevékenységet végrehajtó szervezetek felelőssége az űreszközökkel és a keletkező űrszeméttel kapcsolatos információ megosztása. Javasolta továbbá, hogy az űreszközöket lássák el különböző jeladókkal, amelyek jelzik a felügyelő szervezet részére, ha egy másik űreszköz közelít hozzá, így elegendő idő állhat rendelkezésre a különböző pályamódosítások végrehajtására.⁵⁰

FEGYVERZET-ELLENŐRZÉS A VILÁGŰRBE

Dr. Szatmári László szerint a „*[f]egyverzetellenőrzés az államok közötti fegyverzetkorlátozási, fegyverzetcsökkentési, leszerelési, valamint bizalom- és biztonságerősítő intézkedések összessége, amelyek alapját jogi vagy politikai kötelezettségvállalások, a kölcsönös adat-szolgáltatások és verifikációs rendszer képezik, és amelyek végcélja az átfogó, oszthatatlan és kooperatív biztonság elvén alapuló stabil béke fenntartása és erősítése. A fegyverzetellenőrzés eszköztára – többek között – magában foglalja a fegyverzeti szintek alacsonyabb szintre hozását és azon tartását, a katonai átláthatóság megteremtését és erősítését, valamint a két- és többoldalú katonai együttműködés elősegítését, a kapcsolatok fejlesztését*”.⁵¹

⁴⁶ Válasz e-mail az EBESZ Konfliktus Megelőző Központtól, 2019. 07. 10.

⁴⁷ What we do. EU External Action. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/foreign-affairs_en (Letöltés időpontja: 2020. 04. 14.)

⁴⁸ SOS SOS SOS: EU calls for ethical conduct in space to avoid collision and orbital debris. EU External Action. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/67538/sos-sos-sos-eu-calls-ethical-conduct-space-avoid-collision-and-orbital-debris_en (Letöltés időpontja: 2020. 04. 14.)

⁴⁹ Safety, Security and Sustainability of Outer Space.

⁵⁰ Jeff Foust: EU agency starts space sustainability initiative. SpaceNews, 15. 09. 2019. <https://spacenews.com/eu-agency-starts-space-sustainability-initiative/> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 14.)

⁵¹ Szatmári László: A fegyverzetellenőrzés szerepe Európa biztonságában, különös tekintettel az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre. Doktori (PhD-) értekezés, NKE, 2012, 16.

A világűr militarizálásának kérdései szorosan összefüggenek egyes fegyverzet-ellenőrzési, illetve azokhoz kapcsolódó exportkontroll-szerződésekkel és -egyezményekkel, mint például:

- a már említett Világűrszerződés;
- az úgynevezett Kártérítési Egyezmény;⁵²
- az ENSZ-egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről;⁵³
- a rakéatechnológia terjedését ellenőrző rezsim (MTCR⁵⁴).

Az űrbéli fegyverkezési verseny megakadályozásának kérdése az interkontinentális ballisztikus rakéták megjelenésével merült fel, az első korlátozást pedig a nukleáris fegyverekre vonatkozó Világűrszerződés jelentette 1967-ben. Ez volt az első lépés a világűr militarizálásának korlátozására, mivel megtiltja nukleáris fegyverek telepítését, kísérleteket azokkal a világűrben. Ehhez csatlakozik az ENSZ Közgyűlése által 1979-ben elfogadott Hold-egyezmény, amely kiegészíti azt.

A Világűrszerződés szabályozza a világűrben folytatható tevékenységeket, valamint kihangsúlyozza: a „...részes államok kötelezik magukat, hogy nukleáris fegyvereket vagy bármely másfajta tömegpusztító fegyvert hordozó semmilyen objektumot nem juttatnak föld körüli pályára, ilyen fegyvereket az égitesteken nem helyeznek el, illetve a világűrben semmilyen más módon sem tartanak.”⁵⁵ A hagyományos fegyverzettel kapcsolatban pedig ezt tartalmazza: „Az égitesteken katonai támaszpontokat, berendezéseket és erődítéseket létesíteni, bármilyen fajta fegyverekkel kísérletezni és katonai gyakorlatokat folytatni tilos.”⁵⁶ Ezt a passzust a szakirodalomban – véleményem szerint tévesen – úgy értelmezik, hogy a nem tömegpusztító fegyverek elhelyezése is tilos a világűrben. A Világűrszerződés a tulajdonlással kapcsolatban így szabályoz: „A világűrt, beleértve a Holdat és más égitesteket, sem a szuverenitás igényével, sem használat vagy foglалás útján, sem bármilyen más módon egyetlen nemzet sem sajátíthatja ki.”⁵⁷ Felkéri az államokat, hogy alapvetően békés célú tevékenységet folytassanak a világűrben, és felhívja az államok figyelmét az együttműködésre mind kutatási, mind segítségnyújtási célból.

Érdekeség, hogy a Világűrszerződésnek csak a Hold-egyezmény a kiegészítője, viszont alapvetően azóta, hogy életbe lépett, jelentős változás nem történt. A részes államok lemondtak a nukleáris fegyverrendszerek telepítéséről a világűrben, viszont az űreszközök és a ballisztikus rakéták elleni űrbéli telepítésű fegyverekről nem. A Világűrszerződés nem szabályozza a világűr katonai célú használatát és nem tiltja az űreszközökkel szembeni tevékenységet. Jelenleg a katonai tevékenység a különböző támogató – például felderítést végző, navigációt segítő – űreszközök alkalmazását jelenti, bár az űreszközök elleni tevékenység kutatását és a tesztek nem állították le. A Világűrszerződés kizárólag a részes

⁵² 1973. évi 3. törvényerejű rendelet az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97300003.TVR> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 23.)

⁵³ 1978. évi 7. törvényerejű rendelet a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló, az ENSZ Közgyűlésének az 1974. évi november hó 12. napján kelt 3235/XXIX. határozatával elfogadott egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97800007.TVR> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 03.)

⁵⁴ Missile Technology Control Regime.

⁵⁵ Világűrszerződés, IV. Cikk.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. II. Cikk.

államokra terjed ki, számuk 2020 júliusában 110 volt.⁵⁸ Mostanában az űreszközök felbocsátását egyre nagyobb mértékben kereskedelmi cégek hajtják végre. A tömegpusztító fegyverek és azok célbajuttatási eszközeinek terjedését korlátozni kívánó egyezmények, valamint más kapcsolódó egyezmények áttételesen érintik az űrtevékenységet. Az MTCR például kimondja, hogy minden államnak joga van arra, hogy rendelkezzen az űrprogramjához szükséges rakétákkal.⁵⁹

A fegyverkezési verseny megakadályozása

A világűrben az űrtevékenység fokozódásával, illetve a nagyhatalmak által végzett kísérletek miatt a hidegháború végén az ENSZ Leszerelési Kutatóintézete (UNIDIR⁶⁰) a genfi leszerelési konferenciával közösen kidolgozott egy csomagot, mely javaslatokat tartalmaz a világűri fegyverkezési verseny megakadályozására (PAROS⁶¹).⁶²

Az első rész a világűrben folytatott katonai tevékenységet vizsgálja. A nukleáris fegyverkezési verseny és a világűr militarizálása az 1950-es évek végétől a hidegháború idején mindig a szovjet–amerikai bilaterális tárgyalások részét képezte. Az ENSZ Közgyűlés politikai és biztonsági ügyekkel foglalkozó bizottsága két verziót javasolt a szemben álló feleknek:

- általános és teljes leszerelés (GCD⁶³);
- részleges leszerelési rendszabályok (PDM⁶⁴).

A GCD alapján tilos lenne a tömegpusztító fegyverekkel végzett kísérlet a szárazföldön, a tengeren és a légkörben – a világűrt is ideértve –, továbbá biztosítékokat kér a világűr kizárólag a tudomány érdekében történő békés célú felhasználására. A leszerelés érdekében földi, tengeri és légi ellenőrzéseket kellene végezni. A PDM érdekében tett javaslatok szerint az interkontinentális ballisztikus rakétákat és az űreszközöket alapvetően nem katonai célok érdekében alkalmaznák. Ennek a legfontosabb hozadéka, hogy az eredetileg nukleáris töltetek célba juttatására gyártott ballisztikus rakétákat fel lehessen használni űreszközök kijuttatására. A PDM alapján az átláthatóság biztosítása és a szükséges mértékű tájékoztatás szükséges az űreszközt üzemeltető állam részéről. A GCD és a PDM közös célja az volt, hogy eloszlassa azokat a félelmeket, amelyek a szemben álló felek váratlan tömeges támadásával kapcsolatosak. Az ENSZ Közgyűlésen a PDM rendszabályai kaptak nagyobb támogatottságot.

A genfi leszerelési konferencia 1985-ben a PAROS lehetőségeinek vizsgálatára egy *ad hoc* bizottságot állított fel, amelyet az ENSZ Közgyűlésen 1985 decemberében elfogadott határozat is megemlít.⁶⁵ A bizottságot azonban 1994-ben feloszlatták a nyugati országok, főképpen Washington ellenállása miatt. A munka nem folytatódhatott, bár az ENSZ Közgyűlés minden évben majdnem egyhangúlag támogatta a PAROS állásfoglalását. Az Amerikai Egyesült Államok egyetlen országgént az állásfoglalás ellen szavazott – miszerint a PAROS

⁵⁸ 2020 júliusában 110 részes állama volt. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. United Nations Office for Disarmament Affairs. http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space (Letöltés időpontja: 2020. 07. 22.)

⁵⁹ Goldblat: i. m. 122.

⁶⁰ United Nations Institute for Disarmament Research.

⁶¹ Prevention of an Arms Race in (Outer) Space.

⁶² Goldblat: i. m. 171–172.

⁶³ Global Comprehensive Disarmament.

⁶⁴ Partial Disarmament Measures.

⁶⁵ Prevention of an arms race in outer space. A/RES/40/87, 113th plenary meeting. Federation of American Scientists, 12. 12. 1985. <https://fas.org/nuke/control/paros/docs/res40-87.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 23.)

felesleges, mivel szerinte a világűrben jelenleg nincsenek fegyverek, és így nincs fegyverkezési verseny –, Izrael pedig tartózkodott.⁶⁶

Az ENSZ Közgyűlés részére 2002-ben Kína és Oroszország vezetésével egy közös munkadokumentum, egy szerződéstervezet készült el a világűri fegyverkezés jogi vonatkozásairól.⁶⁷ Ez a munkadokumentum alapvetően a PAROS-csomaggal van összhangban. Miért került újra előtérbe a fegyverzet-ellenőrzés a világűrben? Az amerikai űrhaderó parancsnoka, John J. Raymond tábornok 2020. február 10-én a SpaceNews portálnak adott nyilatkozatában felszólította Oroszországot, hogy a fenyegető magatartást a világűrben szüntesse be. Az esemény a 2019. november 25-én a Pleszeckből felbocsátott orosz Kozmosz–2542 műholdhoz kapcsolódik, mert december 6-án levált róla a kisebb Kozmosz–2543 műhold, amely 2020. január 31-én megközelítette az USA–245 azonosítójú felderítőműholdat. Az oroszok szerint a kisebb űreszközük úgynevezett „ellenőrző” funkciót lát el, ami nem minősül fegyverkezésnek, és összhangban áll az orosz PAROS-javaslatokkal, valamint nem sért semmilyen nemzetközi jogszabályt.⁶⁸ Raymond tábornok nyilatkozatában kijelentette, hogy szerinte őszinte párbeszédre van szükség a világűr katonai alkalmazásával kapcsolatban.⁶⁹ Az oroszok hivatalosan egy kísérleti célú tevékenységet hajtanak végre, aminek célja, hogy egy meglévő űreszközt megközelítsenek, majd felderítési információkat gyűjtsenek róla. A Kozmosz–2543 2020. július 15-én megközelítette a már korábban felbocsátott Kozmosz–2535 műholdat is. Az eset további érdekessége, hogy 2020. július 25-én a Kozmosz–2543 egy objektumot lőtt ki, amelynek rendeltetése ismeretlen.⁷⁰

Az egyik legfőbb probléma a világűr militarizálásával kapcsolatban annak eldöntése, hogy a nemzetközi jog szerint mi számít legitim célpontnak háborús cselekmények esetén, és meddig terjed az önvédelem. A katonai konfliktus során a járulékos veszteségek rendkívül magasak lehetnek. A nemzetközi jog értelmében az államokat megilleti az önvédelem. Az Amerikai Egyesült Államok szerint is az államoknak joguk van az önvédelemre, emellett Washington fenntartja a preventív rendszabályok bevezetésének képességét.⁷¹

Fegyverzet-ellenőrzési megközelítések

A fegyverzet-ellenőrzési megközelítésnek a világűr vonatkozásában átfogónak kell lennie, hiszen a rendelkezésre álló technológia, illetve az esetleges tagadhatóság rendkívüli módon megnehezítheti a verifikációt. Az UNIDIR egy kiadványa összefoglalja a verifikáció szükségességét és az azzal kapcsolatos nehézségeket. Jelenleg az űrtevékenység verifikációja egyrészt technikai, másrészt jogi nehézségekkel küzd.

⁶⁶ Prevention of an arms race in outer space. Federation of American Scientists. https://fas.org/programs/ssp/nukes/ArmsControl_NEW/nonproliferation/NFZ/NP-NFZ-PAROS.html (Letöltés időpontja: 2020. 07. 23.)

⁶⁷ Possible Elements for a Future International Legal Agreement on the Prevention of the Deployment of Weapons in Outer Space, The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects. Conference on Disarmament CD/1679, 28. 06. 2002. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/624/84/PDF/G0262484.pdf?OpenElement> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 30.)

⁶⁸ Наталья Селиверстова: В МИД ответили на обвинения США в преследовании американского спутника. РИА Новости, 17. 02. 2020. <https://ria.ru/20200217/1564880619.html> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

⁶⁹ Sandra Erwin: Raymond calls out Russia for 'threatening behavior' in outer space. SpaceNews, 10. 02. 2020. <https://spacenews.com/raymond-calls-out-russia-for-threatening-behavior-in-outer-space/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

⁷⁰ Anatoly Zak: Soyuz-2-1v launches classified payload. RussianSpaceWeb. <http://www.russianspaceweb.com/cosmos-2542.html> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

⁷¹ Goldblat: i. m. 170.

Technikailag jelenleg az űrtevékenység monitorozását jellemzően államok hajtják végre a saját területük felett található űreszközök vonatkozásában. A technikai képességek az elektrooptikai és rádiólokációs rendszerek alkalmazásában merülnek ki, de ezek segítségével csak feltételezni lehet az űreszköz rendeltetését. A katonai célú űreszközök általában csak a speciális manőverek végrehajtása következtében, illetve pályájuk jellemzői alapján válnak azonosíthatóvá. A felbocsátások következetes regisztrációja is támogathatja egy űreszköz rendeltetésének meghatározását a fizikai paraméterek alapján, viszont az államok a jelenlegi gyakorlat szerint nem teljes mértékben jelentik be a felbocsátott űreszközök rendeltetését.⁷² Az egyes űreszközök rendeltetését nagy bizonyossággal csak felbocsátásuk előtt, a Földön lehetne megállapítani, de ezt az államok – különösen katonai célú űreszközök vonatkozásában – biztosan nem fogják támogatni, biztonsági érdekekre hivatkozva. Az űreszközök ellenőrzése a világűrben mint tevékenység magában hordozhatja az összeütközés kockázatát is.

A bejelentések átdolgozása szükséges annak érdekében, hogy az űreszköz rendeltetése azonosítható legyen, valamint a világűrben végrehajtott manővereket is bejelentési kötelezettség terhelné. A bejelentésben rögzíteni kellene a nemzetközi azonosítót, a tervezett vagy esetleg bekövetkező manőverek idejét, az új pályaelemek leírását, valamint az adott művelet részletes leírását. Az átláthatóság és a bizalomerosztó intézkedések jelentősen csökkenthetik a félreértéseket, valamint a Kártérítési Egyezményben foglalt kötelezettségeknek is könnyebben lehetne érvényt szerezni. Az egyezményt eddig csak egyszer aktivizálták űrtevékenység következtében bekövetkezett károkozás miatt.⁷³ 1978-ban a Kozmosz–954 műhold lezuhant Kanada területén, fedélzetén nukleáris fűtőelemekkel.⁷⁴ A Szovjetunió kifizette Kanada részére a megállapított kárt.

BEFEJEZÉS

Írásomban röviden igyekeztem bemutatni a világűrben történő fegyverkezés célját és a főbb katonai űrtevékenységet végző szervezeteket, valamint hangsúlyoztam a fegyverzet-ellenőrzés fontosságát ebben a térben. A katonai célú űreszközök a kezdetektől jelen vannak, és ez a jövőben is így lesz, ezzel is erősítve egyes államok biztonságát.⁷⁵ A világűr mint az emberiség közös tulajdona nem válhat hadszínterré, és az általa nyújtott gazdasági és társadalmi hasznosság az emberiség egészének jövőjét biztosítja.⁷⁶ Annak érdekében, hogy a világűr ne váljon hadszínterré, az államoknak tárgyalniuk kell egymással és hitelt érdemlően bizonyítaniuk, hogy a világűrben nem fegyverkeznek. A fegyverzet-ellenőrzés keretében lehetővé válhat, hogy az államok katonai célokra alkalmazzanak űreszközöket,

⁷² Daniel Porras: *Eyes on the Sky – Rethinking Verification in Space*. UNIDIR, 10. 2019. – Space Dossier 4, 2019. https://unidir.org/sites/default/files/2019-10/Eyes%20on%20the%20Sky%20%7C%20Rethinking%20Verification%20in%20Space_1.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 23.)

⁷³ *Settlement of Claim between Canada and the Union of Soviet Socialist Republics for Damage Caused by „Cosmos 954”*. Space Law, 02. 04. 1981. http://www.jaxa.jp/library/space_law/chapter_3/3-2-2-1_e.html (Letöltés időpontja: 2019. 11. 12.)

⁷⁴ Note verbale dated 19 December 1978 from the Permanent Mission of Canada to the United Nations Description and location of recovered pieces. UNGA, 22. 12. 1978. https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_236E.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 12.)

⁷⁵ Neil deGrasse Tyson – Avis Lang: *Accessory to War: The Unspoken Alliance Between Astrophysics and the Military*. W. W. Norton & Company, New York, 2018.

⁷⁶ Neil deGrasse Tyson – Avis Lang (ed.): *Space Chronicles: Facing the Ultimate Frontier*. W. W. Norton & Company, New York, 2012.

ugyanakkor fel lehetne lépni az üresközökkel végrehajtott veszélyes manőverek ellen, valamint kényszeríteni lehetne az államokat a világűr és azon keresztül a Föld biztonsága érdekében szükséges bejelentési kötelezettségekre. A téma további kutatásra érdemes, és ezekben a kutatásokban Magyarországnak aktívan részt kellene vennie.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1967. évi 41. törvényerejű rendelet a „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket” című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. január 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96700041.TVR>
1973. évi 3. törvényerejű rendelet az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97300003.TVR>
1978. évi 7. törvényerejű rendelet a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló, az ENSZ Közgyűlésének az 1974. évi november hó 12. napján kelt 3235/XXIX. határozatával elfogadott egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97800007.TVR>
- 7.62 × 39 mm M43 Soviet Intermediate Cartridge. Modern Firearms. <https://modernfirearms.net/en/cartridge/7-62x39-m43-soviet-intermediate-cartridge/>
- Arianespace – Mission to success. <https://www.arianespace.com/>
- Barabási Albert-László: *A hálózatok tudománya*. Libri Kiadó, Budapest, 2017.
- Commercial Space Launch Act of 1984. 30. 10. 1984. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-98/pdf/STATUTE-98-Pg3055.pdf>
- Communications Satellite Act of 1962. 31. 08. 1962. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-76/pdf/STATUTE-76-Pg419.pdf>
- Drbyos: *The expert called the possible cause of the Frigate-SB orbital explosion: a drop of fuel*. Newsy Today, 10. 05. 2020.. <https://www.newsy-today.com/the-expert-called-the-possible-cause-of-the-frigate-sb-orbital-explosion-a-drop-of-fuel/>
- Erwin, Sandra: *Raymond calls out Russia for 'threatening behavior' in outer space*. SpaceNews, 10. 02. 2020. <https://spacenews.com/raymond-calls-out-russia-for-threatening-behavior-in-outer-space/>
- Erwin, Sandra: *Trump signs defense bill establishing U.S. Space Force: What comes next*. SpaceNews, 20. 12. 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/>
- Erwin, Sandra: *White House pushes back on Senate language on Space Force, missile defense satellites*. SpaceNews, 08. 09. 2019. <https://spacenews.com/white-house-pushes-back-on-senate-language-on-space-force-missile-defense-satellites/>
- ESA declares end of mission for Envisat. ESA, 09. 05. 2012. https://earth.esa.int/web/guest/news/-/asset_publisher/G2mU/content/good-bye-envisat-and-thank-you
- Falcon 9. SpaceX. <https://www.spacex.com/vehicles/falcon-9/>
- Falcon Heavy. SpaceX. <https://www.spacex.com/vehicles/falcon-heavy/>
- Foust, Jeff: *EU agency starts space sustainability initiative*. SpaceNews, 15. 09. 2019. <https://spacenews.com/eu-agency-starts-space-sustainability-initiative/>
- Gini, Andrea: *Don Kessler on Envisat and the Kessler Syndrome*. Space Safety Magazine, 25. 04. 2012. <http://www.spacesafetymagazine.com/space-debris/kessler-syndrome/don-kessler-envisat-kessler-syndrome/>
- Global Positioning System. <https://www.gps.gov/>

- Goldblat, Jozef: *Arms Control: The new guide to negotiations and agreements*. Fully revised and updated second edition with new CD-ROM documentation supplement. International Peace Research Institute, Oslo & Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2002.
- Hague Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation. https://www.hcoc.at/?tab=what_is_hcoc&page=text_of_the_hcoc
- Herz, John H.: *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, Vol. 2, No. 2, 01. 1950.
- Kania, Elsa: *PLA Strategic Support Force: The 'Information Umbrella' for China's Military*. The Diplomat, 01. 04. 2017. <https://thediplomat.com/2017/04/pla-strategic-support-force-the-information-umbrella-for-chinas-military/>
- Note verbale dated 19 December 1978 from the Permanent Mission of Canada to the United Nations Description and location of recovered pieces. UNGA, 22. 12. 1978. https://www.unoosa.org/pdf/reports/ac105/AC105_236E.pdf
- Porras, Daniel: *Eyes on the Sky – Rethinking Verification in Space*. UNIDIR, 10. 2019. – Space Dossier 4, 2019. https://unidir.org/sites/default/files/2019-10/Eyes%20on%20the%20Sky%20%7C%20Rethinking%20Verification%20in%20Space_1.pdf
- Possible Elements for a Future International Legal Agreement on the Prevention of the Deployment of Weapons in Outer Space, The Threat or Use of Force Against Outer Space Objects. Conference on Disarmament CD/1679, 28. 06. 2002. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/624/84/PDF/G0262484.pdf?OpenElement>
- Prevention of an arms race in outer space. A/RES/40/87, 113th plenary meeting. Federation of American Scientists, 12. 12. 1985. <https://fas.org/nuke/control/paros/docs/res40-87.htm>
- Prevention of an arms race in outer space. Federation of American Scientists. https://fas.org/programs/ssp/nukes/ArmsControl_NEW/nonproliferation/NFZ/NP-NFZ-PAROS.html
- Remek Éva: *Az EBESZ – a biztonsági közösségépítés modellje*. Dialóg Campus, Budapest, 2018.
- Settlement of Claim between Canada and the Union of Soviet Socialist Republics for Damage Caused by „Cosmos 954”. Space Law, 02. 04. 1981. http://www.jaxa.jp/library/space_law/chapter_3/3-2-2-1_e.html
- SOS SOS SOS: EU calls for ethical conduct in space to avoid collision and orbital debris. EU External Action. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/67538/sos-sos-sos-eu-calls-ethical-conduct-space-avoid-collision-and-orbital-debris_en
- Space debris. NASA Earth Observatory, 11. 09. 2009. <https://earthobservatory.nasa.gov/images/40173/space-debris>
- Space debris by the numbers. European Space Agency. https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/Space_debris_by_the_numbers
- Starlink. <https://www.starlink.com/>
- Szatmári László: *A fegyverzetellenőrzés szerepe Európa biztonságában, különös tekintettel az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre*. Doktori (PhD-) értekezés, NKE, 2012. DOI: 10.17625/NKE.2012.020
- The Montreux Document – On pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict. International Committee of the Red Cross, 08. 2009. https://www.icrc.org/en/download/file/135841/montreux_document_en.pdf
- Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. United Nations Office for Disarmament Affairs. http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space
- Tyson, Neil deGrasse – Lang, Avis: *Accessory to War: The Unspoken Alliance Between Astrophysics and the Military*. W. W. Norton & Company, New York, 2018.

- Tyson, Neil deGrasse – Lang, Avis (ed.): *Space Chronicles: Facing the Ultimate Frontier*. W. W. Norton & Company, New York, 2012.
- U.S. Strategic Command Commander's Perspective on 21st Century Deterrence. Hudson Institute, 20. 09. 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=Dd1OrmV07LA&t=18s>
- Válasz e-mail az EBESZ Konfliktus Megelőző Központtól, 2019. 07. 10.
- Válasz e-mailek a NATO Nemzetközi Törzstől, 2018. 09. 12–13.
- What we do. EU External Action. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/foreign-affairs_en
- Who we are. OSCE. www.osce.org/who-we-are
- Zak, Anatoly: *Soyuz-2-1v launches classified payload*. RussianSpaceWeb. <http://www.russianspaceweb.com/cosmos-2542.html>
- Космические войска. Министерство обороны Российской Федерации. <https://structure.mil.ru/structure/forces/cosmic/structure.htm>
- Космодром Восточный. Roskosmos. <https://www.roscosmos.ru/255/>
- Селиверстова, Наталья: В МИД ответили на обвинения США в преследовании американского спутника. РИА Новости, 17. 02. 2020. <https://ria.ru/20200217/1564880619.html>

Nagy Imre őrmester:

A TENGEREK BIZTONSÁGÁRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A GUINEAI-ÖBÖL TÉRSÉGÉRE

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tengeri közlekedés és szállítás biztonsága – különösen Afrika viszonylatában – látszólag távol eshet a magyar közérdeklődéstől, valamint a rend- és honvédelmi szervezetek mindennapos feladataitól. A déli iránnyal is bíró nemzeti kül- és külgazdasági politika, illetve Magyarország NATO- és EU-tagsága miatt is azonban immár szélesebb keretben kell biztonságunkat értékelni. Az interdependencia és a globalizáció korában a földrajzilag távoli térségekben zajló folyamatokat is érdemes figyelemmel kísérni és elemezni, hogy időben adekvát válaszlépések születhessenek, ha szükséges. A Guineai-öböl az elmúlt években a legveszélyesebb területté vált a kalózkodás szempontjából, de a szervezett bűnözői tevékenység és kábítószer-csempészet mértéke és társadalmi beágyazottsága is aggasztó – mivel összefüggenek és táplálják a Nigériában és a Száhel övezetben működő, az itteni államok működőképességét aláásó szélsőséges szervezetek harcát. A Maliban növekvő szerepet vállaló Magyar Honvédség szempontjából sem mellékes, hogy ezek a csoportok a forrásaiktól elszigetelődjenek, marginalizálódjanak, ezzel pedig a tartós rendezéshez szükséges biztonsági feltételek megteremtődjenek.*

KULCSSZAVAK: *tengeri terrorizmus, kalózkodás, Niger-delta-felkelés, Afrika Integrált Tengeri Stratégiája 2050, Yaoundéi Egyezmény*

BEVEZETÉS

Az időnkénti tengeri katasztrófák, az elharapózott szomáliai kalózkodás vagy az afrikai menekültek drámai átkelési kísérletei Európa felé a közfigyelmet csak időnként irányítják a vizek felé, melyek pedig meghatározó globális folyamatok és történések színterei – nem mellesleg pedig az emberi élet feltételei biztosításának *sine qua non*ja.¹ Stratégiai gazdasági és biztonsági érdekek feszülnek egymásnak mind látványosabban a Dél-kínai-tengeren vagy az arktikus térségben, felértékelve a haditengerészeti és a kétéltű katonai képességeket, ugyanakkor nyugtalanítva a hajózókat. A tengeren zajló (regisztrált, jelentett) bűncselekmények és terroresemények a forgalom nagyságához viszonyítva látszólag nem számosak.

A tengeri csempészet pedig – noha kevésbé látványos, de folyamatos tevékenységként – a korrupciót élteti, emellett a gyenge államokat aláásza, és nemritkán a szárazföldön működő terrorista és gerillaszervezetek számára komoly bevételül szolgál. Az illegális túlhalászat vagy a tengerek szándékos szennyezése hulladéklerakással szintén fontos kérdések, hiszen

¹ Elengedhetetlen feltétel (latin).

ezek a jelenségek nagyban hozzájárultak például Szomália esetében, hogy a megélhetés és védelem nélkül maradt halászok és volt tengerészek rizikót vállalva kalózkodásba fogtak.

A magyarországi híradásokban leginkább a Hormuzi-szoros és az Ádeni-öböl neve bukkan fel, nem lebecsülendő fontosságú azonban Afrika nagy beöblösödése, vagyis a Guineai-öböl, ahol a világ összes kalóztámadásának mintegy ötöde történt 2019-ben. A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Nemzetközi Tengerészeti Irodája (*International Chamber of Commerce – International Maritime Bureau – ICC-IMB*) 2019. évi jelentése² szerint világszerte 162 kalózcselekményt és hajó elleni fegyveres támadást jelentettek: 130 esetben a támadók feljutottak a hajóra, négy hajót eltérítettek, 17-szer sikertelenül kíséreltek meg támadást, 11-szer történt pusztán rálövés – szemben a 2018-as 201 incidenssel.³ A hajók döntő többsége ömlesztett árut szállított, illetve tanker volt, és jobbára nem mozogtak, hanem éppen horgonyoztak. A 162 eseményből 71-re Afrika vizein került sor, és míg a szomáliai vizekről már egyetlen esetet sem jelentettek, addig a Guineai-öbölben történt mind a négy hajóeltérítés, raboltak el 121 főt a 134-ből, illetve a hajók elleni 11 rálövésből 10 itt történt.

Néhány esetet érdemes felidézni – a teljesség igénye nélkül – 2019/2020 fordulójáról:

- 2019 augusztusában a kameruni Douala közelében pár órás különbséggel két hajó is támadás áldozatául esett, ekkor 17 foglyot ejtettek;
- november második napján az ömlesztett árut szállító norvég *Bonita* kilenc filippínó tengerésze esett fogságba Benin partjainál;
- két nappal később pedig a Vizcayai-öböl felé tartó görög *Elka Aristotle* tankerre fellopokodott rablók a togói Lométól mindössze 10 tengeri mérföldnyire tűzharcban megsebesítették a fegyveres őrt, majd négy túszt ejtettek;
- még november 20-án Egyenlítői-Guineánál került sor újabb incidensre: a szingapúri *Pacific Warden* ellátóhajó legénységéből hét fő került fogságba egy hónapra;
- 2019 utolsó hónapjának elején a hongkongi zászló alatt hajózó, a francia Total által bérelt, de a görög Navios cég által üzemeltetett *Nave Constellation* tanker esett áldozatul nyersolajat szállítva India felé: a támadók 19 tengerészt (18 indiai, 1 török) ragadtak el nem messze a kiemelten őrzött Egina fűrótoronytól – a legénység megmaradt hét tagja biztonságba juttatta a hajót;
- 2019. december 15-én a partoktól 130 tengeri mérföldnyire délre a Marshall-szigeteki bejegyzésű, az angolai Luandából Lomé felé tartó *Duke* olajtanker esett áldozatul: legénységéből az egyetlen nigériait leszámítva 20 indiai tengerészt raboltak el;
- egy héttel később a gaboni Libreville-nél egyidejűleg négy hajó fedélzetére léptek fegyveresek: egy helyi illetőségű kapitány életét vesztette, négy kínai halászt pedig elvittek magukkal;
- december 30-án éjszaka a kameruni Limboh olajtermináltól mindössze kétföldnyire a *Happy Lady* görög tankerről – 28 fős személyzete dacára – egy ukrán, két Fülöp-szigeteki és öt görög polgárt raboltak el, egyet pedig megsebesítettek, ezzel együtt csak decemberben 57 fő esett a támadások áldozatul;

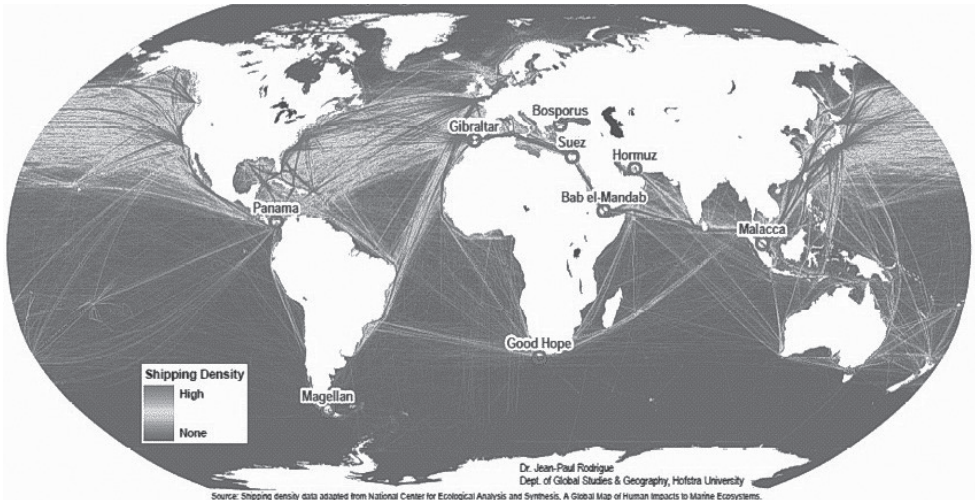
² Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2019. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2019_Annual_Piracy_Report.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 14.)

³ A sikeres és a sikertelen támadásokat becslések szerint az esetek felében nem jelentik számos okból: az jelentősen megemelné a biztosítási és a biztonságra fordítandó költségeket, miközben a vizsgálatok idejére visszatartott hajó kiesése akár napi 20-30 ezer dolláros veszteséget is jelenthet az üzemeltetőnek, illetve kényelmetlen kérdések merülhetnek fel a legénységgel, útonváltással vagy rakományal kapcsolatban is.

- az új évben egy lagosi gázipari cég üzemeltette *Ambika* kotróhajó a Ramosz folyó torkolatánál szenvedett el támadást: a súlyos tűzharcban a hajó biztonsági személyzetéből négyen életüket veszítették, ketten megsebesültek, két orosz és egy indiai állampolgárt pedig így is elraboltak.⁴

A TENGEREK JELENTŐSÉGE

A tengeri szállítmányozás jövedelmezősége jelentős kapacitásfejlesztést hozott az új évezredben, és a 2007/2008-as válság hatásait kiheverve a szektor fokozatosan újra erőre kapott. Napjainkban a világkereskedelem mintegy 90%-a és az energiaellátáshoz szükséges nyersanyagok 65%-a is hajókon ér cél. A leginkább használt gazdasági jelentőségű tengeri útvonalakat az 1. ábra mutatja.

1. ábra A nemzetközi kereskedelmi hajózási útvonalak és kihasználtságuk⁵

Afrika 38 tengerparti, illetve szigetállama 52 nemzetközileg jelentősebb kereskedelmi kikötővel rendelkezik, melyeken a Föld tengeri szállítmányainak 6%-a halad át. A kontinens relatív súlytalanságát mutatja, hogy a világ hajóinak mindössze 1,2%-a (BRT-ban 0,9%-a) ezeknek az államoknak és/vagy polgárainak a tulajdona, miközben a kontinens nyersanyag-exportjának és késztermékimportjának 90%-a a tengereken keresztül zajlik.⁶

⁴ Four Dead, Three Kidnapped in Nigerian Pirate Attack. The Maritime Executive, 05. 01. 2020. <https://www.maritime-executive.com/article/four-dead-three-kidnapped-in-nigerian-pirate-attack> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 20.)

⁵ Jean-Paul Rodrigue: Maritime Routes and Strategic Passages. In: Jean-Paul Rodrigue: The Geography of Transport Systems. Routledge, New York, 2020. https://transportgeography.org/wp-content/uploads/Map_Strategic_Passages.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 10.)

⁶ Review of Maritime Transport 2018. United Nations Conference on Trade and Development. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2018_en.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 10.)

Alternatívája lehet a közúti, vasúti vagy légi szállítás, ám a hajózás mellett szól, hogy nagy tömegű áru célba juttatásának a legolcsóbb módja,⁷ relatíve kis energiafelhasználással, ellene szól viszont viszonylagos lassúsága és a szükséges kiszolgáló infrastruktúra költségessége, a rakodási idő nem ritka elhúzódása.⁸ Szintén nem elhanyagolható szempont, hogy a tengerek és szorosok, csatornák a nemzetközi jog szerint garantáltan szabadon hajózhatók, nem kell határok sorát átlépni. Igaz, az államoknak vannak nevesített jogaik például a parti vizeiken (a parttól számítva 12 tengeri mérföldön⁹ belül), a csatlakozó övezetekben (további 12 tengeri mérföldes sávban), illetve az ún. kizárólagos gazdasági övezetekben.¹⁰

A tengeri incidensekkel éppen ezért számos nehézség adódik: hatalmas, formális ellenőrzés nélküli területről van szó, ami nem zárt, ezért könnyű be- és kilépni (szigetek, kikötők, tagolt partvonalak segíthetik az elrejtőzést), miközben nagyszámú úszó objektum van mozgásban. Ráadásul a világ nem minden régiójában teljes a radarlefedettség, vagy van légi felderítési kapacitás, a technikai korlátok mellett pedig számításba kell venni – ha van is potens reagáló erő – az időjárást és a hatalmas távolságokat. A nemzetközi együttműködés és az államközi/szervezetközi információmegosztás ezért kulcsfontosságú.

TENGERI TERRORIZMUS

A terrorizmusra az államok politikai megfontolásai és érintettségük mássága miatt sincs mindmáig egységes és elfogadott definíció, de a tengeren is sor került – nem nagy számban – egyértelműen terrorcselekményként azonosítható eseményekre. Napjainkban is látható, ahogy képeken és videókon a Hamasz, a Hezbollah vagy a Boko Haram harcosai pózolnak felfegyverzett gyorsjáratú csónakokkal vagy búvárfelszerelésben. Bár valós fenyegetést és képességet jelenítenek meg, ezt azonban még jobbra inkább propagandacélzattal teszik.¹¹

Potenciális célpontok lehetnek tengeri terrortámadásokhoz:

- katonai járművek (kiemelten a repülőgép-hordozó hajók és atom-tengeralattjárók);
- olajat és cseppfolyósított földgázt szállító tankerek;
- teherszállító hajók;
- kompok és utasszállító hajók;
- kikötői létesítmények;
- csatornák és tengerszorosok;
- tengeri létesítmények (elsősorban a tengeri olajfúró tornyok és vezetékek).

Vonzó lehetőség lehet ilyen nagy értékű és fontos célok támadása számos okból:

- izolált célpontok (kisebbségi esély, hogy sikerül elmenekülniük, illetve nehéz a segítségükre sietni);
- tömeges áldozatszedés (vesztésgokozás vagy túszszedés által);

⁷ Így elsősorban nem sürgős rendeltetésű anyagok, tömegáruk, fűtőanyagok, nyersanyagok, építőanyagok, késztermékek szállítására alkalmas. Lengyel Tamás (szerk.): Közlekedésföldrajz. 17. <http://geografus.elte.hu/web/tananyag/3/ipar/gy/kozfoldrajz.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 12.)

⁸ Érzékeny technológiájú, nagy értékű eszközök és romlandó áruk esetében ezért is megfontolandó más szállítási módok választása. Ugyanakkor a kevés tengeri/folyami baleset és támadás miatt biztonságos, és nem mellelesleg a környezetet – mértékét tekintve – relatíve kevésbé terheli.

⁹ 1 tengeri mérföld = 1,852 km.

¹⁰ A tengerjog szokásjogi alapon működött az 1958-as genfi ENSZ-konferenciáig, melynek során öt egyezményt fogadtak el. 1982-ben egy új átfogó egyezmény váltotta fel, illetve egészítette ki ezeket.

¹¹ Michael D. Greenberg et al.: Maritime Terrorism – Risk and Liability. RAND Corporation, 2006. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG520.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 20.)

- jelentős anyagi károk okozása (az üzemeltetőnek, a tulajdonos országnak, a szektornak);
- a kereskedelem zavarása (stratégiai hatás);
- korlátozott válaszlehetőség (nehéz megközelítés, speciálisan felkészült erők kellenek);
- médianyilvánosság.

Az ilyen jellegű célpontok elleni támadások mégis meglehetősen ritkák, ami több okra vezethető vissza:

- ismeretek, képességek hiánya (hajózás, kikötői létesítmények, biztonsági intézkedések);
- hozzáférés nehézségei (a hajóhoz/kritikus infrastruktúrához, azok lezárt területeihez);
- költségigényes (szemben a szárazföldön végrehajtható támadások többségével);
- távolságok (a műveleti bázis és a célpont viszonylatában);
- idegen közeg (szemben a jól bevált szárazföldi akciókkal);
- hatékony nemzetközi együttműködés és ellenlépések megléte.

A tengeri közlekedést és kereskedelmet ezért relatíve kevés politikai-ideológiai motiváltságú terrortámadás érte: ilyen események voltak a *Santa Maria* személyszállító és az *Achille Lauro* üdülőhajó eltérítése 1961-ben, illetve 1985-ben, a támadás a pireuszi kikötőben a *City of Poros* üdülőhajó ellen 1988-ban, valamint az *Avrasaya* komp ellen 1996-ban. 2000-ben az amerikai *Sullivan* elleni sikertelen merényletből tanulva az al-Kaida öngyilkos motorcsónakjai már eredményesek voltak az amerikai *Cole* rombolóval, majd 2002-ben a *Limburg* olajtankerrel szemben. 2004-ben a zsarolásnak nem engedő hajózási társaságnak üzenetül a Fülöp-szigeteki Abu Szajjaf csoport a *Superferry 14* kompot egy időzített improvizált robbanószerkezettel süllyesztette el, megölve 116 embert. 2004 márciusában konténerben utazva szivárgott be két öngyilkos akcióra készülő fegyveres az izraeli Asdód kikötőjébe, 2008 novemberében pedig a három napig tartó terroristaőrjöngésre a 10 fegyveres támadó a tenger felől érkezett az indiai Mumbaiba. 2010 júliusában az *M. Star* tankert érte csónakos bombatámadás. 2014 szeptemberében pakisztáni tengerészek egy csoportja próbálta megkaparintani a *Zulfikar* fregattot, hogy aztán gyakorlatozó indiai és amerikai hadihajók ellen rakétatámadást végezzenek.

A tengeri terrorizmus körébe sorolható megvalósult vagy megkísérelt cselekmények: a vízfelszíni és a kikötői olajterminálok elleni támadások (Irak – 2004, Líbia – 2016), a hadihajókra partról páncéltörő rakétával indított rálövések (Egyiptom – 2015) és a jelenleg zajló jemeni polgárháború kapcsán az improvizált aknák, távirányítású robbanócsónakok és szabotázs alkalmazása a szaúdi és emirátusi kereskedelmi hajók és olajlétesítmények ellen.

A 2001. szeptember 11-i stratégiai terrortámadás, a *Cole* hadihajó és a *Limburg* tanker elleni akció, az al-Kaida ambíciói rádöbbenették az illetékeseket a tengeri szállítás sebezhetőségére is, melynek nyomán számos nemzetközi és nemzeti intézkedés született rövid időn belül. Előbbire példa az ENSZ Nemzetközi Tengerészeti Szervezete (*International Maritime Organization – IMO*) által 2002-ben kimunkált és 2004-ben életbe léptetett nemzetközi rezsím (*International Ship and Port facility Security – ISPS – Code*), mely egy átfogó, gyakorlatilag univerzális szabályozás a hajózás és a hozzá kapcsolódó létesítmények és tevékenységek biztonsági szempontú egységesítésére. Az azóta eltelt időszakban a legfontosabb feladat ezen előírások egységes érvényesítése a hajók és a kikötők biztonsága érdekében – hiányosságok és sebezhetőség felmérése, ezek fényében pedig biztonsági tervek kidolgozása, szükséges intézkedések megtétele, képzések és gyakorlatok megszervezése a rendszer tesztelésére stb.¹²

¹² Fivos Andritsos: Port Security & Access Control – A systemic approach. Conference Paper, 07. 2013. https://www.researchgate.net/profile/Fivos_Andritsos/publication/249009738_Port_Security_Access_Control_a_Systemic_Approach/links/00b7d51e287817956d000000/Port-Security-Access-Control-a-Systemic-Approach.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 28.)

TENGERI KALÓZKODÁS

Szükséges élesen különválasztani a jelenséget a terrorizmustól, jellegében és anyagi motíváltóságát illetően is. A tengeri kalózkodás tulajdonképpen sose szűnt meg, támadások egyes régiókban jellemzően előfordultak, de a hidegháborút követően megjelenő gyenge és bukott államoknak a vizeik feletti kontrollja hiányában a kalóztámadások gyakorisága jelentősen megnőtt főleg Indonézia térségében és a Malaka-szorosban, Banglades part menti vizein, Latin-Amerika egyes régióiban és Afrika válságos zónái közelében. A kereskedelmi célú hajóforgalom nagymértékű felfutása mellett annak sebezhetősége és a relatíve alacsony rizikó is mellette szólt: a parti és a kikötői biztonság hiányosságai az államok erre fordítható forráshiányával együtt, a korrupció, az igazságszolgáltatás gyakran felmentéssel záruló ítélezési gyakorlata, a könnyűfegyverek (sőt, géppuskák és kézi páncéltörő gránátvetők) globális proliferációja. A szegénység, a politikai viszonyok rendezetlensége is ösztönzője volt a kalózkodás felfutásának. Így míg 1994–1999 között 209, 2000–2006 között már átlagosan évi 352 regisztrált támadás történt. Az IMB adatai szerint 2006-ban Nigéria térségében az esetek 5%-a, Szomáliánál 4%-a fordult elő – miközben Indonézia és Banglades 21, illetve 20%-ban részesedett.¹³

A polgárháborús anarchiába süllyedt Szomália esetében a halászhajók, tengerészek számára ez egy menekülési út volt: egyrészt a megélhetés miatt, másrészt ellenreakcióként, mivel más államok az ország partjainál a vizeket lehalászták és szemétként használták.¹⁴ A sikereken felbátorodva az 1990-es években még amatőr szomáli kalózhajók 2000 kilométerre a honi partoktól is támadásokra szánták el magukat, egészen Tanzánia északi vizei és India nyugati partvonaláig. A hajózás biztonságának ilyen mértékű veszélyeztetése – és az emiatt emelkedő szállítási költségek – a nemzetközi közösséget cselekvésre kényszerítették.¹⁵

A szomáliai kalóztámadásokat sikerült semlegesíteni. Ebben szerepet játszott a fokozott nemzetközi haditengerészeti jelenlét,¹⁶ mert a támadásokra a hadihajók fedélzetéről helikopterekkel gyorsreagálású erőket küldtek a bajba jutott hajók megsegítésére. Fokozatosan egy biztonsági folyosó alakult ki a Vörös-tenger felé, melyen már gyakorlatilag kockázatmentesen haladhattak a konvojba szerveződött szállítóhajók. A kalóztámadások visszaszorítását elősegítette az is, hogy egyes hajózási vállalatok igénybe vettek magán biztonsági cégeket

¹³ Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2006. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2006_Annual_IMB_Piracy_Report.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 20.)

¹⁴ Amy Goodman: Analysis: Somalia Piracy Began in Response to Illegal Fishing and Toxic Dumping by Western Ships off Somali Coast. Democracy Now, 14. 04. 2009. https://www.democracynow.org/2009/4/14/analysis_somalia_piracy_began_in_response (Letöltés időpontja: 2019. 12. 29.)

¹⁵ Az ukrán SC TOMEX cég által üzemeltetett (belize-i zászlóval hajózó és egy panamai cég által birtokolt) Faina szállítóhajó eltérése 2008 szeptemberében nagy nemzetközi felhőrdülést keltett: fedélzetén ugyanis 33 darab T-72 harckocsi mellett páncéltörő és légvédelmi fegyverek tartottak a hivatalos végfelhasználó, Kenya felé – azok célállomása azonban valójában Dél-Szudán volt. A kalózhajók kezdetben 35 millió amerikai dollárt követeltek a 21 orosz és ukrán tús és a hajó átadásáért, ezt több szakaszban sikerült 3,2 millióra lealkudni. A hajót röviddel elfoglalása után a térségben tartózkodó amerikai és orosz hadihajók követték, így a szállított fegyverek legalább nem kerülhettek rossz kezekbe. A kalózhajók végül 2009 februárjában elengedték foglyaikat és elhagyták a hajót.

¹⁶ Az ENSZ 2008-as felkérésére reagálva a NATO a következő évben indította útjára biztonsági műveletét (Operation Ocean Shield), az EU pedig a sajátját (Operation Atalanta), illetve egy többnemzeti kötelék is létrejött (Combined Task Force-151), emellett több állam (például Ausztrália, Oroszország, Japán, Kína, India) döntött önálló, de a többi művelettel összehangolt haditengerészeti jelenlét mellett. Varga Attila Ferenc: Nemzetközi küzdelem a szomáliai kalózkodás ellen. http://mhht.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_14.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 29.)

(*Private Maritime Security Company*) tanácsadásra – például az útvonal tervezéséhez – és/vagy a legénység képzésére, de akár 3-4 fő fegyverest (*Maritime Security Operator*) vagy felfegyverzett kísérohajókat is igényelhettek tőlük. A mogadishui kormány lassan kiterjesztette ellenőrzését a kalózkodás szárazföldi bázisaira, a támadásra használható hajókat pedig megsemmisítették. A kalózkodás így gyakorlatilag ellehetetlenült. Ez a látványos siker azonban nem szüntette meg a kalózkodás jelenségét, sem az azt kiváltó problémákat, csupán csak súlypontja helyeződött át a nyugat-afrikai vizekre.

Az előző évi 180-nal szemben 2018-ban világszerte 201 incidenst jelentettek:¹⁷ 143 esetben fel is jutottak a hajókra a támadók, hat esetben eltérítették a vízi járművet, 18-szor történt rálövés, míg 34-szer sikertelen volt a támadási kísérlet. Az esetek negyedében tankerhajó volt a megtámadott, 18 esetben pedig konténerszállító. Mindezen események során 141 főt ejtettek túszul, 83 főt raboltak el váltságdíj reményében, nyolcan sérültek meg. Földrajzi eloszlásukat tekintve a Guineai-öböl jelenleg a világ „legkalózkodásveszélyesebb” térsége; az indonéz szigetvilág a másik veszélyzóna, illetve a közállapotokkal összefüggésben Banglades és Venezuela part menti vizei.

A GUINEAI-ÖBÖL

Az utóbbi években lecsengett szomáliai kalózkodáshoz és a jemeni hűti felkelőknek a szaúdi és az emirátusi hajók elleni meglepő támadásaihoz képest kevés globális sajtóvisszhangot váltanak ki a nyugat-afrikai vizek eseményei. Bár a térség a főbb hajózási útvonalak többségétől viszonylag távol esik, jelentősége így sem lebecsülhető, a Guineai-öbölben tapasztalható aggasztó tendenciák ellenére mégis visszafogott a nemzetközi reakció.

A kriminális cselekmények elsősorban – a Boko Haram-jelenséggel is küszködő – Nigériához köthetőek, amely viszont egy működő állam, mely autoritását (elméletileg) képes érvényesíteni. Az itteni kalózkodás fő kibocsátója a függetlenségre, vagy legalábbis az olajbevételek térségbe történő fokozottabb visszaforgatására törekvő Niger-delta régió: a nemzetközi olajtársaságok és a nigériai hatalmi elit kisajátította profitból az ogoni és az ijo őslakosság keveset, az olajkitermeléssel járó káros következményekből annál többet érzékelve tüntetésekbe, majd ezek hatástalansága miatt radikalizálódva fegyveres küzdelembe fogott a központi kormány és a külföldi olajcégek ellen. Létrehozták a Niger-delta Felszabadítási Mozgalmat (*Movement for the Emancipation of the Niger Delta*), mely 2005-től a 2009-es tűzszünetig módszeresen pusztította az olajipari létesítményeket. A küzdelem vezetőinek egy része kiegyezett a központi kormánnyal, hogy a továbbiakban pénzért ők védelmezik az olajkutakat és vezetékeket.¹⁸ A felkelők egy része ellenben folytatta a harcot, és 2010-től mindinkább kalóztámadásokat hajtott végre. Minthogy ezek kezdetben inkább partközeli és helyi érdekeltségek ellen zajlottak, ezért ez nem is érte el egy nemzetközi válaszreakció ingerküszöbét. Lokális kezdeményezések voltak ugyan (ilyen volt 2011–2012-ben Benin és Nigéria közös művelete (*Operation Prosperity*), de máskor az államközi feszültségek éppen ellehetetlenítették ezt – mint például Kamerun és Nigéria ellentéte a Bakassi-félsziget miatt.¹⁹

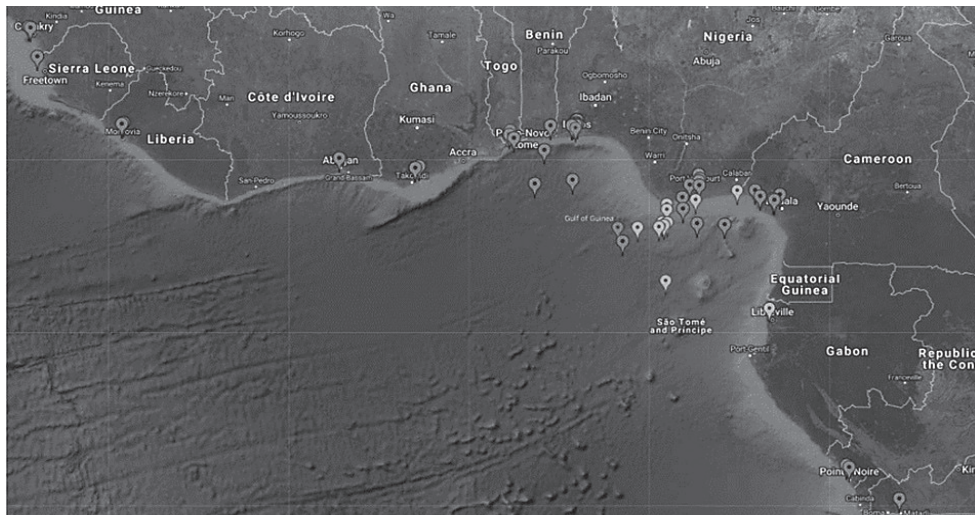
¹⁷ Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2018. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2018_Annual_IMB_Piracy_Report.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 12. 20.)

¹⁸ Bálint Tamás – Zsitkó Mariann: A Niger-delta Felszabadítási Mozgalom (MEND). In: Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. HVK Tudományos Kutatóhely – NKE, Budapest, 2016, 319–339.

¹⁹ A terület hovatarozása az 1960-as függetlenség óta vitatott, és noha formailag az abujai kormány lemondott róla, a nigériai alkotmányban továbbra is az országhoz tartozónak említik a régiót. Kamerun ezt nehezményezi, miközben helyi szeparatistákkal is meg kell küzdenie az olajban gazdag félszigeten.

A teljes képhez ugyanakkor hozzátartoznak a mindenfajta politikai motiváció nélküli, csupán nyereségvágyból elkövetett akciók is: az 1990-es években a horgonyzó hajók fedélzetéről történő kis értékű lopásoktól, „besurranó” tolvajlásokból indult, majd szervezettebb formát öltve macsétákkal, majd mind komolyabb lőfegyverekkel végrehajtott rablásokig jutottak a bűnbandák. A korrupst hivatalnokok és az alulfizetett fegyveres erők bevont tagjai által mind kiterjedtebb hálózatok épültek ki, és egyre inkább a tankerek elrablása lett a cél. Az átnevezett és átlobogózott hajók a továbbiakban a bűnözői-állami hibrid bűnszervezeteket szolgálták, míg a rakomány – jellemzően kőolaj – nyersen vagy primitív partközeli feldolgozók által került a feketepiacra.

Az olajárak mélyrepülése – és a somáliai példa – nyomán az utóbbi években a váltságdíjért elkövetett emberrablás került előtérbe. Az elraboltakat ritkábban tartják a zsákmányolt, átnevezett és átfestett hajókon, vagy a gyorsjáratú csónakokat a nyílt vizekre szállító ún. anyahajókon, inkább gyorsan a partra juttatják és mélyebben a szárazföldön rejtik el őket a váltságdíjról szóló tárgyalások idejére, ami néhány naptól akár 3-4 évig is terjedhet. A higiéniai viszonyok, minimális étkezés, az orvosi ellátás hiánya, a fenyegető bánásmód miatt a túsok közül többen nem érik meg a szabadulást, negyedük pedig a későbbiekben tartós mentális és pszichológiai problémákat mutatott.²⁰

2. ábra Hajók elleni támadások a Guineai-öbölben²¹

A minden szférát és szintet átszövő korrupció és személyi összefonódások miatt csak strukturált kleptokráciaként leírt nigériai rendszerben komoly felbolydulást okozott 2015 áprilisában Muhammadu Buhari elnökké választása, illetve az olajárak mélyrepülése: felrúgva a 2009-es megállapodást a Niger-delta lázadóival – akik a megbékélés áraként addig a térség olajleltésményeit biztosították a bevételekből való részesedésért –, most ezek a

²⁰ Olivia Konotey-Ahulu: Pirates Now Prefer Human Hostages Over Ships And Cargo. Bloomberg, 20. 12. 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-20/pirates-now-prefer-human-hostages-over-ships-and-cargo> (Letöltés időpontja: 2020. 07. 28.)

²¹ Piracy and Armed Robbery Against Ships, Report for the Period, 01. January – 31. December 2019., 61. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2019_Annual_Piracy_Report.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 30.)

pénzek (*amnesty stipends*) megcsappantak, másrészt eljárások indultak a volt gerillák vezetői ellen. Ellenreakcióként létrejött a Niger Delta Avengers nevű formáció, mely támadásaival elérte a olajkitermelés felére, napi 1,1 millió hordóra történő zuhanását. 2016 áprilisában a szervezet három hét alatt 15 támadást hajtott végre, 22-én pedig gyakorlatilag hadat üzent a haditengerészetnek.²² Különösen a deltavidék délnyugati része (Brass régió) és a Port Harcourt előtti vizek (Bonny régió) voltak a legveszélyeztetettebbek, de a kalózok mindinkább kiterjesztették művelési területüket a parti vizektől akár 150-200 tengeri mérföldre is.

Nigériában máig súlyos hiányosság, hogy nincs parti őrség, így a feladat és a felelősség – a megelőzéstől kezdve az intervencióig és a bűnvádi eljárások elindításáig – számtalan szervezet között oszlik meg. Az eredményességhez a korruptként leírt haditengerészet mellett a Nigériai Tengerészeti Rendőrség (*Nigerian Maritime Police*), a Nigériai Tengerészeti Adminisztrációs és Biztonsági Ügynökség (*Nigerian Maritime Administration and Safety Agency*), a Gazdasági és Pénzügyi Bűncselekmények Bizottsága (*Economic and Financial Crimes Commission*), a Nemzeti Drogellenes Hivatal (*National Drug Law Enforcement Agency*) és az Ügyészségi Igazgatóság (*Directorate of Public Prosecutions*) együttműködésére lenne szükség. Többnyire ezek a szervezetek delegálnak egy vagy több kíséret a hajókra, mivel a nigériai belső jog nem engedi külföldi cégek fegyvereseinek a jelenlétét a hajókon és kikötőkben. Ezzel a jogi szabályozással viszont a hajósok kiszolgáltatottak is a hatóságoknak, melyek egyes tagjai átadják az információkat (útvonal, személyzet, szállítmány) a lesben álló bűnbandáknak.²³

És itt számításba kell venni azt is, hogy a mai polgári használatú hajók személyzete fegyvertelen, emellett képzetlen is ilyen támadások elhárítására. Igaz, az igényekre válaszul számos megoldás született: a hajók egy lezárható részéből ún. citadellát alakítanak ki,²⁴ nem halálos eszközök sorát is kifejlesztették a kalózok távol tartásához vagy ideiglenes bénításához, mint például a nagy erejű távirányítású vízágyúk, elektromos szögesdrót akadályok vagy vakításra szolgáló lézerek – ezek azonban nem mindig bizonyultak hatékonyak. A fegyverbirtoklás és -használat a személyzet vagy a védelemre alkalmazott zsoldosok részéről viszont felvet számos jogi aggályt, és egyes államok ennek lehetőségét inkább ki is zárják.

Az érintett 22 nyugat- és közép-afrikai állam – érezve a helyzet tarthatatlanságát, illetve engedve a nemzetközi nyomásnak²⁵ – 2013 júniusában Yaoundéban kimunkálta a kalózkodás, a csempészet és az illegális halászat elleni fellépés módját,²⁶ valamint döntött az együttműködés és az információmegosztás hatékonyabbá tételéről, illetve a nemzeti

²² Steffen Dirk: A Niger Delta militant group declares war on the Nigerian Navy. Center for International Maritime Security, 30. 04. 2016. <http://cimsec.org/niger-delta-militant-group-declares-war-nigerian-navy/24958> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 29.)

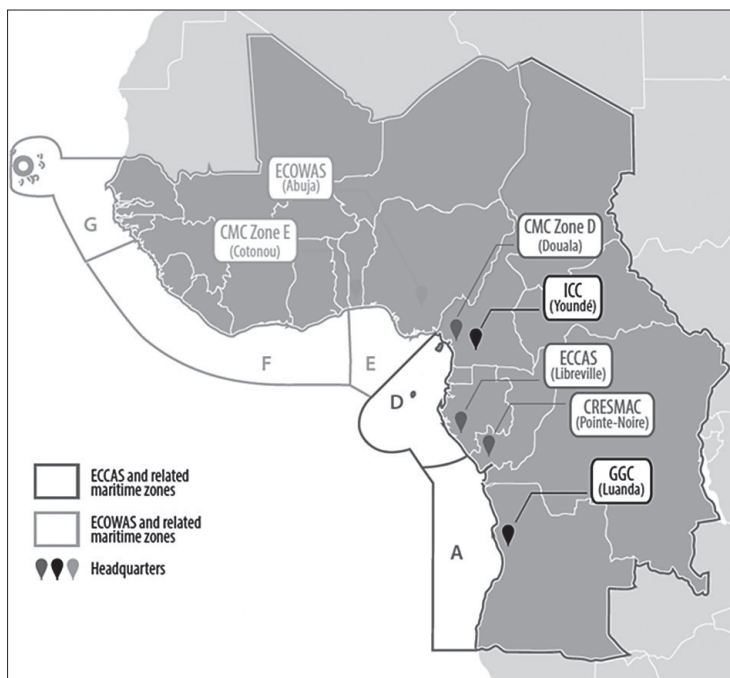
²³ Az államhatalmi szféra, a fegyveres erők és a bűnözői kartellek összzejátszását mutatja, hogy több esetben a nigériai haditengerészet admirálisai és a kormányzók is a vádlottak padjára kerültek. Stephen Starr: Maritime Piracy on the Rise in West Africa. Combating Terrorism Center Sentinel, 04. 2014. <https://ctc.usma.edu/maritime-piracy-on-the-rise-in-west-africa> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 29.)

²⁴ Mely egy pánikszobához hasonlóan nyújt menedéket a támadás idejére, megfelelő víz- és élelemtartalékkal, szűrt levegővel és elsősegélycsomaggal, valamint kommunikációs eszközökkel – emellett lehetséges innen a hajógépek leállítását is.

²⁵ 2011-ben az ENSZ BT 2018. sz. határozata a térség államait fokozottabb együttműködésre ösztönözte, míg 2012-ben a 2039. sz. határozat a nemzeti és a regionális fellépés fontosságát és a jogi feltételek megteremtését szorgalmazta.

²⁶ Code of Conduct Concerning the Repression of Piracy, Armed Robbery against Ships and Illicit Maritime Activity in West and Central Africa. 25. 06. 2013. http://www.imo.org/en/OurWork/Security/WestAfrica/Documents/code_of_conduct%20signed%20from%20ECOWAS%20site.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 07. 01.)

tengerészeti stratégiáik jobb összehangolásáról. A szerződés nyomán létrejött konstrukció a Yaoundéi Tengeri Biztonsági Struktúra elnevezéssel ismert (*Yaoundé Architecture for Maritime Safety and Security*). Itt, a kameruni fővárosban megalakult egy stratégiai szintű, Interregionális Koordinációs Központ (*Inter-regional Coordination Centre – ICC*), valamint a két afrikai regionális szervezetnek (ECOWAS²⁷ és ECCAS²⁸) is egy-egy regionális jelentőközpontja.²⁹ Ezeket – öt zónát kialakítva³⁰ – többnemzeti, műveleti-taktikai koordinációs központok, illetve 21 – folyamatos szolgálatot adó – taktikai szintű állomás szolgálja ki. Feladatuk a közép-afrikai államok esetében 1 225 000 km² vízfelület és több mint 3300 km partvonal ellenőrzése, miközben a radarlefedettség mindmáig erősen hiányos. Ugyanakkor zavart okoznak az egymást részben átfedő regionális szerveződések, melyeket olykor egy-egy állam igyekszik dominálni, és a sok koordinációt elősegíteni hivatott központ sokszor éppen a hatékony együttműködés rovására működik.

3. ábra A Yaoundéi Tengeri Biztonsági Struktúra rendszere³¹

²⁷ Economic Community of West African States – Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége.

²⁸ Economic Community of Central African States – Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége.

²⁹ A nyugat-afrikai (Centre Régional de Sécurité Maritime de l’Afrique de l’Ouest – CRESMAO) az elefántcsontparti Abidjanban, a közép-afrikai pedig (Centre Régional de Sécurité Maritime de l’Afrique Centrale – CRESMAC) a Kongói Köztársaságban, Pointe Noire-ban van.

³⁰ Az 1983-ban létrejött ECCAS tagállamai – Angola, Kongói Demokratikus Köztársaság, Kongói Köztársaság, illetve Kamerun, Egyenlítői-Guinea, Gabon, São Tomé és Príncipe – alkotják az A és a D zónát. Az 1975-ben megalakult ECOWAS három zónát fed le: E – Nigéria, Benin, Togo, Niger; F – Ghána, Elefántcsontpart, Burkina Faso, Sierra Leone, Libéria, Guinea; G – Zöld-foki Köztársaság, Szenegál, Gambia, Bissau-Guinea, Mali.

³¹ EU Maritime Security Factsheet: The Gulf of Guinea. EU External Action, 29. 10. 2018. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/52490/eu-maritime-security-factsheet-gulf-guinea_en (Letöltés időpontja: 2020. 08. 04.)

A térség vizeit zónákra osztó szervezeti rendszer mellett szükséges volt az eljárások kidolgozása is, ezért a következő évben a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO) összefoglalta a segítség irányait,³² miután már 2006 óta dolgozott a parti őrségre tartozó feladatok hatékonyabb államközi összefogásán.³³ 2011 októberében Addisz-Abeában az Afrikai Unió védelmi minisztereinek találkozóján döntés született egy Tengerészeti Információs és Koordinációs Sejt (*Maritime Information and Coordination Cell*) létrehozásáról, hogy áttekintsék és összehangolja az erőfeszítéseket. Ez a kiépített figyelőállomásokkal és jelentési rendszerrel együtt elméletileg lehetővé tenné, hogy önerőből reagálni tudjanak a majdan felállításra kerülő készenléti erők (*African Standby Force*), amint képességeik és készségeik szintjük lehetővé teszi.

Az erőfeszítések egyik eredményeként – felismerve a kontinens nemzetközi gazdasági-kereskedelmi súlyának és érdekérvényesítő képességének fokozatos csökkenését – az Afrikai Unió 2012-ben tető alá hozta az Integrált Tengerhajózási Stratégiát.³⁴ Ez a dokumentum összefogottabb erőfeszítések révén 2050-re célul tűzi ki, hogy a partközeli vizek hatékonyabb ellenőrzésével visszaszorítsa az illegális tevékenységeket – például szennyezés, orvhalászat, kalózkodás, csempészet –, ezzel pedig megalapozza egy fenntartható „kék gazdaság” (*blue economy*) kialakítását, aminek eredményeként növelhető a lakosság jóléte és a kontinens versenyképessége.

A probléma azonban sokrétű. A térségben a legpotensebbnek a nigériai haditengerészet tűnne, de a flotta fele folyamatosan működésképtelen, míg a többi hajó az olajlétesítményeket őrzi – így gyakorlatilag nem maradt erő, mely gyorsan reagálhatna, ha a hatóságok bejelentést kapnak.³⁵ Az ország tengerészete a különböző rezsimek alatt folyamatosan elhanyagolt volt, a Nigéria mélytengeri ambícióit védeni hivatott legnagyobb hajó, a német gyártású *Aradu* fregatt 2017 óta a kikötőben vesztegel, mivel nincs forrás a hajó újbóli üzemképessé tételére. Az amerikai parti őrségtől örökölt két 1968-as gyártmányú, Hamilton-osztályú kutter már alig felel meg az igényeknek. A szűkös anyagi lehetőségekből kiindulva inkább kisebb, gyorsjáratú járőrhajókat és motorcsónakokat rendszeresítenek főleg francia, német, szingapúri, malajziai, vietnámi és helyi gyártóktól. A rendelkezések felfutását mutatja, hogy csak 2019-ben és 2020-ban több mint 40 eszközt kaptak, illetve ugyanennyi beérkezését várják. Emellett mind több repülőeszközt szereznek be tengeri járőrfeladatokra, mivel még az is komoly képességihiány.

A nigériai haditengerészet fellépését gyakran így is csak reaktívnak, defenzívnak és szimbolikusnak írják le. A ritka sikeres és nagyobb közfigyelmet kapott akciók egyike a *Maximus* tankerhez kötődik: 2016. február 11-én két csónakból 14 nigériai és ghánai kalóz kerítette hatalmába a dízelolajat szállító hajót az elefántcsontparti Abidjantól 70 mérföldnyire. A riasztást követően egy hadgyakorlaton a közelben tartózkodó amerikai *Spearhead*

³² Implementing sustainable maritime security measures in West and Central Africa. IMO, 01. 2014. <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/WestAfrica/Documents/IMO%20WCA%20strategy%20January%202014.pdf> (Letöltés időpontja: 2020.08.03.)

³³ A Nyugat- és Közép-afrikai Hajózási Szövetség (Maritime Organisation of West and Central Africa – MOWCA) megegyezésével egy szándéknyilatkozat született a tárgyban: Memorandum of Understanding on the Establishment of a Sub-Regional Integrated Coast Guard Function Network. <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/2008-mousub-regionalcoastguardnetworkwestcentralafricaentxt> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 03.)

³⁴ 2050 Africa's Integrated Maritime Strategy 2050 (AIMS 2050). African Union, 2012. https://cggrps.com/wp-content/uploads/2050-AIM-Strategy_EN.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 03.)

³⁵ Åse Gilje Østensen et al.: Capacity building for the Nigerian Navy: Eyes wide shut on corruption? U4 Issue 2018:4. Anti-corruption Resource Centre. <https://www.u4.no/publications/capacity-building-for-the-nigerian-navy-eyes-wide-shut-on-corruption.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 26.)

gyorsjáratú expedíciós szállítóhajó kezdte követni a tankert a ghánai vizekig, majd São Tomé gazdasági övezetében – annak beleegyezésével – a nigériai *Okpabana* kutter vette át a követést. Február 19-én végül Lagostól 300 mérföldnyire délre a hajóról megrohamozták a *Maximust*, de a fegyverek egy része ekkor már valószínűleg egy „anyahajóra” és egy kambodzsai zászlójú, velük együttműködő kisebb olajtankerre szállt át – a tűzharcban egy kalóz életét vesztette, hatan fogságba kerültek.³⁶

KORLÁTOZOTT NEMZETKÖZI SZEREPVÁLLALÁS

Bár a külföldi katonai jelenlét miatt 2016 májusában az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsa 601. ülésén aggodalmát fejezte ki, de az önálló válságkezelő képességek hiányában, valamint kétoldalú megállapodások esetén nem sokat tehetnek: a pánafrikai szellemiséget felülírja a nyers realitás, vagyis hogy a hajózásnak nagyobb oltalmat, illetve a biztonsági erők képességépítéséhez és működtetéséhez extra forrásokat csak a térségen kívüli hatalmak adhatnak.

Az Amerikai Egyesült Államok haderejének Afrikai Parancsnoksága (AFRICOM³⁷) több formában is segíti a helyi biztonsági erőket. A *security assistance* keretében az öbölbeli államok és azok szervezetei közti információmegosztás, kooperáció és interoperabilitás van középpontban, a „*train-and-equip programme*” pedig a harcászati szintű képességépítést szolgálja kiképzés, anyagi források és felszerelés biztosításával. A két programot stratégiai szinten támogatni hivatott a biztonsági szektor átfogó reformját (*security sector reform*) elősegítő mentorálás, tanácsadás.

A 2008-ban útjára indított partnerségi program (*Africa Partnership Station*) által az amerikai haditengerészet ad többirányú segítséget, melynek négy pillére a képzés, az afrikai partnerszervezetek állományának professzionálissá tétele, a tengerészeti infrastruktúra fejlesztése és a reagálóképességek kiépítése. Mindezeket mobil kiképzőcsoportokkal és hadihajók kikötőlátogatásával segítik elő. A hatékony és jogszerű fellépést segítő projekt (*Africa Maritime Law Enforcement Partnership – AMLEP*) helybeni képzések mellett közös gyakorlatokat és mandátumában korlátozott műveleteket tesz lehetővé.³⁸

Franciaország volt gyarmattartóként főleg a frankofón országokkal őrizte meg kapcsolatait, és érdekeltségei védelmében 1990 óta folyamatosan fenntartja jelenlétét a térségben. Féléves rotációval – a *Corymbe* misszió keretében – legalább egy hadihajóval van jelen, változó prioritásokkal. Feladat az együttműködés a Dakarban állomásozó francia szárazföldi és repülőalakulatokkal, a francia erők támogatása Elefántcsontparton, a francia állampolgárok evakuálása, ha az valahol szükségessé válik, valamint a kalózkodás és a bűnözés elleni küzdelem.

Az Európai Unió Tengeri Biztonsági Stratégiája³⁹ (*EU Maritime Security Strategy*) a 2014-es megszületése óta bekövetkezett változások – például Líbia mint állam összeomlása és a tengeren keresztül kialakult migrációs nyomás – nyomán 2018-ban revízió alá került,

³⁶ Steffen Dirk: West African navies coming of age? Center for International Maritime Security, 07. 03. 2016. <http://cimsec.org/coming-of-age-of-the-west-african-navies/22919> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 14.)

³⁷ Africa Command.

³⁸ Africa Maritime Law Enforcement Partnership (AMLEP) Program. United States Africa Comand. <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/africa-maritime-law-enforcement-partnership-amlep-program> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 10.)

³⁹ European Union Maritime Security Strategy. 24. 06. 2014. Council of the European Union, 24. 06. 2014. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 10.)

és a konkrétabb lépéseket tartalmazó Cselekvési Tervben (*Action Plan 2015–20*) is megfigyelhetők hangsúlyeltolódások. A Guineai-öböl komplex problematikájára reagálva több, bár relatíve alacsony költségvetésű programot⁴⁰ indított útjára a hatékonyabb interregionális információmegosztás és bűnügyi együttműködés előmozdítására, illetve az ISPS-standardok megvalósítására. Az EU a fokozottabb szerepvállalásra való hajlandósága jutott kifejezésre a 2016-os Globális Stratégiában is, melyben mint a tengeri biztonság védnöke („*EU as global maritime security provider*”) fogalmazza meg szerepét.⁴¹

ÖSSZEZÉS

A korábbi évtizedekben jobbra fegyvertelen személyeknek a lehorgonyzott hajók fedélzetére történő fellopakodása készpénz és/vagy nagyobb értékű vagyontárgyak ellopása céljából volt jellemző, illetve szervezettebb keretek között az olajtankerek megcsapolása történt az olaj illegális eladásához. 2014-től azonban, az olajárak esésével a hajók személyzetének elrablása és váltságdíjért történő szabadon engedése lett mindinkább elterjedt. A nigériai kormányzat hatékony fellépését nagyban gátolja a rendszerszintű és mindent átható korrupció, a politikával összefonódó banditizmus és a felkelőcsoportok miatti instabilitás. A helyi haditengerészet a fentebbi problémáktól is áthatottan, de a megfelelő képességek hiányában sem tud hatékony lenni. Az alulfinanszírozott biztonsági erők, az alacsony morál és presztízs miatt is összejátszanak a bűnözőkkel információk átadásával, de akár maguk is pénzt szedhetnek a hajóktól „az áthaladásért”. Az amúgy is gyenge államhatalom iránti alacsony közbizalom hosszú távon is ellehetetleníti a jelenség megszűnését – így a biztonsági erőknek nyújtott jobb kiképzés, több pénz, több technika aligha jelenthet megoldást, amíg a szegénység és kilátástalanság a lakosságban ilyen mértékű. A többi állam a térségben nem rendelkezik számottevő tengerészeti kapacitással, a külföldi jelenlét pedig még mindig csak jelképes.

A tengeri biztonságot fenyegető erőszakos támadás nem új jelenség, de annak mértéke és formái már igen: a terroristák és a kalózkodók – eltérő motivációval és célokkal – de folyamatosan keresik, hogy lehetőségeikhez képest milyen új eljárásokat és eszközöket vehetnének be. Aggasztó opció a szervezett bűnözői csempészet, a kalózkodás és a terroristacsoportok esetleges egymásra találása, együttműködése. A Latin-Amerikából Marokkó, Bissau-Guinea és Lagos rejtett átrakódóhelyeire érkező kokain a több évszázados karavánutakat használva jut Észak-Afrika, onnan pedig Európa kikötőibe – eközben bevételt jelent a csempészetet „oltalmazó” dzsihádisták csoportoknak a Száhel övezetben.⁴²

A Guineai-öböl államai parti felségvizeik hatékony ellenőrzésével azonban nemcsak a kalóztámadások okozta fenyegetést lehetne megszüntetni, de a szervezett bűnözésre, illetve

⁴⁰ Ilyenek például: Gulf of Guinea Inter-Regional Network (GoGIN), Critical Maritime Routes Monitoring Support and Evaluation Mechanism (CRIMSON), Improving Port Facility Security in West and Central Africa, Seaport Cooperation Project (SEACOP), Project CRIMJUST, Support Programme to the Maritime Security Strategy (PASSMAR), Support to West Africa Integrated Maritime Security (SWAIMS).

⁴¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy. 06. 2016. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 10.)

⁴² Aleksander Cyprian Kozera: Black Holes of Insecurity – The North of Mali. In: Besenyő János – Marsai Viktor (eds.): *The Dynamics of Conflicts in Africa in the Early 21st Century*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 43–61. https://www.researchgate.net/profile/Janos_Besenyo/publication/329626002_The_Dynamics_of_Conflicts_in_Africa_in_the_Early_21st_Century/links/5c1279ee4585157ac1c05575/The-Dynamics-of-Conflicts-in-Africa-in-the-Early-21st-Century.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 04.)

az instabilitást és a csempészetet kihasználó szélsőséges fegyveres csoportokra is súlyos csapást lehetne mérni. Szomália esetében a nemzetközi erőfeszítések – például a flottaegységek és légimozgékony reagáló erők járőrözése, a szárazföldi kalózbázisok rombolása a környező államok érdekeltiségének megteremtésével és bevonásával, illetve a hajózási cégek és a magán biztonsági cégek egymásra találása – eredményesnek bizonyultak a kalózkodás jelenségének felszámolásában. Ez a recept jó eséllyel alkalmazható lenne a Guineai-öbölben is: ehhez azonban szükséges lenne az érdekek egybeesésére a számtalan érdekelt fél között, ami viszont még messze nincs meg, elodázza ezzel a probléma megoldását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2050 Africa's Integrated Maritime Strategy 2050 (AIMS 2050). African Union, 2012. https://cggrps.com/wp-content/uploads/2050-AIM-Strategy_EN.pdf
- Africa Maritime Law Enforcement Partnership (AMLEP) Program. United States Africa Comand. <https://www.africom.mil/what-we-do/security-cooperation/africa-maritime-law-enforcement-partnership-amlep-program>
- Andritsos, Fivos: Port Security & Access Control – A systemic approach. Conference Paper, 07. 2013. https://www.researchgate.net/profile/Fivos_Andritsos/publication/249009738_Port_Security_Access_Control_a_Systemic_Approach/links/00b7d51e287817956d000000/Port-Security-Access-Control-a-Systemic-Approach.pdf
- Bálint Tamás – Zsitkó Mariann: *A Niger-delta Felszabadítási Mozgalom (MEND)*. In: Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. HVK Tudományos Kutatóhely – NKE, Budapest, 2016, 319–339.
- Code of Conduct Concerning the Repression of Piracy, Armed Robbery against Ships and Illicit Maritime Activity in West and Central Africa. 25. 06. 2013. http://www.imo.org/en/OurWork/Security/WestAfrica/Documents/code_of_conduct%20signed%20from%20ECOWAS%20site.pdf
- Dirk, Steffen: *A Niger Delta militant group declares war on the Nigerian Navy*. Center for International Maritime Security, 30. 04. 2016. <http://cimsec.org/niger-delta-militant-group-declares-war-nigerian-navy/24958>
- Dirk, Steffen: *West African navies coming of age?* Center for International Maritime Security, 07. 03 2016. <http://cimsec.org/coming-of-age-of-the-west-african-navies/22919>
- EU Maritime Security Factsheet: The Gulf of Guinea. EU External Action, 29. 10. 2018. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/52490/eu-maritime-security-factsheet-gulf-guinea_en
- European Union Maritime Security Strategy. Council of the European Union, 24. 06. 2014. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT>
- Four Dead, Three Kidnapped in Nigerian Pirate Attack. The Maritime Executive, 05. 01. 2020. <https://www.maritime-executive.com/article/four-dead-three-kidnapped-in-nigerian-pirate-attack>
- Goodman, Amy: *Analysis: Somalia Piracy Began in Response to Illegal Fishing and Toxic Dumping by Western Ships off Somali Coast*. Democracy Now, 14. 04. 2009. https://www.democracynow.org/2009/4/14/analysis_somalia_piracy_began_in_response
- Greenberg, Michael D. – Chalk, Peter – Willis, Henry H. – Khilko, Ivan – Ortiz, David S.: *Maritime Terrorism – Risk and Liability*. RAND Corporation, 2006. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG520.pdf
- Implementing sustainable maritime security measures in West and Central Africa. IMO, 01. 2014. <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/WestAfrica/Documents/IMO%20WCA%20strategy%20January%202014.pdf>

- Konotey-Ahulu, Olivia: *Pirates Now Prefer Human Hostages Over Ships And Cargo*. Bloomberg, 20. 12. 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-20/pirates-now-prefer-human-hostages-over-ships-and-cargo>
- Kozera, Aleksander Cyprian: *Black Holes of Insecurity – The North of Mali*. In: Besenyő János – Marsai Viktor (eds.): *The Dynamics of Conflicts in Africa in the Early 21st Century*. Dialóg Campus, Budapest, 2018, 43–61. https://www.researchgate.net/profile/Janos_Besenyo/publication/329626002_The_Dynamics_of_Conflicts_in_Africa_in_the_Early_21st_Century/links/5c1279ee4585157ac1c05575/The-Dynamics-of-Conflicts-in-Africa-in-the-Early-21st-Century.pdf
- Lengyel Tamás (szerk.): *Közlekedéscsfordrajz*. <http://geografus.elte.hu/web/tananyag/3/ipar/gy/kozlfoldrajz.pdf>
- Memorandum of Understanding on the Establishment of a Sub-Regional Integrated Coast Guard Function Network. <https://iea.uoregon.edu/treaty-text/2008-mousubregionalcoastguardnetworkwestcentralafricaentxt>
- Østensen, Åse Gilje – Brady, Sheelagh – Schütte, Sofie Arjon: *Capacity building for the Nigerian Navy: Eyes wide shut on corruption?* U4 Issue 2018:4. Anti-corruption Resource Centre. <https://www.u4.no/publications/capacity-building-for-the-nigerian-navy-eyes-wide-shut-on-corruption.pdf>
- Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2006. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2006_Annual_IMB_Piracy_Report.pdf
- Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2018. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2018_Annual_IMB_Piracy_Report.pdf
- Piracy and Armed Robbery against Ships, Annual Report, 01. January – 31. December 2019. ICC-IMB. [icc-ccs.org/reports/2019](https://www.icc-ccs.org/reports/2019)
- Piracy and Armed Robbery Against Ships, Report for the Period. 01. January – 31. December 2019. ICC-IMB. https://www.icc-ccs.org/reports/2019_Annual_Piracy_Report.pdf
- Review of Maritime Transport 2018. United Nations Conference on Trade and Development. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2018_en.pdf
- Rodrigue, Jean-Paul: *Maritime Routes and Strategic Passages*. In: Jean-Paul Rodrigue: *The Geography of Transport Systems*. Routledge, New York, 2020. https://transportgeography.org/wp-content/uploads/Map_Strategic_Passages.pdf
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy. 06. 2016. https://ceas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf
- Starr, Stephen: *Maritime Piracy on the Rise in West Africa*. Combating Terrorism Center Sentinel, 04. 2014. <https://ctc.usma.edu/maritime-piracy-on-the-rise-in-west-africa>
- Varga Attila Ferenc: *Nemzetközi küzdelem a szomáliai kalózkodás ellen*. http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_14.pdf

Simicskó István:

A HAZAFISÁG KIHÍVÁSAI ÉS PRÓBATÉTELEI A 21. SZÁZADBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Magyarország Kormánya az 1257/2018. (VI. 4.) határozatával a hazafias és honvédelmi nevelésért felelős kormánybiztost nevezett ki jelen tanulmány szerzőjének személyében. Feladatai között szerepel a honvédelmi nevelés kormányzati stratégiájának kidolgozása. A honvédelmi nevelés a hazafiságra nevelés komplex feladatrendszerébe integrálódik. Az alábbiakban közreadott írás a hazafiasságra nevelés rendszerkörnyezete elemzésének részeként bemutatja korunk legjelentősebb kihívásait és kockázatait, amelyek – megtévesztő módszerekkel – veszélyt és egyben próbatételt jelentenek, főként a fiatal nemzedék tagjai számára magyarságuk megélésében. A szerző tanulmánya konklúziójaként megerősíti: a 21. század biztonsági kihívásaival, kockázataival szemben – legyen azok eredete a globalizáció, vagy éppen az új típusú hadviselés – a hazaszeretet, a nemzeti összetartozás érzésének erősítése lehet az ellenük való védelem alapja.

KULCSSZAVAK: honvédelem, hazaszeretet, globalizáció, migráció, hibrid hadviselés, nemzet-államok

A HAZAFISÁGRÓL

A hazafiság összetett tartalmú erkölcsi kategória, amelynek alapját érzelmi és tudati elemek alkotják. Az erkölcs az írott és íratlan szabályaival az egyik legerősebb társadalmi norma. A történelem folyamán az erkölcsi normák gyakran változtak, sőt rövid távon is formálódhatnak, akár egyidejűleg meg is férnek egymás mellett. Maga a hazafiság tartalma, jelentése is változott a különböző korszakokban. A hazafiság (patriotizmus) fogalma – *patris* – görög eredetű, azonban a görögök kötődése nem a mai értelemben vett nemzethez (etnoszhoz), hanem a poliszhoz kapcsolódott, egy adott területi egységhez való kötődést, annak kormányzatához, berendezkedéséhez való viszonyulását, felvállalását jelentette. A magyar patriotizmus jegyei ezzel szemben nemzeti kötődést mutatnak, és érzelmi pillérének történelmi távon is konstans eleme a hazaszeretet. Ezt fejezi ki Eötvös József, *A zsidók emancipációja* című művéből való idézet: „A haza nem azon darab föld, melyen születünk. [...] A haza több. Azon hely, melyen magunkat szabadoknak érezhetjük, melyben csak hasonlókat találunk, melynek története dicsőségünk, virágozása boldogságunk, jövője reményünk; hol házunk áll, hol homlokunk izzadságával munkált vetéseink zöldellnek, hol idegeneknek nem tartatunk, s nincs éldelet, melyet legalább reménylenünk nem lehetne; ez a haza, ez az, miért csak a gyáva nem áldozza életét, s kinek ezt nem adók, attól áldozatokat kívánni kegyetlenség.”¹

¹ Eötvös József: *A zsidók emancipációja*. <https://mek.oszk.hu/05900/05920/html/gmeotvosj0002.html> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 22.)

A reformkor tekinthető a nemzeti ébredés meghatározó időszakának, amelyben a magyarság legnemesebb érzései fejeződtek ki és álltak össze egységes nemzeti programmá; a hazafiság olyan természetes érzület volt, amely lelkesített és magasabb célok érdekében való összefogásra ösztönözte a kortársakat. A magyar nemzet hagyományainak legjobb elemeit gyúrta össze egy közösen vállalható nemzettudattá, amely a jövőt építő folyamatok biztos alapját képezte. E kor tárgyi és szellemi hagyatékára ma is büszkék vagyunk.

A HAZAFISÁG KIÉRLELŐDÖTT ÉRZELMI-TUDATI ÁLLAPOT

Hiába nosztalgizunk a reformkor sikerein, ha közben rezignáltan azonosulunk olyan véleményekkel, hogy mai korunk folyamatai nem kedveznek a hazafiság vállalásának, vagy ha mégis, akkor ránk süthetik a nacionalista vagy a sovinizta bélyeget. A hazafiság nem egy kívülről jövő, időről időre külsőnket megújító divatirányzat, hanem ezeréves történelmünk próbatételei során: „a haza iránt érzett szeretet, mely tudatossá téve az erkölcsi erények egyik legfőbbike.”² A tudatos hazafiság soha nem válhat idejétmúlttá vagy elavulttá, a valódi hazafiság nem lehet sem nacionalista, sem sovinizta. Az igazi patriotizmus a saját nemzeti értékek tisztelésére nevel, más nemzetek megsértése nélkül. Sőt, ezen keresztül tudja egy magyar ember is tisztelni más népek kultúráját, nyelvét, szokásait. Kétségtelen, hogy a történelmi korszakok összevetésében a reformkor közege kedvezőbb volt a progresszív nemzeti szocializációs folyamatoknak, mint a lopakodó kihívásokkal teli 21. század. Napjainkban a legnagyobb kihívásokat – az egyén és a nemzet szintjén egyaránt – a globalizáció, az illegális migráció és az újkori birodalmiság politikája jelenti. Sőt a biztonságot veszélyeztető tényezők intenzitás szerinti kategorizálása alapján az illegális migráció túlmutat a kihívás fokozaton, és a kockázat kategóriába tartozik. Korlátlanul teret engedve az előzőekben felsorolt kihívásoknak és kockázatoknak a felnövekvő nemzedék számára kiüresedett fogalommal válhat a haza, a hazafiság, a hazafias és honvédelmi nevelés jelentése.

GLOBALIZÁCIÓ

A globalizáció a nagy földrajzi felfedezésekkel indult világhódító útjára, és történelmi korokon át folytatódott kiteljesedése, amelynek üteme különösen a 20. században erősödött fel és a világpiac intézményesült kialakulásával – az időpont a WTO World Trade Organization (Kereskedelmi Világszervezet) 1995-ös létrehozására datálódik – vált valóban világméretűvé. Kiterjedését tekintve globálisnak értelmezhetjük mindazokat a társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatokat, amelyek hatása nem szűkíthető le országos, regionális vagy kistérségi szintre, hanem a Föld egészére kiterjed. Tartalmában és céljában olyan folyamatok ezek, amelyek során a világban a nyugati civilizáció hatására egységesedés megy végbe a gazdaságban, a pénzügyi és kereskedelmi életben, az épített környezetben, a kultúrában és folytatható a felsorolás egészen az egyes ember életstílusáig bezárólag. A következmény egyfajta *monokultúra*: hasonló, a fogyasztói társadalmat jellemző életmód; ugyanazok a bevásárlóközpontok, szállodák, zsúfolt nagyvárosok, azonos termékek, ételek (McDonald's), filmek, zenék, infotechnológiák, mint a világ sok más szegletében. Egyesek szerint mindez áldás, az egységes jóléti világhoz vezető út, mások szerint átok. Valóban a mai kor sajátos időszaka az emberiségnek: egy olyan világban élünk, amelyben a globalizáció mint egy mindenre átható folyamat egyaránt teremt új és tüntet el korábban meglévő értékeket.

² <http://www.kislexikon.hu/hazaszeretet.html> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 22.)

Ezért sem lehet a globalizációt egyoldalúan károsnak vagy hasznosnak minősíteni. A globalizáció sokarcú, sokjelzős folyamat, amely elől bezárkózni legalább olyan rossz döntés, mint korlátlanul beengedni. Főként a gazdasági folyamatok elemzése azt mutatja, hogy a világnak éppen azok a népei a legszegényebbek, amelyek kimaradtak a globalizáció folyamatából. A diktatúrák – Észak-Korea, Kuba és a legtöbb afrikai ország – kapcsolódnak be legkevésbé – értelemszerűen ezek a világ legszegényebb országai. Egyoldalúan vagy felszínesen mérlegelve a globalizáció komplex hatásmechanizmusait, okkal hitetlenkedhetünk: mi rossz van abban, ha a legmodernebb technikáknak és technológiáknak köszönhetően könnyen bekapcsolódhatunk a globális világ gazdaság vérkeringésébe, ráadásul mindezekhez a fejlett világ bankjai készségesen nyújtanak forrásokat is? Önmagában a modern technikák és technológiák apportálásában még semmi rossz nincsen, sőt hasznos, ugyanakkor ez csak egy folyamat kezdete, amelyhez még számos „mellékhatás” kapcsolódik. A gazdasági globalizáció „betegtájékoztatóján” azonban nincsenek feltüntetve a mellékhatások. A gazdasági globalizáció fő haszonélvezői, támogatói a nemzetek feletti cégbirodalmak és pénzintézetek, amelyek kezében egyre több és kevésbé ellenőrizhető hatalom összpontosul. A folyamat részeként a nemzetállami keretek egyre kevésbé alkalmasak a gazdasági és társadalmi folyamatok kezelésére, számottevően csökken a helyi társadalmak, kormányok és közösségek szuverenitása az állampolgárok életét érintő legfontosabb kérdésekben. A globalizációnak ez a nemzetállamok működésére kiterjedő negatív hatása van leginkább befolyással jelen írás témájára, a hazafiság kérdéskörére.

Az európaiak globalizációról alkotott véleménye vegyes:³

- 37% szerint a globalizáció országuk identitását gazdagító tényező;
- 53% szerint országuk identitását fenyegető tényező;
- 9%-nak nincs véleménye;
- 55% szerint a globalizáció összességében lehetőséget jelent;
- 45% szerint összességében fenyegetést jelent;
- 35% százalék aggódik gazdasági kilátásai miatt.

A globalizáció egyik vadhajításának tekinthető a *kozmpopolitizmus*. A kozmpopolita kifejezés az Idegen szavak gyűjteménye⁴ szerint:

- világpolgár, az *egyetemes emberi haladás* iránt elkötelezett polgár, főleg értelmiségi;
- olyan személy, akit *népéhez, nemzete kultúrájához szorosabb szálak nem fűznek*, aki bárhol a világon könnyen alkalmazkodik;
- biológiában: a Föld legtöbb részén elterjedt élőlény.

Számtalanszor találkozhatunk azzal, hogy világpolgár jelzővel illetnek ismert személyeket, példaképeket is beállítva őket. A definíció okán joggal tehetjük fel a kérdést: Lehet-e jó hazafi, akit népéhez, nemzete kultúrájához szorosabb szálak nem fűznek? Csak remélni tudom, hogy a definíció hibás és a mi világpolgáraink úgy teljesítik az „egyetemes emberi haladás iránt elkötelezett” küldetésüket, hogy megőrizve magyarságukat, kötődnek népünkhöz, nemzetünkhöz, kultúránkhöz és lelkükben, szívükben, tudatukban elsősorban patrióták és nem kozmpopoliták, mert „a haza minden előtt”. A globalizáció és a kozmpopolitizmus féktelen támogatói gyakran érvelnek a *haza szolgálatának ellenpontjaként az egyetemes emberi haladás szükségességével*, prioritásával. A haza és haladás szóösszetétel használatának,

³ Vitaanyag a globalizáció előnyünkre fordításáról. Európai Bizottság COM(2017) 240. 2017. 05. 10. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_hu.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 17.)

⁴ <https://idegen-szavak.hu/kozmpopolita> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 22.)

illetve jelszavá történő összekapcsolásának két évszázados története van, és Kölcsey Ferenc nevéhez fűződik: „*Jelszavaink valának: haza és haladás.*” Nagyon meggyőző iránymutatást ad ebben a kérdéskörben Csejtei Dezső filozófiatörténész, egyetemi tanár közelmúltban megjelent írása, bemutatva a Kölcsey ihlette szóösszetétel használatának hatalomfüggő manipulációit, aktualizálva a globalizáció és a kozmopolitizmus mesterkedéseire.⁵ Kölcsey annak idején még arra akarta felhívni kortársai figyelmét, hogy a haza ügyének előmozdítása, a nemzeti önállóság kivívása nem valósítható meg a polgárosodást célzó alapvető reformok bevezetése nélkül. Ebben az időszakban a haza és haladás egymáshoz kapcsolódása – a haza dominanciájával – még egyensúlyban volt és harmonikusan kiegészítette egymást. Azonban később, főként a 20. században a baloldali mozgalmak hatalomra jutásának időszakában a hangsúly átbillent az ellentétébe. Ekkor már a haladás került túlsúlyba, mégpedig annak internacionalista indokával egybekötve. A szocializmus időszakában is élt egyfajta hazamitológia, a „szocialista haza” jelzős szerkezetben manifesztálva a dolgozó osztályok ahhoz való kötődését. A rendszerváltást követő időszakban eresztett gyökeret nálunk is a liberális kozmopolitizmus felfogása, amely jelentős mértékben erodálta a hazához tartozó erkölcsi normákat, köztük a haza védelmének kötelességtudatát. A haladás jelentésköre ekkor vált egyenlővé az új csodafegyverrel, a globalizációval, amelyet tetézt a multikulturalizmus erőltetése, a humanitás mázába burkolt migránspolitika. Azt gondolom, teljes mértékben azonosulni lehet a szerző konklúziójával, miszerint „...korunkban a sarkaiból kifordult haladás jelszavával szemben maga a haza, annak óvása jelenti az igazi haladást [...] S az átalakítás eme hosszú és fáradságos munkájában központi szerepre, s ezáltal új jelentésre tesz szert a haza, a nemzetállam mint a kozmopolita pusztítás szinte egyedüli ellenszere”.⁶

MIGRÁCIÓ

A migráció és annak kísérőjelenségei korunk egyik legnagyobb kockázatát jelentik. A megindult újkori népvándorlás felülírt minden eddigi elképzelést. Konkrétan: Európa a török hódoltság óta nem volt ilyen mértékű, végletes szociális, kulturális és civilizációs sokkhelyzetnek kitéve, mint amit az elmúlt néhány évben történt események okoztak.

Számos nyugat-európai példa azt mutatja, hogy az évtizedek óta Európában élő bevándorlók saját mikroközösségeikben élnek, és ezen nem is akarnak változtatni. A befogadó országba érkezettek között egészen szélsőséges a megoszlása annak, hogy ki mennyire alkalmazkodik a befogadó nemzet kultúrájához, törvényeihez, vallásához. Belátható, hogy a korlátlan migráció az Európát sújtó demográfiai krízissel, a születésszám csökkenő tendenciájával párosulva rövid távon megváltoztatja és extrém esetben tagadásba kényszeríti az évezredek alatt kialakult egyetemes európai értékeket, jogot, kultúrát, vallást, és alapjaiban forgatja fel a most még többé-kevésbé szilárd alapokon nyugvó európai társadalmakat. Nem nehéz prognosztizálni ennek a folyamatnak a nemzetállamokat fenyegető biztonságpolitikai kockázatait.

⁵ Csejtei Dezső: A haza minden előtt. <https://magyarnemzet.hu/velemenya/a-haza-minden-elott-7333160/> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

⁶ Uo.

ÚJKORI BIRODALMI TÖREKVÉSEK

A vezető európai politikusok körében alapvetően két, egymással gyökeresen szemben álló felfogás uralkodik a kontinens, valamivel szűkebb értelemben az Európai Unió jövőjét illetően. Az egyik tábor szeretné megőrizni Európa – több évezredes fejlődés eredményeképpen kialakult, a zsidó-keresztény hagyományokban gyökeredző – nemzeti értékeket tiszteletben tartó karakterét, és alapvetően a nemzetállamok együttműködését hangsúlyozza az Unió keretei között. Ezen irányzat képviselői meg vannak győződve arról, hogy Európa akkor lehet erős, ha a tagországai erősek és egymással messzemenőig együttműködve, ugyanakkor a saját képességeiket a legjobban kihasználva próbálnak helytállni, szuverenitásukat megtartva, és nem központi – adott esetben a nemzetek érdekeivel, hagyományaival, kultúrájával és habitusával nem összeegyeztethető – utasítások végrehajtói szerepkörébe kényszerülnek. A legjelentősebb európai államok közül az Egyesült Királyság hagyományosan az erős nemzetállamok pártján áll. A másik irányzat támogatói szerint Európa csak akkor képes azonos ütemű haladásra a világ vezető hatalmaival, ha azokhoz hasonlóan maga is szuperhatalommá, valójában újkori birodalommal válik, amely államalakulatban centralizált struktúrában születnek a döntések. Ezen elképzelések mögött tulajdonképpen az Európai Egyesült Államok létrehozásának víziója húzódik meg, amelyben a nemzetállamok jóval kevesebb szerephez jutnának, a nemzeti érdekek képviselőit minden bizonnyal kevesebb lehetőség lenne, és az évszázadok alatt vérrel és munkával kivívott nemzetállami függetlenségről való lemondást jelentené olyan célok érdekében, amelyeknek még a körvonalai is alig, a garanciájuk pedig egyáltalán nem létezik. Az Európai Unió meghatározó államai közül Németország és Franciaország szeretné leginkább elérni a szervezet központosítását.

Roger Scruton brit filozófus úgy fogalmazott: „*A nemzetállam nem a probléma, hanem a megoldás: ez zárja magába az egyedüli motivációt, melyhez a politikusok folyamodhatnak, amikor az európai projekt hatása végre az egész kontinensen érezhetővé válik.*”⁷

ÚJ TÍPUSÚ HADVISELÉS

Különösen a NATO szervezetébe történő belépésünk után találkozhattunk az önálló haderő, az önálló honvédelem fejlesztésének szükségszerűségét megkérdőjelező indoklásokkal, közöttük olyanokkal, mint: egyrészt a NATO úgyis megvéd, ha a szükség úgy hozza; másrészt több mint fél évszázada béke van Európában. Az előbbieket még tekinthetők „veszélytelen laikus megnyilatkozóknak”, de azt gondolom, az újkori birodalmiság képviselői nem ebbe a kategóriába tartoznak. Ők valós veszélyt jelentenek, mert a központi hatalomnak az önálló nemzetállamok rovására való erősítése filozófiájától már csak idő kérdése eljutni az önálló haderő, az önálló honvédelem szükségességének tagadásáig. Arra a kérdésre, hogy mennyire van béke a világban, mennyire reális az állampolgárok biztonságérzete és szükség van-e a nemzetállamoknak önálló haderőre, az új típusú hadviselés alábbiakban kiemelt jellemzői is választ jelenthetnek.

A hibrid hadviselési modell a 21. század hadviselés-elméletének legújabb terméke, amely az államok közötti fegyveres összeütközés területén új gondolkodásmódot tükröz. A jelen korszak hadviselése – nevezzék azt *stratégiai elrettentésnek, új generációs hadviselésnek* vagy éppen *hibrid hadviselésnek* – azon a közös felismerésen alapszik, hogy egyfelől nincs

⁷ Roger Scruton: Nélkülözhetetlen nemzetek. Magyar Szemle. Új folyam, 2013. XXII/7–8., augusztus, 52–76.

realitása annak, hogy az államok – különösen a nagyhatalmak viszonylatában – csak katonai erővel elérjék geopolitikai céljaikat; másfelől az érdekérvényesítésük ezen szintjén is van olyan komplex helyettesítő eszközrendszer, amely képes kiváltani, illetve limitálni a katonai eszközök alkalmazását. „*A hibrid hadviselés mint komplex stratégiai (rendszer) modell az államok, szövetségek geopolitikai céljaik érdekérvényesítésének eszközrendszere. A modell a katonai műveletek limitált alkalmazásával, és döntően a nem katonai erőforrások és módszerek transzformációjával biztosítja a geopolitikai célok elérését.*”⁸

A hibrid hadviselésben megváltozott a politika és a háború clausewitzi viszonyrendszere, amelynek lényegét – az eredeti kisebb módosításával – „*a háború a politika folytatása más eszközökkel*” ismert tézis fejezi ki. A megváltozott elvek és arányok miatt joggal mondhatjuk: „*hibrid hadviseléshez kötődő politika maga a háború*”,⁹ amelyben az emberi dimenzió az elsődleges hadszíntér, ahol a geopolitikai célok elérése döntően új indirekt módszerekkel, a célország lakossága tudatának, elméjének befolyásolásán keresztül, a saját kormányuk ellen hangoló manőverekkel történik. A hibrid hadviselés során – annak jellegéből adódóan – elmosódik a határ a békeállapot, a minősített helyzet és a háború között, folyamatos a kölcsönös fenyegetés/fenyegetettség állapota. A „támadó fél” egy másik ország ellen, annak területén, *de facto* hadüzenet nélküli sajátos fegyveres küzdelmet folytat a háború szintje alatt, jellemzően a célország erőszakra hajlamos, a fennálló hatalommal szemben álló erők jól álcázott (fedett) felhasználásával. Mivel nincs hadüzenet és nem folyik fegyveres küzdelem, így lényegében nincs klasszikus értelemben vett háború, de lehetségessé válik egy kívülről irányított belső káosz elérése.

A témával összefüggésben számunkra az egyik legfontosabb kérdés, hogy Magyarországnak milyen kockázatokkal kell számolni a jövőben. Figyelembe véve hazánk geopolitikai meghatározottságát, elsősorban a szövetségi rendszerben betöltött szerepe révén válhat egy komplex hibrid fenyegetés célpontjává, amelyre csak megfelelő potenciállal rendelkező nagyhatalmak képesek. Viszont egyes hibrid komponenseken alapuló műveletek lehetőségével számolhatunk.

A NATO 2015-ben szövetségi szinten kidolgozta a hibrid hadviselés elleni stratégiát. A kapcsolódó végrehajtási terve alapján elsőként mindig a hibrid művelet által fenyegetett vagy megtámadott tagállamnak kell reagálnia, és a nemzetközi közösségnek, felkérés esetén, készen kell állnia a segítségnyújtásra. Kvázi a hibrid fenyegetés felfedése *nemzeti hatáskörbe utalt felelősség és feladat*. A fenyegetés fő irányai, területei, valamint komplex jellege miatt az ellene való védekezés megköveteli a kormányzati és nem kormányzati, nemzetbiztonsági, a rend- és honvédelmi szervezetek, valamint az *egész társadalom cselekvő együttműködését*. Erre utal Valerij Geraszimov tábornok, az orosz vezérkar főnökének megállapítása is: „*A mai konfliktusok sajátos aktualitásával vált a lakosság, az objektumok és a kommunikáció védelme a különleges műveleti erők növekvő mértékű tevékenységétől. Ez a feladat a területvédelem megszervezésével és működtetésével oldható meg.*”¹⁰ Az önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) szolgálat szervezésének folyamatában ez számunkra is releváns feladat. Pontosan az előzőekben említett új típusú biztonsági kockázatok elhárítása indokolja a korábban katonai erőre alapozott területvédelmi elvnek a gyakorlatban történő újragondolását. A területvédelem alatt ma már nem valami összefüggő, műszaki erődítési építményekkel támogatott, egységes szerkezetű területbirtoklást értünk, hanem

⁸ Dr. Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4., 10.

⁹ Uo. 12.

¹⁰ Uo. 15.

területenként változó, a biztonságot veszélyeztető kockázati tényezők szerint differenciált, komplex védelmi erőforrások felhasználását.

Az ilyen típusú védelem egyik legfontosabb kritériuma a társadalom megfelelő felkészítése, az ország polgárai biztonságérzetének optimális szinten tartása, mert miközben optimizmussal tekintünk az emberiség jövőjére, ugyanakkor nem lehetünk nyugodtak a hibrid jelzővel „leszelídített háborútól” sem. A hibrid jelző a „könnyű és kemény erők” (*hard and soft power*) vegyes használatára utal; a modell prognózisa szerint a pusztítás aránya – a katasztrofális társadalmi, gazdasági és politikai következmények tekintetében – összehasonlítható egy igazi háború következményeivel.

A fentiek figyelembevételével megválaszolható a kérdés: Szükségük van-e a nemzet-államoknak önálló honvédelemre?

HONVÉDELEM

Az emberiség ismert története kezdeteiről is tudjuk, hogy az ember – mint társadalmi lény, mint közösségben élő entitás – folyamatos harcot vívott a veszélyekkel, amelyek ellen kereste a védekezés lehetőségeit, az adott kor felhalmozott tudásának minden eszközét felhasználta azok elhárítására. Nem túlzás az az állítás, hogy az emberben már a genetika szintjén kódolva van a biztonság iránti igény.

Lehet-e és mennyire lehet alapozni az emberek biztonsági igényére? Igen lehet és kell is alapozni, de annak a – már-már szlogennek számító – meghatározásnak a figyelembevételével, hogy a biztonság igénye olyan, mint a levegő, csak akkor érezzük a hiányát, ha nincs. Pedig a mai biztonsági kockázatok, fenyegetések hajlamosítanak az emberek veszélyérzetének tompítására. Gondoljunk csak az előzőekben vázolt biztonsági kihívások, kockázatok megjelenésének lopakodó jellegére.

Nemzetünk, az azt alkotó állampolgárok biztonságának legfontosabb garanciája a jól működő honvédelmi rendszer, amelynek a szükséges szinten tartása a mindenkori kormányok törvények által meghatározott feladata.

„A honvédelem a társadalom legkiterjedtebb védelmi rendszere, a haza sorsáért viselt közös felelősségen és cselekvésen alapuló nemzeti ügy, amelyet a hon minden polgárának joga, valamint alkotmányos és erkölcsi kötelessége szolgál.”¹¹

„A honvédelem Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája és a jogszabályok által meghatározott integrált védelmi rendszer, amely magában foglalja az ország honvédelmi képességeinek megteremtését, fenntartását, szükség szerinti mozgósítását és alkalmazását a válsághelyzetek kezelésére.”¹²

Az önkéntes haderő koncepcionális működési filozófiája feltételezi a társadalom aktív közreműködését a honvédelem rendszerében. A honvédelem a Nemzeti Együttműködés Rendszerének egyik legkifejezőbb megtestesítője, „amely minden magyar számára nyitott, [...] lehetőség mindenki számára és elvárás mindenki felé”. Meggyőződésem szerint a hon védelmében való személyes részvétel kérdésében rögzíteni szükséges az alábbi alapelvet: *Biztosítani kell, hogy minden cselekvőképes állampolgár képessége és lehetősége szerint, korra és nemre való tekintet nélkül részt vállalhasson a hon védelmének komplex feladataiban!*

¹¹ Dr. Simicskó István: Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban (Történelmi korokon át napjaink hatályos szabályozásáig). Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, 2008.

¹² Uo.

Egyetlen rövid magyarázat a fentiekhez: Magyarországon a nők részvétele a honvédelemben már nem kérdés, hanem tény. Ami a hadkötelezettségen kívül eső korosztályokat illeti: még a nem hadköteles fiataloknak is erkölcsi kötelességük felkészülni a honvédelemre.

HONVÉDELMI NEVELÉS

A 21. század biztonsági kihívásaival, kockázataival – legyen annak eredete a globalizáció, a migráció, vagy az új típusú hadviselés – szembeni védelem alapja a hazaszeretet, a nemzetért való felelősség és kötelességtudat erősítése. Ezt a célt szolgálja a hazafias és honvédelmi nevelés, amely az egyik legfontosabb eszköz a magyar társadalom erősítésében, védelmi képességeinek és hajlandóságának fejlesztésében annak érdekében, hogy a jelen és a jövő kihívásaira mindenkor adekvát választ tudjon adni.

Mivel a honvédelmi felkészítés az Alaptörvény által is deklarált társadalmi érdek, ezért az államnak – a polgáraitól elvárt ismeretek biztosítása érdekében – gondoskodnia kell arról, hogy az állampolgárok e tudásra szert tehesenek. Ennek keretében fontos a fiatal nemzedék hazafias nevelésének, honvédelmi identitástudata kialakításának, a honvédelem ügyéhez történő pozitív hozzáállásának folyamatos fejlesztése.

A honvédelmi nevelés a hazafiságra nevelés komplex feladatrendszerébe integrálódik. *A hazafiság egy erkölcsi indíttatású magatartásmód*, amelynek összetett tartalmából elsősorban a hazaszeretetet mint érzelmi és tudati motívumot emelem ki. A honvédelmi nevelés legfontosabb színtérének a családot és az iskolát tekintjük, kölcsönösen kiegészítve és erősítve egymást. A két színtér kiemelt fontossága mellett szól egyrészt, hogy a fiatalok nevelésére irányuló pedagógiai hatásrendszer akciói legnagyobb százalékban ebben a pedagógiai környezetben zajlanak, másrészt a család és az iskola együttesen érintett a magyar állampolgárokra nézve alaptörvényi szinten nevesített kötelességek teljesítésében. Mindössze három ilyen kötelesség van nevesítve az Alaptörvényben:

1. a haza védelme minden magyar állampolgárnak kötelessége;
2. a szülők kötelesek kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni;
3. a közterhekhez való hozzájárulási kötelezettség.

Napjainkban az iskolára nagy felelősség hárul a felnövekvő nemzedék ilyen irányú nevelésében, az etikus nemzettudat, a haza védelme felelősségének kialakításában. A hazafias eszmék megjelenítése a közösségi nevelés egyik formájának a hagyományos terepe; a nemzeti közösség fejlesztése a nemzetállamok Európáján belül minden nemzetállam oktatási rendszerének része valamilyen szinten. Bábosik István így fogalmazott: „A hazafias nevelés keretében lényegében a nemzet érdekeinek adekvát konstruktív szokások, példaképek, eszményképek és meggyőződések közvetítése, elfogadtatása és megerősítése folyik a gyakorlatban. Amennyiben ez a munka sikeres, a neveltek magatartása, tevékenysége, aktivitása közösségfejlesztő jelleget ölt, belső indíttatásra, külső ösztönzés vagy kontroll nélkül is, a kialakult demokratikus nemzeti beállítódás, illetve az azt alkotó értékes szükségletek befolyására.¹³ Ezért gondoljuk nagyon fontos célnak, hogy a Nemzeti alaptantervben megjelenített tartalmi szabályzók, közös követelmények a gyakorlatban hasznosítható ismereteket, élményeket, követhető példákat adjanak a hazában és a hazáért élő, dolgozó, tenni vágyó és tudó fiatalok számára.”

¹³ Bábosik István: Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. Iskolakultúra, 1998. 8. évf. 4. sz., 48. http://real.mtak.hu/61926/1/EPA00011_iskolakultura_1998_04_040-048.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bábosik István: *Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság*. Iskolakultúra, 1998. 8. évf. 4. sz.
http://real.mtak.hu/61926/1/EPA00011_iskolakultura_1998_04_040-048.pdf
- Csejtei Dezső: *A haza minden előtt*. <https://magyarnemzet.hu/velemenya/a-haza-minden-elott-7333160/>
- Eötvös József: *A zsidók emancipációja*. <https://mek.oszk.hu/05900/05920/html/gmeotvosj0002.html>
- Idegen Szavak Gyűjteménye. <https://idegen-szavak.hu/kozmpolita>
- Kislexikon. <http://www.kislexikon.hu/hazaszeretet.html>
- Scruton, Roger: *Nélkülözhetetlen nemzetek*. Magyar Szemle. Új folyam, 2013. XXII/7–8., augusztus, 52–76.
- Dr. Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4., 3–16.
DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Dr. Simicskó István: *Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban (Történelmi korokon át napjaink hatályos szabályozásáig)*. Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, 2008.
- Vitaanyag a globalizáció előnyünkre fordításáról. Európai Bizottság COM(2017) 240. 2017. 05. 10.
https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_hu.pdf

Czeglédi Mihály alezredes:

A KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉSI SZEMLÉLET KIALAKULÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.6)

ÖSSZEFOGLALÁS: A küldetésorientált vezetési szemlélet értékeinek rövid bemutatását követően a szerző feltárja azokat a tényezőket, amelyek e vezetési kultúra kialakulása ellen hatnak. Motivációja a Magyar Honvédség folyamatban levő átalakulásának elősegítése. Az információs kor jelentette kihívások részletezése mellett rámutat a korábbi rendszert átható beidegződések negatív hatására, és hangsúlyozza a felkészítés–képzés rendszerének fontosságát.

KULCSSZAVAK: küldetésorientált vezetés, transzformáció, vezetés-irányítás

„Volenti nihil difficile.”¹
Zrínyi Miklós

A Magyar Honvédség megújulásának idő- és szükségszerűsége meghatározó módon van jelen a honvédelmi felső vezetők kommunikációjában, továbbá a magyar hadtudományi irodalomban. Ez különösen azóta van így, hogy Magyarország Kormánya meghirdette a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programot. Az átalakulás szüksége azóta is folyamatosan jelen van a verseny- és az állami szférában. Az előbbi környezetben a szereplők a piaci helyzet változásaira reagálva keresik az újabb megoldásokat, és igyekeznek egyfajta előrelátással felkészültebbé, ellenállóbbá tenni a szervezeteket. Legfontosabb céljuk a versenypozíciók javítása vagy megtartása. A világ „jóléti államai” nemzeti szinten és/vagy szövetséges rendszerekben gondolkodva feltérképezik az érdekeik ellen ható tényezőket, és próbálják a szüntelen jelentkező kihívásokat újabb és újabb módszerekkel kezelni. A reagáló- és az ellenálló képesség javítása, a vésztartalékok képzése már nem csak a hadtudományban értelmezett fogalom. A közelmúlt eseményei² rávilágítottak arra, hogy a hagyományos értelemben vett különleges jogrendi helyzetek és a vonatkozó (nemzetállami alapokon szerveződő) felkészülés feladatai átértékelésre szorulnak. A béke sok esetben csak a felszín és egyfajta hivatalos kommunikációban megjelenő állapot, miközben, ha nem is háborús környezetben, de legalábbis egyfajta konfliktus-, ill. krízishelyzetben tevékenykedik az államapparátus bizonyos része. A napjaink biztonsági környezetét meghatározó állandó bizonytalanság reagálásra kényszeríti Magyarországot és a Magyar Honvédséget, amely nem feltétlenül és nem kizárólag a haderő fegyver alkalmazását jelenti.

A korszerű technikai eszközpark beszerzésén túl a gondolkodásmód, a szemléletmód változtatására van szükség: „A Magyar Honvédség katonáinak számos művelési területen,

¹ Akiben megvan a jó szándék, annak semmi sem nehéz. (lat.) Zrínyi Miklós: Az török áfium ellen való orvosság. Magvető, Budapest, 1981, 51.

² Orosz–grúz háború 2008-ban, a Krím félsziget orosz annektálása 2014-ben, a kelet-ukrajnai háború 2014-től.

kiszámíthatatlan és gyorsan változó viszonyok között, nem hagyományos, szürkezónás és hibrid műveletekben is helyt kell állniuk. Ugyanakkor a harc megvívása a jövőben is fiatal, jól képzett, fizikailag és mentálisan egyaránt kiemelkedő képességekkel bíró, erős és bátor férfiakat és nőket, egyedülálló vezetési készségekkel rendelkező parancsnokokat igényel.”³

A valódi átalakulást jelentő szervezetikultúra-változás ellenben nem egyszerű folyamat. A beidegződések, a szokások, maga a szervezet bürokratikus tehetetlensége gátolja a kreatív gondolkodást, nehezíti a fejlődést. „Ha jó embereket párosítunk rossz folyamatokkal, tízből kilencszer a folyamatok győznek.”⁴

A hazai és nemzetközi szakirodalom egyetért abban, hogy katonai szempontból leginkább a küldetésorientált vezetési szemlélet hordozza magában a szervezeti megújulás kialakításához és annak hosszú távú megtartásához szükséges jellemzőket. Folytatva a Magyar Honvédség parancsnokától származó idézetet: „Ezért a küldetésorientált vezetés koncepcionális és elméleti kutatása, valamint az oktatásba és gyakorlatokba történő integrációjának lehetőségei feltétel nélkül meghatározóak.”⁵

E tanulmány a küldetésorientált vezetési szemlélet értékeire kíván rávilágítani, azonban igyekszik elkerülni annak túlmisztifikálását, mivel a működési környezet, valamint a társadalmi közeg hatásainak értékelése és befolyásuk felismerése különös jelentőséggel bír. A tanulmány fő célja olyan tényezők feltárása, amelyek megértésével – ha nem is kerülhetők el teljes mértékben, de legalábbis – csökkenthetők az előljáró és beosztott közötti súrlódások, amelyek a szervezeti kultúra minőségi változását is gátolják.

A KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS ÉRTÉKEI

Napjaink küldetésorientált vezetésének gyökereit legalább annyira a terjeszkedő brit birodalom kis háborúiban, mint az egységesülő németység nagy háborúiban találhatjuk meg. A gyarmati és kontinentális vonal, igaz eltérő művelési környezetre reagálva, de közel ugyanazokat a vezetői jellemzőket érlelte ki, így az általa közvetített értékrend is hasonló.⁶

A szakirodalomban fellelhető névváltozatok feladatalapú, küldetésalapú, feladat- és/vagy küldetesközpontú vezetésként említik a küldetésorientált vezetést. E névváltozatok között nincs lényegi különbség. A küldetésorientált vezetés párhuzamos munkamódszerrel, az alárendeltek folyamatos, aktív és alkotó bevonásával végrehajtott, centralizált tervezés eredményeként meghatározott feladat decentralizált végrehajtása, ahol érvényesül az előljáró iránymutatásán alapuló, önálló cselekvést megkívánó és ösztönző vezetői szemlélet. Fő célja, hogy az előljárói szándék akkor is megvalósuljon, ha a tágabban értelmezett információs hálózatokban zavar keletkezik. A küldetésorientált vezetés (had)művelési alkalmazás esetén a kialakuló (bizonytalan és folyamatosan változó) helyzetekhez alkalmazkodó, a felmerülő nehézségeket kreatívan kezelő parancsnoki magatartásban ölt testet. A békefelkészülés időszakában ez egy olyan innovatív és az újra nyitott vezetői szemléletmód, ahol az észszerű

³ Korom Ferenc: Feladataink egy új, hatékony, modern haderő létrehozása érdekében. Honvédségi Szemle, 2020/1., 3–4. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/9/7> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 23.)

⁴ „If you mix good people with bad processes, the processes will win nine times out of ten.” James Mattis’s Leadership Philosophy. The Army Leader, 2020. <https://thearmyleader.co.uk/james-mattis-leadership-philosophy/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 23.)

⁵ Korom Ferenc: i. m. 4.

⁶ Dr. Jobbágy Zoltán alezredes – Czeglédi Mihály százados: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle, 2016/2., 86–94.

hiba megtört, sőt, egyes esetekben elvárt. Emellett a szervezeti kultúra szintjén rögzült olyan attitűdhalmaz, ahol a tanulási folyamatok kudarc tényezője ismert, így az nem gátolja, hanem erősíti a szervezet kohézióját.⁷

A szerző meggyőződése, hogy legjobban Heinz Guderian tábornok szavaival írható le a küldetésorientált vezetés lényege: a parancs csupán „menetjegy a végállomásra”.⁸ A legmegfelelőbb útvonalat, a különböző kerülőket az utazóra kell bízni.⁹

Mit is jelent mindez? A porosz hadviselés alapját képező harcászat a felelősség vállalására és önálló döntések meghozatalára képes, szakmailag felkészült tiszt állományra épült, akik képesek voltak a fejlődő technikai eszközök nyújtotta előnyöket kiaknázni. Kiválasztásuk, későbbi előmenetelük három jól körülhatárolható tulajdonság köré csoportosult. A *szakmai tudás* a valódi tisztlet és ezen keresztül a bizalom kivívásához szükséges tényezőként jelent meg. Az *önállóság* kérdése az információhiányos környezetben való gyors döntés képességét jelentette. A *felelősségvállalás* a beosztottak iránt érzett kötelezettségvállalásként jelentkezett. Utóbbi jelentősége a váratlan, kiszámíthatatlan helyzetekben való felülemelkedést ösztönözte. A beosztottakról való gondoskodás nemcsak a szociális és rekreációs igények kielégítésében, hanem a minőségi kiképzés megvalósításában volt értelmezett, amely az egyén túlélőképességén túl a küldetés teljesíthetőségének szervezeti érdekét is szolgálta.¹⁰

A Wehrmacht tisztikarának ereje a kreativitásban, a vezetői képességekben és a harcászati helyzetek eszes kihasználásában rejtett. Úgy képezték őket, hogy legyenek újítók és találmányok, amikor szükséges, hagyják figyelmen kívül az adott helyzetben szükségtelen szabályokat. Úgy szocializálódtak, hogy a háború káoszát az ellenség megtörésére használják fel és ne az „iskolai megoldást”, vagy az előre rögzített sémákat alkalmazzák. Rövid mérlegelés után gyors harcparancsokat voltak képesek kiadni, bízva alárendeltjeik feladat iránti elkötelezettségében, tudva azt, hogy képesek is azt végrehajtani, továbbá kalkuláltak az esetlegesen jelentkező minimális zavarokkal. Képesek voltak személyes példamutatással csatába vezetni a rájuk bízott köteléket.¹¹

A KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS RENESZÁNSZA, MŰKÖDÉSÉNEK FELTÉTELEI

A porosz-német eredetű *Auftragstaktik* (megbízásalapú harcászat) létrejöttét lehetővé tévő parancsnoki jellemzők napjainkban is megfelelő alapot biztosítanak a vezetői kompetenciák meghatározásához. A küldetésorientált vezetői szemlélet szervezeti kultúrába történő beépülését

⁷ Lippai Péter (2009a): A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva. Doktori értekezés, ZMNE, 2009, 13–16. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=4255> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 23.)

⁸ Heinz Guderian német tábornok – a villámháborús taktika feltétlen híve és fő teoretikusa – híressé vált mondása (Fahrtkarte bis zur Endstation), amely önéletrajzában (Erinnerungen eines Soldaten. Kurt Vowinkel, Neckargemünd, 1960) és más katonai szakíróknál is többször szerepel.

⁹ Lippai Péter alezredes (2009b): A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. Seregszemle, 2009/2., 39.

¹⁰ Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a magyar honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 2019/1., 3–12.

¹¹ Jörg Muth: Command Culture: Officer Education in the U.S. Army and the German Armed Forces, 1901–1940, and the Consequences for World War II. University of North Texas Press, Denton, 2011, 22. <https://books.google.hu/books?id=X7Eh9UBWftQC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false>; Zoltán Jobbágy: From Effects-based Operations to Effects-based Force: On Causality, Complex Adaptive Systems, and the Biology of War. PhD Thesis. Leiden University, Leiden, 2009, 227–228. <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/14044/THESIS.pdf?sequence=1> (Letöltések időpontja: 2020. 01. 23.)

és működőképességét viszont szociális, társadalmi és egyéb tényezők sokasága befolyásolja.¹² Nem véletlen, hogy az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje (U.S. Army) is zászlajára tűzte a küldetésorientált irányultságú vezetői kultúraváltást. A 2000-es évek közepétől intenzív hadtudományi munkásság vette kezdetét, nemzeti kiválósági központot¹³ hoztak létre annak érdekében, hogy pozitív szervezeti változásokat indukáljanak. Intenzív doktrínafejlesztésbe kezdtek, és a finomhangolás jelenleg is zajlik.¹⁴ A szervezeti kultúra változtatásának indoka sem véletlen, hiszen a technikai fejlettség alacsonyabb színvonalán álló ellenség érzékeny veszteségeket okozott a tőle „fényévnyi” távolságra lévő szövetséges (zömmel USA-) erőknek a különböző felkelésellenes műveletek során. Sikereket (sajnos csak helyileg és időszakosan) a hagyományostól eltérő módszerek alkalmazásával és olyan erőkkel tudtak elérni, akik kiképzettségüknél, felkészültségüknél fogva könnyebben reagáltak az információhiányos környezetet jelentette kihívásokra. A különleges erők köré szerveződő alkalmi harci kötelékek a decentralizált vezetési elveket alkalmazták olyan módon, hogy a megosztott tudat, a folyamatos és egyöntetű helyzetkép biztosítása érdekében igénybe vették a 21. század technikai vívmányait. A felgyorsított döntéshozatal és a vezetői szándék folyamatos ismerete mellett készek és képesek voltak meglepő eredményeket elérni.¹⁵

A határozott, döntésképes, kreatív vezetők iránti igény (talán) nem változott. Hangsúlyeltolódás abban mutatkozik, hogy a működési környezet bonyolultságának fokozódása miatt a vezetési folyamat sokszereplőssé vált. Egyre több szakértő (ember és/vagy gép) szükséges a helyzet felméréséhez, értékeléséhez. Egy személy már nem képes uralni a rendelkezésre álló információhalmazt. A problémamegoldó képesség, a kritikai gondolkodás képessége, a felelősség delegálásának képessége, a kapcsolatépítési képesség és a gyors alkalmazkodás képessége lehet napjaink és a jövő kihívásainak megoldására az adekvát válasz.

Porkoláb Imre szavaival élve, a jövő vezetése nem más, mint a küldetésalapú vezetés 2.0 (KAV 2.0), ahol a már ismertetett kompetenciák más hangsúlyt kapva élnek tovább. Így a szakmai kompetencia a folyamatos tanulási képességben, az adaptációra való fogékonyságban ölt testet. Az önálló cselekedet és döntés képessége fejlett kreatív képességeket takar. A megosztott felelősségvállalás pedig olyan vezetői tulajdonsághalmazt jelent, amely teret enged a szervezeten belül széttagolt vezetői folyamatoknak. Nem az egyszemélyi vezetést preferálja, hanem képes felismerni, hogy a különböző helyzetek különböző vezetőket (akár személycserével) igényelnek. Képes felismerni, hogy a mindenről (is) döntő csúcsetvezetők ideje lejárt, a vezető feladata egyre inkább beosztottjai képességének és tudásának fejlesztése, olyan működési környezet kialakítása, ahol ez a tudás hatékonyan összpontosul a szervezet egésze érdekében.¹⁶

A küldetésorientált vezetés működési feltételeit Lippai Péter fogalmazta meg a hazai hadtudományi szakirodalomban. Ezek a következők:

¹² Jobbágy–Czeglédi: i. m. 90–93.

¹³ Mission Command Center of Excellence – MCCoE.

¹⁴ Ryan Orsini: U.S. Army Mission Command at a Crossroads. The Strategy Bridge, 10. 29. 2019. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2019/10/29/us-army-mission-command-at-a-crossroads> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 16.)

¹⁵ Bővebben lásd Stanley McChrystal et al.: Csapatok csapata. HVG Könyvek, Budapest, 2016.

¹⁶ Zoltán Jobbágy: i. m. 211–223.; Porkoláb Imre: Digitális katona. A jövő embere, TEDxGyőr (TEDx Talks), 2019. 11. 14. <https://www.youtube.com/watch?v=jBWPTBjnZPI> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 15.)

- „egységes elvek és szabályzók alapján, kiválóan felkészült parancsnoki állomány;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló, kölcsönös bizalom;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között;
- egyértelmű és világos parancsnoki szándék.”¹⁷

A szervezeti kultúra szintjén értelmezett valódi átalakulás érdekében fel kell tárni és meg kell érteni az uralkodó, illetve a kívánt vezetési filozófia és kultúra lehetőségeit és korlátait. A tanulmány következő részében a szerző a küldetésorientált vezetés kialakulására ható tényezőket veszi górcső alá.

A bizalom kérdése

A Magyar Honvédség doktrína- és szabályzatrendszere továbbra is adós egy küldetésalapú, vezetés-irányítási elveket meghatározó, azokat hiteles, jó esetben magyar hadtörténeti példák-al alátámasztó doktrínával. Természetesen megoldás lehet a (vonatkozó) NATO-szabályzók eredeti nyelven történő bevezetése, viszont ez nem mentesít két kötelesség alól. Egyrészt meg kell érteni a doktrínaalkotás kulturális közegét, amelyben alapvetően angolszász, főleg amerikai értékek jutnak érvényre. Másrészt – amennyiben elfogadjuk – a rögzített elvek mentén kell a mindennapokat is megélni, valamint a „közös nyelvet” kialakítani. Fontos feltétel, hogy a teljes tiszti és altiszti kart meg kell ismertetni az előíró, valamint a küldetésorientált vezetési módszer különbségeivel, mert csak ebben a kontextusban értelmezhetők az előnyök, illetve a hátrányok. El kell viszont kerülni azt az értelmezést, ami szerint a küldetésorientált vezetés „egyszerűen” a feladatok és források, valamint (jó esetben) a felelősségi körök felosztása, és az alárendelt majd megoldja a feladatot saját hatáskörében. Az előljáró (és törzse) kötelessége a végrehajtás segítő szándékú követése. Ugyanakkor a beosztott parancsnok (és törzse) felelős az előljáró hiteles, pontos és folyamatos tájékoztatásáért. Mindez olyan szemléletet feltételez, ahol a kezdeményező magatartás bármely viszonyrendszerben elvárt és elfogadott.¹⁸ Bizalom nélkül azonban mindez nem valósulhat meg! Bizalom az alárendeltben, bizalom az előljáróban és bizalom az azonos szinten lévők között. A parancsnoki, illetve vezető állományra vetítve mindez James Mattis amerikai tábornok (később védelmi miniszter) szavaival érzékeltethető: „Ha nem tudsz bizalmat építeni, a vezetői szemléleted idejétmúlt. Vedd a bátorságot, inkább menj haza!”¹⁹

A bizalom kérdésével foglalkozó szakirodalom általában politikatudományos megközelítésű, és a társadalomnak az állami intézményekbe vetett bizalmi kérdéseit vizsgálja. Megállapításai viszont átültethetők a Magyar Honvédség belső és külső viszonyrendszereire is. Különösen érdekes a következő megállapítás, amely a *confidence* és a *trust* angol fogalmak megértéséhez ad hatékony adalékot, így segítve elő a magyar nyelvre nehezen átültethető,

¹⁷ Lippai Péter (2009b): i. m. 35.

¹⁸ Vö. John R. Boyd ezredes megállapításait a „villámháború” (Blitzkrieg) működéséről. John R. Boyd: A Discourse on Winning and Losing. Maxwell AFB, Alabama, 03. 2018., 87–106. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0151_Boyd_Discourse_Winning_Losing.PDF (Letöltés időpontja: 2020. 06. 30.)

¹⁹ „If you cannot build trust, your leadership is obsolete, and you need to have the courage to go home.” James Mattis’s Leadership Philosophy, 2020.

ellenben a szövetséges összhaderőnemi doktrínákban rögzített elvek megértését. Niklas Luhmann értelmezésében a bizalom (*trust*) olyan szituáció, amikor az egyén alternatívákat mérlegel és felelősen dönt, azonban számol a kockázatokkal is. A bizakodás (*confidence*) ellenben olyan jellemző viselkedés, amikor az egyén adott helyzetben egyértelműnek tekint a pozitív kimenetelt, nem számol kockázattal. A bizakodás (*confidence*) a rendszerben és a bizalom (*trust*) a személyes kapcsolatokban kétségkívül hatnak egymásra. Rombolja a bizalmat (*trust*), ha csökken a rendszerben való bizakodás (*confidence*).²⁰

A honvédség vonatkozásában megkülönböztethetünk csapat,²¹ illetve intézményi szintű bizalmat, amely lehet külső és belső. A csapaton, vagy inkább kis közösségeken belül a személyek közötti (interperszonális) bizalom van jelen. Ez a bizalom napi szinten változhat, és tulajdonképpen a vezetők és beosztottak viszonyában (interakcióiban) értelmezett. Az új vezető és/vagy beosztott érkezése; egy új feladat, annak értelmezése, közlése; a napi személyes problémák kezelése; a feladatok megértetése; a motivációs kérdések (sorolhatnánk még) mind-mind a bizalmat befolyásoló tényezők.²²

Az intézményi szintű bizalom külső, teljesítményalapú megközelítései nehezen alkalmazhatók a Magyar Honvédségre, annak sajátos feladatrendszere miatt. E megközelítésben egy adott intézményt (szervezetet) annak teljesítménye, eredményessége alapján értékel a társadalom. Egy alapvetően a békétől eltérő helyzetekre specializálódott szervezet, azaz egy nemzeti haderő esetében a társadalmi szinten értékelhető teljesítmény rendkívül szubjektív, abszolút a társadalom veszély- és biztonságérzetén alapul, és nagyban befolyásolja a pillanatnyi környezetet. Például a katasztrófák elleni védekezés feladatai idején a honvédség társadalmi megítélése is nagy valószínűséggel kedvezőbb.

Az intézményi bizalom belső viszonyrendszerekre alkalmazható változata az, amikor a bizalom úgynevezett „legitimációs indikátorként” jelenik meg. Méltó-e az elismerésre egy adott szervezeti elem? Elismert-e a tevékenysége? Sajátos katonai értékrendszerben vizsgálva az „elismerésre méltóság” is nehezen megfogható fogalom. A szubjektív ítélkezés sokkal jellemzőbb, mint a valós teljesítmény ismerete. Jellemző még a mélyen beágyazott, csak a hosszú távon változó kulturális normák alapján történő értékítélet, tulajdonképpen az interperszonális bizalom intézményre (itt adott szervezeti elemre) kivetített megnyilvánulása.²³ Így a haderőben értelmezett belső intézményi bizalom is egy olyan érték- és hitrendszer, amely a katonák egymás iránti bizalmát is meghatározza.²⁴

A további gondolatmenet szempontjából a szerző a bizalom kifejezést a személyek közötti együttműködést könnyítő, azt gyorsító, így a szervezeti folyamatokat elősegítő fogalomként értelmezi. Ez kivívható, illetve megőrizhető hitelességgel, megbízhatósággal, határozottsággal és – különösen békekörülmények között – az embereket érintő kérdések gyors, precíz, adekvát kezelésével, függetlenül attól, hogy hierarchikus viszony áll-e fenn a szereplők között, vagy sem. Napjainkban azonban beépült egy jelentős külső tényező is, az internetes

²⁰ Szabó I. László: Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon 2014 elején. Nemzet és Biztonság, 2014/3., 119–121. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_3_12_szabo_i.laszlo.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 30.)

²¹ A „csapat” jelző itt nem az MH végrehajtó katonai szervezeteire utaló elnevezés, hanem a szervezeten belüli kis közösségekre utaló kifejezés.

²² Vö. Boda Zsolt – Medve-Bálint Gergő: Intézményi bizalom a régi és az új demokráciákban. Politikatudományi Szemle, XXI/2., 29–31. <http://real.mtak.hu/111432/1/boda.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 30.)

²³ Gondoljunk a magyar munkavállalói mentalitást vicces formában meghatározó Murphy törvényére: „Aki tudja, csinálja. Aki nem tudja, tanítja. Akinek halvány gőze sincs róla, az vezeti!”

²⁴ Boda–Medve-Bálint: i. m. 44–45.

nyilvános közösségi hálózat. Hatása a vezető és beosztottak közötti bizalom meglétét is alá-
áshatja, amennyiben a vezető által kommunikált értékrend vagy egyes események nincsenek
összhangban a nagy nyilvánosság előtt megjelenő és így kvázi „tömeghitelesített” tényekkel.

Visszaulva a bevezetőben idézett gondolatokra, kijelenthető, hogy a küldetésorientált
vezetői kultúra alkalmazására van igény a Magyar Honvédség felső vezetői szintjén. A kiala-
kítás során viszont rendkívüli fontossággal bír, hogy a szemléletváltás elméleti megközelítése
és gyakorlata összhangban álljon egymással. Különösen magasabb vezetői szinteken siklik
esetenként félre mindez, hiszen sok esetben olyan vezetői kinyilatkoztatások történnek,
amelyek általános érvényűek, és amelyekkel a többség is egyetért: például, hogy a változás
szükségszerű, konkrét, kézzelfogható intézkedés viszont nem történik. Egy vezető például az
előadásában szorgalmazza a mikromenedzsment kerülését, ugyanakkor az írásos utasítások
szintjén az alárendelt keze kötve marad, átnyúlnak felette stb. Az ilyen folyamat manipulációra
(az előjárói szándék és parancs félre-, illetve újraértelmezésére) ad lehetőséget, de leginkább
kiábrándultságot okoz és gyenge teljesítményhez vezet. A legjobb elgondolás is megtörik,
ha az alkalmazó, végrehajtó szint nem bízik annak sikerében.²⁵

A küldetésorientált vezetés megvalósítása valódi bizalom nélkül nem értelmezhető, vi-
szont a szervezeti célok megvalósulásának nyomon követését célzó, építő jellegű ellenőrzés
sem mellőzhető. A szervezet alsóbb szintjein a felső vezetőkbe vetett bizalmat (és hitet) rontja
a közbeeső vezetési szintek által gerjesztett információtorzulás, amelynek tipikus példája,
hogy az előjáró kvázi azt a jelentést kapja, amelyet várt, de az adott kérdésben érdemi lépés
nem történik, a feladatok továbbosztása során az előjáró célkitűzését már nem ismertetik,
vagy félresiklik annak megértése.

Rendszerszintű beidegződések

A Magyar Honvédség akarva-akaratlanul magán hordozza a Magyar Néphadsereg hagyatékát. A rendszerváltás előtt a hadászati (napjaink divatos kifejezésével: katonai stratégiai) kérdéseket a moszkvai központi akarat határozta meg. Így – terminológiai szóhasználatlaltal – a fegyveres erő szervezete, a felkészítés és alkalmazás rendszere, a katonai felső vezetők elméleti és gyakorlati tevékenysége a szovjet rendszer honosításával valósult meg. A második világháború sikerén szerveződő, szovjet mintájú kelet-európai tömeghadseregek a „mélyhadművelet”²⁶ elveire alapozva épültek fel. Az alkalmazhatóságot alapvetően a hadkötelezettségi alapon besorozott személyi állomány felkészültsége határozta meg. Békeidőszakban a katonai szervezetek, különböző időszakokra bontva, tulajdonképpen a képzetlen embertömegeket készítették fel egy totális háború megvívására. A sorkatonák kiképzésére szánt idő és a kiképzésükhöz szükséges erőforrások elosztása megkövetelte a szoros központi tervezést. Szabályzatok, követendő minták, módszertani utasítások, de még a kiépített (kiképzési) infrastruktúra is mind-mind központilag szabályozott volt.

²⁵ David Barno – Nora Bensahel: Three things the Army Chief of Staff wants you to know. War On The Rocks, 05. 23. 2017. <https://warontherocks.com/2017/05/three-things-the-army-chief-of-staff-wants-you-to-know/> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 13.)

²⁶ A mélyhadművelet a Szovjetunióban az 1930-as években seregtettek támadó tevékenységének formájaként kidolgozott elmélet volt. Lényege az ellenfél védelmének teljes mélységű, egyidejű lefogása, majd a kiválasztott irányban a védelem harcászati mélységének gyors áttörése s ennek nagy mélységben történő kifejlesztése. Az elmélet kidolgozásában vezető szerepet töltött be Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij marsall. Sipos Péter – Ravasz István (szerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real, Budapest, 1997, 795.

Az 1990-es évek elején a központi vezérlés nélkül maradt Magyar Honvédség a haderő-átalakítást – még akkor is, ha a szándék mindig is a kisebb, de ütőképesebb haderő megalkotása volt – az addigra már túlbürokratizálódott²⁷ békevezetési eljárások megtartásával kezdte meg. A „puha” átmenet, tulajdonképpen a vezetők válogatás nélküli megtartása, konzerválta a tömeghadseregben rögzült munkamódszereket és eljárásokat, főleg a szárazföldi haderőnem tekintetében.

A hidegháború lezárásával beköszöntött „össznépi békeérzet”, tetézve a „civil kontroll” hamis illúziójával, az erőforrások folyamatos elvonásához vezetett. Az 1990-es évek elején kipattanó, majd az egész évtizedet meghatározó balkáni válság reagálásra ösztönözte Magyarországot is. A „vasfüggöny lehullása” után a magyar katonák szinte azonnal a korábbi „ellenség” szervezeti kultúrájában találták magukat, és kezdték meg feladataikat nemzetközi műveletekben, esetenként Magyarországtól földrajzilag igencsak távol eső helyszíneken.

Az alaprendeltetéshez kapcsolódó feladatok végrehajtásának kultúrája viszont még az ezredfordulón is a Néphadsereg hagyományain alapult hazánkban. A 2000-es évek közepére a Magyar Honvédség éves szinten két, később egy („erődemonstráló jellegű”) nagygyakorlatra összpontosította erejét, miközben jelentős erőket kötött le a fokozódó missziós részvétel és az azokra való felkészülés. A folyamatos létszámhiányt sokszor katonaszakmai alapokat mellőző személyzeti munkával igyekezett a rendszer pótolni,²⁸ miközben a katonai hivatás „elmunkavállalósodott”. A rendszerszintű megújulás lehetősége csekély volt, a sorkatonaságra optimalizált személyi utánpótlás rendszer a humántámogatás terén maradt le a kor kihívásaitól. Anyagi-technikai oldalon a folyamatos hiánygazdálkodás nehezítette a régi szabályzatok megújítását, de főleg a negatív beidegződések felszámolását.²⁹

Ebben a nem éppen kedvező környezetben, reagálva a nemzetközi trendekre – alegység-szinten is – robusztus törzskari szervezetek alakultak ki, amelyekben lassan már minden beosztott különböző munkacsoportokban szakértősködött. A valódi kidolgozó munka néhány kézben összpontosult. A vezetői szintek össze(-vissza) vonásával a döntési jogkörök egyre magasabb szintre tolódtak. Állományilletékes parancsnoki szinten már a rutinszerű döntési kérdések számszerű mennyisége is a minőségi vezetői munka rovására ment. Az egyöntetű helyzetkép (egyforma alapismeretekre támaszkodó közös gondolkodás egy adott témában) kialakulása rendkívül kétségessé vált, amelyet a tartalmas kommunikáció hiánya tovább fokozott.

A Néphadsereg napjaink rendszerszintű beidegződéseit meghatározó öröksége kísért ebből az 1982-es idézetből: „Az intézkedések seregével, a sokszor kicsinyes, egyes emberig »lemenő« napi szabályozásokkal, felhívásokkal és figyelmeztetésekkel, emlékeztetőkkal és javaslatokkal (amelyek igen gyakran egyszerre, több irányból érkezve ugyanazon kérdésekre vonatkoznak) küszködve a parancsnokaink fokozatosan elvesztik legfontosabb tulajdonságaikat, az önállóságot, a bonyolult helyzetekben való gyors eligazodást és elhatározó képességet, az önbizalmat és önbecsülést. Annyi tanácsot, javaslatot, irányelvet és módszert

²⁷ Simon Sándor doktori értekezésében 1987-ben így ír: „Napjaink egyik nagyon nemkívánatos jelensége a bürokrácia elburjánzása, s ez alól – sajnos – néphadseregünk sem kivétel.” Dr. Simon Sándor: A törzsekről és munkájukról. Tisztek Könyvtára. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987, 106.

²⁸ Például: polgári állomány beöltöztetése; szerződéses szolgálati forma kiterjesztése minden állománykategóriára; a szükséges át- és/vagy továbbképzést mellőző beosztásba helyezések; minimális katonai ismeretekkel sem rendelkező tartalékos állomány aktív állományba vétele; stb.

²⁹ Hivatásos és szerződéses katonák „ládázva”, konténerekben szállítják a fegyvereiket a gyakorlótérre; a személyi állomány ellátását, a hadikészletek megalakítását az 1970-es, 1980-as évekre datálható normák határozzák meg stb.

kap a parancsnok nap mint nap, hogy lassan – paradox módon – már az elkövetett hibát sem mondhatja úgy igazán magáénak.”³⁰

A változó kor változó követelményeinek való megfelelést az sem segítette, hogy az alapvető technikai rendszerek üzemeltetése, használata köré szerveződő kiképzési rendszer képtelen volt a megújulásra. A kötelek felkészítésében továbbra is jelen van a kötelező sorrend (egyéni, egyéni szak-, majd a kötelek méretétől függő felkészítési rendezvények), amelyet a már említett „munkavállalói” szemlélet tetéz azzal, hogy a napi munkaidőn túli foglalkozás, elfoglaltság tervezése körülményes, rendkívüli módon túlszabályozott.³¹

Az egykor komplett fegyverrendszerek üzemeltetése során kialakult technikaközpontú szemlélet a végrehajtó állomány és a haditechnikai eszköz összhangjának megteremtése során a beosztott tulajdonképpen az egyik fogaskeréknek tekintette, még ha a vezetői retorika szintjén az elsődleges maga az ember volt. Sok esetben a beosztott személyi állományt – a fegyverrendszer kiszolgálásából fakadóan – másodlagosnak, önálló gondolkodásra képtelen végrehajtónak tekintették. Ez a beidegződés mind a mai napig egy adott kiképzési foglalkozást a kapcsolódó ellenőrző listán kipipálandónak tekint. A leírt körülmények középette a „szokásostól” eltérő vezetési szemlélet maximum helyi szinten, egyénfüggő módon, jellemzően időszakosan jelent meg, rendszerszintű módosító hatások kiváltása nélkül.

A rendszerszinten tapintható sablonosság, a „szokásalapú” gondolkodás ott alakul ki, ahol a határfok nem, vagy nehezen mérhető. Minőségi változást a valós teljesítményen, korunkban a valós csoportteljesítményen alapuló szervezeti motivációs eszközökkel lehet előidézni. Megoldás lehet a jutalmazási, elismerési, továbbá személyzeti vonatkozású döntési jogkörök és a hozzá kapcsolódó források delegálása a lehető legalacsonyabb vezetési szintekre. Természetesen ehhez szükség van a kincstári optimizmussal átítatott szervilizmus felszámolására is. Ez tulajdonképpen a vezető személyek kiválogatásának olyan módszerével valósítható meg, ahol következménye van a tétlenségnek, az „előljáró majd megmondja” szemléletnek. A rendszert alkotó emberek gondolkodásmódját úgy kell megváltoztatni, hogy a valós eredmények felmutatása, és ne az oda vezető út egyszerű, listászerű teljesítése legyen a mérőfok. Ahol a racionális hiba megtört (elvárt), de annak ki nem javítása következményekkel jár. A küldetésorientált vezetői kultúra kialakításához nemcsak a napi és/vagy eseti vezetői kommunikációban, de az írásos szabályzók szintjén is ki kell irtani az „így szoktuk” hozzáállást. Folyamatosan újra kell gondolni még a „bevált” gyakorlatot is.

A modern technika hatása

A küldetésorientált vezetés létrejöttét az motiválta, hogy a kor színvonalán rendelkezésre álló kommunikációs eszközök (távíró berendezések) nem voltak képesek lépést tartani a megnövekedett menettávolságokkal, illetve az előre tervezett hadműveleti szintű manőverekkel, azaz szükség volt arra az intellektuális többletre, amely lehetővé tette a feladat teljesítését információhiányos környezetben. A 21. századra ez a trend megfordulni látszik. A többszörsen összekötött társadalom mindennapi használatú technikai eszközein túlmutató, de azok

³⁰ Székely Sándor: Írásbeliség és szóbeliség a vezetés folyamatában. Honvédelem, 1982/5., 109.

³¹ Gondoljunk arra a kiképzést rendkívüli módon befolyásoló tényezőre, hogy az egykor homogén korosztályokból bevonultatott sorállományhoz képest napjaink kisebbségeinek személyi állománya mind szolgálati múlt tekintetében, mind életkori megoszlásban széles skálán mozog. Szemléltető példaként említhetők azok az elhíresült fényképek, amelyeken az Amerikai Egyesült Államok elnöke és szűk törzse élőben nézi Oszama bin Laden elfogását.

alaptulajdonságaival rendelkező csúc modern kapcsolattartási formák lehetővé teszik a legalacsonyabb szintű (harcászati) végrehajtó befolyásolását akár több ezer kilométer távolságból is. Lehetőség van az előljáró „intelligenciájára” kapcsolódni, azaz minden helyzetben jóváhagyást, útmutatást kérni és adni. További nem elhanyagolható tényező, hogy a technikai eszközrendszerek rohamos fejlődése utat nyitott az automata, a távirányított, illetve az autonóm fegyverrendszerek számára.³²

Napjainkban már az a kérdés, hogy hol húzzuk meg a határt a mesterséges intelligencia számára, így idézve elő új dilemmákat. Vajon a matematikailag korrekt megoldás minden esetben elfogadható-e morálisan? Az ellenség és barát valóban megkülönböztethető minden esetben? A jelenleg meghatározó morális normák alapján a katonai erő alkalmazása, a fegyverrendszerek és kapcsolódó tevékenységek szinkronizálása és koordinációja nem kerülhet egy más entitás vagy egy gép kezébe. A háború továbbra is humán döntés marad, így a harcba lépésre vonatkozó parancs sem érkezik mástól, mint embertől, függetlenül a közvetítés módjától.³³

Az információcserét, -feldolgozást, -megosztást lehetővé tévő eszközpark fejlődött, sebezhetőségének csökkentése érdekében is folyamatosak a fejlesztések, de továbbra is számolni kell az információhiányos környezetben való tevékenységgel. Sőt, napjainkban már nem feltétlenül az információhiánnyal, hanem inkább annak zavarával, vagy az infokommunikációs hálózatok túlterhelésével generált kihívásokkal kell számolni. Bármely relációban kibontakozó konfliktus esetén figyelembe kell venni az ellenérdekelte fél zavarokeltető tevékenységét a kibertérben. Az automatizálódó vezetés-irányítási rendszerek legfőbb kihívása az, hogy az infokommunikációs térből érkező zavaró hatásokat képesek legyenek kiszűrni és arról figyelmeztetést adni.³⁴

A technológia fejlődése, az internet világa természetes módon felgyorsította és minőségében változtatta meg az információkhoz való hozzáférést, azok gyűjtését, felhasználását. Az információk elérhetősége, egyfajta drogként, túlzott függőség kialakulásához is vezetett. Mivel a lehetőség adott volt, a mikromenedzsment elkerülhetetlenné vált. A már-már hadtudományi fogalomként váló „taktikai tábornok” és „stratégiai tizedes” együttes jelenléte a harcmezőn nagy valószínűséggel a jövőben is meghatározó lesz. Továbbra is számolni kell az egyes katona szintjén jelentkező stratégiai hatások megjelenésével; ugyanakkor elképzelhető olyan szituáció is, ahol valóban szükséges az azonnali, vezetési szinteken átívelő parancskiadás. Azonban egyik megoldás sem lehet a működés alapja.³⁵

Kiemelt fontossággal bír, hogy a már rendelkezésre álló infokommunikációs eszközparkot hogyan használja a vezetőállomány. Korszerűtlen gondolkodásmódot jelent, illetve álszentség az okoseszközök világában lemondani a csúcstechnológiában rejlő lehetőségekről. Az adott beosztásra való alkalmasság fokmérőjeként szükséges kezelni a modern elektronikus mun-

³² Porkoláb Imre – Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben. Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646eeb8298912683.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

³³ Matthias Wasinger: A Revolution in Military Ideas: The Continuing Importance of the Enlightenment in an Age of Technological Autonomy. The Strategy Bridge, 12. 09. 2019. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2019/12/9/a-revolution-in-military-ideas-the-continuing-importance-of-the-enlightenment-in-an-age-of-technological-autonomy> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

³⁴ Uo.

³⁵ Czeglédi Mihály: Az információs műveletek szerepe a korszerű parancsnoki gondolkodásban. Honvédségi Szemle, 2017/4., 74–87. <https://honvedelem.hu/kiadvanyok/honvedsegi-szemle/honvedsegi-szemle-2017-4-szam.html> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 12.)

kaszervező eszköz- és szoftverpark alkalmazásának képességét. Egyszerűen lemarad (és a munkaerőpiacon sem esélyes) az a szervezet, ahol az elektronikus és papíralapú eljárások kettősségét nem sikerül felszámolni. A vezetők és az őket döntési helyzetben tájékoztató személyek rövid, tömör, a lényegre összpontosító előadásmódja ellenben nem „szoftveres” kérdés, hanem gyakorolható, tanulható.

A legnagyobb kihívás az lesz a jövőben, hogy a vezetők mértékletességet tanúsítsanak: ellenálljanak a vágnak, hogy túlszabályozzák alárendeltjeik tevékenységét annak ellenére, hogy a folyamatos kontroll és a beavatkozás lehetősége biztosított számukra. Másrészt, technikai oldalról közelítve a kérdéshez, minden felhasználó kötelessége kellő és körültekintő gyanúval tekinteni a „gépek” által megjelenített információkra. A modern technológia nem szüntette meg az információs csatornák sebezhetőségét, inkább átalakította azt, így a küldetésorientált vezetés jelentette kulturális értéktöbblet lehet az iránytű és a megoldás az információs üzemszünetekben.³⁶

A kockázat kérdése

Megfelelő rendszabályok nélkül a küldetésorientált vezetési filozófia egyidejűleg idézhet elő harcászati sikert és stratégiai kudarcot, mivel működésének fő célja a lehetőségek azonosítása és kiaknázása, amit a delegált döntéshozattal ér el. Ellenben, ha valami oknál fogva nem alakul ki egyöntetű helyzetkép, a vezetési szintek között a taktikai és stratégiai eredmények elválhatnak egymástól. Napjaink és a nem túl távoli jövő műveleti környezetében (ahol korlátozott a kommunikáció, de a politikai megfontolások elsőrendűek) az előljáró eredeti iránymutatásával egyébként összhangban lévő proaktív cselekedet egy magasabb szinten kockázatot jelenthet. Képzeljünk el egy olyan forgatókönyvet (*hagyományostól eltérő műveleti környezet, nem összefüggő műveleti terület*), amikor egy alárendelt egység megkísérel kiaknázni egy felmerülő lehetőséget (*üldöz egy ellenséges csoportot*). Noha ez a fellépés összhangban áll az eredeti útmutatással (*megsemmisítés!*), az egység esetleg nem érti cselekedete makrokövetkezmenyeit (*stratégiai tárgyalási pozíciót ront*), vagy nincs birtokában egy olyan információnak, ami jelentős változást idézett elő a műveleti területen (*az eredeti tervtől eltérő szereplő megjelenése adott területen*). A jövő csataterén így kiemelt fontossággal bír a parancsnokságok közötti gondos koordináció az adódó lehetőség kiaknázása érdekében. Ha mindezt lerövidítjük: a harc több fegyelmet követelhet, mint kezdeményezést, és részletesebb parancsot, mint azt a küldetésorientált filozófia diktálná.³⁷

A küldetésorientált vezetés a kockázat és az elérhető eredmények ellentmondásos rendszerét hozza létre napjaink és a jövő kiszámíthatatlan és gyorsan változó környezetében. Megéri-e kockázatni a végrehajtói szinten? Vállalható-e az alárendelt kezdeményezéséből fakadó kockázat magasabb vezetői szinteken? A lehetőségek megragadása és a passzív végrehajtás közötti egyensúly megtalálása a kiadott utasítások rugalmasságával biztosítható. Ugyanakkor egyensúlyba kell hozni a szabályzó tevékenységet a taktikai hatékonysággal. A kockázat lehetőséget hordoz magában. Mark Zuckerberg szerint is a gyorsan változó

³⁶ Dr. John James: 145. Future OE Mission Command and Future OE Decision Cycles. Mad Scientist Laboratory, 05. 16. 2019. <https://madsciblog.tradoc.army.mil/145-future-oe-mission-command-and-future-oe-decision-cycles/> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 12.)

³⁷ Andrew Hill – Heath Niemi: The trouble with Mission Command: Flexive Command and the Future of Command and Control. Joint Force Quarterly 86., 2017, 94–100. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-86/jfq-86_94-100_Hill-Niemi.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 03. 24.)

világban az a legrosszabb stratégia, ha nincs kockázatvállalás.³⁸ A részletes parancs (és parancsnoki mentalitás) nem állandó eszköz a kockázat csökkentésére, de a küldetésorientált vezetés sem a lehetőségek kiaknázásának egyetlen módja. Ha ez áthatja a haderő egészét (oktatás–felkészítés–kiképzés–szocializáció), akkor beszélhetünk a kockázati tényezőt kihasználni képes szervezetről. A kockázatok nyílt, átlátható és mindenekelőtt őszinte közvetítésével aktivizálhatók az alárendeltek is.³⁹

LÉTEZIK-E MEGOLDÁS?

A küldetésorientált vezetési kultúra kialakításának kulcsa a *következetesség*, a *hitelesség* és a *kockázatok őszinte felvállalása*. A következetlenség rontja a vezető hitelességét, kivéve, ha az elkövetkező események kockázatai ismertek a beosztottak előtt is. Ha nincs a közös gondolkodásba betáplálva, hogy milyen buktatók állnak a szervezet előtt, akkor még a sikeresnek gondolt operatív, helyzetfüggő döntés is következtelen vezetői magatartásként csapódik le alsóbb szinteken. Tehát, szükséges a „miértek” ismertetése, az okozati összefüggések feltárása.

A hitelességhez szükséges alapjellemező a szakmaiság. Lehet a vezető következetes és egyidejűleg őszinte is, de az alapvető szakmai hiányosság (pl. törzsmunka ismeretének hiánya; szakmai előéletből fakadó hiányosságok) könnyen kiolthatja az egyébként rendben levő másik két tényezőt.

Az őszinte kockázatvállalás fontos tényezője, hogy egy adott feladathoz, vagy akár hosszabb távú koncepció megvalósításához a legapróbb információmorzsa megosztása is szükséges lehet. Katonai értelemben, egy hadművelet előkészítése, végrehajtása során természetesen nem szükséges minden apróságot megmagyarázni (gyakorlásra is értendő!). Sőt amennyiben valóban kialakul a közös nyelv, a közös gondolkodás, akkor rendkívüli pluszt jelent az ellenséggel szemben, hogy a tervezés–felkészülés–végrehajtás folyamatos körforgása gyorsul a hatékony kommunikáció által. Amennyiben viszont valami új, valami jelentős, hosszú távú kihatással rendelkező kihívás jelentkezik, érdemes korunk „zsenijét”, Elon Muskot idézni, és gondolatait segítségül hívni: „Az első kézenfekvő feltételezésünk az, hogy az emberek úgy viselkednek, mint mi magunk. De ez nem igaz. Még ha úgy akarnánk is viselkedni, nem feltétlenül adott számukra minden olyan feltétel és információ, amelyek a mi fejünkben megvannak. Szóval, ha tudok bizonyos dolgokat, hiába beszélgetek a hasonmásommal, ha csak a fele információt adom át, akkor nem juthat ugyanarra a következtetésre. Változtatni kell a hozzáálláson és feltenni a kérdést: hogyan hangzik mindez az ő számára, az ő ismereteivel?”⁴⁰

Kockázat lehet maga az őszinteség is, de sokkal nagyobb az a kockázat, amikor nincs a szervezetnek közösen és egyöntetűen értelmezett ismerete a lehetséges kockázatokról, így fel se készül azok kivédésére.

A haderőben uralkodó gondolkodásmód alakításának, így a szervezeti kultúra változtatásának „Szent Grálja” a felkészítés–kiképzés rendszerében keresendő. Csak és kizárólag a békétől eltérő (műveleti) feladatait teljes mélységében és kontextusában értő, azt gyakorló

³⁸ „The biggest risk is not taking any risk.” Idézet a Facebook-alapító Mark Zuckerberg-től. <https://www.brainyquote.com/authors/mark-zuckerberg-quotes> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 24.)

³⁹ Hill–Niemi: i. m. 98.; Máj. Amos C. Fox: Cutting Our Feet to Fit The Shoes: An analysis of Mission Command in the U.S. Army. Military Review, 01–02. 2017. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2017/ART-009/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 19.)

⁴⁰ Ashlee Vance: Elon Musk. Tesla, SpaceX és a fantasztikus jövő feltalálása. HVG Könyvek, Budapest, 2015, 70.

személyi állomány lesz képes a szervezetben meglévő folyamatok olyan irányú befolyásolására, hogy a szükségtelen és káros beidegződések végre-valahára csak az anekdoták szintjén éljenek tovább. A valóságot (nem csak szóban) legjobban megközelítő helyzetek feldolgozása – legyen az egy törzstanulónap, egy számítógéppel támogatott parancsnoki és törzsgyakorlás, vagy akár éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlat – teremti meg a lehetőséget a tanulásra. Ez enged teret a nemzetközi műveletekben szerzett, a szervezeti működést befolyásoló kulturális tapasztalatok beépítésének is. Amennyiben a keletkező tapasztalatokat hatékonyabban sikerül feldolgozni, a történelmileg kódolt szervezetformáló nemzeti tulajdonságok, összhangban az információk kor jelentette kihívások kezelésével, meg fogják mutatni, hogy a küldetésorientált vezetés értékei megfelelőek-e a modern magyar haderő számára, vagy sem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barno, David – Bensahel, Nora: *Three things the Army Chief of Staff wants you to know*. War On The Rocks, 05. 23. 2017. <https://warontherocks.com/2017/05/three-things-the-army-chief-of-staff-wants-you-to-know/>
- Boda Zsolt – Medve-Bálint Gergő: *Intézményi bizalom a régi és az új demokráciákban*. Politikatudományi Szemle, XXI/2., 27–51. <http://real.mtak.hu/111432/1/boda.pdf>
- Boyd, John R.: *A Discourse on Winning and Losing*. Maxwell AFB, Alabama, 03. 2018., 87–106. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0151_Boyd_Discourse_Winning_Losing.PDF
- Brainy Quote. <https://www.brainyquote.com/authors/mark-zuckerberg-quotes>
- Czeglédi Mihály: *Az információs műveletek szerepe a korszerű parancsnoki gondolkodásban*. Honvédségi Szemle, 2017/4., 74–87. <https://honvedelem.hu/kiadvanyok/honvedsegi-szemle/honvedsegi-szemle-2017-4-szam.html>
- Fox, Amos C.: *Cutting Our Feet to Fit The Shoes: An analysis of Mission Command in the U.S. Army*. Military Review, 01–02. 2017. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2017/ART-009/>
- Hill, Andrew – Niemi, Heath: *The trouble with Mission Command: Flexive Command and the future of Command and Control*. Joint Force Quarterly 86., 2017, 94–100. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-86/jfq-86_94-100_Hill-Niemi.pdf
- James, John, Dr.: *145. Future OE Mission Command and Future OE Decision Cycles*. Mad Scientist Laboratory, 05. 16. 2019. <https://madsciblog.tradoc.army.mil/145-future-oe-mission-command-and-future-oe-decision-cycles/>
- James Mattis's Leadership Philosophy. The Army Leader, 2020. <https://thearmyleader.co.uk/james-mattiss-leadership-philosophy/>
- Jobbágy Zoltán: *From Effects-based Operations to Effects-based Force: On Causality, Complex Adaptive Systems, and the Biology of War*. PhD Thesis. Leiden: Leiden University, 2009. <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/14044/THESIS.pdf?sequence=1>
- Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016/2., 86–90.
- Korom Ferenc: *Feladataink egy új, hatékony, modern haderő létrehozása érdekében*. Honvédségi Szemle, 2020/1., 3–4. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/9/7>
- Lippai Péter (2009a): *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva*. („Tavaszi ébredés” 1945. március 06. – 1945. március 15.) Doktori értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009. <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=4255>

- Lippai Péter (2009b): *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. Seregszemle, 2009, 30–44.
- McChrystal, Stanley – Collins, Tatum – Silverman, David – Fussel, Chris: *Csapatok csapata. (Team of Teams.)* HVG Könyvek, Budapest, 2016.
- Muth, Jörg: *Command Culture: Officer Education in the U.S. Army and the German Armed Forces, 1901–1940, and the Consequences for World War II*. University of North Texas Press, Denton, 2011. <https://books.google.hu/books?id=X7Eh9UBWftQC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false>
- Orsini, Ryan: *U.S. Army Mission Command at a Crossroads*. The Strategy Bridge, 10. 29. 2019. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2019/10/29/us-army-mission-command-at-a-crossroads>
- Porkoláb Imre: *Digitális katona. A jövő embere*, TEDxGyőr (TEDx Talks), 2019. 11. 14. <https://www.youtube.com/watch?v=jBWPTBjnZPI>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti adaptáció a magyar honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában*. Honvédségi Szemle, 2019/1., 3–12.
- Porkoláb Imre – Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben*. Honvédségi Szemle, 2019/5., 3–19. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646eeb8298912683.pdf>
- Simon Sándor: *A törzsekről és munkájukról*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.
- Sipos Péter – Ravasz István (szerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Petit Real, Budapest, 1997, 795.
- Szabó I. László: *Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon 2014 elején*. Nemzet és Biztonság, 2014/3., 119–142. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_3_12_szabo_i.laszlo.pdf
- Székely Sándor: *Írásbeliség és szóbeliség a vezetés folyamatában*. Honvédelem, 1982/5.
- Vance, Ashlee: *Elon Musk. Tesla, SpaceX és a fantasztikus jövő feltalálása*. HVG Könyvek, Budapest, 2015.
- Wasinger, Matthias: *A Revolution in Military Ideas: The Continuing Importance of the Enlightenment in an Age of Technological Autonomy*. The Strategy Bridge, 12. 09. 2019. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2019/12/9/a-revolution-in-military-ideas-the-continuing-importance-of-the-enlightenment-in-an-age-of-technological-autonomy>
- Zrínyi Miklós: *Az török áfium ellen való orvosság*. Magvető, Budapest, 1981.

Harangi-Tóth Zoltán őrnagy:

A HADMŰVELETI TERVEZÉS TÖRTÉNETE ÉS A FRANCIA HADMŰVELETI MŰVÉSZET AZ INDOKÍNAI HÁBORÚBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A hadműveleti szintű tervezés a hadtörténelmi kutatások szempontjából egy viszonylagosan rövid időszakot jelent, és szűkebb értelemben véve a 20. századra korlátozódik. A második világháború időszakára a hadműveleti szint nagy jelentőséget kapott, és több eltérő koncepció jelent meg, amely különbségek a hidegháborús megosztottság során a két tömb vezető katonai nagyhatalmainak eltérő tapasztalatai, rendelkezésre álló erőforrásai és céljai alapján csak még jobban elváltak egymástól. A hidegháborút követően az alacsony intenzitású műveletek elterjedésével a hadműveleti szint ismét háttérbe szorult. Napjainkban, amikor az átalakuló biztonságpolitikai környezetben az aszimmetrikus konfliktusok mellett újra megjelent a globális nagyhatalmi és a regionális hatalmi vetélkedés, a hadműveleti szint ismét előtérbe került. A több évtizedes kihagyás után logikus, hogy az újraértelmezés során először a hadtörténelmi példák megismerésével érdemes kezdeni. Az indokínai háború során a hibás francia stratégiai gondolkodás és az abból egyenesen következő hiányos, gyakran kidolgozatlan, sőt sűrűn változó stratégiai koncepciók hatására a hadműveleti és a harcászati szint jelentősége megnövekedett, amire a sajátos földrajzi viszonyok csak ráerősítettek. A tanulmány célja, hogy bemutassa a háború során a műveleti szintek közötti tervezés viszonyait, kiemelve a hadműveleti szint jelentőségét.

KULCSSZAVAK: hadműveleti szint, tervezés, indokínai háború, hadtörténelem

BEVEZETÉS

A 19. század vége mind a hadseregek, mind a tudományok, mind az átlagemberek életében nagy változást hozott. A természettudományok, az orvoslás, a mezőgazdaság hatására az életkörülmények jelentősen javultak, így egyre többen érték meg a felnőttkort és tolódtott ki az átlagéletkor.¹ A hadseregek szempontjából ez nagyszámú, nyilvántartott, katonának alkalmas korosztályok megjelenését jelentette. A nehéz- és a vegyipar fejlődéséből következett, hogy ezeket a tömegeket egyre hatásosabb és nagyobb pusztító erejű fegyverekkel tudták felszerelni. A vasúti és a folyami közlekedés, valamint a kommunikáció forradalma bezárta a kört, és fizikailag is lehetővé tette a nagy létszámú tömeghadseregek mozgósítását – amiért a század végén már a porosz mintára szervezett, speciálisan felkészített vezérkarok feleltek.²

¹ Life expectancy in France. https://www.ined.fr/en/everything_about_population/graphs-maps/interpreted-graphs/life-expectancy-france/ (Letöltés időpontja: 2019. 11. 08.)

² Csikány Tamás: Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. sz. végéig. ZMNE, Budapest, 2001, 115–117. https://nkerpo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15007/cst_europai_hadmuveszet_a_harminceves_haborutol.pdf;jsessionid=4B1B758FEC946D670F33FA5FD4427CA5?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2020. 08. 24.)

Ezt a modern haditechnikai és ipari fejlődést azonban csak megkésve követte a katonai gondolkodás, a hadművészet fejlődése, hiszen a kor vezérkari főnökei – szinte kivétel nélkül – a milliós hadseregekkel még jórészt a napóleoni, vagy tágabb értelemben 19. századi nagy, döntő csatákat keresték.³ Ezekre a nézetekre azonban rácafozott az első világháború, amely egy rövid mozgó háborús időszakot követően brutális anyag- és állásháborút eredményezett. Az arcvonalak megmerevedése után a háború központi kérdésévé a tüzéséggel támogatott áttörés és az azt követő siker kifejlesztése, valamint az azt megakadályozni próbáló tartalékok bevetése közötti versenyfutás váltak. A nyugati hadszíntéren az áttörés eléréséhez szükséges volt a megfelelő létszámú, felszerelésű és támogatású csoportosítások, valamint kellő méretű tartalékok létrehozása, amely szélességében, de főleg mélységében meghaladta a harcászati szintű vezetés és tervezés képességeit, de még nem érte el a teljes hadszínterekre kiterjedő hadászati tervezők szintjét. Azért, hogy ezt kezelni tudják, eleinte gyakran *ad hoc* törzseket hoztak létre, amelyek egy-egy hadműveletre jöttek létre, és annak a sikerességéért feleltek, vagy egy parancsnokság alá a rendszeresítettnél nagyobb erőket rendeltek – ezek tekinthetők a hadműveleti vezetési szint első mai értelemben vett megjelenéseinek.⁴

Az első világháborút követően a szovjet terminológiában jelent meg először tudatosan a hadműveleti művészet mint a hadászati és a harcászat közötti szint.⁵ A fogalom a két háború között virágzó szovjet hadtudomány eredménye, amely a 19. században gyökerezett, de az első világháború, és különösen az azt követő lengyelországi és polgárháborús hadműveletek, sajátos tapasztalataiból született meg. A szovjet terminológia tehát az első megjelenés, amely főleg az alkalmazott erőkon és a műveleti terület méretén alapszik, és napjainkig a hadműveleti művészet alkalmazásának és kutatásának az egyik legfontosabb iskoláját jelenti. A hadműveleti vezetési szint a hadászati (rész-) célok elérésének érdekében egybefogta a harcászati szint ütközeteit és csatáit egy-egy hadművelet vagy nagyobb művelet sikere érdekében, és azok támogatására saját erőforrásaival rendelkezett.⁶

A szovjet koncepció alkalmazásának kipróbálására a második világháborúban került sor, ahol az összefegyvernemi hadsereg – és az összhaderőnemi front (hadseregcsoport) – műveletei jelentették a hadműveleti szint sikeres próbáját. A frontok számára hadműveleti irányokat jelöltek ki, amelynek érdekében vagy önállóan, vagy más frontokkal együttműködve tevékenykedtek. A tapasztalatok feldolgozásából alkották meg azt a hidegháborús szovjet doktrínát, amely a Varsói Szerződés államaiban is a szovjet típusú hadműveleti gondolkodást vezette be.

Az amerikai, tágabb értelemben vett nyugati terminológia később született meg – a második világháborúban a nyugati szövetségesek számára a művelettervezés a napjainkban is ismert, mai elnevezéssel többnemzeti (*multinational*) együttműködés keretein belül valósult meg. Ez és a nemzetek eltérő politikai céljainak megvalósítása egy, már a stratégiai tervezéstől kezdve kompromisszumos döntéshozatal eredménye volt, amely során a célok kijelölése sem csak katonai, hanem politikai érdekek és egyezségek mentén zajlott. A legmagasabb

³ Uo. 117.

⁴ Csikány Tamás: Az első világháború eseményei és hadművészete. ZMNE, Budapest, 2010, 42–43.

⁵ Wilson C. Blythe: History of Operational Art. Military Review, 11–12. 2018., 40. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/ND-18/Blythe-Operational-Art.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

⁶ Michael D. Krause: Operational Art Origins, Evolution and Application. A Forecast. In: J. Thomas Clayton: Operational Art and Analysis. CMH, 1991, III-4. https://www.researchgate.net/publication/232887426_The_evolution_of_Soviet_operational_art_The_significance_of_'strategic_defense'_and_'premeditated_defense'_in_the_conduct_of_theatre-strategic_operations (Letöltés időpontja: 2019. 11. 08.)

politikai szint tehát beleszólt a művelettervezésbe is,⁷ és a politikai célok egyeztetésének fontossága felülmúlta a legszűkebb értelemben vett katonai szintek közötti koordinációt is.

Az angolszászok összhaderőnemi integrációja sem érte el a szovjet szintet. A nyugati szövetséges légierő például önálló stratégiai – és ezzel együtt közvetetten gazdasági és politikai – célokat is szolgált, és a feladatkörét csak kiegészítette a szárazföldi erők számára nyújtott támogatás. Ezzel szemben a szovjet oldalon a frontok rendelkeztek szervezetszerű légi hadseregekkel, amelyeknek képességeit a saját céljaik elérésére fordíthatták, így összhaderőnemi szempontból szabadabban tervezhettek műveleteket.

Ezekből a körülményekből következik, hogy a második világháborút követően létrehozott NATO később és döntően más tapasztalatok alapján határozta meg a fogalmat. Az amerikai és ezen keresztül a NATO hadműveleti szintje a szovjettől eltérően kevésbé a szigorúan vett katonai műveleti cél elérését helyezte a középpontba, hanem megjelenik a stratégiai, azon keresztül a politikai cél elérésének igénye is. Napjainkban erre a folyamatra világít rá a NATO átfogó művelettervezési utasítása (COPD⁸), amely számtalan, a tisztán katonai célok mellett megjelenő szempontot vesz figyelembe a tervezés során.

Bár az amerikai hadműveleti művészet a második világháborús alapokon indult fejlődésnek, de az 1960-as évek közepén megszületett szovjet teóriákra válaszul változáson esett át. A csak katonai értelemben vett hadműveleti szint legmarkánsabban a manőverközpontú⁹ doktrínák – például az *AirLand Battle* az 1980-as években¹⁰ – megszületésekor jelent meg az amerikai tervezésben. Az úgynevezett manőverdoktrína legjelentősebb és legismertebb próbájára a *Sivatagi vihar* hadműveletben került sor, amikor az amerikai vezetésű és túlsúlyú nemzetközi koalíciós erők gyors győzelmet arattak az iraki erők fölött.¹¹

⁷ A szovjet oldalon a politikai vezetés centralizáltsága, Sztálin vezetési stílusa más módon szólt bele a katonai vezetésbe. A célok kijelölése, határidők szabása propagandisztikus célokat szolgált, amit kiegészített az erőforrások (központi tartalékok) fölött gyakorolt hatalom és a katonai vezetők versenyztetése is. Ez jellegében eltért a nyugati szövetségesek, azaz egyenrangú felek közti kényszerű kompromisszumos rendszertől, amely a katonai vezetőkre ott inkább egy külső, míg a szovjet rendszerben inkább egy belső politikai nyomásgyakorlást jelent.

⁸ Allied Command Operations – Comprehensive Operations Planning Directive – COPD Interim V2.0. NATO SHAPE, 04. 10. 2012. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 04.)

⁹ Ugyanakkor a két háború közötti, a manővereket középpontba helyező harc megvívását preferáló szovjet teoretikusok mélyhadműveleti elméletével kapcsolatos bizonyos jegyek is fölfedezhetők a doktrínán. Blythe: i. m. 7.

¹⁰ A név is mutatja, hogy a doktrína a szoros szárazföldi és légi haderőnemi együttműködésre épült, amelyhez hasonló mértékben ez sem az előtte, sem az utána született szabályzatokban nem realizálódott. A doktrína a feltételezett szovjet eljárásokat szem előtt tartva, azokból nagyban merítve született meg, és a korszak nyugati katonai gondolkodása által újra felfedezett manőverekre épített. Többek közt ez a „manővergondolkodás” hívta életre a nagyrészt ma is használatban lévő eszközöket, mint például az M2/M3 Bradley harcjárműveket, az M1 Abrams harckocsikat és az A–10 repülőgépeket. Az első (FM 100-05, 1982), majd második (FM 100-05, 1986) *AirLand Battle* doktrína kidolgozásában meghatározó szerep jutott egy magyar származású amerikai főtisztnek, Wass Hubának.

¹¹ Az amerikai terminológia sem egységes, a haderőnemi és az összefegyvernemi kiadványok alapján megkülönböztetik a katonai értelemben vett hadműveleti vezetési szintet (Operational Level of War/Warfare) a hadműveleti művészetétől (Operational Art). Az első egy deduktív folyamat, amely hidat képez a hadászati és a harcászati szintek között, egyszerűen célokat bont le részcélokká, amíg azok elérhetők nem lesznek harcászati mozzanatokkal, amelyek hadműveletté (operations) állnak össze. A második tulajdonképpen nem szintfüggő, hanem egy kreatív problémamegoldó folyamat, amely során a tervezésben részt vevők a stratégiai célokhoz módszereket és erőforrásokat rendelnek, amiből végső soron megszületik a hadműveleteket összefogó és a stratégiai cél elérését biztosító hadjárat (campaign). Jelen tanulmánynak nem célja ezek között különbséget tenni, ezért azok szinonimaként szerepelnek. DOD Dictionary of Military and Associated Term as of 2019. 159–161. <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

Napjainkban tehát az amerikai műveleti tervezéssel kapcsolatos gondolkodást döntően az öbölháborús tapasztalatok, az utoljára végrehajtott nagy, konvencionális műveletek határozzák meg. Az abban részt vevő – és akkor még – ifjú, jellemzően csapatnál szolgáló tisztikar tagjai életkoruknál fogva még szolgálatban vannak, és meghatározzák a katonai felső vezetés összetételét. Az utánuk következő tisztek generációi azonban már szinte nem vettek részt másban, csak az iraki vagy az afganisztáni hadszíntér műveleteiben, ahol a rövid konvencionális szakaszt követő időszakot a stratégiai szintű hatást kifejtő különleges erők nagyarányú alkalmazása, a teljes haditechnikai és létszámfölény, valamint a teljes légi uralom jellemezte, illetve a francia és a brit gyarmati háborús tapasztalatokra épített felkelésellenes (COIN¹²) doktrínák kerültek előtérbe. A felnövő tisztek egész korosztályai számára a hadműveleti szintű vezetés a hadszíntérért felelős földrajzi (*Combatant Command*) és/vagy összhaderőnemi, esetleg koalíciós (*Joint/Task Force*) szintű parancsnokságok távoli képében volt jelen, nem pedig egy-egy hagyományosan vett hadműveletért felelős parancsnokság képében. A stratégiai szint és a harcászati szint közel került egymáshoz – például a különleges erők alkalmazásán és hatásán keresztül, vagy a konvencionális műveletekhez mérten csekély méretű veszteségek nemzetekre gyakorolt hatásán át –, a hadműveleti szint pedig jelentőségét veszítette, és korlátozott koordinációs, nem pedig a korábbihoz hasonló önálló erőforrásokkal rendelkező vezetési és tervezői feladatkört jelentett.

A FRANCIA HADMŰVELETI MŰVÉSZET TÖRTÉNETE

A francia hadműveleti művészet hagyományosan a forradalmi és a napóleoni háborúk időszakára vezeti vissza a gyökereit. Bár a hadtest mint szervezési lépcső sikeresen bizonyított a hadjáratokban, a francia hadsereg tisztikara egészen a francia–porosz háborúig nem foglalkozott különösebben a hadműveleti szintű kérdésekkel. Az elszenvedett vereség a porosz hadsereg szervezési eljárásait igazolta. A franciák először állandó szervezetként létrehozták a békeidős hadtestek, majd néhány évvel később a tábori hadseregek törzseit, és elkezdték azokat vezérkari iskolát végzett jó képességű tisztekkel föltölteni. 1913-tól a francia hadseregben már szabályzatba foglalták a hadseregcsoportok létrehozását és meghatározták azok várható tevékenységét is.¹³

Az első világháború előestéjén a franciák már szervezetileg és haditechnikailag a kor színvonalán álló hadsereggel rendelkeztek, de a gondolkodást és a művelettervezést még a napóleoni elvek határozták meg. A támadást és a manőverezést a védelemnél fontosabbnak tartották (*l'offensive á outrance*),¹⁴ ugyanakkor nem vették figyelembe a bekövetkezett haditechnikai fejlődést és annak várható hatásait. A háború előrehaladtával a francia haderő a céljait mindinkább a tűzérségre támaszkodva igyekezett elérni, ami 1917–1918 során Nivelle és Pétain tábornokok nevével fémjelzett időszakban csúcsosodott ki.¹⁵ Pétain tábornok

¹² Counter-Insurgency.

¹³ Robert A. Doughty: French Operational Art – 1888–1940. In: Michael D. Krause – Cody R. Phillips (eds.): Historical Perspectives on the Operational Art. Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 2005, 77. https://history.army.mil/html/books/070/70-89-1/cmhPub_70-89.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

¹⁴ Elizabeth Kier: Imagining War: French and British Military Doctrine between the Wars. Princeton Studies in International History and Politics, Princeton University Press, 1999, 41.

¹⁵ Pétain tábornok a haderő vezetésének átvételét követő egyik első direktívájában a nagy offenzívák helyett korlátozott támadások indítását írta elő, amelyben a tűzérség szerepét maximalizálni, a gyalogságot pedig minimalizálni igyekezett. A németek ezzel ellentétben a gyalogság szerepét növelték meg a háború második felében: a speciálisan felszerelt és felkészített gyalogos rohamcsapatok az ellenség soraiba beszivároghva készítettek elő a főerők támadását. Doughty: i. m. 82–86.

korlátozott célokért indított támadásokat, egyiket a másik után, hogy felőrölje az ellenséget – amint annak tartaléka beavatkozott a harcokba, a támadást leállította, hogy saját csapatait megóvja. Ez a lassú, módszeres, súlypontját és irányát többször áthelyező támadási eljárás (*la bataille conduite*),¹⁶ valamint a tüzérségi tűz koncentrációjának fontosságát kihangsúlyozó, magas szintről irányított és tervezett tüzcsapások sorozatával sikert elérni kívánó hadművészet ezután évtizedekre meghatározta a francia katonai gondolkodást.¹⁷ A francia hadművelati tervezési és vezetési szint lett a két világháború között, valamint az 1940-es küzdelmek során a legfontosabb vezetési szint, amely szükségtelenül átvett sok feladatot az eközben háttérbe szorított harcászati szinttől – míg a hadászati szintű tervezést a szövetségesek közti koordináció dominálta.¹⁸

Ez a gondolkodás, amely a hangsúlyt hadtest- vagy magasabb szintű kötelékekre helyezte, valamint a tüzérség, azon belül is a nagy hatótávolságú eszközök alkalmazását preferálta, alapvetően egy statikus küzdelem megvívására volt alkalmas. A harcászati, de főleg a hadművelati mozgékonyt a lassan és az infrastruktúra függvényében mozgatható, valamint a logisztikai rendszert súlyosan megterhelő nehéztüzérség favorizálása tovább korlátozta. A francia koncepció – amely a tüzérséget kézben tartó hadsereg-, illetve hadtestvezetési szintet helyezte előtérbe a harcászati szintű vezetéssel szemben – 1940-re minden alulról jövő kezdeményezést elutasítóan rendkívül merevnek számított. Ez a koncepció a harcászati és hadművelati mozgékonyt, valamint az ahhoz kapcsolódó decentralizált vezetési koncepció előnyeit maximalizáló német haderővel szemben látványosan alulmaradt, és Franciaország gyors háborús vereségének egyik legfőbb oka lett.

A francia tervezés a német keskeny és sebezhető arcvonalrészben indított támadással szemben kifejezetten széles szakaszon megindított támadással számolt, amely hasonlóságot mutatott a szovjet mélyhadművellet elméletével, de attól eltérően csak kis mélység elérését tűzte ki célul.¹⁹ A páncélosok fejlesztési irányát is ez a relatíve kis mélységű tevékenység határozta meg, és bár a légielő számára nagyobb mélységben is jelöltek ki célokat, a szárazföldi haderőnimmel folytatott együttműködése súlyos hiányosságokat mutatott. Még súlyosabb volt azonban az, hogy az ellenség műveletei tempóját és céljainak kijelölését is a saját lassú és kis mélységű hadművelati feladataikhoz hasonlónak gondolták.

A francia katonai vezetés tehát ezeken az elveken szocializálódott, a tüzérség és a kiépített védelem erejében bízott, amelyet egy szigorúan tekintélyelvű vezetési rendszerrel támogattak meg. Ez a sok évtizedes rugalmatlan irányításhoz szokott merev gondolkodás kifejezetten hátrányosnak bizonyult, amikor Indokínában az „*arcvonal nélküli háborúban*” szembekerültek a Viet Minh harcosaival.

¹⁶ Kier: i. m. 40.

¹⁷ A hadtörténelmi kutatások és esettanulmányok fókuszába is az ehhez hasonló, késői háborús események kerültek. Különösen fontos volt a két háború közötti hadművészet-történet oktatásában a montdidier-i csata (1918. 08. 08–10.), ahol a francia erők elérték a német tartalékok idő előtti bevetését, ezáltal az arcvonal egy más pontján komoly sikereket értek el. Ez a csata vált a második világháború kezdetére a módszeres francia hadművelati tervezés sikerének mintájává.

¹⁸ Horváth Csaba alezredes: Az 1940-es német–francia háború stratégiai-hadászati és hadművelati kérdései. Seregszemle, 2013/2–3., 279. https://honvedelem.hu/files/files/39133/seregszemle-2-3_internet.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 03.)

¹⁹ Dougherty: i. m. 93.

A FRANCIA KATONAI VEZETÉS INDOKÍNÁBAN

A francia katonai felső vezetés életkorának függvényében tehát döntően a két világháború közötti hadművelleti doktrínák alapján szerezte meg legfontosabb tapasztalatait. A háborút követően a tábornoki kar azonban nem volt egységes – míg egyesek a módszeres műveletek teljes sikertelenségét látták az 1940-es sokkoló vereségben, addig mások csak az elmélet rossz gyakorlati megvalósítását és az egyéni hibákat okolták. A tábornokok között újabb törésvonalat jelentett, hogy egy részük hosszú hadifogságból tért vissza, míg mások a kollaboráns rendszer kiszolgálói voltak, esetleg De Gaulle mögé álltak be. A megosztottságot csak fokozta, hogy milyen háborús tapasztalatokkal rendelkeztek: az ellenállásban dolgoztak,²⁰ vagy Észak-Afrikában sivatagi körülmények között gyarmati katonákat irányítottak, esetleg angol és amerikai felszereléssel, szövetséges együttműködés (és vezetés) mellett szereztek azokat az európai hadszíntéren. Mindezek tetejébe néhányuk nagy nemzetközi elismertségnek és népszerűségnek örvendett – például De Lattre²¹ vagy Leclerc²² tábornokok –, ami a merev és tekintélyelvű francia hadseregben hatalomhoz szokott emberek egy részében egyszerűen féltékenységet váltott ki. Elmondható tehát, hogy a francia katonai felső vezetés mind tapasztalatában, mind gondolkodásmódjában meglehetősen heterogén volt.

Az 1940-es döntő vereségből és évekig tartó megaláztatásból éppen csak kilábaló, rendkívül szerteágazó tapasztalatokkal rendelkező, gyakran csalódott és személyes ellentétektől²³ terhelt katonai vezetői réteg mellett sodródott a világháborús újjáépítés terheit nyögő Franciaország egy távol-keleti gyarmati háborúba.

A második világháborút megelőzően a Francia Idegenlégióval kiegészített francia fegyveres erők a hagyományosnak mondható haderőnemi és fegyvernemi bontás mellett az állomáshelyük és tulajdonképpeni feladatrendszerük alapján európai (*métropole*, vagyis anyaországi) és gyarmati (*colonial*) csapatokra is feloszthatók voltak.

A publikáció témáját érintő indokíni hadszíntéren állomásozó gyarmati alakulatok – bár nevükben szintén ezred és zászlóalj szerepelt – nagyban különböztek az európai kötelékek felépítésétől, sokkal inkább ernyőszervezetek voltak. Területi alapon szerveződtek, tehát egy-egy (al-) szektornyai művelési területért egy gyarmati század vagy zászlóalj felelt, fölöttük zónák (ezredek/dandárok), majd regionális területi parancsnokságok (név alapján hadosztályoknak megfelelő kötelékek) feladata volt a rendfenntartás, valamint egy sor gyarmati adminisztrációs munka elvégzése is, amelyek egyébként nem számítottak tipikus katonai feladatoknak.²⁴ Ezek a területi parancsnokságok Kokinkína, Annam és Tonkin területén települtek, és nem

²⁰ Forgács Balázs: A második világháború partizánharcai és ellenállási mozgalmi Euróában. Hadtudományi Szemle, 2018/3., 51. http://real.mtak.hu/86888/1/18_3_hm_forgacs_balazs.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

²¹ Jean de Lattre de Tassigny (1899–1952) a francia hadsereg egyik legnépszerűbb tábornoka, a második világháború végén az amerikaiak által fölszerelt és részben amerikai egységekből álló, Németországba betörő francia 1. hadsereg és később a francia megszálló erők vezetője volt.

²² Philippe Leclerc de Hauteclocque (1902–1947) tábornok a De Gaulle oldalán Párizst 1944 augusztusában felszabadító francia 2. páncélos hadosztály parancsnoka volt.

²³ Több, hadifogságból visszatért idősebb tiszt nehezményezte, hogy a második világháborúban a Szabad Francia Erők soraiban harcoló fiatalabb kollégáik „átlépték őket”, vagyis magasabb rendfokozatra tettek szert a háborús években. Ez a tény rendkívüli sértettséget váltott ki belőlük, főleg amikor a bonyolult indokíni hadszíntéren alá-fölle rendeltségi viszonyba kerültek velük, ami a kiadott parancsaik sajtóságosan értelmezett végrehajtását, sőt felülbírlását is eredményezte.

²⁴ Peter D. Jackson: French Ground Force Organizational Development for Counterrevolutionary Warfare between 1945 and 1962. Thesis, Army Command And General Staff College, Fort Leavenworth KS, 2005, 24. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a436931.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 02.)

állandó létszámú alárendelt alakulatokkal rendelkeztek, hanem az alájuk rendelt körzet méretének és fontosságának megfelelő számú, jellemzően kiépített helyőrségekben elhelyezett zászlóalj és ezred volt az alárendeltségükben.²⁵ Az egész katonai-adminisztrációs struktúrát egy névleg hadtestszintű kötelék fogta össze, amely Saigonban települt.

Ez a szervezet a japánokkal történt megegyezésnek megfelelően 1940–1945 között is fennállt, de a gyarmati kötelekeket részben lefegyverezték és kevés funkciót hagytak meg nekik – nagy részüket passzivitásra, míg egy részüket gerillaharcra kényszerítve. Ez a helyzet egészen 1945 márciusáig nem változott, akkor a császári erők lerohanták a francia laktanyákat és hadifogságba ejtették a túlélőket.²⁶

1. ábra Francia Indokína részei²⁷

²⁵ A csapatok összetétele is változatos volt – jellemzően helyi katonák adták a gyarmati alakulatok gerincét, akiket francia tisztok vezettek. A fegyverzetük sem az első vonalbeli alakulatokéval volt egyenértékű, hisz főleg a rendfenntartás tartozott a feladatkörükbe. Kevesebb volt a nehézfegyverek és a mozgó hadviselésre alkalmas eszközök száma is, amely a későbbiekben döntő hátránynak bizonyult mind a japánok, mind a Viet Minh ellen, amelyet a hadszíntér földrajzi sajátosságai csak tovább növeltek.

²⁶ Jackson: i. m. 33.

²⁷ Dong Nguyen: Un peu d'histoire du Vietnam – CAP sur L'ANNAM. Capannam Travel. <https://capannam.com/guide-pratique-vietnam/histoire-annam> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 05.)

A FRANCIA HADMŰVELETI VEZETÉS FELÉPÍTÉSE

De Gaulle tábornok a nemzeti érdekeket szem előtt tartva már a második világháború utolsó évében, szövetségi jóváhagyással elrendelte egy európai mintájú, tehát nem területiális, hanem harcoló hadosztályokból álló hadtestszintű szervezet megalakítását, amelynek célja egyfelől Francia Indokína visszafoglalása lett, másfelől a franciáknak a szövetségesek felé teljesítendő csendes-óceáni szerepvállalásának keretét adta. Ez lett a Leclerc tábornok vezette Francia Távol-keleti Expedíciós Hadtest (*Corps Expéditionnaire Français en Extrême-Orient, CEFEO*),²⁸ amely 1945 szeptemberében érkezett meg a számára kijelölt hadszínterre. A háború 1954-es lezárásáig a CEFEO maradt a legmagasabb szintű francia kötelék Indokínában, amelynek vezetője egyben a hadszíntér katonai parancsnoka is volt. Jellemzően a civil politikai-adminisztrációs feladatokat a kijelölt francia főképviselő látta el, de egyes ritka esetekben mindkét pozíciót ugyanaz a személy töltötte be – például De Lattre tábornok 1950-től haláláig.

A hadszíntéren a hadműveleti vezetés megszervezésekor keveredett a korábbi gyarmati alapú területközpontú struktúra, a haderőnemi megosztás és a modern, funkció és feladat szerinti csoportosítás, sőt mindezek mellett az egyes fontosabb hadműveletek vezetésére ideiglenes hadműveleti szintű parancsnokságokat hoztak létre.²⁹ Ez a műveletek végrehajtása során meglehetősen kusza alá- és fölérendeltségi viszonyokat eredményezett, amit csak súlyosbított a korábban fölvezolt személyes ellentétek megléte. Ilyen elmérgesedett helyzetre példa a Dien Bien Phu-nál zajló csata és az egész régió sorsát befolyásoló vita a tonkíni műveletek vezetésével megbízott René Cogny tábornok és előljárója, a CEFEO parancsnoka, Henry Navarre tábornok között: Cogny kérte felmentését személyes összeférhetlenségre hivatkozva, amit Navarre nem engedélyezett, és a szükséges erők rendelkezésére bocsátásának megtagadásával „hálált” meg.³⁰

A hagyományos gyarmati rendszer mintájára 1946-tól a CEFEO hadosztályaiból megalakult a Távol-keleti Francia Erők (*Troupes Françaises d'Extrême-Orient, TFEO*) kötelékébe tartozó két legfontosabb területi parancsnokság: északon, Tonkin és Laosz területén az Észak-indokínai Francia Erők (*Troupes Françaises d'Indochine du Nord, TFIN*), délen pedig, Kokinkínában és Kambodzsában a Dél-indokínai Francia Erők (*Troupes Françaises d'Indochine du Sud, TFIS*).³¹

De Lattre tábornok vezetése idején (1950–1952) a CEFEO egy európai táborigadsereg méretű szervezet volt, ahol a regionális szint hadtest-, a zóna hadosztály-, a szektor ezred/dandár-, az alszektor pedig zászlóalj szintű felelősségi terület volt. A harcok intenzitásának

²⁸ Bizonyos szervezetelemzés-központú források a CEFEO fennállását csak 1945–1946-ra teszik. Ez részben igaz is, hisz az Európában harcoló hadtestek mintájára létrehozott CEFEO szervezete ekkortól teljesen átalakult a korábbi gyarmati-teritoriális séma szerint. Mivel azonban másik csúcsszervezet nem jött létre helyette, és a CEFEO parancsnokai az összes Indokínában állomásozó erő parancsnokai maradtak, a hagyományos elnevezés (bár funkcióját elvesztette) megmaradt.

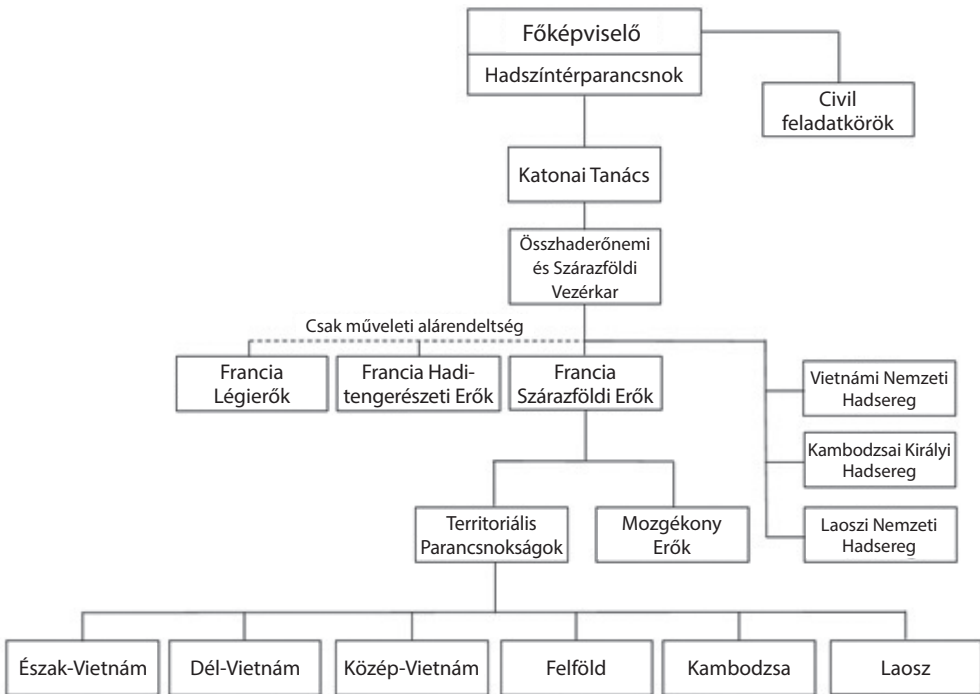
²⁹ Legjobb példa erre a Dien Bien Phu környéki műveletek hadműveleti irányítására megalkotott Északnyugati Hadműveleti Csoport (*Groupe d'Opération Nord-Ouest, GONO*), amely egyszerre tartozott a hadszíntér-parancsnokság (CEFEO) és a regionális (tonkíni) parancsnokság alárendeltségébe is.

³⁰ Martin Windrow: *The Last Valley. Dien Bien Phu and the French Defeat in Vietnam*. Cassel, London, 2005, 472.

³¹ A tévedések megelőzése végett szükségesnek tartom jelezni, hogy a TFEO elnevezés az indokínai hadszíntéren állomásozó francia katonák egészére vonatkozó gyűjtőkéifejezés, nem pedig egy vezetési vagy területi szervezési szint. Az eredeti nyelvű források a TFEO rövidítést gyakran használják a CEFEO szinonimájaként, míg a TFIN és a TFIS két regionális parancsnokságot jelentenek.

megfelelően a tonkini területeken állomásozó erők nagyobb létszámúak voltak, vagy egyes felelősségi területhez több köteléket rendeltek hozzá.

Ebben az időszakban a francia erőket átszervezték, és létrejötték a Távól-keleti Szárazföldi Erők (*Forces Terrestres d'Extrême-Orient, FTEO*) részét képező új territoriális parancsnokságok. Ilyen hadművelleti szintű parancsnokság volt a Tonkin területén zajló műveletekért felelős Észak-vietnámi Szárazföldi Erők (*Forces Terrestres du Nord Vietnam, FTNV*), a Kokinkína területén tevékenykedő Dél-vietnámi Szárazföldi Erők (*Forces Terrestres du Sud Vietnam, FTSV*),³² valamint az Annam területén megalakult a Közép-vietnámi és Felföldi Szárazföldi Erők (*Forces Terrestres du Centre-Vietnam et des Plateaux, FTCVP*) parancsnokság. 1950 után a Francia Unió tagjaiként mind Laosz, mind Kambodzsa önálló területi parancsnoksággá vált, és Vietnámmal kiegészülve mindhárom ország fegyveres ereje a CEFEÓ alárendeltségébe került.

2. ábra A CEFEÓ szervezete 1952-ben³³ (Szerkesztette a szerző)

A regionális erők főleg statikus gyalogsági alakulatokból álltak, amelyek feladata a fontos terepszakaszok és települések megtartásából állt, ezért velük bármilyen támadó művelet indítása szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnt – nem is beszélve a tartalékok kialakításának nehézségeiről. Ezekre válaszul a francia vezetés a mozgékony erőket, azaz a kevés számú páncélosalakulatot és a háború második felében megszervezett gépesített csoportokat (*Groupement Mobile, GM*) közvetlenül a FTEÓ vezetése alá rendelte, és a legkritikusabb helyeken vetette be.

³² Jackson: i. m. 53.

³³ Charles M. Shrader: *A War of Logistics: Parachutes and Porters in Indochina, 1945–1954*. Foreign Military Studies. University Press of Kentucky, Lexington, 2015, 15.

A francia erők csapatainak igazi mozgékonyágát, a hadművelati tartalékot azonban az ejtőernyős csapatok (*Troupes Aéroportées d'Indochine, TAPI*) jelentették, amelyek egy északi és egy déli funkcionális parancsnokság köré szerveződtek – süllyal Tonkin területén. Ennek oka a légierő célba juttató képességének korlátozottságában keresendő. Ezzel a szárazföldi erők kötelékében is megjelent a területiális szervezési elv mellett a funkció – jelen esetben a mozgékonyág – szerinti elkülönülés.

Ez a szervezési sajátosság és a mobil (gépesített és ejtőernyős) erők hadművelati szintű parancsnokságokhoz rendelése nem bizonyult szerencsés lépésnek – a területileg szerveződő vezetési szinteken a régiók vezetői – hadosztály-, később hadtestszintű parancsnokságok – voltak hivatottak a statikus, jellemzően kis logisztikai igényekkel rendelkező gyalogsági erőiket és a gyorsan mozgó, teljesen eltérő feladatkörre alkalmazható, különböző képességű és nagy ellátási igényt támaztó kötelékeket összehangolni, valamint azokat saját korlátozott erőforrásaikból saját rendszerükbe illesztve kiszolgálni. A helyzetet csak súlyosbította, hogy a támadó műveletek közben a mozgékony gépesített és ejtőernyős erők a kedvezőtlen terep ellenére is általában mélyen behatoltak az ellenség területére, ezáltal elszakadtak a saját statikus, kulcsterületeket őrző gyalogságtól, ami nagyban megnehezítette a vezetésüket és az ellátásukat.³⁴

A légierő és a flotta erői saját hadművelati szintű, haderőnemi komponensparancsnokság alá voltak rendelve – Távól-keleti Légierő (*Forces Aériennes en Extrême-Orient, FAEO*) és Távól-keleti Haditengerészeti Erők (*Forces Maritimes en Extrême-Orient, FMEO*) –, ami bonyolultabbá tette az együttműködést, ráadásul azok a saját, anyaországi vezérkari főnökeik felé is elszámolással tartoztak, különösen az északon jellemző nagyszámú folyami művelet (*Dinassaut*³⁵) során.

A CEFEO parancsnoka mindig a szárazföldi erőktől jött, a helyettese pedig a légierőtől – ennek ellenére az együttműködés a repülőgépek alkalmazásáról kialakított koncepciók miatt nem volt túl sikeres. A szárazföldi vezetés a repülőerőktől a saját műveletek közvetlen légi támogatását várta, míg a háború előrehaladtával amerikai technikával felszerelt és amerikai mentalitással kiképzett légierősök inkább a stratégiai bombázásokat favorizálták volna.³⁶

A légierő kezdetben a CEFEO északi és déli területi parancsnoksága területén szerveződött meg, majd 1950-től, az amerikai támogatások megindulásától kezdve hozzáálltak a hatékonyabb légi támogatást nyújtó kötelékek, a Harcászati Támadó- és Bombázócsoportok (*Groupement Aérien Tactique d'Attaque et de Choc, GATAC*) megszervezéséhez. A háború végéig négy csoportot hoztak létre Tonkin, Annam, Kokinkína és Laosz területén.³⁷ Ezeket kezdetben főtisztek vezették, de mivel a szárazföldi erők régióinak és néha zónáinak parancsnokai tábornoki rendfokozatúak voltak, ezért később a légierő is tábornokokat bízott meg a vezetésükkel.

Ezen túl a légierő szerepe a műveletek során a hadsereg egyik fő mozgékony tartalékának, az egyre nagyobb létszámú és egyre nagyobb szerepet kapó ejtőernyősöknek a célba juttatásában és a logisztikai ellátásban a háború második felére meghatározóvá vált. Az útvisszonyok és az ellenséges tevékenység szinte teljesen megakadályozta a közúti utanszállítást, ezért annak terheit is a végletekig leterhelt szállító repülőgépek vették át.

³⁴ Jackson: i. m. 56–57.

³⁵ Division Navale d'Assaut.

³⁶ Shrader: i. m. 17.

³⁷ Philippe L. Gras: *L'Armée de l'Air en Indochine (1945–1954) – L'impossible mission*. Paris, L'Harmattan, 2001, 237.

ÖSSZEGRÉS

Elmondható, hogy a francia hadműveleti vezetés rendkívül bonyolult rendszere miatt a legapróbb hadművelet megtervezésekor is mind vertikálisan, mind horizontálisan több vezetési szintet és törzset kellett bevonni, ami a művelet sikerességét már annak kezdete előtt nagyban korlátozta. Ez igaz volt mind az erőforrások megfelelő és hatékony csoportosításának kialakítására, mind pedig a vezetés egységének megvalósulására.

Ezt a helyzetet csak tovább súlyosbították a hadszíntér földrajzi sajátosságai, amelyek kiismeréséhez hosszú időre volt szükség, valamint a francia katonai vezetés heterogén összetétele, eltérő tapasztalatai és gyakran a hivatáshoz nem illő viselkedése.

Célszerűnek tartom az egyébként komoly világháborús hadműveleti szintű és gyarmati háborús tapasztalattal rendelkező tisztikar tervezési és vezetési hatékonyságának további vizsgálatát, különösen a mozgó, támadó hadműveletek esetében, amelyek általában a legnagyobb kihívást jelentik a törzsek és a parancsnokok számára. Különösen érdekes egy ilyen vizsgálat, ha a vezetők közötti érdekellentétek, vagy a rugalmatlan, a kialakult helyzethez alkalmazkodni képtelen, az eredeti elképzeléseikhez túlzottan ragaszkodók szemszögéből tekintünk át egyes műveleteket – például a Dien Bien Phu-i csata esetén a *Castor* hadműveletet.

A francia haderő harcászati szinten rendkívül sok újdonságot alkalmazott nagy hatékonysággal a háború során – például a légideszant- és a folyami műveletek, vagy a közvetlen légi támogatás tökéletesítése, valamint a helyi törzsekkel együttműködő különleges erők koncepciója –, illetve alkotott meg nagyon rugalmas szervezeti struktúrákat (ilyenek voltak a gépesített csoportok), de hadműveleti szinten nagyon merevnek bizonyult.

Ez a merevség mind a területi alapon történő tervezés és az abból fakadó bonyolult alá-és fölérendeltségi viszonyok, mind a haderőnemi és a személyes érdekekhez való túlzott ragaszkodás során tetten érhető, ami kihatással volt a hadműveletek sikerességére, ezen keresztül pedig fölerősítette a gyenge politikai és hadszíntéri katonai stratégia hibáit, amivel semmissé tette a francia katona és az oldalukon harcoló számos náció harctéri sikereit. A hadtörténelemben ezért az indokínai gyakorlatban megvalósuló hadműveleti tervezés és vezetés inkább figyelmeztető példaként vonult be.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Command Operations – Comprehensive Operations Planning Directive – COPD Interim V2.0. NATO SHAPE, 04. 10. 2012. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9>
- Blythe, Wilson C.: *History of Operational Art*. Military Review, 11–12. 2018., 37–49. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/ND-18/Blythe-Operational-Art.pdf>
- Csikány Tamás: *Az első világháború eseményei és hadművészete*. ZMNE, Budapest, 2010.
- Csikány Tamás: *Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. sz. végéig*. ZMNE, Budapest, 2001. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15007/cst_europai_hadmuveszet_a_harminceves_haborutol.pdf;jsessionid=4B1B758FEC946D670F33FA5FD4427CA5?sequence=1
- DOD Dictionary of Military and Associated Term as of 2019. <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>
- Doughty, Robert A.: *French Operational Art – 1888–1940*. In: Krause, Michael D. – Phillips, Cody R. (eds.): *Historical Perspectives on the Operational Art*. Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 2005, 69–108. https://history.army.mil/html/books/070/70-89-1/cmhPub_70-89.pdf

- Forgács Balázs: *A második világháború partizánharcai és ellenállási mozgalmai Európában*. Hadtudományi Szemle, 2018/3. szám, 45–67. http://real.mtak.hu/86888/1/18_3_hm_forgacs_balazs.pdf
- Gras, Philippe L.: *L'Armée de l'Air en Indochine (1945–1954) – L'impossible mission*. Paris, L'Harmattan, 2001.
- Horváth Csaba: *Az 1940-es német–francia háború stratégiai-hadászati és hadműveleti kérdései*. Sereg-szemle, 2013/2–3., 279–291. https://honvedelem.hu/files/files/39133/seregszemle-2-3_internet.pdf
- Jackson, Peter D.: *French Ground Force Organizational Development for Counterrevolutionary Warfare between 1945 and 1962*. Thesis, Army Command And General Staff College, Fort Leavenworth KS, 2005. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a436931.pdf>
- Kier, Elizabeth: *Imagining War: French and British Military Doctrine between the Wars*. Princeton Studies in International History and Politics, Princeton University Press, 1999.
- Krause, Michael D.: *Operational Art Origins, Evolution and Application. A Forecast*. In: Clayton, J. Thomas: *Operational Art and Analysis*. CMH, 1991, III-4–III-9. https://www.researchgate.net/publication/232887426_The_evolution_of_Soviet_operational_art_The_significance_of_'strategic_defense'_and_'premeditated_defense'_in_the_conduct_of_theatre-strategic_operations
- Life expectancy in France. https://www.ined.fr/en/everything_about_population/graphs-maps/interpreted-graphs/life-expectancy-france/
- Nguyen, Dong: *Un peu d'histoire du Vietnam – CAP sur L'ANNAM*. Capannam Travel. <https://capannam.com/guide-pratique-vietnam/histoire-annam>
- Shrader, Charles M.: *A War of Logistics: Parachutes and Porters in Indochina, 1945–1954*. Foreign Military Studies. University Press of Kentucky, Lexington, 2015.
- Windrow, Martin: *The Last Valley. Dien Bien Phu and the French Defeat in Vietnam*. Cassel, London, 2005.

Szatai Zsolt József őrnagy – Horváth Tibor alezredes:

A ROBBANÓSZERKEZETEK FELDERÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETE 2. (1951-TŐL NAPJAINKIG)

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A két részben közölt tanulmányban a robbanószerkezetek és azok felderítésének történetét mutatjuk be. A robbanószerkezetek feltalálásával és későbbi tudatos alkalmazásával jelentősen megváltoztak a hadviselés módszerei. Új eljárások jelentek meg, amelyek már elképzelhetetlenek voltak ilyen eszközök alkalmazása nélkül. Az egyre nagyobb pusztítóképeségű robbanószerkezetek megjelenésével párhuzamosan előtérbe került az azok semlegesítésére való igény is. A szemben álló felek mind nagyobb erőfeszítéseket tettek a robbanószerkezetek felderítésére, azok semlegesítésére és megsemmisítésére. A katonai műveletek befejezését követően a robbanószerkezetek felderítése nem veszített fontosságából, hanem alapvető feltételként jelent meg, hiszen meg kellett a területet tisztítani a katonai cselekményből visszamaradt és gyilkos veszélyt rejtő eszközöktől.

KULCSSZAVAK: robbanószerkezet, akna, aknamező, felderítés, mentesítés

BEVEZETÉS

Az aknák és más robbanásveszélyes eszközök – ideértve a lőszerkezeteket, robbanószerkezeteket, harcanyagokat, a háború egyéb robbanóanyag-maradványait, valamint a rögtönzött robbanószerkezeteket – a katonai műveletek alatt és azok befejezését követően is veszélyt jelentenek az egész világon.

A 20. század történelme során az alkalmazott robbanószerkezetek mennyisége és azok változatossága soha nem látott méreteket öltött.¹ A század második felétől napjainkig a robbanószerkezetek alkalmazásában óriási fejlődés tapasztalható. Mind az alkalmazásuk, mind pedig az ellenük való védekezés eszköztárában megtalálhatóak a legmodernebb technikai eszközök. Az utóbbi évtizedek fontos változása, hogy a robbanószerkezetek jelentette veszély már nemcsak a katonai konfliktusokban jelenik meg, hanem a terrorizmus révén a mindennapi életünk részévé vált. Ebben a megváltozott biztonsági környezetben a robbanószerkezetek felderítése más megközelítésbe került. Az esetek többségében a felderítés már nem kizárólag a katonai gyakorlat szerinti mozgástámogatás részeként vagy a területek megtisztításakor játszik szerepet, hanem preventív céllal egy valószínűsíthető cselekmény

¹ Horváth Tibor: Magyarország akna- és lőszermentesítésének története. A kezdetek 1944–1948. Műszaki Katonai Közlöny, XXVIII. évf. 2018/1., 68. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2018_1_07_Horvath%20T_Aknamentesites_MKK.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 08.)

bekövetkezését hivatott meggátolni, például létesítmények védelmében, illetve rendezvények vagy kiemelten fontos személyek biztosításával kapcsolatban.²

A HIDEGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

A hidegháború időszakát a szemben álló felek állandó versengése jellemezte, és ennek részét képezte a fegyverkezési verseny is. A versengés technikai és taktikai téren egyaránt folyt. Ez sok új tudományos felfedezést eredményezett, amelyek révén egyre fejlettebb harc-eszközök jelentek meg, ezzel párhuzamosan azonban a másik oldalon csatasorba álltak az ellenük való védekezés eszközei is. Példaként lehet említeni az interkontinentális ballisztikus rakétákat és az azokat elhárító rendszereket, és természetesen az egyre fejlettebb aknákat és aknakutató eszközöket is.

Hosszú kutatások és kísérletek eredményeként a Szovjetunióban megalkották a hordozható indukciós aknadetektort (IMP³), amelyet 1969-ben a Tomszki Kutatóintézet sorozatgyártásban kezdett gyártani. A készülék tökéletesen megfelelt a katonai alkalmazás követelményeinek, rendkívül egyszerű és megbízható volt, valamint különféle áramforrásokról lehetett működtetni. Az IMP műszer nagyon hamar közkedvelt lett, különösen azért, mert automatikus hangolással rendelkezett, azaz nem igényelt állandó hangolást, így akár az új műszer kezdeti hangolása elegendő volt a teljes „életciklusa” alatt.⁴ Az eszközt a Varsói Szerződés minden tagállamában rendszeresítették, a Magyar Néphadsereg is nagy számban rendelkezett vele.⁵ Érdekes tény, hogy a korszerűsített IMP–2 aknakutató műszer még mindig sok államban rendszerben van. A későbbiekben az IMP alternatívájaként egy újabb aknakutató berendezést fejlesztettek ki, amelynek működési elve teljesen eltért a korábbiaktól. Az új eszköz egy hordozható, rádióhullám-alapú érzékelő (RVM⁶) volt, melynek segítségével a gyalogsági és harckocsi elleni aknák felderítése lehetségessé vált bármilyen felületen vagy talajösszetételnél.⁷ Az aknakutató műszerek fejlesztésével kapcsolatos kísérletek gyakran szokatlan megoldásokat is eredményeztek. Ilyen például a Szovjetunióban 1969-ben rendszeresített közúti indukciós aknakutató berendezés (DIM⁸), amelyet általában egy hagyományos terepjáró képességű gépkocsira szereltek, de alkalmazták gyalogsági harcjárműre szerelt változatban is.

Az 1960-as években nemcsak az aknafelderítés gépesítése kezdődött el, hanem a gépi aknatelepítő eszközök kifejlesztése is. A szovjet fejlesztők voltak azok, akik a korábbi egyszerű aknacsúszdák helyett kifejlesztették a PMR–2 és a PMR–3 vontatható aknatelepítőt. Ez utóbbi eszköz már képes volt élesíteni is az aknákat, és az előre beállított 4 vagy 5,5 m

² Szatai Zsolt József: A fémartalmú robbanószerkezetek felderítéséhez alkalmazott technikai eszközök. Műszaki Katonai Közlöny, 29. évf. 2019/1., 122. http://real.mtak.hu/104129/1/mkk_2019_1_10.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 08.)

³ ИМП, Индукционный Миноискатель Переносной.

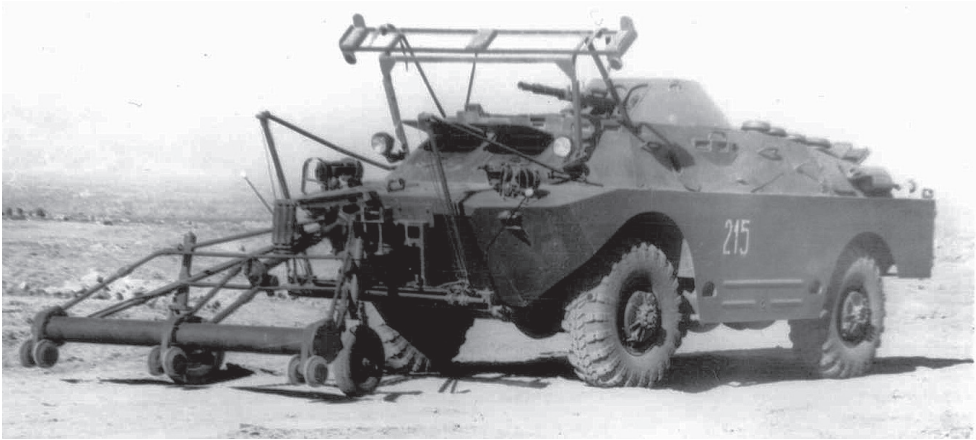
⁴ Павел Провин: История создания металлоискателей: отечественное развитие. Часть 3. 22. 05. 2017. <https://www.mregion.ru/o-kladoiskatelstve/28-rasskazi-kladoiskatelstvo/3475-istoria-sozdania-metalloiskatelei-chast-3.html> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 16.)

⁵ Bucsák Mihály et al.: 70 év az életveszély árnyékában. A magyar tűzszerész- és aknakutató alakulatok története 1945–2015. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 71.

⁶ РВМ, Радиоволновой Миноискатель.

⁷ Провин: i. m.

⁸ ДИМ, Дорожный Индукционный Миноискатель.

1. ábra Indukciós aknakutató egység BRDM-2 harcjárműre szerelve⁹

távolságban azt a föld felszínére vagy a föld alá telepíteni.¹⁰ Hasonló eszközöket fejlesztettek ki a világ más országaiban is. Ebben az időszakban az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió gyakran adott el fegyvereket egy harmadik országnak, vagy támogattak egy-egy országban egymással szemben álló csoportokat, hogy kipróbálják fegyverrendszereik hatékonyságát, majd a tapasztalatokat felhasználva továbbfejlesszék azokat. Minderre jó példa az 1955–1975 között lezajlott vietnámi háború.

A vietnámi háború alapjaiban új környezetet teremtett a robbanószerkezetek alkalmazása és azok felderítése terén. Új eljárásrendek jelentek meg, és megváltozott a hadviselés jellege. A harcok egy arcvonallal nélküli hadszíntéren folytak, és azokat az aszimmetria jellemezte. A korábban az indokínai háborúban (1946–1954) a francia gyarmati hadsereggel szemben eredményesen alkalmazott eljárásokat a Vietkong¹¹ elkezdte ismét alkalmazni, illetve tovább is fejlesztette azokat. Nem telepítettek összefüggő aknamezőket a területek lezárása érdekében, helyette inkább kisebb aknacsoportokat vagy meglepőaknákat, *booby trapeket*¹² alkalmaztak, melyek illeszkedtek az amerikai csapatok fő mozgási útvonalaihoz. A háború első hónapjaiban az amerikai tengerészgyalogság veszteségeinek 65–75%-át az aknák és a *booby trapek* okozták.¹³

A *booby trap* egy rögtönzött módon előállított sajátos robbanórendszer. Telepítésének fő célja a bizonytalanság és a félelem kiváltása az ellenségben, illetve a társadalom egyes csoportjaiban. Az ilyen robbanócsapdák alkalmazása – ellentétben a terrorszervezetek által

⁹ DIM na BRDM2. https://www.mycity-military.com/slika.php?slika=192952_162477311_DIM%20na%20BRDM2.jpg (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

¹⁰ Lukács László: Kis akna történelem. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 6. évf. 2002/3., 34.

¹¹ A Dél-vietnámi Nemzeti Felszabadítási Front közismert megnevezése.

¹² Szakirodalomban gyakran használt megnevezés meglepőaknára, rögtönzött robbanószerkezetre, amelyet általában az áldozat hoz működésbe.

¹³ FMFRP 12-43, Professional Knowledge Gained from Operational Experience in Vietnam, 1969, Special Issue, Mines and Boobytraps. Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington DC., Section I, 20. 07. 1989., 1. <https://fddocuments.in/download/?url=e1e7afa8cc6f80e3686134ef9fb85420461bc79b935935d8b72b5ff63443bf64b2235a042c643df0280bdf71b64cd47a6d58c9e87a86a5b79568c0c85bfc0127BUzj5jb+Xhc/Em9g8FumPQKzwe3L3hY5ZRxB2C7V2ibrU0X/BDx0Z5Lcuc+ksaB+jMjdrBlo16bjPMXCS8wW2g==> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

készített robbanószerkezetekkel – nem egy meghatározott személy ellen, hanem inkább csoportok tagjai ellen irányul.¹⁴ Általában hűzésra vagy teherelvételre működő gyújtószerkezettel szerelik, szabvány katonai eszközök vagy házilag előállított szükséganyagok felhasználásával. „A meglepőakna lehet bármilyen eszköz vagy anyag, amelynek az a rendeltetése, úgy van megkonstruálva, vagy úgy van összeszerelve, hogy váratlanul működésbe lépve halált vagy sérülést okozzon, amikor egy személy egy nyilvánvalóan veszélytelennek tűnő dologgal végez tevékenységet.”¹⁵

A robbanószerkezetek alkalmazásának ilyen irányú változása az azok felderítésére irányuló módszerek és az ellenük való védekezés eljárásrendjének megváltozását is eredményezte. A klasszikus robbanószerkezet-felderítést ellentévékenységek komplex rendszere egészítette ki, melyek célja az volt, hogy csökkentsék a Vietkong lehetőségeit a robbanószerkezetek telepítésére, illetve a már telepített eszközök könnyebben felderíthetőek legyenek, ezáltal csökkentsék a veszteségeket. Alapvetően fogalmazták meg, hogy a legjobb védelem a robbanószerkezetek ellen a felkészített és éber katona.¹⁶

Ez a megközelítés teljesen új alapokra helyezte a robbanószerkezetek felderítését, az már nem kizárólag a műszaki csapatok egyik feladatáé jelent meg, hanem minden tengerészgyalogos feladatává vált, természetesen bizonyos mélységig. Az egyéni felkészítés azokat az ismereteket foglalta magában, melyek segítségével a katonák felismerték a terepen az aknáé és a *booby trapek* telepítésére utaló jeleket, melyek következtében új magatartásformák összességét vezették be, azok alkalmazásával pedig a veszteségek csökkenthetőek voltak. Ilyen volt a kötelező sisak- és mellényhasználat, a nagyobb tér- vagy távköz tartása a gyalogos járőr tagjai között, vagy a gépjárművek homokzsákkal történő megerősítése. Alapvetően szabályként bevezették az emléktárgyak gyűjtésének tilalmát, hiszen a *booby trapek* telepítésének fő szempontjai a kíváncsiság felkeltése, a vizuális ingerkeltés és a „csalétekelv” voltak, azaz bármelyik emléktárgy vagy látszólag hátrahagyott eszköz lehetett meglepőakna is.¹⁷

A robbanószerkezetek elleni küzdelem másik fő iránya a lehetséges telepítő erők felderítése, és így a robbanószerkezetek elhelyezésének megakadályozása volt. Ez a feladat kellőképpen nehéz volt, hiszen a felkelők otthonosan mozogtak a dzsungelben. A felderítés érdekében az amerikai csapatok sűrítették a járőrözést és a helyi falvak ellenőrzését, továbbá hordozható szárazföldi mozgásérzékelő radarokat alkalmaztak, de sok esetben helyi informátorokra is támaszkodtak.

Az egyébként is nehéz terepen folytatott műveleteket megnehezítette, hogy az ellenállók előszeretettel alkalmaztak botlórótos indítású robbanószerkezeteket, melyek felderítése meglehetősen nehéz volt a magas aljnövényzetben. Ennek a megkönnyítésére kutyákat használtak. A keresőkutyák derítették fel a robbanószerkezeteket, de sok esetben jelzést tettek, amikor érzékelték a telepítő szagmaradványait vagy a botlórótot. Az alkalmazásuk

¹⁴ Mueller Othmár: Korszerű szükséganyagból készített robbanószerkezetek alkalmazásának és hatástalanításának sajátosságai, a jövőbeni fejlesztés irányai a terrorizmus figyelembevételével. Kandidátusi értekezés, 1995.

¹⁵ 1997. évi CXXXIII. törvény a „Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről rendelkező 1984. évi 2. törvényerejű rendelet módosításáról és kiegészítéséről, 2. cikk, 4. Kihirdetve: 1997. XII. 10. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700133.TV&targetdate=20070701&printTitle=1997.+%C3%A9vi+CXXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&referer=http%3A/net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3DA1200100.TV (Letöltés időpontja: 2020. 06. 10.)

¹⁶ FMFRP 12-43: i. m. 2.

¹⁷ FMFRP 12-43: i. m. 15.

hatékonyságát mutatja, hogy a hadszíntéren elvesztett kutyák mindössze 6%-a pusztult el akna vagy meglepőakna robbanásának következtében.¹⁸

Az ilyen módon előtalált robbanószerkezetek hatástalanítása továbbra is a műszaki vagy tűzszerészagységek feladata volt. Ezek az alegységek feleltek a csapatok előtti területek biztonságossá tételéért, az ott elhelyezett robbanószerkezetek felderítéséért, azok hatástalanításáért és biztonságos átjáró létesítéséért a területen. A szakfeladathoz általában a kézi aknamentesítéshez alkalmazott utasztör és dobókörte, illetve aknakifordító horog mellett indukciós aknakutató eszközöket is alkalmaztak. Az AN/PRS–3 indukciós aknakutató műszer mellett használták az AN/PRS–4 műszert is, de mindkettőnek azonos hiányosságai voltak. Sok esetben jelzést adtak kis fémszennyezettségre is, ami lehetett egy repeszdarab vagy akár egy jelzőrakéta burkolata, de jelezték a műszerek a talajban lévő vastagabb gyökereket vagy nagyobb talajegyenetlenségeket is.¹⁹ A mentesítést végző szakcsapatoknak sok esetben nem volt elég képességük a robbanószerkezetek hatástalanításához, így gyakran a szennyezett területeket szalaggal kerítették körbe, és azt egyértelmű táblákkal jelölték meg, így jelezve a járőrök számára a veszélyes területeket.

2. ábra Meglepőaknákkal szennyezett terület jelzése (Szerkesztette Szatai Zsolt József az FM 5-31 alapján)

Ezt a megoldást a későbbiekben más műveleti területeken is alkalmazták, és ha a művelet jellege és dinamikája megengedte, akkor a mentesítés csak a katonai műveletek befejezése után kezdődött meg. De előfordult az is – az aknaprobléma egyik sajátosan érdekes megközelítéseként, egyben különleges megoldási lehetőségként –, hogy a sérülések megakadályozása érdekében bekerítették és megjelölték a veszélyes területeket, de azokat a későbbiekben sem mentesítették. Ezt a megoldást például az Egyesült Királyság alkalmazta a Falk-

land-szigeteken, mivel az akna mentesítése túl nagy erő- és eszközráfordítással járt volna, szemben annak gazdasági hasznával. Amikor 1982-ben az argentin erők megtámadták a Falkland-szigeteket, az Egyesült Királyság tengerentúli területét, nagyságrendileg 30 ezer aknát telepítettek védelmi céllal 146 különböző aknamezőben.²⁰

A brit és argentin műszaki csapatok a brit győzelmet követő hetekben megkezdték a területek kézi aknamentesítését, de a mentesítés közbeni halálesetek és súlyos sérülések miatt azt néhány hét múlva leállították. Később a kézi felderítés és mentesítés kiváltására aknakereső kutyákat és speciális technikai eszközöket vetettek be, de a szélsőséges időjárás miatt azok használata nem bizonyult sikeresnek. Összességében az akna közel 70%-át eltávolították, de tekintettel arra, hogy a még nem mentesített területek szociális és gazdasági hatása elhanyagolható, a további műveletek folytatása bizonytalanra vált.²¹

A 20. század második felének egyik legnagyobb mennyiségű hadianyag-felhasználása kétségtelenül a Szovjetunió 1979–1989 közötti afganisztáni beavatkozásához köthető. A háború tíz éve alatt a szovjetek szinte a teljes fegyvertárukat felvonultatták a siker elérése érdekében,

¹⁸ Uo. 14.

¹⁹ FM 5-31 – Booby Traps. Department of the Army, Washington D.C., 14. 09. 1965., 120. http://everyspec.com/ARMY/FM-Field-Manual/FM_5-31_13829/ (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

²⁰ Landmine Monitor Report 1999, Toward a mine-free world. Human Right Watch, New York, 1999, 697.

²¹ Falkland's Demining Project fourth phase draws to a close. MercoPress, 24. 02. 2016. <https://en.mercopress.com/2016/02/24/falkland-s-demining-project-fourth-phase-draws-to-a-close> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 27.)

míg az afgán ellenállókat a mögöttük álló amerikaiak szintén minden lehetséges eszközzel támogatták. A műveletek közben milliós nagyságrendben telepítettek aknákat a talajszint alá, és a távaknásító rendszerek lehetőségeit kihasználva a talaj felszínére is. Az aknák mellett a szovjet erők megszámlálhatatlan mennyiségű kazettás bombát szórtak az ellenállók feltételezett állásaira és körleteire, míg azok a vietnámihoz hasonló módszerekkel meglepőaknákat telepítettek a szovjetek ellen. A veszélyes hadianyagok felderítése és mentesítése a műveletek biztosítása érdekében folyamatos volt, alkalmazva a kézi, a műszeres és a gépi lehetőségeket. A bevetett hadianyagok mennyiségéhez képest azonban jelentéktelen számú eszközt, illetve szennyezett területet mentesítettek.

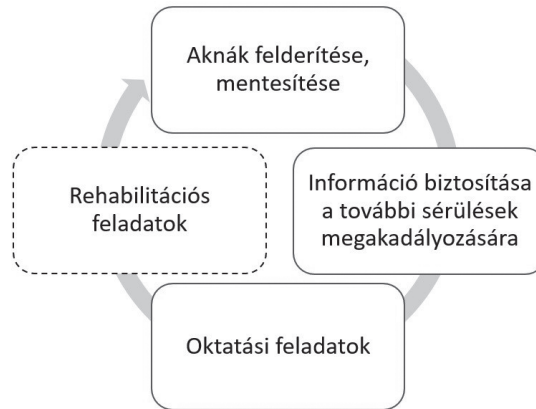
3. ábra Szovjet katonák aknamentesítés közben Afganisztánban 1980-ban²²

Az Afganisztán elleni szovjet intervencióhoz szorosan kapcsolódik a humanitárius aknamentesítés létrejötte is. A szovjet csapatok kivonulásának kezdetekor, 1988 októberében az Amerikai Egyesült Államok kollektív fellépést kezdeményezett az Egyesült Nemzetek Szervezeténél (ENSZ) a háborúból visszamaradt robbanószerkezetek, elsősorban az aknák felderítését és hatástalanítását illetően. Az afganisztáni háborúval közel azonos időben zajló irak–iráni háború (1980–1988) szintén megerősítette a kollektív fellépés szükségességét. Az iráni kormányzat hivatalos jelentései szerint a háború alatt az ország északi határszakaszán

²² Афганские фотографии солдат советской армии. Афганистан – как это было (цветные фото). Kollege, 15. 07. 2019. <https://kollege.ru/sochineniya/afganskic-fotografii-soldat-sovetskoi-armii-afganistan-kak-eto.html> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 17.)

közel 16 millió aknát telepítettek.²³ A határ iraki oldalán sem volt jobb a helyzet, hiszen Irak nemcsak felhasználó, de aknagyártó országnak is számított, így óriási készlet hadianyag állt rendelkezésére. A háború befejezése után az iraki Kurdisztán területén, illetve a kuvaiti határszakasz közelében a hátrahagyott aknák hatására számos baleset történt, amely szintén a figyelem középpontjába helyezte a kollektív aknamentesítés szükségességét.²⁴

Az együttes fellépés egy teljesen új korszakot nyitott az aknaprobléma kezelésében, hiszen ezt megelőzően az aknamentesítést kizárólag nemzeti szinten hajtották végre. Az új megközelítés már nem kizárólag katonai feladatként határozta meg az akna- és lőszermentesítést, hanem civil szervezetek részvételét is figyelembe vette. Az erre a feladatra 1988 végén létrejött első szervezet a HALO²⁵ Trust volt, de nem sokkal később megalakult a MAG²⁶ is. Az új megközelítés nem kizárólag csak abban jelentkezett, hogy az aknaprobléma kezelése nem kormányzati szervek részvételével történő kollektív fellépésen alapult, hanem az aknafelderítésen és -mentesítésen túlmenően tartalmazta a sérülések megakadályozására irányuló információs és oktatási feladatokat is.²⁷

4. ábra A humanitárius aknamentesítés feladatrendszere (Szerkesztette Szatai Zsolt József)

A humanitárius aknamentesítés megjelenése új lendületet adott a területhez kapcsolódó technológia fejlődésének, hiszen a kézi aknamentesítés módszerének megtartása mellett egyre nagyobb figyelmet fordítottak a technikai felderítés és hatástalanítás fejlesztésére. Ennek keretében megkezdődött a korábban már katonai konfliktusokban eredményesen alkalmazott buzogányos (*flail*) aknamentesítő rendszerek fejlesztése. A humanitárius aknamentesítő eszközökkel szemben már nem volt követelmény a szigorú katonai megfelelés, mint például a páncélvédelem, így méretében lényegesen kisebb és egyszerűbb eszközöket tudtak kifejleszteni. A fejlesztőknek azonban figyelembe kellett venni azt, hogy a szerkezet működési elvéből adódóan a talaj felső 5–25 cm-es rétegét – ami lényegében a termőréteg – egyszerűen lenyesi. Ez hagyományos katonai alkalmazásban nem probléma, azonban a humanitárius aknamentesítésnél fontos szempont, hiszen a mentesítés után a területet mezőgazdasági termelésbe

²³ Landmine Monitor Report 1999: i. m. 885.

²⁴ Uo. 887.

²⁵ Hazardous Area Life-support Organisation – veszélyes területeken életet mentő szervezet.

²⁶ Mine Advisory Group – aknákkal kapcsolatban tanácsokat adó csoport.

²⁷ A Guide to Mine Action, 2nd edition. Geneva International Centre for Humanitarian Demining, Geneva, 2004, 22.

szeretnék bevonni.²⁸ A későbbiekben a kezelőszemélyzet biztonságának fokozása érdekében fontos szempontként jelent meg az eszközök távolról történő irányíthatósága is. Az ilyen eszközöket eredményesen alkalmazták Európában, Ázsiában és Afrikában is. Az afrikai országok közötti kapcsolatokat 1957-től napjainkig a gyarmati függetlenség elnyerése, az önállósodási törekvések, valamint az állandó területviták és polgárháborúk jellemzik. Egyes források szerint a világon jelenleg közel 600-féle különböző akna létezik, és az afrikai kontinensen ezek szinte mindegyike megtalálható,²⁹ melyek mentesítése a korábban ismertetett módszerekkel zajlik.

A KÉTPÓLUSÚ VILÁG FELBOMLÁSA UTÁNI ÉVTIZEDEK

Az 1980-as évek végén bekövetkezett enyhülést, majd a Szovjetunió 1991-ben történt felbomlását követően az Amerikai Egyesült Államok maradt az egyetlen szuperhatalom. Megszűnt a hidegháború időszaka, de az első jelentős fegyveres konfliktusra mégsem kellett sokat várni.

1991. január 17-én kezdetét vette a *Sivatagi vihar* hadművelet, vagyis elkezdődött az első öbölháború. A légitámadásokat követően Irak területére behatoló szövetséges csapatok manővereit nemcsak az iraki hadsereg által telepített robbanó műszaki záruk nehezítették, hanem a korábbi iraki–iráni háborúból visszamaradt aknák is, ugyanis a kuvaiti határ közelében számos aknásított terület maradt mentesítetlenül. Az Amerikai Egyesült Államok hivatalos adatai szerint 34 katonavesztette életét és további 143 sebesült meg az öbölháború katonai műveletei alatt aknák, fel nem robbant tüzérségi lövedékek és kazettás bombák robbanásának következtében. Ez az összes veszteség 13%-a.³⁰ A robbanásból adódó sérülések 46%-át akna, 36%-át kazettás bomba és 18%-át egyéb katonai eszköz robbanása okozta.³¹

A 42 napig tartó műveletben a fő hangsúlyt a talajfelszín alá telepített aknamezők és a felszínen szórt aknák, illetve fel nem robbant kazettás bombák és egyéb robbanószerkezetek felderítésére és mentesítésére fordították. A szakfeladatokat a korábban már alkalmazott módszerekkel végezték, új eljárást nem vezettek be. A műveletek befejezését követően a mentesítési munkálatokat az ENSZ-szel együttműködésben lévő nem kormányzati szervezetek vették át, melyek a korábban már eredményes kézi és gépi módszereket alkalmazták.

Az iraki műveletekkel egy időben a Balkánon egy másik konfliktuszóna alakult ki, és megkezdődött a délszláv háború időszaka. A korábbi Jugoszlávia hat tagköztársasága eltérő ideig és eltérő mennyiségű hadianyagkészlettel vett részt a harcokban. Ennek az aránytalanságnak az eredményeképpen a hagyományos fegyverek és fegyverrendszerek alkalmazása mellett ismét előtérbe került a meglepőaknák használata. A volt Jugoszlávia területén a szemben álló felek hatalmas mennyiségben telepítettek az áldozat által működtetett meglepőaknákat, nemcsak a harc megvívása, hanem sok esetben a településekről etnikai alapon elűződött lakosok visszatelepülésének megakadályozása érdekében is. Az aknák és a fel nem robbant egyéb robbanószerkezetek felderítése és mentesítése a balkáni hadműveletek

²⁸ Lukács László: A föld akna-problémája és a megoldás lehetőségei, különös tekintettel a Magyar Honvédség közreműködésének javasolható irányaira III. Műszaki Katonai Közlöny, VIII. évf. 1998/3–4., 6. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/1998_3_4%20202F%20F%20C3%B6ld%20aknaprobl%20C3%A9m%20C3%A1ja%20-%20Luk%C3%A1cs%20L.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

²⁹ Landmines, Explosive Remnants of War and IED Safety Handbook, 3rd edition. United Nations Mine Action Service (UNMAS), New York, 2015, 12. https://www.unmas.org/sites/default/files/handbook_english.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

³⁰ GAO-02-1003 U.S. Use of Land Mines in the Persian Gulf War. United States General Accounting Office, Washington, DC, 09. 2002., 15. <https://www.gao.gov/assets/240/235830.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

³¹ Uo. 17.

során komoly kihívást okozott. Becslések szerint közel egymillió akna (ennek 83%-a gyalogság, 17%-a pedig harcocsai elleni) és 500 ezer egyéb robbanószervezet-maradvány volt a művelési területen.³² A terület újjáépítését, a háború alatt elüldözött családok visszatelepülését, illetve a mezőgazdasági területek művelésének megindítását a robbanószervezetek jelenléte akadályozta, így azok felderítése és mentesítése elsődleges fontosságúvá vált. Ez a feladat óriási leterheltséget jelentett a szövetséges erőknek, a helyi fegyveres és rendvédelmi szervezeteknek és a nem kormányzati szervezeteknek egyaránt.

A feladatokba bekapcsolódott Magyar Honvédség a második világháború óta először találkozott ilyen volumenű feladatrendszerrel. A horvátországi Okučaniban települt Magyar Műszaki Kontingens hat év alatt 380 műszaki szakfeladatot hajtott végre, melynek részét képezte közel 200 ezer m² terület tűzszerkezeti átvizsgálása, valamint akna- és lőszermentesítése.³³ A nyílt területek mentesítése gépi eszközökkel történt, azonban a lakóházak és műtárgyak környékét vagy a bozótos területeket csak kézi erővel lehetett mentesíteni. A munkálatokat megnehezítette, hogy a délszláv háború alatt számos olyan hagyományos és szórt aknát alkalmaztak, amelyek nem tartalmaztak fémeket, így azok felderítése indukciós aknakutató műszerekkel nem volt lehetséges. Szükség volt a szűrőbottal történő felderítés gyakorlati módszereinek a megváltoztatására is, ugyanis a korábban alkalmazott eljárásrend szerint a felderítést végző személy úgy használta a szűrőbotot, hogy az a talajjal megközelítőleg 45°-os szöget zárt be. Bizonyos gyalogság elleni aknatípusok³⁴ azonban kialakításuk révén ilyen behatásra elműködtek, azzal súlyos sérüléseket vagy halált okoztak. A kidolgozott új eljárásrend alapján a felderítést úgy kellett végrehajtani, hogy a szűrőbot és a talaj felszíne nem zárható be 30°-nál nagyobb szöget. A változtatás biztonságosnak bizonyult, így ezt a szabályt a későbbi műveletekben is alkalmazták.

A nemzetközi katonai kötelekek nagyarányú létszámkivonását követően a területek akna- és lőszermentesítésének feladatát az adott országok fegyveres erői, illetve nem kormányzati szervek vették át. A felderítés során egyre nagyobb hangsúlyt fektettek az állatokkal támogatott felderítésre. Nagy számban alkalmaztak robbanóanyag- és aknakereső kutyákat, 2017 óta pedig olyan projekteket indítottak, melyek célja innovatív módszerek és technológiák kifejlesztése a talajszint alatt elhelyezett aknák felderítésére. Ennek keretében mézelő méheket is használnak robbanóanyagok felderítéséhez.³⁵ A program hároméves kísérleti jelleggel indult el, és a NATO Tudomány a békéért és a biztonságért (SPS³⁶) programja keretében valósul meg jelenleg is Horvátországban.

A kétpólusú világtrend felbomlása után egy új veszélyforrás is kibontakozott, a terrorizmus. Folyamatos térnyerés jellemzi, és a terroristák céljaik elérése érdekében leggyakrabban robbanószervezeteket alkalmaztak. A 9/11, vagyis az Amerikai Egyesült Államok

³² Padányi József: A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. Hadtudomány, X. évf. 2000/2., 121. http://mhht.eu/hadtudomany/2000/2_13.html (Letöltés időpontja: 2020. 08. 09.)

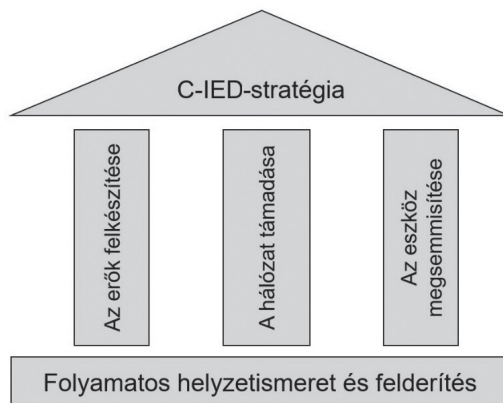
³³ Görög István – Padányi József: Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996–2002. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 31.

³⁴ Ilyen volt például a jugoszláv gyártmányú PMN–3 romboló hatású gyalogság elleni akna.

³⁵ Biological Method (Bees) for Explosive Detection. NATO E-Library, 17. 03. 2020. <https://www.sps-bees4exp.com/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 10.)

³⁶ Science for Peace and Security Programme. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm (Letöltés időpontja: 2020. 08. 10.)

területén 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadásokat³⁷ követően az ország és szövetségesei 2001. október 7-én megtámadták Afganisztánt, ezzel megkezdődött a világ első terrorizmusellenes háborúja. A beavatkozás célja az országban lévő terrorszervezetek felszámolása és az őket támogató tálib rendszer megdöntése volt. A harcoló felek közötti eltérő erőegyensúly csak a műveletek kezdetén hozott sikert a szövetséges erők számára. Az ellenálló a szovjet intervencióval szemben korábban már eredményesen alkalmazott gerillamódszereket kezdték ismét alkalmazni, és ennek hatására a műveletek jellege teljesen megváltozott. A szemben álló felek eltérő létszáma és a technikai eszközök mennyiségei ellenére a szövetséges erők egyre nagyobb veszteségeket szenvedtek el. E veszteségek fő oka az afganisztáni műveleti területen „új eszközként” megjelent, de már 2003-tól Irakban az ellenálló csoportok által a szövetségesekkel szemben előszeretettel alkalmazott rögtönzött robbanószerkezetek (IED³⁸) széles körű használata volt. Az új robbanószerkezet megjelenése új felderítési eljárást követelt. A vietnámi és az iraki tapasztalatokból kiindulva a szövetséges erők megállapították, hogy a rögtönzött robbanószerkezetek felderítésére és mentesítésére nem műszaki vagy tűzszerészfeladatként kell tekinteni, hanem azt egy rendszer részeként kell értelmezni. Ennek eredményeképpen létrejött a rögtönzött robbanószerkezetek elleni harc (C-IED³⁹) feladatrendszere.

5. ábra A C-IED feladatrendszere (Szerkesztette Szatai Zsolt József az AJP-3.15 Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, NATO Standardization Office, 2018, 1-6 alapján)

A C-IED feladatrendszerének egyik alappillére – vagyis az eszköz megsemmisítése – foglalja magában a robbanószerkezet felderítésére vonatkozó tényleges műszaki szakfeladatokat. A fejlesztések eredményeként a hadszíntéren új technikai eszközök és képességek jelentek meg. Ide sorolhatók az egyre fejlettebb távvezérelt vagy automatizált felderítőrobotok, a robbanóanyag- és robbanószerkezet-maradványt elemző és értékelő mobil laboratóriumok, illetve az útmentesítő-felderítő csoportok. A műveleti területen lévő utak mellett elhelyezett

³⁷ 2001. szeptember 11-én 8.46-kor az American Airlines 11-es járata a World Trade Center északi tornyába ütközött, majd 9.03-kor a United Airlines 175-ös járata becsapódott a déli toronyba. Az American Airlines 77-es járata 09.37-kor a Pentagon épületébe, a United Airlines 93-as járata pedig a pennsylvaniai Shanksville közelében a földre fűródött.

³⁸ Improvised Explosive Device.

³⁹ Counter-Improvised Explosive Device.

robbanószerkezetek nagy veszteségeket okoztak a szövetséges erőknek.⁴⁰ Ezeket az eszközöket vagy az áldozat által működtetett eszközként, vagy megfigyelt eszközként távirányítással hozták működésbe. A koalíciós erők mozgásszabadságának biztosítása érdekében létrehozták az útmentesítő-felderítő csoportokat, melyek alapvető feladata a meghatározott útvonalat fenyegető robbanószerkezetek, robbanásveszélyes és nem robbanásveszélyes akadályok, valamint torlaszok észlelése, felderítése, azonosítása és megjelölése, illetve a robbanószerkezetek hatástalanítása vagy megsemmisítése, ezáltal csökkentve a katonai műveletek kockázatát.⁴¹

Számos kézikönyv, szabályzat tartalmazza az útmentesítő-felderítő képesség alkalmazott módszereit, de ez valójában egy képességsomag, melynek gyakorlati alkalmazhatóságát az abban lévő egységek képessége határozza meg. Ennek oka az, hogy az útmentesítő-felderítő képesség harcászati szinten jelenik meg, és a csoport összetétele nemzeti szinten eltérő lehet, tekintettel az alkalmazott technikai eszközök mennyiségére és képességére.⁴² Ezenkívül nemzetenként eltérő lehet a személyi állomány egyéni és kollektív kiképzése, a technikai eszközökre vonatkozó eljárásrend, ami jelentősen befolyásolja a képesség alkalmazását nemzetközi környezetben.

A nemzetenként eltérő összetételből adódóan alapvetően kétféle alkalmazási eljárás különböztethető meg. Az egyik az, amikor a csoport kevésbé felszerelt, többségében kézi aknakutató eszközökkel és/vagy robbanóanyag-kereső kutyákkal van ellátva. Ez az alkalmazási mód nem tesz lehetővé dinamikus végrehajtást, hiszen a robbanószerkezetek felderítésének sebessége alacsonyabb, mint a másik esetben. A másik alkalmazási mód, amikor a csoport technikailag jobban felszerelt. Az ilyen csoportba tartozhatnak olyan speciális felszerelések, mint a páncélozott aknakutató gépkocsi, aknaposó hengerek, talajradarokkal kombinált kamerarendszerek, pilóta nélküli légi járművek, illetve buldózerek és földgyaluk.

6. ábra Husky páncélozott aknakutató gépjármű⁴³

⁴⁰ Horváth Tibor: Emergency Cases at Countering Improvised Explosive Devices, and their Potential Management. *Revista Academiei Fortelor Terestre / Land Forces Academy Review*, XXIV. No. 2, 2019, 97. <https://content.sciendo.com/view/journals/raft/24/2/article-p95.xml?lang=de&result=9&rskey=PzmED8> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 10.)

⁴¹ ATP-3.12.1.3, Allied Tactical Doctrine for Route Clearance, Edition A, Version 1, NATO Standardization Office (NSO), 2016, 1-1.

⁴² Uo.

⁴³ Husky Vehicle Mounted Mine Detection System. *Military.com*. <https://www.military.com/equipment/husky-vehicle-mounted-mine-detection-system> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 11.)

A korábban már eredményesen alkalmazott fémérzékelő kapuk, kézi fémkeresők és röntgensugaras képalkotó rendszerek mellett olyan új eszközök is megjelentek, mint a folyadékellenőrző, valamint a nyom- és szivárgásérzékelő műszerek. Ezek az eszközök használhatók a védett személyek, illetve a rendezvények biztosítása során is. Mindazonáltal a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy önmagában egyetlen felderítési technika alkalmazása sem hozza meg a kívánt eredményt, és mivel a robbanóanyag-felderítés módszereinek és eszközeinek fejlesztése rendkívül összetett és időigényes folyamat, az eszközök és eljárásrendek együttes alkalmazása vált gyakorlattá. A biztonsági típusú felderítések során a technikai eszközök mellett a robbanóanyag-kereső kutyák továbbra is alkalmazásban maradtak.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A katonák a műveleti területen, illetve a fegyveres konfliktusok területén élő emberek már régóta szembesülnek a robbanószerkezetek fenyegetéseivel. A technika fejlődésével a robbanószerkezetek nem tűntek el a harctérről, sőt egyre változatosabbak és kifinomultabbak lettek. A nemzetközi szervezetek sokéves erőfeszítései által létrehozott egyezmények kissé csökkentették, illetve szigorúan szabályozott keretek közé szorították a legveszélyesebb eszközök gyártását és felhasználását, de még mindig a legolcsóbb fegyverek egyike az akna, amely a hadiiparnak remek üzletet is jelent. Minderre és az elmúlt évtizedekben megerősödő terrorizmusra válaszul a robbanószerkezetek felderítéséhez használt eszközök és az alkalmazott módszerek is jelentősen megváltoztak, folyamatosan korszerűsödnek.

A tanulmányban igyekeztünk bemutatni a robbanószerkezetek felderítéséhez használt eszközök és módszerek fejlődésének történetét, illetve azok alkalmazási elveit. Megállapítható, hogy a robbanószerkezetek és a felderítésükhöz szükséges eszköztár folyamatosan egymással szoros párhuzamban fejlődik, és az egyre modernebb eszközök mindinkább elősegítik a biztonságos feladat-végrehajtást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1997. évi CXXXIII. törvény a „Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló egyezmény és a hozzá csatolt jegyzőkönyvek kihirdetéséről rendelkező 1984. évi 2. törvényerejű rendelet módosításáról és kiegészítéséről, 2. cikk, 4. Kihirdetve: 1997. XII. 10. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700133.TV&targetdate=20070701&printTitle=1997.+%C3%A9vi+CXXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3DA1200100.TV
- A Guide to Mine Action, 2. edition. Geneva International Centre for Humanitarian Demining, Geneva, 2004.
- AJP-3.15 Allied Joint Doctrine for Countering Improvised Explosive Devices, NATO Standardization Office, 2018, 1-6.
- ATP-3.12.1.3, Allied Tactical Doctrine for Route Clearance, Edition A, Version 1, NATO Standardization Office (NSO), 2016.
- Biological Method (Bees) for Explosive Detection. NATO E-Library, 17. 03. 2020. <https://www.sps-bees4exp.com/>
- Bucsák Mihály – Csurgó Attila – Horváth Tibor – Láng László – Molnár Sándor – Posta Lajos – Szatai Zsolt – Vörös Mihály: *70 év az életveszély árnyékában. A magyar tűzszerész- és aknakutató alakulatok története 1945–2015.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.

- DIM na BRDM2. https://www.mycity-military.com/slika.php?slika=192952_162477311_DIM%20na%20BRDM2.jpg
- Falkland's Demining Project fourth phase draws to a close. MercoPress, 24. 02. 2016. <https://en.mercopress.com/2016/02/24/falkland-s-demining-project-fourth-phase-draws-to-a-close>
- FM 5-31 – Booby Traps. Department of the Army, Washington D.C., 14. 09. 1965. http://everyspec.com/ARMY/FM-Field-Manual/FM_5-31_13829/
- FMFRP 12-43, Professional Knowledge Gained from Operational Experience in Vietnam, 1969, Special Issue, Mines and Boobytraps. Department of the Navy, Headquarters United States Marine Corps, Washington DC., Section I, 20. 07. 1989. <https://fdocuments.in/download/?url=e1e7afa8cc6f80e3686134ef9fb85420461bc79b935935d8b72b5ff63443bf64b2235a042c643df0280bdf71b64cd47a6d58c9e87a86a5b79568c0c85bfc0127BUzj5jb+Xhc/Em9g8FumPQKzwe3L3hY5ZRxB2C7V2ibrU0X/BDx0Z5Lcuc+ksaB+jMjdrBlo16bjPMXCS8wW2g==>
- GAO-02-1003 U.S. Use of Land Mines in the Persian Gulf War. United States General Accounting Office, Washington, DC, 09. 2002. <https://www.gao.gov/assets/240/235830.pdf>
- Görög István – Padányi József: *Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996–2002*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
- Horváth Tibor: *Emergency Cases at Countering Improvised Explosive Devices, and their Potential Management*. Revista Academiei Fortelor Terestre / Land Forces Academy Review, XXIV. No. 2, 27. 07. 2019. <https://content.sciendo.com/view/journals/raft/24/2/article-p95.xml?lang=de&result=9&rskey=PzmED8, DOI: 10.2478/raft-2019-0011>
- Horváth Tibor: *Magyarország akna- és lőszermentesítésének története. A kezdetek 1944–1948*. Műszaki Katonai Közlöny, XXVIII. évf. 2018/1., 68–75. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2018_1_07_Horvath%20T_Aknamentesites_MKK.pdf
- Husky Vehicle Mounted Mine Detection System. Military.com. <https://www.military.com/equipment/husky-vehicle-mounted-mine-detection-system>
- Landmine Monitor Report 1999, Toward a mine-free world. Human Right Watch, New York, 1999.
- Landmines, Explosive Remnants of War and IED Safety Handbook, 3rd edition. United Nations Mine Action Service (UNMAS), New York, 2015. https://www.unmas.org/sites/default/files/handbook_english.pdf
- Lukács László: *A föld akna-problémája és a megoldás lehetőségei, különös tekintettel a Magyar Honvédség közreműködésének javasolható irányaira III*. Műszaki Katonai Közlöny, VIII. évf. 1998/3–4., 3–22. https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/1998_3_4%2002%20F%3%B6ld%20aknaprobl%3%A9m%3%A1ja%20-%20Luk%3%A1cs%20L.pdf
- Lukács László: *Kis akna történelem*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 6. évf. 2002/3., 29–37.
- Mueller Othmár: *Korszerű szükséganyagból készített robbanószerkezetek alkalmazásának és hatástalanításának sajátosságai, a jövőbeni fejlesztés irányjai a terrorizmus figyelembevételével*. Kandidátusi értekezés, 1995.
- Padányi József: *A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába*. Hadtudomány, X. évf. 2000/2. http://mhht.eu/hadtudomany/2000/2_13.html
- Science for Peace and Security Programme. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm
- Szabó Sándor – Kovács Tibor – Kovács Zoltán: *Az utak, területek akadálymentesítése I. (ROUTE CLEARANCE)*. Műszaki Katonai Közlöny, XXIV. évf. 2014/3., 15–29. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/13899/Az%20utak,%20ter%3%BCletek%20akad%3%A1lymentes%3%ADt%3%A9se%20I..pdf?sequence=1>
- Szatai Zsolt József: *A fémirtalmú robbanószerkezetek felderítéséhez alkalmazott technikai eszközök*. Műszaki Katonai Közlöny, 29. évf. 2019/1., 121–138. http://real.mtak.hu/104129/1/mkk_2019_1_10.pdf, DOI: 10.32562/mkk.2019.1.10

Афганские фотографии солдат советской армии. Афганистан – как это было (цветные фото). Kollege, 15. 07. 2019. <https://kollege.ru/sochineniya/afganskie-fotografii-soldat-sovetskoi-armii-afganistan-kak-eto.html>

Провин, Павел: История создания металлоискателей: отечественное развитие. Часть 3. 22. 05. 2017. <https://www.mdregion.ru/o-kladoiskatelstv/28-rasskazi-kladoiskatelstvo/3475-istoria-sozdania-metalloiskatelei-chast-3.html>

A ZRÍNYI KIADÓ AJÁNLATA

A négykötetes Magyarország hadtörténete harminc év elteltével mutatja be újra – a korábbi összefoglalóktól némileg különböző korszakolással és eltérő hangsúlyokkal – 1100 éves hadi históriánkat. A kötetekben a legújabb kutatási eredmények szintézise olvasható, amely korszerű tematika szerint tárgyalja az egyes korszakok hadügyi struktúráját és intézményeit.

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE I. A KEZDETEKTŐL 1526-IG

Az első kötet a középkor hadtörténetét tárgyalja a római időszaktól kezdődően, amikortól a Kárpát-medence mindmáig hatóan bekerült a nyugati világba, egészen a mohácsi csatáig. Ugyanakkor az összefoglaló igyekszik a korábbiaknál sokkal szervesebben bemutatni a megújuló történeti földrajzi, vár- és fegyvertörténeti kutatások eredményeit. A könyvet mintegy 300 kép és térkép illusztrálja.

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE II. AZ OSMÁN HÓDÍTÁS KORA 1526–1718

A második kötet Magyarország, pontosabban a Magyar Királyság, az Erdélyi Fejedelemség és az oszmán hódoltsági területek 1526 és 1718 közötti hadtörténetéről szól. Az időhatárokat a mohácsi csata és a pozsareváci béke, vagyis az oszmán hódítás kezdete, illetve a királyság utolsó területeinek török uralom alóli felszabadítása adja.

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE III. MAGYARORSZÁG A HABSBERG MONARCHIÁBAN 1718–1919

A sorozat harmadik kötete azt az időszakot mutatja be, amelynek során Magyarország területe teljes egészében a Habsburgok dunai monarchiájának része volt. A korszak nemcsak háborúkról szól, hanem – többek között – a hadseregek felépítéséről, fegyvertörténetéről, katonai jelképekről és egyenruha-történetéről is. Mindezt teszi sok térképpel és képpel illusztrálva.

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE IV. 1919-TŐL NAPJAINKIG

A gazdagon illusztrált kötetben az időrendben összefoglalt hadtörténeti események mellett helyet kapott sok más téma is: a hadseregek felépítése, ellátása, felső vezetése, a hadkiegészítés rendszere, illetve a fegyvertörténet, az egyenruhák, kiegészítések és zászlók története.

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE I.

A kezdetektől
1526-ig

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE II.

Az oszmán hódítás kora
1526–1718

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE III.

Magyarország a Habsburg Monarchiában
1718–1919

MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE IV.

1919-ig
napjainkig

A kötetek megvásárolhatók a Zrínyi Kiadó webshopjában (<https://shop.hmzrinyi.hu/>) vagy a Kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.).

Cservenka Ferdinánd:

A SZLOVÁK HADERŐ HELYZETE A SZOVJETUNIÓ ELLENI HADBA LÉPÉS ELŐTT

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.9)

ÖSSZEFOGLALÁS: 1939. március 14-én a Szlovák Köztársaság kikiáltotta függetlenségét, és náci német irányítás alatt névlegesen független állam született Közép-Európában. Szlovákia volt az egyetlen nemzet, amely Németország mellett a kezdetektől részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. 1939–1940-ben a Szlovák Fegyveres Erők jelentős átalakításon estek át, főként az egyes katonai egységeket illetően. 1941-től a szlovák haderő részt vett a keleti hadszíntéren a Szovjetunió elleni hadviselésben.

KULCSSZAVAK: Szlovák Fegyveres Erők, szlovák katonai egységek, Ferdinand Čatloš tábornok, katonai szervezet

A SZLOVÁK HADERŐ SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

A szlovák állam 1939. március 14-i megalakulása után az egyes kormányzati, közigazgatási és egyéb szervekre fontos szervezési munkálatok vártak. Természetesen ez nem volt másként a szlovák haderő kiépítésével kapcsolatban sem. 1939 tavaszán a szlovák haderő jelentős átszervezéseken esett át, amely nemcsak új katonai rendfokozatok bevezetését jelentette, hanem a tisztikar létszámának nagyarányú növelését is.¹ A Lengyelország elleni hadjárat előtt a szlovák haderő megkapta az első alapvető szervezeti kereteket. Létrejött a Nemzetvédelmi Minisztérium (Ministerstvo národnej obrany), a Haderő Főparancsnokság (Hlavné vojenské veliteľstvo) és három hadosztály-parancsnokság, amelyek alárendeltségébe a gyalogezredek, a tüzérezredek, a harcokcsi- és a repülőalakulatok tartoztak.² A védelmi szerződés (Schutzvertrag)³ megkötése után a haderő fejlesztésével kapcsolatban döntő szava volt a Franz Barckhausen⁴ altábornagy vezette Német Katonai Bizottságnak (Deutsche Militärkommission – DMK). A németek kezdetben nem törekedtek a szlovák haderő létszámának növelésére, sőt inkább annak 25 ezer főre való csökkentése volt a cél. Mindennemű

¹ František Cséfalvay et al.: Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945). Bratislava, 2008, 14.

² Pavel Mičianik: Slovenská armáda v ťažení proti sovietskemu zväzu (1941–1944) I. Banská Bystrica, 2007, 14.

³ 1939. március 23-án a Szlovák Köztársaságnak „védelmi szerződést” kellett aláírnia Németországgal. A német nyomásra kötött szerződés Szlovákiát arra kényszerítette, hogy külpolitikáját, haderejét a németek érdekeinek rendelje alá. A Harmadik Birodalom döntő pozíciókat szerzett a szlovák gazdaságban is. Dušan Kováč: Szlovákia története. Pozsony, 2011, 237.

⁴ Franz Barckhausen (1882–1956) német altábornagy. 1939. májustól novemberig a Szlovákiában működő Német Katonai Bizottság, majd szeptembertől a Német Katonai Küldöttség vezetője volt. 1940 júniusától a megszállt Franciaország területén tevékenykedett, hasonló funkciót betöltve, mint Szlovákiában. 1943 júliusában tüzérségi tábornokká léptették elő, majd egy hónappal később elbocsátották. František Cséfalvay et al.: Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2013, 16.

„fölsnek” számító hadianyagot a német fegyveres erőknek, a Wehrmachtnak kellett átadni, továbbá minden Szlovákiából induló fegyverszállítmány csupán a német kormány beleegyezésével hagyhatta el az országot.⁵ November 1-jétől a Német Katonai Bizottság szerepét hivatalosan is a Német Katonai Küldöttség (Deutsche Heeresmission in der Slowakei⁶ – DHM) és a Német Katonai Légi Küldöttség (Deutsche Luftwaffenmission) vette át. A Német Katonai Küldöttség parancsnokát, Barckhausen altábornagyot még novemberben Paul von Otto⁷ altábornagy váltotta, a Német Katonai Légi Küldöttség vezetője pedig Erhard Krüger ezredes (1941 februárjától Ludwig Keiper vezérőrnagy) lett.⁸ A védelmi szerződés említést tesz a németek által felállított védelmi övezet (Schutzzone) létezéséről is, ugyanis a német csapatok még 1939. március 15-én, egy nappal a szlovák állam létrejötte után behatoltak Szlovákia területére, és megszállták a nyugati határtól egészen a Vág folyóig terjedő terület egy részét. A Wehrmacht alakulatai elfoglalták a helyőrségeket, és elszállították a hadianyagot. Ez a védelmi övezet a németek számára nemcsak biztosítékot jelentett Szlovákia esetleges felosztására Németország, Magyarország és Lengyelország között, hanem biztosította a németek által bekebelezett Csehország és az ebből létrehozott Cseh–Morva Protektorátus területét is.⁹ A védelmi szerződés értelmében szükség esetén a németek bármikor irányítás és megszállás alatt tarthatták a szlovák katonai objektumokat. 1939 nyarán a szlovák haderő hat gyalogezreddel (1., 2., 3., 4., 5. és 6. gyalogezredek), hat tüzérezreddel (1., 2., 3., 4., 51. és 52. tüzérezredek), egy gépkocsiezreddel, egy légvédelmi ágyús ezreddel, egy repülőezreddel, hat önálló gyalogzászlóaljjal, három híradózászlóaljjal, két utászzászlóaljjal, egy harcokocsizászlóaljjal és három lovasszázaddal rendelkezett. Természetesen ez az állapot csupán ideiglenes volt, ugyanis átszervezésekre, átalakításokra volt szükség. A Lengyelország elleni hadjárat után, 1939 október elején megkezdődött a szlovák haderő átalakítása, amely a következő évben, 1940-ben csúcsondott ki. Részben megoldódtak a fegyverzet, a tisztikarral és a katonák kiképzésével kapcsolatos kérdések.¹⁰

A szlovák kormány már 1939. augusztus 29-én úgy döntött, hogy csatlakozik a genfi egyezményhez, amely a hadifoglyokkal való bánásról, a háborús sebesültek és betegek sorsának javításáról is szólt. Dr. Jozef Tiso miniszterelnök kézjeggyel látta el a belépő okiratokat. Hatálybalépésére 1940. március 15-én került sor. 1940. január 18-án a szlovák kormány elfogadta az új honvédelmi törvényt (1940. évi 20. számú törvény), amely az 1920. március 19-én elfogadott honvédelmi törvényt váltotta fel. A törvény előírta a hadkötelezettséget minden 20–50 év közötti szlovák állampolgárságú férfi számára. A haderő katonái önkéntesek is lehetnek, ha betöltötték a 17. életévüket.¹¹ A tényleges katonai szolgálat időtartama 24 hónap volt,

⁵ Tomáš Klubert: Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom. Bratislava, 2016, 48.

⁶ A Deutsche Heeresmission szó szerinti fordítása Német Szárazföldi Haderő Küldöttsége lenne, azonban semmilyen korabeli dokumentumban nem található ilyen fordítás, ennek oka, hogy mindkét küldöttségnek egységesen kellett kapcsolatot fenntartania a szlovák szervekkel. Igor Baka: Účasť Slovenskej republiky v prvej fáze vojny proti ZSSR z pohľadu nemeckých vojenských orgánov. Vojenská história 12, 2008, č. 3, 48.

⁷ Paul von Otto (1881–1961) német altábornagy. 1939 novemberétől 1942 áprilisáig a Német Katonai Küldöttség vezetője volt. A Berlinbe küldött jelentéseiben már a kezdetektől több alkalommal is rámutatott a szlovák haderő képzettségének hiányosságaira. 1940 decemberében gyalogsági tábornokká léptették elő. Szlovákia – Szovjetunió elleni – hadba lépése után a szlovák haderő felfegyverzését szorgalmazta. 1942-ben visszatért Németországba. A háború végén szovjet fogságba került, ahonnan 1949-ben szabadult. Cséfalvay (2013): i. m. 186–187.

⁸ Baka (2008): i. m. 48.

⁹ Igor Baka: Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku, Vojenský historický ústav, Bratislava, 2006, 27.

¹⁰ Mičianik: i. m. 14.

¹¹ Uo. 14.

amelynek teljesítése katonai vagy munkaszolgálatos lehetett. Munkaszolgálat azok számára volt kötelező, akiket egészségügyi okokból alkalmatlannak minősítettek a katonai szolgálatra. Az első újoncok 1940. február 12-én kezdték meg a tényleges katonai szolgálatot, amely során az egyes gyalogezredekhez sorozták be őket, ahol önálló közigazgatási egységeket alkottak. Fokozatosan két csoportra: „árjakra” és „zsidókra, cigányokra” osztották szét őket. A fegyveres katonai alakulatok tagjai csupán az árjának minősítettek csoportjából kerülhettek ki, s egyedül nekik volt lehetőségük az egyes rendfokozatok megszerzésére.¹² Különleges helyzetben voltak a faji szempontból üldözött zsidók, akikre az 1939. évi 150. számú kormányrendelet vonatkozott, ami kimondta, hogy az összes katonaköteles zsidó személyt a munkasalakulatokhoz kell beosztani. A zsidóknak 5 cm széles, kék színű karszalagot kellett volna viselniük, nem használhattak volna rendfokozati jelzéseket (kivéve az orvosokat) stb.¹³ A szlovák haderő fegyveres katonai alakulatainak tagjai tehát a törvény szerint nem lehettek zsidónak¹⁴ és cigánynak¹⁵ minősített személyek, őket a munkaszolgálatos alakulatokhoz vezényelték. A szlovák haderő legfőbb parancsnoka – az alkotmány szerint – Jozef Tiso köztársasági elnök (1939 októberétől), a legfőbb katonai parancsnok pedig a nemzetvédelmi miniszter, Ferdinand Čatloš¹⁶ altábornagy lett.¹⁷

A Lengyelország elleni hadjárat után a haderőt érintően különféle átszervezésekre került sor. 1939 őszén a magasabb parancsnokságokat átnevezték hadosztály-parancsnokságokká. A hat önálló gyalogzászlóaljából négy új gyalogezredet (6., 7., 8. és 9. gyalogezredek) alakítottak ki. Az első jelentősebb átszervezések 1940 januárjáig tartottak. A gyalogezredek önállóságát azzal is betartották, hogy néhány zászlóalj megváltoztatta az állomáshelyét. Ez az átszervezés elsősorban a tüzérséget, a harcokosi- és a repülőalakulatokat érintette. 1939 novemberében megszüntették a 4. és 52. tüzérezredek, fegyverzetüket és felszerelésüket pedig szétosztották a többi tüzérezred között. Felvetődött, hogy az 1., 2. és 3. tüzérezredek a három gyaloghadosztály részei lesznek, az 52. tüzérezred pedig a haderő tartaléka. A tüzérezredeket megerősítik, és három tüzérosztállyal fognak rendelkezni. Mindegyik tüzérosztály négy ütegből (egy üteg 4 darab löveg) fog állni. A tüzérezredeknek egyenként 48 darab löveggel (összesen 192 darab löveg) kell rendelkezniük.¹⁸

¹² Klubert: i. m. 76–77.

¹³ VHA, Veliteľstvo Bernolák, kr. 2, i. č. 9, č. j. 15 152, nariadenie MNO – HVV z 9. 9. 1939.

¹⁴ Az 1939. évi 63. számú törvény értelmében „zsidónak” minősült olyan személy, aki nemcsak izraelita vallású volt, hanem az is, aki az izraelita vallásról más vallásra tért át, de legalább az egyik szülője az izraelita felekezethez tartozott. Továbbá a törvény szerint zsidónak minősült az olyan nem izraelita felekezethez tartozó személy is, aki izraelita vallású személlyel kötött házasságot, vagy közös háztartásban élt vele. Ide tartoztak az utódaik is. Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IX. Zostavil: Peter Sokolovič. Ústav Pamäti Národa, Bratislava, 2010, 27.

¹⁵ A szlovák Belügyminisztérium 1940. június 18-i rendelete értelmében „cigánynak” minősült minden olyan – mindkét szülője révén cigány származású – személy, aki vándoréletet élt, vagy ha letelepedett, akkor pedig munkakerülő volt. Ez a megfogalmazás azonban nem volt egyértelmű és vissza lehetett élni vele. Uo. 28.

¹⁶ Ferdinand Čatloš (1895–1972) szlovák tábornok, nemzetvédelmi miniszter. 1939 márciusában a megalakult Szlovák Köztársaság nemzetvédelmi minisztere lett. 1939 áprilisában Čatloš vezérkari alezredest dandártábornokká, majd egy hónappal később altábornaggyá nevezték ki. Már 1943 végén próbálkozott Szlovákia átállásával a Hitler-ellenes koalícióhoz, de nem kapott támogatást még a szovjetektől sem. A szlovák nemzeti felkelés és a német megszállás után Besztercebányára ment, ahol felajánlotta együttműködését a felkelőknek, ők ezt azonban nem fogadták el. 1944 októberében a Szovjetunióba szállították. 1947-ben a szovjetek kiadták őt a csehszlovák hatóságoknak. A Jozef Tiso elleni perben nyújtott segítsége miatt csupán 5 évre ítélték. 1948-ban szabadon engedték. Később hivatalnokként dolgozott. Klubert: i. m. 42–43.

¹⁷ Mičianik. i. m. 14.

¹⁸ Uo. 14–15.

1939. november 11-én a harcokcsizászlóalj is átszervezéseken esett át. Az alakulat parancsnokságból és törzsszázadból, egy gépkocsizó felderítőosztályból (egy páncélgépkocsi, egy kisharcokcs és egy motorkerékpáros szakasz), három könnyűharcokcsi-századból, egy páncéltörő ágyús századból és a pótszázadból állt. A zászlóalj parancsnoka, Štefan Čáni őrnagy a Nemzetvédelmi Minisztériumnál szorgalmazta, hogy az alakulatot erősítsék meg, és hozzanak létre belőle egy ezredet. 1940. február 15-én hivatalosan is felállították a Túrócszentmártonban állomásozó Harcokcsiezredet,¹⁹ amelynek szervezeti felépítése így nézett ki:²⁰

A Harcokcsiezred felépítése	
Parancsnokság	törzs és ellátószázad
I. harcokcsizászlóalj	1. felderítőszázad (páncélgépkocsikkal felfegyverzett), 2. és 3. harcokcsizázadok, 4. (pót-) harcokcsizázad
II. páncéltörő ágyús zászlóalj	5., 6., 7. és 8. páncéltörő ágyús századok
Pótszászlóalj	

A légierő is jelentős átszervezéseken ment keresztül. 1939 októberében – a megfelelő szakismerettel rendelkező katonák hiánya miatt – az M. R. Štefánik Repülőezred parancsnokságát összevonták a légierő parancsnokságával. A négy repülőosztályt a hadosztályparancsnokságok alá rendelték. A repülőszázadok számát tizenegyről hatra csökkentették, amely által viszont nőtt a harcértékük. A repülőezred parancsnokságának megszüntetése negatívan hatott a szlovák légierőre, ezért 1940. május 3-án ismét létrehozták a Légierő Parancsnokságát, amelynek parancsnoka Anton Pulanich vezérőrnagy lett.²¹

Az 1940. április 20-i átszervezések eredményeként a szlovák légierő szervezeti felépítése a következő volt:²²

I. repülőosztály (Zólyom)	3 felderítő-repülőszázad
II. repülőosztály (Pöstyén)	3 vadászrepülő-század
Tartalék repülőosztály (Pöstyén)	

A légvédelmi tüzéralakulatok átszervezésére is sor került. A 153. légvédelmi ágyús ezred esetében elhagyták a hadrendi számot, és létrehozták a Légvédelmi ágyús ezredet, amelynek hadrendje a következő oldalon látható.²³

¹⁹ A szlovák Harcokcsiezred német befolyás alá került, ezáltal már 1940. szeptember 23-tól az ezrednél szolgálatot teljesített egy német tiszt, Peter Schwarzhaupt főhadnagy is. A német haderő tisztje és két altisztje a harcokcsizók kiképzését felügyelte. A kiképzés során a német mintát vették figyelembe. Ivo Pejčoch – Pejs Oldřich: *Obrněná technika 6: Střední Evropa 1919–1945 (II. část)*. Ares, 2005, 27.

²⁰ Mičianik: i. m. 15.

²¹ Uo. 15–16.

²² Cséfalvay (2008): i. m. 27.

²³ Mičianik: i. m. 14–15.

I. légvédelmi ágyús osztály (Igló)	1. és 2. nehéz légvédelmi ágyús ütegek, 3. és 4. könnyű légvédelmi ágyús ütegek
II. légvédelmi ágyús osztály (Pöstyén)	5. és 6. nehéz légvédelmi ágyús ütegek, 7. könnyű légvédelmi üteg
III. légvédelmi ágyús osztály (Pozsony)	8. és 9. nehéz légvédelmi ágyús ütegek, 10. könnyű légvédelmi ágyús üteg, fényszórós üteg
IV. légvédelmi ágyús osztály (fényszórós) (Pöstyén)	11. és 12. fényszórós ütegek
V. légvédelmi ágyús osztály (Pozsonyszőlős)	13., 14. és 15. könnyű légvédelmi ágyús ütegek

1940. május 1-jén a szlovák haderő keretében újabb átszervezésekre, átalakításokra került sor. Három gyaloghadosztályt hoztak létre. A hadosztály-parancsnokságokat hadosztálykörzet-parancsnoksággá nevezték át. Létrehozták a Besztercebánya székhelyű haderő-parancsnokságot, a Légierő Parancsnokságát pedig Trencsénbe helyezték át, amelynek alárendeltségébe került a repülőezred és a légvédelmi ágyús ezred is. A trencsényi 1. hadosztálykörzet-parancsnokság alá az 1. hadosztály, a besztercebányai 2. hadosztálykörzet-parancsnokság alá a 2. hadosztály, az eperjesi 3. hadosztálykörzet-parancsnokság alá pedig a 3. hadosztály tartozott.²⁴

Az utóbbi átszervezésen – a tisztok hiánya miatt – változtatni kellett, amelyet Čatloš nemzetvédelmi miniszter adott parancsba. Az újabb átszervezésekre 1940. szeptember 15-én került sor. A Haderő-főparancsnokságot és a besztercebányai 2. hadosztálykörzet-parancsnokságot megszüntették, és bázisukon felállították a Szárazföldi Erők Parancsnokságát, amelynek közvetlen alárendeltségébe tartoztak a haderőparancsnokság-közvetlen alakulatok. Az előbbi parancsnokság alá rendelték az 1. és 2. hadosztálykörzet-parancsnokságokat is, ebből kifolyólag a három hadosztályt kettőre redukálták. Az eperjesi 3. hadosztálykörzet-parancsnokság hadrendi számát megváltoztatták, így annak új megnevezése 2. hadosztálykörzet-parancsnokság lett. A szlovák haderő szervezeti felépítése és alakulatainak bázisa a következő volt:²⁵

1. hadosztály (1. hadosztálykörzet-parancsnokság – Trencsén)	
1. gyalogezerred (Pozsony)	I. zászlóalj (Pozsony), II. zászlóalj (Nagyszombat)
2. gyalogezerred (Trencsén)	I. zászlóalj (Nyitra), II. zászlóalj (Trencsén)
3. gyalogezerred (Zólyom)	I. zászlóalj (Besztercebánya), II. zászlóalj (Körmöcbánya)
1. tüzérezred (Nagytapolcsány)	I. és II. osztályok (Nagytapolcsány), III. osztály (Brezsnóbánya)
1. lovas felderítőosztály (Pozsony)	
1. gépkocsizászlóalj (Nyitra)	
1. utászászlóalj (Trencsén)	
1. híradózászlóalj (Vágújhely)	

²⁴ Uo. 16.

²⁵ Uo. 17.

2. hadosztály (2. hadosztálykörzet-parancsnokság – Eperjes)	
4. gyalogezred (Liptószentmiklós)	I. zászlóalj (Alsókubin), II. zászlóalj (Rózsahegy)
5. gyalogezred (Lőcse)	I. zászlóalj (Igló), II. zászlóalj (Poprád)
6. gyalogezred (Eperjes)	I. zászlóalj (Eperjes), II. zászlóalj (Töketerebes)
2. tüzérezred (Rózsahegy)	I. és III. osztályok (Rózsahegy), II. osztály (Eperjes)
2. lovas felderítőosztály (Nagymihály)	
2. gépkocsizászlóalj (Eperjes)	
2. utászászlóalj (Nagymihály)	
2. híradózászlóalj (Eperjes)	

Haderőparancsnokság-közvetlen alakulatok (Százföldi Erők Parancsnoksága – Besztercebánya)	
Harcokocsiezred (Túrócszentmárton)	
11. tüzérezred (Zsolna)	I. osztály (Zsolna), II. osztály (Galgóc)
12. tüzérezred (Késmárk)	I. osztály (Zsolna), II. osztály (Késmárk)
11. gépkocsizászlóalj (Besztercebánya)	
11. utászászlóalj (Vágújhely)	
11. híradózászlóalj (Túrócszentmárton)	

A gyalogezredek számát hatra csökkentették, valamint a gyalogezredek egyenként már csak két zászlóaljjal rendelkeztek a három helyett. A 3. tüzérezredet és a kerékpáros zászlóaljat megszüntették. A 11. tüzérezred gépvontatású, a 12. tüzérezred pedig fogatolt volt. A tüzérosztályok ütegeinek (egy üteg 4 darab löveggel rendelkező) számát négyről háromra csökkentették. A Harckocsiezred is jelentős változtatásokon esett át: 1940 májusában német minta alapján szervezték át. A korábban létező csehszlovák harckocsi-alakulatok hadrendje szerint egy harckocsiszakasz három páncélossal rendelkezett, míg egy német harckocsiszakasz öt harckocsival. Egy német harckocsiszázad három szakaszból, egy csehszlovák pedig ötből állt. 1941-ben egy harckocsiszázad páncélosállománya tizenhatról tizenkilencre nőtt. Az 1941. január 1-jén bekövetkező változtatások eredményeképpen a Harckocsiezred parancsnoksága és a törzsszázad egy – páncélgépkocsi-szakasszal ellátott – gépkocsizó századot kapott, az I. zászlóalj pedig három harckocsiszázadból, míg a II. zászlóalj három páncéltörő ágyús századból állt.²⁶ Rendszeres gyakorlatokkal igyekeztek az egyes alakulatok legénységi és tisztii állományának képzettségén javítani. Már 1940 májusában – német felügyelet mellett – létrehozták a tanszázadokat a gyalog- és tüzérezredekénél. Július 10-én a Nemzetvédelmi Minisztérium parancsa értelmében tanszázadokat állítottak fel a Harckocsiezrednél, az 1. lovas felderítőosztálynál, a híradó- és utászrezrednél is. Az 1940. október 1-től 1941. szeptember 31-ig tartó kiképzés során nagy hangsúlyt fektettek a hivatásos altisztnövendékek képzésére, különösen a fegyelmezettség terén. A kiképzés során a német mintát követték a Német Katonai Küldöttség egyetértésével és ajánlásával. A kiképzéshez segítséget nyújtottak a hadikönyvtárak, valamint a szlovák és német nyelvű katonai szaklapok is.²⁷

²⁶ Uo. 17–18.

²⁷ Cséfalvay (2008): i. m. 30–31.

Az 1940 októberében lezajlott átszervezések értelmében a szlovák nemzetvédelmi miniszter irányítása alá tartozó hivatalok és parancsnokságok a következők voltak:

- haderőparancsnok + vezérkari főnökség
- miniszteri kabinet
- Katonai Igazgatóság
- Légügyi Hivatal
- Legfelsőbb Hadbíróóság, legfőbb katonai ügyész

A haderő parancsnokának (Čatloš altábornagy) irányítása alá tartozó parancsnokságok:

- Szárazföldi Haderő Parancsnoksága
- Légierő Parancsnoksága
- katonaiskolák tanfelügyelője

A Szárazföldi Haderő Parancsnóságának (parancsnok: Alexander Čunderlík²⁸ vezérőrnagy) alárendeltségébe a következő seregtestek tartoztak:

- 1. hadosztály
- 2. hadosztály
- Hadtestközvetlen alakulatok

A Légierő Parancsnóságának (parancsnok: Anton Pulanich²⁹ vezérőrnagy) irányítása alá tartozó csapattestek:³⁰

- Repülőezred
- Légvédelmi tüzérezred

1941. január 15-én a Nemzetvédelmi Minisztérium felállította a Munkaszolgálatos Hadtestet, amely a szlovák haderő önálló eleme volt. Ez a hadtest két munkaszolgálatos csoportból (Keleti és Nyugati) állt. Mindkét csoport három – csoportonként négy századból álló – zászlóaljjal rendelkezett. A VI. munkaszolgálatos zászlóalj két zsidónak minősített és két cigánynak minősített személyekből felállított zászlóaljjal rendelkezett. A többi munkaszolgálatos zászlóalj tagjai katonai szolgálatra egészségügyi okokból alkalmatlannak bizonyuló – nem zsidónak és cigánynak minősített – szlovák állampolgárok voltak. A munkaszolgálatosok feladata az építkezéseken, az erdőkben, a kőbányákban és a műhelyekben végzett munka volt. Emellett őrizték a laktanyákat, munkájukkal segítséget nyújtottak a katonai irodákban, konyhákban, egészségügyi rendelőknél stb. A Szovjetunió elleni hadba lépés után a nem zsidónak és cigánynak minősített munkaszolgálatosok a fronton is szolgálatot teljesítettek a Polgári Légvédelemnél.³¹ Elsősorban a katonatemetők létesítésében

²⁸ Alexander Čunderlík (1878–1947) szlovák ezredes. 1939 májusában tábornokká nevezték ki. 1939 szeptemberében a szlovák 2. hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. 1940 novemberében a szárazföldi erők parancsnokává nevezték ki. 1943 áprilisában egészségügyi okok miatt saját kérésére nyugdíjazták, azonban még ez év augusztusában visszahívták a szolgálatba, és a Nemzetvédelmi Minisztériumban szaktanácsadóként működött. 1944 októberében ismét nyugdíjazták. Segeš et al.: i. m. 279.

²⁹ Anton Pulanich (1884–1962) szlovák ezredes. 1939 májusában tábornokká léptették elő. 1939 szeptemberében a szlovák 1. hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. Később a szlovák légierő parancsnoka volt. 1941. augusztus 12-én a szlovák tábori hadtest parancsnokává nevezték ki. Visszatért Szlovákiába, és 1941. szeptember végétől ismét a szlovák légierő parancsnoki tisztét töltötte be. 1942 augusztusában a szlovák szárazföldi erők parancsnoka lett. 1945 márciusában a közeledő szovjet csapatok elől Ausztriába ment. A háború után visszatért Szlovákiába, 1947 végén pedig a csehszlovák haderő tartalékos tisztje lett. 1950-ben tiszti rendfokozatától megfosztották. 1991 novemberében rehabilitálták, dandártábornoki rendfokozatát elismerték. Uo. 280.

³⁰ Cséfalvay (2008): i. m. 37.

³¹ Az 1940. október 23-i törvény a Nemzetvédelmi Minisztérium hatáskörét kiterjesztette a Polgári Légvédelem megszervezésére és tevékenységére is. Segeš: i. m. 286.

vettek részt.³² A Munkaszolgálatos Hadtest vezetője Ing. Jozef Kručko őrnagy, majd 1941. szeptember közepétől Ladislav Bodický alezredes lett.³³

A katonai rendfokozatok az önálló szlovák állam fegyveres erőinél a korábbi csehszlovák mintát követték. 1939 májusában változtattak a rendfokozatokon. Voltak olyan rendfokozatok, amelyeket megszüntettek, és voltak olyanok is, amelyeket bevezettek, de változás következett be a csoportosításukban is. 1940 októberében – tisztihány miatt – újabb változásokat vezettek be a rendfokozatokban, amely a rendfokozatok csoportosítását érintette.³⁴ 1940 októberétől a szlovák haderőnél a következő rendfokozatok voltak használatban:³⁵

Generáli (tábornokok)	Rotmajstri (zászlósok)
Generál I. triedy (altábornagy)	Důstojnícky zástupca – rotmajster (tiszthelyettes-őrmester, magyarul [1909-ig] tisztjelölt vagy hadapród, később zászlós)
Generál II. triedy (vezérőrnagy)	Zástavník – rotmajster (zászlós-őrmester, a magyar törzsőrmesternek megfelelő rendfokozat)
	Rotník – rotmajster (őrmester)
Vyšší důstojníci (főtisztek)	
Plukovník (ezredes)	Poddůstojníci (altisztek)
Podplukovník (alezredes)	Zástavník (őrmester)
Major (őrnagy)	Rotník (nincs magyar megfelelője, az őrmester és a szakaszvezető közötti rendfokozat)
	Čatník (szakaszvezető)
Nižší důstojníci (tiszttek)	
Stotník (százados)	Mužstvo (legénységi állományúak)
Nadporučík (főhadnagy)	Desiatník (tizedes)
Poručík (hadnagy)	Slobodník (őrvezető)
Důstojnícky zástupca aspirant (nincs konkrét magyar megfelelője, tisztjelölthelyettes)	Strelník (lövész, közlegény)

A SZLOVÁK HADERŐ FEGYVERZETE ÉS FELSZERELÉSE

A szlovák katonai vezetés nagy figyelmet szentelt a fegyverzet és felszerelés kérdéseinek is. A szlovák haderő elsősorban a korábbi csehszlovák haderő fegyverzetével és felszerelésével rendelkezett, és csupán a háború idején volt kiegészítve német forrásokból származó készletekkel. A csehszlovák haderőtől örökölt vz.³⁶ 21 egyenruhát – kisebb külső változtatásokkal – tovább viselték. A sapkákon és az öveken lévő oroszánt ábrázoló cseh címert a szlovák címer váltotta. A rendfokozati jelzéseket a váll-lapok helyett a gallérokön tüntették fel, és a rendfokozatokat ötágú csillagokkal jelölték. Az egyenruha szabása, fazonja és khaki

³² Klubert: i. m. 83–84.

³³ Segeš: i. m. 286.

³⁴ Klubert: i. m. 86.

³⁵ Cséfalvay (2008): i. m. 36.

³⁶ A csehszlovák gyártmányú fegyvereknél és felszerelésnél a vz. (= vzor) rövidítés a mintát (a magyar M rövidítésnek felel meg), az utána lévő szám pedig a rendszerítés évszámát jelöli.

(barnászöld) színe továbbra is megmaradt. A zubbonyok tekintetében három típus létezett. A vz. 21 zubbony fedett gombokkal rendelkezett, mint az első világháborús osztrák–magyar egyenruha. A vz. 30 zubbony gombjai már nem voltak lefedve. Az új hajtókák bevezetése miatt 1940-ben ezeken a zubbonyokon átalakították a gallérokat, és vz. 40 mintájúként vezették be. A khaki színű nadrág mindenütt használatban volt, de a lovasság számára engedélyezett volt a piros színű is. Használatban volt a csehszlovák haderőtől átvett okkerszínű nyári egyenruha is. 1940-ben a tisztek sötétbarna zubbonyt, fekete nadrágot és fehér nyári egyenruhát kaptak. A kimenők során engedélyezték számukra a fehér zubbony és a fekete nadrág használatát is. A munkaszolgálatosok egyenruhájának gallérja kávészínű volt, és a karokon 8 cm széles mandzsetta volt ugyanebben a színben. A zsidónak minősített munkaszolgálatosok egyenruhájának színe sötétkék, a cigányoké pedig barna volt. A szlovák haderő legénységi állományának standard sapkája az ún. „csákósapka” volt. Kisebb mértékben használatban volt – elsősorban a tiszteknél – a silddel ellátott (1928-ban bevezetett) katonasapka is. Kivételt képeztek az új tiszti sapkák, amelyeket német minta szerint enyhén felmagasítottak, valamint az új – silddel ellátott – katonai sapkák a munkaszolgálatosok számára. Ezek hasonlítottak a korábban az osztrák–magyar haderőnél, a Wehrmacht hegyivadász-alakulatainál, és 1943-tól a Wehrmacht, Luftwaffe és a Waffen-SS alakulatainál (mint vz. 43) használt tábori sapkára. A katonai ruházat és felszerelés többi része maradt a korábbi csehszlovák szabvány szerinti. A keleti fronton harcoló és megszálló szlovák katonák számára nem volt elegendő – elsősorban téli – egyenruha, ezért előfordult, hogy egyes esetekben német, illetve zsákmányolt szovjet egyenruha is használatban volt. A szlovák haderő átvette a vz. 32 csehszlovák sisakokat is, amelyből 1939 márciusában 340 516 darab állt rendelkezésre. A Szovjetunió területén bevetésre került alakulatoknál 1941 nyarától a sisak alsó részén 2,5 cm széles halványkék sáv húzódott, a sisak mindkét oldalán pedig fehér színű kettős kereszt volt. Csehszlovák mintájú sisakokat és egyenruhát használtak a Wehrmacht mellett harcoló litván és lett alakulatok is.³⁷

A szlovák haderőnél használatos kézi és gyalogsági fegyvertípusok			
Típus	Minta (a szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezés)	Űrméret	Tár, heveder kapacitása
pisztoly	vz. 22	9 mm	8 darab
pisztoly	vz. 24	9 mm	8 darab
puska	vz. 23	7,92 mm	5 darab
puska	vz. 24 (a német Mauser 98 rendszerének javított változata)	7,92 mm	5 darab
golyószóró	vz. 26 (Nagy-Britanniában Bren néven gyártották licenc alapján)	7,92 mm	20 darab vagy 30 darab
géppuska	vz. 24 (Schwarzlose-rendszer)	7,92 mm	250 darab
géppuska	vz. 37	7,92 mm	100 darab vagy 250 darab

A német haderő is előszeretettel használt csehszlovák gyártmányú fegyvereket, amely különösen a Waffen-SS-alakulatoknál fordult elő.

³⁷ Mičianik: i. m. 18–19.

A szlovák haderő kézi- és gyalogsági fegyvereinek száma	
Típus	Darabszám
vz. 23 puska	54 357 darab
vz. 24 puska	176 455 darab
vz. 26 golyószóró	10 100 darab
vz. 24 géppuska	2200 darab
vz. 37 géppuska	285 darab

A 176 455 darab vz. 24 puska közül 30-40 ezer darab nem volt benne a hivatalos kimutatásokban.³⁸ A vz. 26 golyószóró és a vz. 37 géppuska léghűtéses, míg a vz. 24 géppuska vízhűtéses volt.³⁹ A szlovák haderő 1236 darab (160 darab vz. 28 Lewis, 116 darab vz. 35 és 960 darab vz. 30) olyan géppuskával is rendelkezett, amelyek nem kerültek használatba. A hivatalos jegyzékeken, kimutatásokon kívül több mint 3400 darab géppuska volt a raktárakban. Szlovákiában hat hadosztályt tudtak volna felfegyverezni, de a német vezetés csupán három hadosztály felfegyverzését engedélyezte. A szlovák haderő viszont 1942-ig egyáltalán nem rendelkezett géppisztolyokkal, páncéltörő kézfegyverekkel és mesterlövészfegyverekkel sem.⁴⁰

1939 májusában a szlovák haderő 587 darab löveggel rendelkezett. Németország 88 darab löveget szerzett Szlovákiától, és ebből 23 darabot vásárlással, 65 darabot pedig a Wehrmacht foglalt le az ún. „védelmi zónában”. A németek által szerzett lövegek közül az 55 darab modern ágyút és tarackot mind a Wehrmacht-, mind pedig a Waffen-SS-alakulatoknál azonnal hadrendbe állították. Az átszervezések után – 1939 augusztusában – a szlovák haderő mindössze 526 darab löveggel rendelkezett, 266 darab löveget raktároztak el. 1939 októberében a lövegek száma 485 darab volt.

A tábori és hegyilövegek típusai		
Típus	Minta	Ürméret
tábori tarack	vz. 14/19	100 mm
tábori tarack	vz. 16/19	100 mm
tábori tarack	vz. 30	100 mm
nehéz tábori tarack	vz. 25	150 mm
tábori ágyú	vz. 35	105 mm
hegyiágyú	vz. 15	75 mm

Az 1940. október 1-ig lezajlott átszervezések eredményeként az 1. és 2. tüzérezredek egyenként 42 darab vz. 14/19 és 13 darab vz. 16/19 tarackkal fegyverezték fel. A 11. (gépvontatású) tüzérezred 27 darab vz. 30 tarackkal és 27 darab vz. 35 ágyúval, a 12. tüzérezred 49 darab vz. 25 nehéz tarackkal rendelkezett.⁴¹

³⁸ Uo. 20.

³⁹ Klubert: i. m. 86.

⁴⁰ Mičianik: i. m. 19–20.

⁴¹ Uo. 20–21.

A szlovák haderő aknavető és páncéltörő, illetve légvédelmi ágyútípusai			
Típus	Minta	Űrméret	Darabszám
aknavető	vz. 36	81 mm	320 darab
nehéz aknavető	vz. 18	140 mm	24 darab
páncéltörő ágyú	vz. 34	37 mm	158 darab
páncéltörő ágyú	vz. 37	37 mm	72 darab
Oerlikon légvédelmi gépágyú	vz. 36	20 mm	64 darab
légvédelmi ágyú	vz. 22	83,5 mm	29 darab
légvédelmi ágyú (Flak 18)	vz. 18	8,8 cm	4 darab
légvédelmi gépágyú (Flak 30)	vz. 30	2 cm	12 darab

A szlovák haderő tehát összesen 344 darab aknavetővel és 1150 darab tábori, páncéltörő, valamint légvédelmi löveggel rendelkezett. A lövegek közül 771 darab az alakulatoknál volt szétosztva, míg a megmaradt 379 darabot a raktárakban helyezték el. A tábori lövegek közül a 39 darab 105 mm-es vz. 35 ágyú rendelkezett a legnagyobb harcértékkel.⁴² A svájci Oerlikon cég által gyártott légvédelmi gépágyú eredeti elnevezése 2 cm Infanterie-Granaten-Maschinengewehr volt, amelynek a szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése VGPL vz. 36 lett.⁴³ A Flak 18 légvédelmi ágyúkat és Flak 30 légvédelmi gépágyúkat⁴⁴ Németország 1941 márciusában adományozta Szlovákiának. A 37 mm-es páncéltörő ágyúk a keleti fronton hatástalanok voltak a T-34⁴⁵ közepes- és KV-1⁴⁶ nehézharckocsikkal szemben.⁴⁷ A gyalogezredek egy-egy páncéltörő ágyús és hegyiágyús századdal rendelkeztek. Az 1. és 2. lovas felderítőosztályok nehézlövesszázadainak alárendeltségében pedig egy-egy páncéltörő ágyús és hegyiágyús szakasz volt.⁴⁸

A Harckocsiezred páncélozott harcjárműveinek állományát 1941 előtt csupán csehszlovák gyártmányú páncélgépkocsik és harckocsik alkották.

⁴² Uo. 21–22.

⁴³ Klubert: i. m. 237.

⁴⁴ A német gyártmányú Flak 18 légvédelmi ágyú és Flak 30 légvédelmi gépágyú szlovák haderőnél használt hivatalos elnevezése 8,8 cm kanón PL vz. 18, illetve 2 cm kanón PL vz. 30 volt. Uo. 237–238.

⁴⁵ A szovjet T-34/76 közepes harckocsi 500 LE teljesítményű motorral rendelkezett, maximális sebessége elérte az 50 km/h-t, páncéltörő vastagsága 18–45 mm volt, fegyverzetét pedig egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és két 7,62 mm-es géppuska alkotta. Sipos Péter (főszerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real, Budapest, 1997, 497.

⁴⁶ A KV-1 nehézharckocsi motorjának teljesítménye 550 LE, maximális sebessége 35 km/h, páncéltörő vastagsága 75–100 mm volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és négy 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV-2 nehézharckocsi motorjának teljesítménye ugyanolyan volt, mint a KV-1 típusé, sebessége 26 km/h, páncéltörő vastagsága néhol elérte a 110 mm-t, fegyverzete pedig egy 152 mm-es tarack és két 7,62 mm-es géppuska volt. Uo. 497.

⁴⁷ Mičianik: i. m. 22.

⁴⁸ Klubert: i. m. 87.

A szlovák haderő páncélgépkocsi- és harcocsitípusai		
Típus	Elnevezés	Darabszám
páncélgépkocsi	OA vz. 27	3 darab
páncélgépkocsi	OA vz. 30	17 darab
kisharcocsi	Tč. vz. 33	30 darab
könnyű harcocsi	LT vz. 34	27 darab
könnyű harcocsi	LT vz. 35	52 darab
könnyű harcocsi	LT vz. 38	10 darab
könnyű harcocsi	LT vz. 40	21 darab

Ezek a páncélgépkocsik és kisharcocsik 7,92 mm-es géppuskákkal voltak felfegyverezve. A könnyű harcocsik főfegyverzetét egy 37 mm-es löveg, kiegészítő fegyverzetét pedig két 7,92 mm-es géppuska alkotta. Az egyes könnyű harcocsitípusok közti különbségek elsősorban a teljesítményben, a páncélzat vastagságában, a végsebességben és a súlyban mutatkoztak meg. A szlovák haderő rendelkezett egy IOV–40 páncélvonattal is.⁴⁹ Az LT vz. 35 és az LT vz. 38 típusú könnyű harcocsikat előszeretettel alkalmazták Pz.Kpfw. 35 (t) és Pz.Kpfw. 38 (t) néven a Wehrmacht-alakulatok is. Az LT–38 könnyű páncélosokat megtalálhattuk az egyes bolgár, magyar és német alakulatoknál is.⁵⁰ A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium a modernebb könnyű harcocsikat (10 LT–38, 21 LT–40) 1940-ben vásárolta a Harmadik Birodalomhoz tartozó Cseh–Morva Protektorátus területén működő fegyvergyárakból.⁵¹

A szlovák légielő állományában – 1939 márciusában – 358 darab harci és 39 darab kiképző repülőgép volt.

A szlovák légielő főbb repülőgéptípusai		
Típus	Elnevezés	Darabszám
vadászrepülőgép	Avia B–534	66 darab
vadászrepülőgép	Avia Bk–534	15 darab
felderítő- és könnyűbombázó repülőgép	Letov Š–328	101 darab
felderítő-repülőgép	Aero A–100	16 darab
kiképző repülőgép	Praga E–241	14 darab
kiképző és műrepülőgép	Avia Ba–122	4 darab
kiképző és műrepülőgép	Avia Bš–122	9 darab
bombázó-repülőgép	Avia B–71	1 darab

⁴⁹ Uo. 52., 87.

⁵⁰ Mičianik: i. m. 25.

⁵¹ Klubert: i. m. 87.

A szlovák légierő tehát 199 darab harci (vadász-, bombázó-, felderítő-) repülőgéppel rendelkezett. Ezek – a szovjet SZB licence alapján gyártott Avia B–71 bombázó-repülőgép kivételével – mind kétfedelű repülőgépek voltak, és 1940-ben már elavultnak számítottak.⁵²

A SZLOVÁK HADERŐ TISZTI ÉS LEGÉNYSÉGI ÁLLOMÁNYA

Az 1938. augusztusi adatok szerint a csehszlovák haderónél 435 szlovák katonatiszt teljesített katonai szolgálatot, s ez csupán a tisztek 3,4%-át tette ki. Ezek közül egy fő volt tábornok, a többi nagyrészt főleg alantos tisztként szolgált.⁵³ A szlovák állam létrejötte után a parancsnoki funkciókat a cseh tábornokoktól és főtisztektől olyan szlovák katonatisztek vették át, akik nemcsak alacsonyabb tiszti rendfokozattal, hanem gyakran hiányos elméleti és gyakorlati felkészültséggel is rendelkeztek. Szlovák katonatiszt az a személy lehetett, aki a következő feltételek egyikének megfelelt:

- szlovák nemzetiségű volt,
- nem a szlovák nemzetiséghez tartozott, de a felesége szlovák nemzetiségű volt,
- nem szlovák nemzetiségű volt, de hosszabb ideje Szlovákia területén élt, és szívén viselte Szlovákia sorsát.⁵⁴

1939. július közepéig sikerült a szlovák haderő tisztjeinek létszámát 704 főre növelni. Közülük 536 fő volt szlovák, 117 fő cseh, 27 fő német, valamint 24 fő ruszin és orosz nemzetiségű.⁵⁵ A szlovák haderónél tisztihány mutatkozott elsősorban a tüzérségi, harckocsi- és repülőalakulatoknál. Az önálló zászlóaljok felállítása mindenekelőtt a magasabb rangú tisztek hiányának következménye volt. Čatloš tábornok szándéka az volt, hogy hozzáértő tiszteket képezzenek ki, elsősorban hadnagyi, főhadnagyi rendfokozatban, akik alkalmasak zászlóaljok vezetésére. Az alhadnagyi rendfokozatot megszüntették, a korábbi alhadnagyokat pedig hadnaggyá léptették elő. A szlovák haderónél német tanácsadók is jelen voltak, akik a tisztképzésben is segédkeztek. A szlovákiai Német Katonai Küldöttség segítséget nyújtott a szlovák katonai iskolarendszer kiépítésében is. A német tanácsadók az új módszerek bevezetésének szorgalmazása mellett ugyanakkor az oktatást is ellenőrizték. Ez utóbbi azonban ellenszenvet váltott ki a szlovák politikai és katonai vezetésben. A német tanácsadók a szlovák haderónél szolgálatot teljesítő cseh tisztek, altisztek és katonák létszámának csökkentését is szorgalmazták, nehogy a cseh ideológiai hatás befolyással legyen a szlovák katonákra és tisztekre. 1939 októberében Vojtech Tuka lett a szlovák miniszterelnök, akire a csehellenesség és a németbarátság volt jellemző. Tuka szerint a cseh tisztek, altisztek helyét német nemzetiségűekkel kell betölteni. Čatloš tábornok elvetette ezt az ötletet, ugyanis a német nemzetiségűek aránya szerinte a tisztikarban és az altisztek között eleve már 4,8%-ot tett ki (Szlovákia lakosságának 4,8%-a német nemzetiségű volt). Čatloš tábornok egyáltalán nem törekedett a szlovák tisztikar germanizálására, ezért bolgár tisztekkel egészítette volna ki a cseh tisztek helyét, amelyet viszont a németek utasítottak vissza. Az 1939. novemberi adatok szerint a szlovák haderő ezer főt (838 szlovák – 83,8%, 108 cseh – 10,8%, 30 német – 3% és 24 ruszin – 2,4%) számláló tisztikarában nem találunk magyar nemzetiségű tisztet. Az 1014 őrmester⁵⁶ (798 szlovák – 80%, 176 cseh –

⁵² Mičianik: i. m. 25. A szlovák légierőről a tárgyidőszakban lásd még részleteiben B. Stenge: i. m.

⁵³ Cséfalvay (2008): i. m. 14.

⁵⁴ Segeš: i. m. 277.

⁵⁵ Uo. 278.

⁵⁶ A szlovák haderónél 1939 májusától 1940 októberéig használatos rendfokozatok tekintetében külön állománykategóriába sorolták az őrmestereket. Klubert: i. m. 52.

17,5%, 29 német – 3% és 8 ruszin – 1%) között 3 magyar (0,5%) nemzetiségű volt.⁵⁷ Az 1940. decemberi népszámlálás szerint Szlovákia 2 566 984 lakosa (2 213 761 szlovák – 86,24%, 129 689 német – 5,05%, 74 441 zsidó – 2,8%, 61 762 ruszin – 2,41%, 37 100 cigány – 1,44%, 3024 cseh – 0,12%, 517 egyéb – 0,02%) közül 46 690 fő (1,82%) volt magyar nemzetiségű.⁵⁸ A legénységi állomány nemzetiségi hovatartozásával kapcsolatban konkrét kimutatások nem készültek, így a magyar nemzetiségűek aránya pontosan nem kimutatható, ezáltal a legénységi állomány nemzetiségi megoszlására csupán a lakosság nemzetiségi összetétele alapján lehet némileg következtetni. A Gyorshadosztály tisztjei, őrmesterei és altisztjei között az 1941. évi kimutatások szerint valószínűleg nem volt magyar nemzetiségű, míg a legénységi állományhoz tartozók között ez nem megállapítható. 1939 végén és 1940 folyamán a tartalékos tisztek helyét hivatalnokokból, elsősorban tanítókból és tanárokból igyekeztek betölteni, akiből szintén hiány volt Szlovákiában, sőt a tanítók ideológiájukban szkeptikusak voltak a nemzetiszocialista nézetekkel és a szlovák állam rendszerével szemben, ezért inkább a cseh tisztek által képviselt nézethez közeledtek. 1940 decemberében a cseh tisztek az 1309 tiszt 4%-át alkották, amely a nemzetiségi arányokhoz viszonyítva nagyon magas volt (Szlovákiában a lakosság 0,1%-a volt cseh nemzetiségű). Egyébként a cseh nemzetiségű tisztek magas aránya még a következő években is megmutatkozott.⁵⁹

1939. november 15-én Besztercebányán ünnepélyes keretek között megnyitotta kapuit a Katonai Akadémia,⁶⁰ amely két év oktatást biztosító magasabb fokú középiskola volt, ahol a fiatal tisztek nevelése zajlott. 1940. február 16-án Čatloš nemzetvédelmi miniszter Pozsonyban – Tiso köztársasági elnök szorgalmazására és jelenlétében – megnyitotta a Katonai Főiskolát, amely három év oktatást biztosított a leendő főtisztek számára. A katonai és sportpilóták oktatását biztosította a Pöstyénből Trencsénpüspökire áthelyezett Repülő Iskola.⁶¹ 1940. október 1-től kezdte működését öt – altisztek oktatását biztosító – katonaiskola, különösen a gyalogos- és a tüzéralakulatok számára.⁶²

1940 áprilisára a szlovák tisztek száma 1093 főre (3 tábornok, 6 ezredes, 147 főtiszt, 937 tiszt), az őrmestereké 820 főre nőtt, míg a legénységi állomány létszáma 31 625 fő lett. A szlovák haderőnek 11 tábornokkal, 2109 tiszttel, 5093 altiszttel, 24 000 közlegénnyel és 1832 civil alkalmazottal, a haderő létszámának pedig az előirtak szerint 33 045 fővel kellett volna rendelkeznie. A következő években a tábornokok és a tisztek száma is növekedett, de nem érte el a tervezettet.⁶³

A szlovák tisztikar összetétele a vallási megoszlás és az ideológiai gondolkodás tekintetében többféle volt. A vallási megoszlás szerint a tisztikar 23%-a volt evangélikus vallású, ezzel szemben a lakosság 15%-a volt protestáns, míg 80%-a katolikus. 1939 május–augusztusában a négy

⁵⁷ Cséfalvay (2008): i. m. 22.

⁵⁸ Klubert: i. m. 73.

⁵⁹ Mičianik: i. m. 25–28.

⁶⁰ 1940. október 1-től Pozsonyban működött. Klubert: i. m. 77.

⁶¹ Mičianik: i. m. 28.

⁶² Klubert: i. m. 77.

⁶³ Mičianik: i. m. 29.

tábornok közül kettő (Ferdinand Čatloš nemzetvédelmi miniszter és Rudolf Viest⁶⁴ altábornagy) volt evangélikus vallású (Anton Pulanich és Alexander Čunderlík tábornokok katolikusok voltak). Viest tábornok 1939. augusztusi dezertálása után, Augustín Malár,⁶⁵ Jozef Turanec⁶⁶ és Štefan Jurech⁶⁷ ezredek elöléptetése után 1943-ban a tábornokok száma hatra nőtt. A tábornoki karban továbbra is két személy (Čatloš és Malár) volt evangélikus vallású. A tisztikarban Karol Pekník, Ladislav Bodický, Pavol Kuna, Ján Imro, Michal Širica, Štefan Čáni, Elimír Lendvay, Ján Malár (Augustín Malár tábornok unokatestvére), Július Nosko és Ján Straka (Čatloš tábornok sógora) főtisztok voltak evangélikus vallásúak. Az evangélikus vallású tisztok aránya a későbbiekben nemhogy csökkent, hanem inkább nőtt, sőt 1944-ben elérte a tisztikarban a 80%-ot.⁶⁸

Az első Csehszlovák Köztársaság fennállása idején a tisztikarban meglévő politikai megoszlás az első Szlovák Köztársaság idején is jelen volt a haderőnél. Az egyik csoportot az ún. „osztrákpártiak” alkották, akik az Osztrák–Magyar Monarchiához hű, katolikus vallású tisztok voltak egészen annak megszűnéséig. Ide tartoztak Pulanich, Čunderlík, Turanec, Jurech tábornokok, valamint Mikuláš Markus és Benedikt Dúbravec alezredek. Ez a csoport feltétlenül támogatta a szlovák kormányt és annak rendszerét, valamint a Németországhoz

⁶⁴ Rudolf Viest (1890–1945) szlovák tábornok. Ő volt az egyetlen szlovák főtiszt, aki tábornoki rendfokozatot ért el a csehszlovák haderőnél. 1933-ban dandár-, 1938-ban pedig hadosztálytábornokká léptették elő. Tiltakozott az önálló szlovák állam kikiáltása ellen. 1939-ben hadosztálytábornoki rendfokozatát átnevezték altábornagyi rendfokozatra. 1939-ben Magyarországon és Jugoszlávián keresztül Franciaországba távozott, ahol a Párizsban működő Csehszlovák Nemzeti Bizottság tagja lett. 1940-ben – Franciaország megszállásáig – az 1. csehszlovák hadosztály parancsnoka volt. 1940-ben a Nagy-Britanniában működő – Eduard Beneš vezette – csehszlovák ideiglenes kormány titkára volt, majd államminiszter lett. 1942 márciusában Szlovákiában megfosztották szlovák állampolgárságától, és távollétében halálra ítélték. 1944 augusztusában tagja volt a Moszkvában tárgyaló londoni csehszlovák kormány delegációjának. Itt érte a szlovák nemzeti felkelés kitérésének híre. Beneš elnök 1944 szeptemberében az 1. csehszlovák hadsereg parancsnokává nevezte ki, amelynek vezetését októberben vette át. A szlovák nemzeti felkelés élére állt, és irányította a harcokat. A felkelés leverése után – 1944 novemberében – német fogságba került, majd Bécsbe, onnan pedig Berlinbe szállították. 1945-ben halt meg. Halálának körülményei máig ismeretlenek. Cséfalvay (2013): i. m. 259–260.

⁶⁵ Augustín Malár (1894–1945) szlovák vezérkari alezredes. 1939 májusában vezérkari ezredessé léptették elő. 1939 szeptemberében a szlovák 3. hadosztály parancsnokaként részt vett a Lengyelország elleni hadjáratban. 1941 augusztusában a szlovák Biztosító hadosztály parancsnoka lett. 1941 novemberében a hadosztály parancsnokságát Pavel Kuna ezredesnek adta át, és Jozef Turanec ezredestől átvette a Gyorshadosztály vezetését. 1942 januárjában tábornokká léptették elő, majd áprilisban visszaadta a Gyorshadosztály parancsnokságát Turanec ezredesnek. 1942 szeptemberében katonai attasé lett Berlinben. 1944 májusában az eperjesi haderő-parancsnokság vezetője lett. 1944. augusztus 30-án este a pozsonyi rádióban a szlovák nemzeti felkelés ellen mondott beszédet. Eperjesre való visszatérése után a német hatóságok letartóztatták a felkelőkkel való együttműködés vádjával, és Ausztriába szállították. 1945 januárjában Berlinbe, majd februárban a flossenbürgi koncentrációs táborba vitték, ahol kivégezték. Uo. 155–156.

⁶⁶ Jozef Turanec (1892–1957) szlovák tüzérezredes. 1941 augusztusától a Gyorshadosztály parancsnoka egészen novemberig, amikor a hadosztály parancsnokságát átadta Augustín Malár vezérkari ezredesnek, és visszatért Szlovákiába. 1942. január 1-jén tábornokká nevezték ki, majd 1942 áprilisában visszavette a Gyorshadosztály parancsnokságát. Részt vett a Rosztovért folytatott harcokban. 1942 szeptemberében ismét átadta a hadosztály vezetését, ezúttal Štefan Jurech vezérkari ezredesnek, és visszatért Szlovákiába. 1944 januárjában a szlovák szárazföldi haderő parancsnoka lett, majd augusztusban a szlovák nemzeti felkelés kitérésre elfogták, és a következő hónapban a Szovjetunióba szállították. Szlovákiába szovjet fogolyként tért vissza 1947 februárjában, ahol később halálra ítélték, de végül 1949 májusában az ítéletet enyhítették, és 30 év fogságra ítélték. A lipótvári börtönben vesztette életét 1957-ben. Segeš: i. m. 310.

⁶⁷ Štefan Jurech (1898–1945) szlovák vezérkari ezredes. 1941 januárjától 1942 áprilisáig katonai attasé volt Budapestben. 1942 szeptemberében a Gyorshadosztály parancsnoka lett. Alakulatával sikertelen próbát tett az átállásra a csehszlovák haderőhöz. 1943 januárjában vezérőrmaggyá léptették elő. 1943 szeptemberében visszatért Szlovákiába, ahol megfigyelés alatt tartották. A szlovák nemzeti felkelés kitérésé után Pozsonyba távozott, ahol szeptember 2-án letartóztatták, majd Bécsben kihallgatták. Később Berlinbe szállították, majd 1945 februárjában a flossenbürgi koncentrációs táborba került, ahol kivégezték. Cséfalvay (2013): i. m. 110–111.

⁶⁸ Mičianik: i. m. 30. A szlovák tábornoki karról lásd még részleteiben Jašek–Kinčok–Lacko: i. m.

fűződő barátságot. A másik ún. „légiósok” csoportját az első világháború idején orosz vagy olasz fogságba esett – és önkéntesként a csehszlovák légióhoz csatlakozó – szlovák tisztek alkották. Ebbe a csoportba elsősorban az evangélikus vallású tábornokok és tisztek tartoztak, akik csehszlovák orientáltságúak voltak, a szlovák önállóságot fenntartások útján fogadták el, a Németországgal való együttműködést pedig elvből elutasították. Ehhez a csoporthoz tartozott Čatloš tábornok és nemzetvédelmi miniszter (az orosz területen lévő légiók volt századosa), Malár tábornok (az olaszországi légiók volt főhadnagya), Imro, Kuna, Širica stb. őrnagyok, akik evangélikus vallásúak voltak. A katolikusok közül például Jozef Martin Kristín és Martin Strapák őrnagyok, vagy Martin Palkovič alezredes tartozott a „légiósok” közé. Az sem elhanyagolható tény, hogy közel 50 szlovák főtiszt felesége cseh nemzetiségű volt, akik többségében jelentős befolyást gyakoroltak férjeikre. Az ellentétek több esetben is megmutatkoztak. Erre példa, hogy mind Turanec, mind pedig Jurech tábornokok felfogása is több esetben eltérő volt Čatloš nemzetvédelmi minisztert felfogásától.⁶⁹

Az első Szlovák Köztársaság megalakulása után azonnal új köszöntést (*Na stráž!*, azaz Őrségbe!) vezettek be a haderő alakulatainál. Az egyenruhán hordott korábbi csehszlovák állami címert az új szlovák állami címer váltotta fel, továbbá a katonai eskü szövegét is megváltoztatták. Új ünnepi menetlépéseket vezettek be, amelyeket 1939 júliusában – Pozsonyban, Nyitrán, Trencsénben, Besztercebányán, Eperjesen és Nagymihályon – megtartott katonai ünnepségeken mutattak be elsőként.⁷⁰

1939 decemberében Čatloš tábornok elrendelte, hogy a katonákat vallásuk és nemzetiségük szerint sorozzák be az egyes alakulatokhoz. Čatloš nemzetvédelmi miniszter a katolikusok ellensúlyozása miatt szorgalmazta a görögkatolikus és evangélikus vallási nevelés elterjedését is a haderőnél. Nemzetiségi szempontból elsősorban a német nemzetiségűeket akarta külön zászlóaljokban tömöríteni. A ruszin nemzetiségűeket a közép- és nyugat-szlovákiai helyőrségekben szerette volna elhelyezni. A vallási és nemzetiségi kritériumok szerinti osztályozás a katonai körökben ellenállást váltott ki. Malár vezérkari ezredes és Jurech vezérkari alezredes sem vallási, sem szakmai szempontból nem tartották szerencsésnek ezt az osztályozást. Čatloš tábornok elképzelése a katonák vallás szerinti osztályozásáról és alakulatokba történő besorolásáról nem győzte meg Tiso köztársasági elnököt sem. A vallási megoszlás szerinti besorolás nem valósult meg. A keresztény vallás (katolikus és evangélikus is) egyébként a szlovák haderő egyik legfontosabb pillére volt. Ebben mind a politikai, mind a katonai vezetők egyetértettek. A vallási nevelés tekintetében a szlovák haderőnél kezdetben kilenc római katolikus, egy görögkatolikus és egy evangélikus táborigazgató teljesített szolgálatot. 1941-re a haderőnél már a táborigazgatók közül tizenöt volt római katolikus, kettő görögkatolikus és nyolc evangélikus vallású. A táborigazgatók nemcsak a keresztény hit ápolásában vettek részt, hanem részben a szlovák állam rendszerének kiszolgálásában is, ugyanis az első Szlovák Köztársaság ideológiája a kereszténység ideológiájából indult ki.⁷¹

1940 nyarán a szlovákiai német nemzetiségűekből két katonai alakulatot állítottak fel. Az egyik a Kőrmöcbányán felállított – Walther Domes őrnagy vezette – gyalogzászlóalj, a másik pedig a Késmárkon létrehozott – Karol Pichl százados vezette – tüzérszázados volt. Tiszthiány miatt azonban ezeknél az alakulatoknál a tisztek többsége és az altisztek 80%-a szlovák nemzetiségű volt. A vezényleti nyelv a szlovák, de a szolgálati nyelv a német volt.⁷²

⁶⁹ Mičianik: i. m. 30–31.

⁷⁰ Uo. 31–32.

⁷¹ Uo. 33–34.

⁷² Uo. 33.

A szlovák politikai radikális szárny (Vojtech Tuka miniszterelnök, Alexander Mach belügyminiszter) törekvései némileg veszélyt jelentettek a haderő tisztí és legénységi állományára. Čatloš tábornok határozottan fellépett az ilyen törekvésekkel szemben, és ebben támogatta őt Tiso köztársasági elnök is. Čatlošnak nagy szerepe volt abban is, hogy a Hlinka-gárda⁷³ felfegyverzésére egyelőre nem került sor. A szlovák haderő tisztjei és katonái nem kedvelték a gárdatagokat, és hozzáállásuk a háború további éveit során csak romlott.⁷⁴

Az 1939 márciusában megalakult szlovák állam hadereje jelentős változásokon esett át. A Lengyelország elleni hadjárat után bekövetkező változások oka elsősorban a tisztihány volt. A problémák megoldását főként a hadszervezet átalakításában és a tisztképző iskolák létrehozásában látták. Az tisztí és a legénységi állomány kiképzésében jelentős segítséget nyújtottak a német tiszttek, akiknek szakértelme hasznos volt – különösen – a harcokcsi- és tüzéralakulatok esetében. 1941-re ezek a hiányosságok, problémák némileg csökkentek, de a tervezett elképzéseket nem sikerült teljesen megoldani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- B. Stenge, Csaba: *Baptism of Fire: The First Combat Experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force, March 1939*. Helion, Solihull, 2013.
- Baka, Igor: *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2006.
- Baka, Igor: *Účasť Slovenskej republiky v prvej fáze vojny proti ZSSR z pohľadu nemeckých vojenských orgánov*. Vojenská história, 12. évf. 2008/3., 47–65.
- Cséfalvay, František – Hronský, Marián – Krivá, Anna – Čaplovič, Miloslav: *Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945)*. Bratislava, 2008.
- Cséfalvay, František (a kolektív): *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945*. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2013.
- Jašek, Peter – Kinčok, Branislav – Lacko, Martin: *Slovenskí Generáli 1939–1945*. Ottovo nakladateľství, Praha, 2013.
- Klubert, Tomáš: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*. Bratislava, 2016.
- Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Pozsony, 2011.
- Mičianik, Pavel: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941–1944) I*. Banská Bystrica, 2007.
- Pejčoch, Ivo – Oldřich, Pejs: *Obrněná technika 6: Střední Evropa 1919–1945 (II. část)*. Ares, 2005.
- Segeš, Vladimír – Dangl, Vojtech – Čaplovič, Miloslav – Štaigl, Jan – Štefanský, Michal – Bystrický, Jozef: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Ottovo nakladateľství, Praha, 2015.
- Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Sokolovič, Peter (redaktor): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IX*. Ústav Pamäti Národa, Bratislava, 2010.
- Vojenský historický archív Bratislava (VHA), Veliteľstvo Bernolák, kr. 2.

⁷³ A tagság kötelező volt minden szlovák állampolgárságú és nemzetiségű férfi számára 6-tól 60 éves korig. A Hlinka-gárda része volt a Hlinka-ifjúság is, amelynek tagjai a fentiekben már említett kritériumok szerint olyan fiúk (1940 szeptemberétől lányok is) voltak, akik betöltötték 6. életévüket, de nem múltak el 20 évesek. Cséfalvay (2008): i. m. 31–32.

⁷⁴ Mičianik: i. m. 35–37.

Négyesi Imre alezredes:

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA KATONAI FELHASZNÁLÁSÁNAK TÁRSADALMI KÉRDÉSEI

DOI: [10.35926/HSZ.2021.1.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.1.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: Napjainkban egyre nagyobb szerepet kap a mesterséges intelligencia; a felhasználói körből nem maradnak ki a hadseregek sem. A gépi tanuló algoritmusoknak köszönhetően a számítógépek ma már katonai feladatokat is elláthatnak. A katonai műveletek során a katonai vezetés kénytelen emberi életeket kockáztatni, sőt adott esetben feláldozni. Óhatatlanul felmerül a kérdés: Mi történik akkor, amikor ugyanezt a mesterséges intelligencia hajtja végre? A szerző már több publikációban is foglalkozott^{1,2} a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának kérdéseivel. Jelen írásában a katonai felhasználás során felmerülő etikai kérdéseket és a mesterséges intelligencia egyéb humán vonatkozásait vizsgálja nemzetközi kitekintésben.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, etika, társadalom, morál

ÁLTALÁNOS ETIKAI KÉRDÉSEK

Stephen Hawking, a világhírű elméleti fizikus így vélekedik a kérdéskörrel: „Vannak, akik szerint a számítógépek soha nem mutathatnak valódi intelligenciát, bármilyenek is legyenek. Számomra azonban úgy tűnik, hogy ha az emberekben a nagyon bonyolult kémiai felépítésű molekulák képesek úgy működni, hogy intelligensekké tesznek bennünket, akkor a hasonlóan bonyolult elektronikus áramköröket tartalmazó számítógépek ugyancsak intelligens működést tanúsíthatnak. Ha viszont intelligensek, akkor még náluk is bonyolultabb és intelligensebb számítógépeket tudnak tervezni.”³

A következő, Yuval Noah Harari izraeli történésztől, írótól átvett két idézet is bizonyítja, hogy miután a kifejezetten a hadseregek számára fejlesztett mesterségesintelligencia-alkalmazások mellett a katonai szervezetek használnak egyéb mesterségesintelligencia-alkalmazásokat is, mindenképpen vizsgálnunk kell a felhasználás etikai kérdéseit a katonai feladatok végrehajtásának vonatkozásában. A fő veszély Harari szerint: „A mesterséges intelligencia és gépi tanulás fejlődésével olyan tökéletes totalitárius rendszer építhető, amit még nem

¹ Porkoláb Imre – Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben. Honvédségi Szemle, 2019/5. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646eeb8298912683.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 30.)

² Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadseregek. Hadtudomány, 2019/3. http://mhtt.eu/hadtudomany/2019/2019_3/2019eA%20mesters%C3%A9ges%20intelligencia%20%C3%A9s%20a%20hadseregek_N%C3%A9gyesi%20Imre.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 30.)

³ https://www.citatum.hu/szerzo/Stephen_Hawking/3 (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

láttunk korábban.”⁴ Bár ez csak egy vélemény a sok közül, de a veszélyt valóban magában hordozza a mesterséges intelligencia. A történész-író a katonai alkalmazások tekintetében is eléggé szkeptikusan nyilatkozott: „Az önműködő fegyverek és gyilkos robotok technológiája veszélyesebb lehet akár a nukleáris fegyverkezésnél is, mert a nukleáris fegyverkezés esetében az irányítás kizárólagosan emberi döntések és együttműködés kérdése volt. A mesterséges intelligenciával olyan technológiát fejlesztünk, amelynek az irányítása nincs teljesen az emberiség kezében: ez a technológia képes lesz helyettesíteni az emberi elmét, és átvenni az irányítást az emberiségtől az élet számos területén.”⁵

Véleményem szerint tehát indokolt a katonai etikai kérdések felvetése. Ennek megfelelően először nézzük meg milyen általános etikai problémákat vetett fel ez idáig a mesterséges intelligencia használata. Ezek a kérdések merültek fel többek között:

- Hogyan védjük meg az emberek magánéletét?
- Ha a mesterséges intelligenciának olyan sok adata van szüksége, akkor hogyan biztosíthatók a személyiségi jogok?
- Hogyan dönthet a mesterséges intelligencia objektíven?
- Hogyan kerül el a mesterséges intelligencia a nemek szerinti részrehajlást az ítéleteiben?
- Hogyan veszi figyelembe a mesterséges intelligencia az emberek egymástól eltérő értékrendjét?
- Mit tekinthetünk a mesterséges intelligencia döntései közül igazságos döntésnek?
- Bízhatunk-e a médiában az algoritmikusan létrehozott és elosztott dezinformációval ellenére?

A mesterséges intelligencia fontosságát jól mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a Fehér Ház 10 alapelvet adott ki az állami ügynökségek számára,⁶ amelyeket be kell tartaniuk, amikor új, a magánszektorra vonatkozó mesterségesintelligencia-rendeleteket javasolnak. Az alapelveket a Fehér Ház Tudományos és Technológiai Politikai Irodája⁷ adta ki három fő cél figyelembevételével, melyek az alábbiak:

- biztosítani a közvélemény részvételét;
- korlátozni a túlszabályozást;
- elősegíteni a megbízható, tisztességes, átlátható és biztonságos mesterséges intelligenciát.⁸

A mesterséges intelligencia és az etikai kérdések vizsgálatának fontosságát a katonai alkalmazások tekintetében alátámasztja az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma⁹ által kiadott „Summary of the 2018 department of Defense Artificial Intelligence Strategy Harnessing AI to Advance Our Security and Prosperity”¹⁰ című dokumentum, amelynek egy része külön foglalkozik a mesterséges intelligencia és az etika összefüggésével.

⁴ https://www.citatum.hu/szerzo/Yuval_Noah_Harari (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

⁵ https://www.citatum.hu/szerzo/Yuval_Noah_Harari (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

⁶ Justin Viktor: Az USA kiadta a mesterséges intelligencia tízparancsolatát. Rakéta, 2020. 01. 29. <https://raketa.hu/az-usa-kiadta-a-mesterseges-intelligencia-tizparancsolat> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

⁷ Office of Science and Technology Policy – OSTP: Office of Science and Technology Policy,

⁸ E kérdésköröket az 1. és a 2. lábjegyzetben feltüntetett publikációimban részletesen elemeztem.

⁹ Department of Defense – DoD.

¹⁰ Summary of the 2018 Department Of Defense Artificial Intelligence Strategy. <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

TÁRSADALMI ÉS JOGI KÉRDÉSEK

A fentebb megfogalmazott általános társadalmi kérdésekkel összefüggésben tekintsük át részletesebben a mesterséges intelligencia telepítésével kapcsolatos fő etikai dilemmákat és erkölcsi kérdéseket. A kérdéskör vizsgálatánál figyelembe kell venni a mesterséges intelligenciának a gazdasági növekedésre, a termelékenységre, a munkaerőpiacra, ezen belül a demográfiai folyamatokra, a digitális megosztottságra és a mesterséges intelligencia munkahelyi alkalmazásának következményeire gyakorolt hatásait is. Vizsgálni kell, hogy miként lehetne megosztani, széles körűvé tenni a társadalmon belül a mesterséges intelligencia előnyeit. Át kell tekinteni azt is, hogy a mesterséges intelligencia technológiájának nagy internetes társaságokban történő koncentrálódása milyen kérdéseket vet fel a politikai stabilitással kapcsolatban. Nem elhanyagolható ezek mellett a mesterséges intelligencia és a demokrácia, az emberi jogok, az emberi méltóság, valamint a magánélet összefüggéseinek vizsgálata sem.

A mesterséges intelligenciát használó, „társadalmi szerepet” vállaló intelligens robotok esetében figyelemmel kell kísérni az emberi pszichére gyakorolt hatásokat. Számptalan kérdést vehet fel, hogy az ember–robot kapcsolatok hogyan és milyen mértékben befolyásolhatják az ember–ember kapcsolatokat. Vizsgálendő-vizsgálható a személyiség kérdése, és az is, hogy kell-e rendelkezniük a mesterségesintelligencia-rendszereknek erkölcsi iránymutatással.

A mesterséges intelligencia pénzügyi rendszerre gyakorolt hatásai már a kezdetektől érzékelhetők. A pénzügyi szakértők kijelentették, hogy a mesterséges intelligencia felelős a részvények magas kereskedési volumenéért. A pénzügyi kérdések mélyebb vizsgálata nélkül is nyilvánvaló, hogy – noha a piacok alkalmasak az automatizálásra – mesterséges intelligencia használata szándékos piaci manipulációhoz és összejátszáshoz vezethet; ez a kockázati tényezők között szerepel.

A mesterséges intelligencia technológiájának használata kérdéseket vet fel mind a polgári, mind a büntetőjog szempontjából is. Ezek közül kiemelendő, hogy a meglévő jogi keretek vonatkoznak-e a mesterséges intelligenciák által hozott döntésekre. Felmerül tehát a felelősség kérdése. Ugyanakkor valószínűtlennek tűnik, hogy a mesterséges intelligencia megfelelő autonómiával és erkölcsi érzékkel rendelkezzen, így felelőssé legyen tehető bizonyos elkövetett cselekményekért. Elképzelhető, hogy az „emberi szereplők” a mesterséges intelligencia „mögé bújva” igyekeznek elhárítani a felelősséget, azzal, hogy azt állítják: nincsenek tisztában vele, hogy a mesterséges intelligencia képes lehet-e megtenni egy adott cselekedetet.

Kérdésként merülhet fel, hogy a mesterséges intelligencia elkövethet-e bűncselekményeket, például csempészést (pilóta nélküli járművek használatával), valamint zaklatást, kínzást, szexuális bűncselekményeket, lopást, csalást, bántalmazást. Valószínűleg az önvezető autók is újabb, bonyolult jogi kérdéseket vetnek fel a felelősséggel kapcsolatban (jelenleg a biztosítók általában igyekeznek elkerülni a „ki a hibás?” kérdéssel kapcsolatos pereskedést).

A mesterséges intelligencia széles körű telepítése pozitív és negatív hatást egyaránt gyakorolhat a környezetre, ezért ezt a kérdéskört is vizsgálnunk kell. A negatív hatások között a természeti erőforrások kizsigerelését, a ritkaföldfémek nagy volumenű kitermelését (a ritkaföldfémek ugyanis alapban mérgezőek, bányászatuk és finomításuk veszélyes és durván környezetszennyező), az energiafogyasztás növekedését említhetjük, míg pozitív hatás elsősorban a hulladékgyártás terén tapasztalható.

KATONAI ETIKAI KÉRDÉSEK

A mesterséges intelligenciát használó fegyverrendszerekre különös figyelmet kell fordítanunk, ugyanis a katonai tevékenységek súlyos károkat okozhatnak a társadalom számára. A kérdés az, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazása súlyosbítja vagy enyhíti ezeket a hatásokat. A publikált esettanulmányok feltárják a mesterséges intelligencia hadviselésben való alkalmazásának kérdéseit, valamint a mesterségesintelligencia-alkalmazások fegyverként való felhasználásának lehetőségeit. Ide tartoznak: a halálos autonóm fegyverek, a dróntechnológiák, a gyilkos robotok és mobil robot improvizált robbanóeszközök.

A mesterséges intelligencia szélesebb körű katonai felhasználása során felmerülő kulcsfontosságú etikai szempontok közé tartoznak az emberi élettel kapcsolatos kérdések, mert ezek sérthetik a nemzetközi humanitárius jogot. Ha a mesterséges intelligencia fokozott használata csökkentené a háborús küszöböt, ez jelentősen befolyásolná a globális stabilitást.

Bár a katonai technológiában a második világháború óta már alkalmaznak autonóm és intelligens rendszereket, a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia fejlődése fordulópontot jelent az automatizálás hadiüzemekben történő alkalmazásában. A mesterséges intelligencia már elég fejlett és kifinomult ahhoz, hogy számos területen – például a műholdfelvételek elemzésénél és a kibervédelemben – alkalmazzák, ugyanakkor teljes körű felhasználását még nem sikerült megvalósítani. Egy közelmúltbeli jelentés arra a következtetésre jutott, hogy a mesterségesintelligencia-technológia képes a hadviselést ugyanolyan, vagy akár még nagyobb mértékben átalakítani, mint a nukleáris fegyverek, a repülőgépek, a számítógépek és a biotechnológia megjelenése.¹¹

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a mesterséges intelligencia milyen hatással lesz a haderőre. A mesterséges intelligencia széles körű bevezetésével valószínűleg folytatódni fog a folyamat, miszerint a haderők egyre inkább átadják a hatalmat a technikának, ez pedig a mesterséges intelligencia által inspirált fegyverkezési versenyhez vezethet. Az orosz katonai ipari bizottság¹² tervei szerint az orosz haderő 30%-a teljesen távvezérelt és autonóm robotplatformokból áll majd 2030-ig. Más országok valószínűleg hasonló célokat tűznek ki. Míg az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma korlátozásokat vezetett be a halálos erőt gyakorló autonóm és félig autonóm rendszerek használatáról, más országok és nem állami szereplők nem gyakorolhatnak ilyen önmegtartóztatást.

A döntések és tervek hátterében elsősorban pénzügyi megfontolások állnak. Egy napjainkban használatos korszerű katonai repülőgép több mint 100 millió dollárba is kerülhet, ellenben egy kiváló minőségű, kis méretű pilóta nélküli légi jármű jelenleg körülbelül 1000 dollárért megvásárolható, ami azt jelenti, hogy egy csúcskategóriás repülőgép árérték a katonaság igen nagy számban szerezhet be drónt. Noha a jelenlegi kereskedelmi drónok korlátozott hatótávolsággal rendelkeznek, a jövőben ez a ballisztikus rakétákéhoz hasonló lehet, így elavulttá válnak a meglévő platformok. Az olcsó, nagy teljesítményű halálos és autonóm robotok megjelenése komoly etikai kéréseket vethet fel. A szélesebb körben elterjedt és könnyebben hozzáférhető drónok lehetővé teszik a célzott gyilkosságot.

Mivel a kereskedelmi robotok és autonóm jármű-technológiák elterjedtek, ezért néhány csoport korszerűbb, továbbfejlesztett robbanókészülékeket készít. Jelenleg a robbanóanyagok

¹¹ Gregory C. Allen – Taniel Chan: Artificial Intelligence and National Security. Harvard Kennedy School: Belfer Center for Science and International Affairs. <https://www.belfercenter.org/publication/artificial-intelligence-and-national-security> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

¹² Russian Military Industrial Committee (oroszul: Военно-промышленная комиссия Российской Федерации).

nagy távolságra történő célba juttatásának technológiai képességével csak a nagyobb nemzetek rendelkeznek. Ha azonban a drónok általi nagy távolságú csomagszállítás valósággá válik, a millió dolláros nagyságrendű költségek ezres vagy akár százas nagyságrendre is csökkenhetnek. Hasonlóképpen, az önjáró autók gyakoribbá és pusztítóbbá tehetik az öngyilkos autóbombákat, mivel már nem igényelnek öngyilkos vezetőt.

Wael B. Hallaq¹³ már 2017-ben kiemelte azokat a kulcsfontosságú területeket, ahol a gépi tanulás valószínűleg befolyásolja a hadviselést. Leírt egy példát, amely szerint a parancsnok alkalmazhatna egy olyan intelligens virtuális asszisztenst harci környezetben, amely automatikusan beolvassa a műholdas képeket az egyes járműtípusok felismerése érdekében, segítve a veszélyek előzetes azonosítását. Megjósolhatná az ellenség szándékát is, és összehasonlíthatná a helyzeti adatokat a korábbi háborús harcok tárolt adataival – ezt a feladatot eddig egy tapasztalt és képzett törzs hajtotta végre, biztosítva a parancsnok számára a harc vezetéséhez szükséges információkat.

A mesterséges intelligencia hadviselésben történő alkalmazása számos jogi és etikai kérdést vet fel. Az egyik aggodalom az, hogy az emberi megítélést kizáró automatizált fegyverrendszerek megsérthetik a nemzetközi humanitárius jogot, és veszélyeztethetik az élethez való alapvető jogunkat és az emberi méltóság elvét. A nemzetközi humanitárius jog tágabb értelemben a nemzetközi jognak az a területe, amely a fegyveres konfliktusokkal és az azok során tanúsított magatartások szabályozásával foglalkozik (*ius in bello*). Mint fentebb már szóltunk róla, a mesterséges intelligencia csökkentheti a háborús küszöböt és hatással lehet a globális stabilitásra, ezen belül a nemzetközi humanitárius jog szabályozási céljának elérésére, ami a fegyveres konfliktusok káros hatásainak csökkentése, elsődlegesen a nem harcolók, a sebesültek, a polgári személyek, a hadifoglyok védelme, illetve az okozott károknak az éppen még szükséges szintre szorítása.

A nemzetközi humanitárius jog előírásai szerint a katonai műveletnek (támadásnak) mint harci cselekménynek arányosnak kell lennie, nem szabad a civil lakosságra vagy polgári vagyontárgyakra irányulnia. Ezenkívül egyetlen támadás sem súlyosbíthatja feleslegesen a harcosok szenvedését. Előfordulhat, hogy a mesterséges intelligencia nem képes ezeket az elveket teljesíteni emberi döntés bevonása nélkül. Létezhet olyan autonóm katonai robottípus, amely a halálos erő (*lethal/deadly force*) segítségével önállóan keres és jelöl ki célokat; adott esetben ez nem felel meg a nemzetközi humanitárius jog által meghatározott normáknak, mivel nem képes megkülönböztetni a civileket a harcosoktól, ezáltal nem tudja megítélni, hogy a támadás arányos-e az okozott polgári károk tekintetében.

A FELHASZNÁLÁS ALAPELVEI, SZABÁLYOZÁS

Az Európai Bizottság mesterséges intelligenciáról szóló közleménye¹⁴ 2018 áprilisában jelent meg, és előkészítette az utat a mesterséges intelligenciával kapcsolatos első nemzetközi stratégia létrehozása felé. A dokumentum összehangolt megközelítést mutat be a mesterséges intelligencia előnyeinek maximalizálása és a kihívások kezelése érdekében. A mesterséges intelligenciáról szóló közleményt kilenc hónappal később formalizálták a mesterséges intelligenciáról szóló

¹³ Wael B. Hallaq, a Columbia Egyetem professzora.

¹⁴ European Commission (2018a). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe. <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/communication-artificial-intelligence-europe> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

összehangolt terv bemutatásával.¹⁵ A terv hét célkitűzést határozott meg, amelyek magukban foglalják az induló vállalkozások finanszírozását, 1,5 milliárd eurós beruházást több „kutatási kiválósági központba”, a PhD-dolgozatok megírásának támogatását a mesterséges intelligencia témakörében és közös európai adatterek létrehozását is.

A következő lépésben a bizottság kinevezte az etikai iránymutatások kidolgozására szolgáló független, magas szintű szakértői csoportot, amely egy külön dokumentumban felsorolta az iránymutatásait és azokat a fő követelményeket, amelyeknek a mesterségesintelligencia-rendszereknek meg kell felelniük ahhoz, hogy megbízhatóak legyenek.¹⁶ A szabályozási folyamat részeként az Európai Bizottság további dokumentumaiban számos fontos ajánlást fogalmazott meg az emberek védelme és az elterjedés növelése érdekében, majd 2019 szeptemberében létrehozott egy mesterséges intelligencia *ad hoc* bizottságot (CAHAI), amely a mesterséges intelligencia fejlesztésének és alkalmazása jogi keretének, lehetséges elemeinek vizsgálatára hivatott az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság elveire alapozva.¹⁷ Mindezek után az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen bejelentette, hogy kiadták a mesterséges intelligencia „emberi és etikai következményeire” vonatkozó összehangolt megközelítésről szóló jogszabályokat.¹⁸ Ezzel tehát az Európai Bizottság egységes keretet biztosított a mesterséges intelligencia fejlesztéséhez az Európai Unióban a tagállamoknak, de előírta, hogy a tagállamok szintén kötelesek kidolgozni saját nemzeti stratégiájukat.

A következőkben tekintsük át röviden, hol tartanak 2020-ban a tagállamok a szabályozások kidolgozásában. (A magyar nemzeti Mesterséges Intelligencia Stratégiát a Mesterséges Intelligencia Koalíció¹⁹ készíti elő. Ennek a stratégiának az elemzése egy későbbi írásom tárgya lesz.) Finnország volt az első tagállam, amely kidolgozta a mesterséges intelligenciával kapcsolatos nemzeti programot (a finn Gazdasági és Foglalkoztatási Minisztérium irányításával).²⁰ A politikai célkitűzések az üzleti versenyképességre és a közszolgáltatásokra összpontosítanak. Dánia, Franciaország, Németország, Svédország és az Egyesült Királyság szintén bejelentette a mesterséges intelligenciával kapcsolatos nemzeti kezdeményezéseit. A dán kormány – a digitális növekedés stratégiájának megjelentetése után – 2019 márciusában közzétette a mesterséges intelligenciával kapcsolatos nemzeti stratégiát. Ez az átfogó keretrendszer felsorolja a célkitűzéseket, köztük az etikus adatkezelésre, a felelősségre, a biztonságra és az átláthatóságra vonatkozó alapelveket. Az alapelvek kiadásával párhuzamosan etikai tanácsot hoztak létre, melynek feladata az ország technológiai fejlődésének figyelemmel kísérése.

¹⁵ European Commission (2018b). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Coordinated Plan on Artificial Intelligence (COM(2018) 795 final). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/coordinated-plan-artificial-intelligence> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

¹⁶ European Commission (2018c). High-level expert group on artificial intelligence: Draft ethics guidelines for trustworthy AI. Brussels. https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_draft_ethics_guidelines_18_december.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

¹⁷ Council of Europe. Ad Hoc Committee on Artificial Intelligence – CAHAI. <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 29.)

¹⁸ Laura Kayali: Next European Commission takes aim at AI. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/ai-data-regulator-rules-next-european-commission-takes-aim/> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 27.)

¹⁹ Az innovációs és technológiai miniszter által kezdeményezett Mesterséges Intelligencia Koalíció (MI Koalíció) célja, hogy Magyarország a mesterségesintelligencia-fejlesztések és -alkalmazások terén az európai élvonalba kerüljön, és a nemzetközi MI közösség fontos tagjává váljon. Az MI Koalíció működését a Digitális Jólét Program (DJP) biztosítja.

²⁰ Finland's Age of Artificial Intelligence. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160391/TEMrap_47_2017_verkkokuljkausiu.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

Franciaországban az „AI for Humanity” 2018 márciusában indult, és vállalta a francia tehetségek támogatását, az adatok jobb felhasználását és a mesterséges intelligencia etikai keretének létrehozását. Macron francia elnök elkötelezte magát amellett, hogy biztosítja az átláthatóságot és a mesterséges intelligencia tisztességes felhasználását. A stratégia elsősorban Cédric Villani, francia matematikus és politikus munkáján alapult, akinek a mesterséges intelligenciáról szóló 2018. évi jelentése a gazdaságpolitika, a kutatási infrastruktúra, a foglalkoztatás és az etika terén tett ajánlásokat.

A német mesterségesintelligencia-stratégiát 2018 novemberében fogadták el, melyben három fő vállalást tettek: Németországot globális vezetővé tenni a mesterséges intelligencia fejlesztésében és használatában, biztosítani annak felelősségteljes fejlesztését és használatát, valamint integrálni azt a társadalomba etikai, jogi, kulturális és intézményi értelemben egyaránt. Az egyéni célok között szerepel a kutatás kiválósági központjainak fejlesztése, a mesterséges intelligencia számára német megfigyelőközpont létrehozása, a mesterséges intelligencia 50 kiemelt pályázatának finanszírozása a környezet érdekében, a mesterséges intelligencia irányelveinek az adatvédelmi törvényekkel összhangban való kidolgozása.

Svédországnak a mesterséges intelligenciával kapcsolatos megközelítése kevésbé specifikus kifejezéseket tartalmaz, ám általános útmutatást nyújt az oktatás, a kutatás, az innováció és a mesterséges intelligencia infrastruktúrája számára. Az ajánlások között szerepel egy erős kutatási bázis kiépítése, az ágazatok közötti és más országokkal való együttműködés, a kockázatok megelőzésére és kezelésére irányuló erőfeszítések fejlesztése, valamint a mesterséges intelligencia használatát irányító etikai szabványok kidolgozása. Létrehozták az ipar és a tudományos élet szakértőiből álló svéd Mesterséges Intelligencia Tanácsot is, ami kifejleszti a mesterséges intelligencia „svéd modelljét”, mely szerint a mesterséges intelligencia fenntartható, hasznos a társadalom számára és előmozdítja a hosszú távú gazdasági növekedést.

Az Egyesült Királyság kormánya 2018 áprilisában – az „ipari stratégia” részeként – kiadta az átfogó „Mesterséges intelligencia ágazati megállapodást”,²¹ amelynek célja a termelékenység növelése az üzleti vállalkozásokba és az infrastruktúra-fejlesztésbe történő befektetés révén. A kormány egymilliárd fontos investíciót helyezett kilátásba a mesterséges intelligencia fejlesztésének előmozdítására az Egyesült Királyságban. A támogatás öt kulcsfontosságú területre irányulna: ötletek, humán erőforrás, infrastruktúra, üzleti környezet és munkahelyek. A kiemelt célok közül a legfontosabbak: a kutatási és fejlesztési beruházások arányának a GDP 2,4%-ára való növelése 2027-ig; több mint 400 millió font befektetés realizálása a matematika, a digitális és a műszaki oktatás területén; nemzeti átképzési rendszer kidolgozása a mesterséges intelligencia alkalmazásával kapcsolatos készségek növelése érdekében. A felsorolt befektetési kötelezettségvállalások mellett az említett ágazati megállapodás rendelkezik az ún. Adat-etikai és Innovációs Központ²² létrehozásáról a mesterséges intelligencia biztonságos és etikus használatának biztosítása érdekében. A tervek szerint a központ értékelni fogja a mesterséges intelligencia kockázatait, felülvizsgálja a szabályozási és irányítási kereteket, és a már alkalmazott új eszközök elemzése alapján tanácsot ad a kormánynak és az új technológiák fejlesztőinek.

²¹ Artificial intelligence industry agreement, GOV.UK, 2019. The UK's Industrial Strategy. <https://www.gov.uk/government/topical-events/the-uks-industrial-strategy> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

²² Centre for Data Ethics and Innovation (CDEI).

Számos más európai ország is jó úton halad a nemzeti stratégiák kiadásában. Ausztria „Robottanácsot”²³ hozott létre, hogy segítse a kormányt egy nemzeti mesterségesintelligencia-stratégia kidolgozásában. Észtország hagyományosan gyorsan alkalmazta az új technológiákat, ideértve a mesterséges intelligenciát is. Az észt szakemberek kidolgozták a nemzeti mesterségesintelligencia-stratégiát, amely figyelembe veszi az etikai következményeket, valamint gyakorlati gazdasági ösztönzőket és kísérleti programokat kínál. Olaszország létrehozott egy munkacsoportot a mesterséges intelligencia által kínált lehetőségek felkutatására és a közszolgáltatások minőségének javítására. Fehér könyvükben²⁴ leírták, hogy az etikai követelményeknek való megfelelés az első számú kihívás a mesterséges intelligencia sikeres megvalósítása szempontjából. Rögzítették, hogy a mesterséges intelligencia fő célja a polgárok szolgálata a technológia felhasználásával. A munkacsoport részletesen vázolja a technológia fejlesztésével, a készségek hiányával, az adatok elérhetőségével és minőségével, valamint a jogi kerettel kapcsolatos kihívásokat. Összesen 10 ajánlást tesz a kormánynak, amelyek segítséget jelenthetnek a politikai vezetésnek a megvalósítás szervezésekor.²⁵

Érdekes lehet még Oroszország helyzete. Annak ellenére, hogy a sajtóközlemények szerint az oroszországi fejlesztések a katonai területre fókuszálnak, az országnak jelenleg nincs nemzeti stratégiája a mesterséges intelligencia vonatkozásában. A „Mesterséges intelligencia: problémák és megoldások” című 2018. évi konferenciát követően az orosz védelmi minisztérium kiadta a szakpolitikai ajánlások listáját, amely tartalmazza a mesterséges intelligencia oktatásának állami rendszerét.

Tekintsünk Európán túlra is. Észak-Amerikában Kanada volt az első ország a világon, amely már 2017 márciusában elindította a nemzeti intelligencia-stratégia megvalósítását. A páncanadai mesterségesintelligencia-stratégiát négy fő célkitűzés megvalósítására hozták létre: kutatók és diplomások bevonása Kanadában, tudományos kiválósági központok létrehozása Edmontonban, Montrealban és Torontóban; a globális gondolkodás fejlesztése a mesterséges intelligencia gazdasági, etikai, politikai és jogi vonatkozásaiban; a mesterséges intelligencia nemzeti kutatóközösségének támogatása.

Ázsia sok tekintetben vezető szerepet játszott a mesterséges intelligencia témakörében, hiszen – az Egyesült Arab Emírségek után – Japán volt a második ország, amely kiadta a mesterséges intelligenciával kapcsolatos nemzeti kezdeményezést. A 2017 márciusában nyilvánosságra hozott, a mesterséges intelligenciával kapcsolatos technológiai stratégia tartalmazza az iparosodási ütemtervet, érintve az egészségügy és a mobilitás területét, amelyek a népességöregedés miatt kiemelt jelentőségűek az ázsiai országban.

Japán háromlépcsős fejlesztési tervet²⁶ állított össze a mesterséges intelligencia számára, amely egy teljesen összekapcsolt mesterségesintelligencia-ökoszisztémába vezet, és amely valamennyi társadalmi területen működik.

²³ Robot Council, Austrian Council on Robotics and Artificial Intelligence. Die Zukunft Österreichs mit Robotik und Künstlicher Intelligenz positiv gestalten. White Paper des Österreichischen Rats für Robotik und Künstliche Intelligenz. 2018. https://www.acrai.at/wp-content/uploads/2019/04/ACRAI_whitebook_online_2018-1.pdf, (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

²⁴ White Paper on Artificial Intelligence at the service of citizens. Eredeti nevén: Libro bianco sull'intelligenza artificiale al servizio dei cittadini.

²⁵ Artificial Intelligence, at the service of citizens, AGID The Agency for Digital Italy, 2018. 03., 22–23.

²⁶ Japan's AI Technology Strategy – Japanese Strategic Council for AI Technology, 2017.

Szingapúr sem maradt le Japán mögött. Ott 2017 májusában elindult egy öt éves program Mesterséges intelligencia Szingapúrban²⁷ címmel, amelynek célja az ország képességeinek fokozása a mesterséges intelligencia területén. A program négy fő témát érint: ipar és kereskedelem, mesterségesintelligencia-keretek és -tesztek, mesterségesintelligencia-tehetségek és -szakemberek, valamint K+F. A következő évben a szingapúri kormány további kezdeményezéseket jelentett be a mesterséges intelligencia irányításával és felhasználásának etikai elveivel kapcsolatban, ideértve a mesterséges intelligencia és az adatok felhasználásával foglalkozó etikai tanácsadó testület felállítását.²⁸

Kína óriási gazdasági növekedést mutatott az elmúlt évtizedekben, így a világ második legnagyobb gazdasága lett. Annak érdekében, hogy az ország a mesterséges intelligencia terén világszerte legyen, a kínai kormány 2017 júliusában tervet adott ki²⁹ a mesterséges intelligencia fejlesztésére. A terv részletesen meghatározza az iparosítás, a K+F, az oktatás, az etikai normák és a biztonság terén megvalósítandó célokat. Japánhoz hasonlóan háromlépcsős stratégiában gondolkodnak, amely reményeik szerint 2030-ra teljesebbé válik, amikor Kína a világ vezető mesterségesintelligencia-központjává válik.

Indiában a mesterségesintelligencia-stratégia³⁰ úgy számol, hogy 2035-ig a mesterséges intelligencia alkalmazása 20 milliárd dollárt adhat a gazdasághoz. A cél, hogy a gazdasági növekedés mellett a társadalmi fejlődést és az „inkluzív növekedést” is szolgálja, és kiemelt kedvezményezettjei a polgárok legyenek azáltal, hogy jobb minőségű munkát találnak. A kormány számára összeállított jelentések ajánlásait (30 ajánlás) beépítették a megalkotott stratégiába, amelyek magukban foglalják a mesterségesintelligencia-kutatás kiválósági központjainak létrehozását, a munkavállalók átképzésének ösztönzését, a kormányzati adatbázisok megnyitását és a „technológiai fenntarthatósági tanulmányi központok” létrehozását.

Tajvan 2018 januárjában adott ki a mesterséges intelligenciára vonatkozó, az ipari innovációra fókuszáló cselekvési tervet.³¹ Dél-Korea 2018 májusában jelentette be „mesterséges intelligencia információs ipari fejlesztési stratégiáját”.³² A malajziai kormány 2017-ben alkotta meg a nemzeti mesterséges intelligencia keretrendszert és a digitalizáláshoz kapcsolódó feladatok listáját,³³ amelyet a Malaysia Digital Economy Corporation (MDEC) vezetésével valósíthatnak meg.

²⁷ AI Singapore. <https://www.aisingapore.org> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

²⁸ Personal Data Protection Commission Singapore. A Proposed Model Artificial Intelligence Governance Framework. 2019. <https://www.pdpc.gov.sg/-/media/Files/PDPC/PDF-Files/Resource-for-Organisation/AI/A-Proposed-Model-AI-Governance-Framework-January-2019.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

²⁹ Leonid Bershidsky: Elon Musk warns battle for AI supremacy will spark Third World War. The Independent. <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/elon-musk-ai-artificial-intelligence-world-war-three-russia-china-robots-cyber-warfare-replicants-a7931981.html> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³⁰ Vidushi Marda: Artificial intelligence policy in India: a framework for engaging the limits of data-driven decision-making. Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences. 376 (2133). <https://royalsocietypublishing.org/doi/abs/10.1098/rsta.2018.0087> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³¹ AI Taiwan. <https://ai.taiwan.gov.tw> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³² Harshajit Sarmah: Looking East: How South Korea Is Making A Strategic Move In AI. Analytics India Magazine. <https://www.analyticsindiamag.com/looking-east-how-south-korea-is-making-a-strategic-move-for-ai-leadership/> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³³ Azura Abas: Najib unveils Malaysia's digital 'to-do list' to propel digital initiatives implementation. <https://www.nst.com.my/news/nation/2017/10/292784/najib-unveils-malaysias-digital-do-list-propel-digital-initiatives> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

A Közel-Keleten az Egyesült Arab Emírségek volt az első ország, amely mesterséges-intelligencia-stratégiát adott ki.³⁴ A 2007-ben nyilvánosságra hozott dokumentum szerint a stratégia a kormány teljesítményének és pénzügyi ellenálló képességének fokozását szolgálja. A kilátásba helyezett beruházások az oktatásra, a közlekedésre, az energiaszektorra, a technológiai fejlődésre és az ürre összpontosítanak. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos etikai irányelvek az igazságosságra, elszámoltathatóságra, átláthatóságra irányulnak.

Technológiai téren a világ vezető országaként számoltartott Izrael még nem hirdette ki nemzeti mesterségesintelligencia-stratégiáját. Elismerik a mesterségesintelligencia-alkalmazás vezető pozíciójáért folytatott globális verseny realitását, ezért az ország Innovációs Hatósága nemrégiben készített jelentése azt javasolta, hogy Izrael dolgozzon ki nemzeti kormányzati stratégiát, amelyet „a kormány, a tudományos élet és az ipar tesz széles körben ismertté”.³⁵

Ausztrália 2020 elején még nem rendelkezett nemzeti stratégiával a mesterséges intelligenciáról. Ennek ellenére van „digitális gazdaságstratégiája”, amely a mesterséges intelligenciát, mint kulcsfontosságú feltörekvő technológiát jelöli meg. Az „Ausztrália technikai jövője” című jelentés³⁶ részletesebben foglalkozik a mesterséges intelligenciával, beleértve a közszolgáltatások és a közigazgatás hatékonyságának növelése érdekében alkalmazandó új technológiákat. Emellett felvázolja azt az etikai keretet, amely a szükséges jogalkotási reformok mellett meghatározhatja az iparral és a tudományos élettel történő együttműködés kereteit. Az etikai keretrendszer tervezete a világ minden tájáról származó esettanulmányokon alapul, és nyolc alapelvet kínál a negatív hatások megakadályozására, köztük a méltányosságot, az elszámoltathatóságot és a magánélet védelmét. Ez az eddig legátfogóbb etikai keretek egyike a közzétettek közül, bár még ez is csak tervszinten létezik.

Új-Zélandon is folyamatban van a mesterségesintelligencia-stratégia megvalósítása; reményeik szerint bevezetése nagymértékben hozzájárul az ország GDP-jének növeléséhez. Új-Zéland Mesterséges Intelligencia Fórumát³⁷ azért hozták létre, hogy fokozza a mesterségesintelligencia-tudatosságot és -képességet az országban, megvalósítva az ipar, a tudományos körök, a kormány és a közvélemény együttműködését. „Mesterséges intelligencia: Új-Zéland jövőjének alakítása” című jelentésük³⁸ számos ajánlást fogalmaz meg a kormány számára a stratégia kidolgozásának összehangolására (azaz a kutatási beruházások és a mesterséges intelligencia kormányzati szolgáltatásokban való felhasználásának koordinálására). Amennyiben ez megvalósul, az:

- fokozza a mesterségesintelligencia-tudatosságot (ideértve a mesterséges intelligencia gazdaságra és társadalomra gyakorolt hatásainak kutatását),
- elősegíti a mesterséges intelligencia elfogadását
- javítja a megbízható adatok elérhetőségét,
- hozzájárul a mesterséges intelligencia gyártói és alkalmazói körének bővüléséhez,
- lehetővé válik a mesterséges intelligencia törvényi háttérének, etikai alapelveinek és a társadalomra gyakorolt hatásainak vizsgálata, elemzése.

³⁴ AI System Ethics Self-Assessment. <https://www.smartdubai.ae/self-assessment> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³⁵ Az Innovációs Hatóság neve, a jelentés címe, forrása.

³⁶ The Digital Economy: Opening Up The Conversation. Department of Industry, Innovation and Science. <https://www.archive.industry.gov.au/innovation/Digital-Economy/Documents/Digital-Economy-Strategy-Consultation-Paper.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

³⁷ AI Forum New Zealand.

³⁸ Artificial Intelligence: Shaping a Future New Zealand. https://aiforum.org.nz/wp-content/uploads/2018/07/AI-Report-2018_web-version.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 06. 01.)

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A fentiekből kitetszik, hogy a világ és benne Európa egésze napjainkban egy, számos előnnyel járó, de megannyi veszélyt is hordozó technológia megjelenésével szembesül. Az idézett dokumentumok és ajánlások mindegyike arra törekszik, hogy az etikai és társadalmi szempontból előnyösebb normák irányába mozdítsa el a mesterségesintelligencia-technológiák tervezését, fejlesztését és alkalmazását. Reményeink szerint az érintett szereplők együttműködésének nyomán – a mesterséges intelligencia társadalmi alapvető lehetőségeinek és kockázatainak, valamint az elfogadott etikai alapelvnek a felismerése alapján – konkrét és konstruktív válaszok születnek a mesterséges intelligencia által felvetett legsürgetőbb társadalmi kihívásokra, melyeket figyelembe kell venni a katonai célú mesterséges intelligenciák létrehozása során is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abas, Azura: *Najib unveils Malaysia's digital 'to-do list' to propel digital initiatives implementation*. <https://www.nst.com.my/news/nation/2017/10/292784/najib-unveils-malaysias-digital-do-list-propel-digital-initiatives>
- AI Singapore. <https://www.aisingapore.org>
- AI System Ethics Self-Assessment. <https://www.smartdubai.ae/self-assessment>
- AI Taiwan. <https://ai.taiwan.gov.tw>
- Allen, Gregory C. – Chan, Taniel: *Artificial Intelligence and National Security*. Harvard Kennedy School: Belfer Center for Science and International Affairs. <https://www.belfercenter.org/publication/artificial-intelligence-and-national-security>
- Artificial Intelligence, at the service of citizens, AGID The Agency for Digital Italy, 2018. 03.
- Artificial intelligence industry agreement, GOV.UK, 2019. The UK's Industrial Strategy. <https://www.gov.uk/government/topical-events/the-uks-industrial-strategy>
- Artificial Intelligence: Shaping a Future New Zealand. https://aiforum.org.nz/wp-content/uploads/2018/07/AI-Report-2018_web-version.pdf
- Bershidsky, Leonid: *Elon Musk warns battle for AI supremacy will spark Third World War*. The Independent. <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/elon-musk-ai-artificial-intelligence-world-war-three-russia-china-robots-cyber-warfare-replicants-a7931981.html>
- Council of Europe. Ad Hoc Committee on Artificial Intelligence – CAHAI. <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai>
- European Commission (2018a). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Artificial Intelligence for Europe. <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/communication-artificial-intelligence-europe>
- European Commission (2018b). Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Coordinated Plan on Artificial Intelligence (COM(2018) 795 final). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/coordinated-plan-artificial-intelligence>
- European Commission (2018c). High-level expert group on artificial intelligence: Draft ethics guidelines for trustworthy AI. Brussels. https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_draft_ethics_guidelines_18_december.pdf
- Finland's Age of Artificial Intelligence. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160391/TEMrap_47_2017_verkkokjulkaisu.pdf

- Israel Innovation Authority 2018–19 Report. <https://innovationisrael.org.il/en/news/israel-innovation-authority-2018-19-report>
- Justin Viktor: *Az USA kiadta a mesterséges intelligencia tizparancsolatát*. Rakéta, 2020. 01. 29. <https://raketa.hu/az-usa-kiadta-a-mesterseges-intelligencia-tizparancsolat>
- Kayali, Laura: *Next European Commission takes aim at AI*. <https://www.politico.eu/article/ai-data-regulator-rules-next-european-commission-takes-aim/>
- Marda, Vidushi: *Artificial intelligence policy in India: a framework for engaging the limits of data-driven decision-making*. Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences. 376 (2133). <https://royalsocietypublishing.org/doi/abs/10.1098/rsta.2018.0087>
- Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia és a hadseregek*. Hadtudomány, 2019/3. http://mhtt.eu/hadtudomany/2019/2019_3/2019eA%20mesterséges%20intelligencia%20és%20a%20hadseregek_Négyesi%20Imre.pdf, DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.3.71
- Personal Data Protection Commission Singapore. *A Proposed Model Artificial Intelligence Governance Framework*. 2019. <https://www.pdpc.gov.sg/-/media/Files/PDPC/PDF-Files/Resource-for-Organisation/AI/A-Proposed-Model-AI-Governance-Framework-January-2019.pdf>
- Porkoláb Imre – Négyesi Imre: *A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben*. Honvédségi Szemle, 2019/5. <https://honvedelem.hu/images/media/5f2bd1646eeb8298912683.pdf>
- Robot Council, Austrian Council on Robotics and Artificial Intelligence. *Die Zukunft Österreichs mit Robotik und Künstlicher Intelligenz positiv gestalten*. White Paper des Österreichischen Rats für Robotik und Künstliche Intelligenz. 2018. https://www.acrai.at/wp-content/uploads/2019/04/ACRAI_whitebook_online_2018-1.pdf
- Sarmah, Harshajit: *Looking East: How South Korea Is Making A Strategic Move In AI*. Analytics India Magazine. <https://www.analyticsindiamag.com/looking-east-how-south-korea-is-making-a-strategic-move-for-ai-leadership/>
- Summary of the 2018 Department Of Defense Artificial Intelligence Strategy. <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF>
- The Digital Economy: Opening Up The Conversation. Department of Industry, Innovation and Science. <https://www.archive.industry.gov.au/innovation/Digital-Economy/Documents/Digital-Economy-Strategy-Consultation-Paper.pdf>

Nagy László ny. mk. ezredes:

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG JUBILEUMA

ÖSSZEFOGLALÓ: *Katonatisztek, katonatudósok egy csoportjának kezdeményezésére 30 évvel ezelőtt, 1990. október 13-án megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság.¹ A Magyar Honvédség Művelődési Házában megtartott alakuló ülésen közel 150-en vettek részt, többségében a hadtudomány iránt érdeklődő, azzal hivatásszerűen foglalkozó katonák. Jelen írás a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulásának előzményeit és körülményeit tekinti át, illetve betekintést nyújt a megalakulás óta eltelt három évtized legfontosabb eseményeibe. Említést tesz a Társaság rendeltetéséről, működéséről, vezetéséről, a Hadtudomány című folyóiratról, a legjelentősebb rendezvényekről, konferenciákról.*

KULCSSZAVAK: *Magyar Hadtudományi Társaság, 30 éves jubileum, hadtudomány, konferencia*

A HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG MEGALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

A hadtudomány a társadalomtudományok egyik szerves alkotóeleme, a hadviselés komplex jelenségével foglalkozó tudományág. Természeténél fogva egyetemleges tudomány, amelynek gerincét mindenkire, minden államra és minden korra érvényes tételek alkotják (például az erő összpontosítása vagy az erőfölény kivívása). Ugyanakkor hordoz vagy hordozhat nemzeti sajátosságokat, egy adott korra vagy egy adott államra jellemző vonásokat, kiemelkedő katonai vezetők által „megálmodott” elképzeléseket, téziseket.

A második világháborút követően Magyarországon is, a magyar tisztikarban is a szovjet háborús tapasztalatokra épülő elvek, nézetek és eljárások elfogadása vált dominánssá. Ugyanakkor a tisztek egy részében élt a szándék, hogy a hadtudománnyal kapcsolatos önálló nézeteiket megfogalmazzák, azokat közkinccsé tegyék. Ez a szándék testesült meg 1983-ban a Hadtudományi Klub megalapításában, hiszen a klub fórumot kínált a nézetek és gondolatok kicserélésére, megvitatására, a közös gondolkodásra. A klub még ugyanabban az évben felvette *Kiss Károly honvéd ezredes* nevét, aki a 19. század egyik legkiemelkedőbb hadtudósa volt.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub (KKHK) rendezvényeinek, előadásainak és vitáinak a Magyar Néphadsereg Művelődési Háza (MNMH) adott otthont. A klub elnökévé a tagok Móricz Lajos ezredes, a tudomány doktorát, a hadelmélet kutatóját választották.²

A rendszerváltás forгатagában a klub eredményesen kezdeményezte egy lényegesen intézményesítettebb fórum, egy társaság (egyesület) létrehozását. Ez a szervezet a megalapítása pillanatától a Magyar Hadtudományi Társaság (a továbbiakban: az MHTT, a Társaság) nevet viseli. Megjegyzendő, hogy a névben a „magyar” jelző nem a hadtudományra, hanem a Társaságra vonatkozik. Az alapítás pillanata pedig 1990. október 13-a. Ezen a napon, az akkor

¹ Az alakuló ülésről hírt adott többek között a Magyar Honvéd című hetilap 1990. október 16-ai száma.

² Akkori szóhasználattal a tudomány doktora szintet „nagydoktornak” nevezték, ma az MTA doktora címmel illetik.

már Magyar Honvédség Művelődési Házának nevezett intézményben (MHMH) szervezték meg az alapító ülést, amelyen közel 150 fő vett részt. Többségében katonatisztek, közülük sokan a különböző tudományágakban kandidátusi vagy nagydoktori fokozatot szereztek, sokan hivatásszerűen foglalkoztak a hadtudománnyal, de a legtöbben „csak” érdeklődtek iránta.

A cégbíróóság még ugyanazon év decemberében beiktatta a Magyar Hadtudományi Társaságot.

Az alapító ülés ideiglenes vezetőséget választott. A jogfolytonosság jegyében Móricz Lajos ezredes, a KKHK korábbi vezetője lett az elnök, akinek munkáját Szabó József vezérőrnagy alelnökként, Kovács Attila főtitkárként és Lajtos Béla titkárként segítették. Legfontosabb munkájuk pedig az alapszabály tervezetének összeállítása volt.

Az alapszabályt azután az 1991 márciusában összehívott közgyűlés hagyta jóvá, amely egyidejűleg tisztújítást is végrehajtott: az ideiglenes vezetőség helyett végleges elnökséget és – az operatív irányítást biztosító – intézőbizottságot választott. A személyi összetételében változatlan elnök-alelnök páros mellett öt elnökhelyettes is az intézőbizottság tagja lett. Az elnökségbe pedig hivatalból bekerültek a már megalakult szakosztályok vezetői.

Az alapszabály – azóta is érvényes elvként – az alábbiak szerint fogalmazta meg az MHTT lényegi célkitűzéseit: a hadtudomány fejlesztése, a tudományos eredmények gyakorlatban való alkalmazásának elősegítése, a hadtudomány (és a kapcsolódó tudományterületek) iránt érdeklődő, azokkal tudományos igénnyel foglalkozó személyek tevékenységének összefogása, számukra megfelelő fórumok biztosítása ismereteik bővítésére, kutatásaik segítésére, szakmai eredményeik terjesztésére, publikálására, továbbá érdekeik védelmére.

A TÁRSASÁG MŰKÖDÉSE

Az Alapszabályban megfogalmazott, a Társaság rendeltetését szolgáló lényegi tevékenység kezdettől fogva két, jól meghatározott szinten folyik: a Társaság egészét érintő rendezvények keretében, illetve a szervezeti egységekben. Utóbbiak közé tartoznak a tudományos irányultság, a szakmai profil szerint szerveződő szakosztályok, amelyek többsége még 1990-ben alakult.

A Magyar Hadtudományi Társaság szakosztályai:

- Belügyi Szakosztály
- Biztonságpolitikai Szakosztály
- Civil-katonai Kapcsolatok Szakosztály
- Elektronikai, Informatikai és Robotikai Szakosztály
- Geoinformációs Szakosztály
- Haditechnikai Szakosztály
- Hadtörténelmi Szakosztály
- Határőr Szakosztály
- Hírszerzés-történelmi Szakosztály
- Humán erőforrás-fejlesztési Szakosztály
- Katasztrófa- és Polgári Védelmi Szakosztály
- Katasztrófa- és Védelem-egészségügyi Szakosztály
- Légierő Szakosztály
- Műszaki Szakosztály
- Nemzetbiztonsági Szakosztály
- Szárazföldi Műveleti Szakosztály
- Tüzér Szakosztály
- Vegyivédelmi és Környezetbiztonsági Szakosztály

- Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztály
- Védelmi Infrastruktúra Szakosztály

A szakosztályokon kívül ide soroljuk az időközben megalakult két területi tagozatot (ti. a debrecenit és a pécsit), illetve a három klubunkat: a már említett Kiss Károly Hadtudományi Klubot, a Láhner György Haditechnikai Klubot és a Kápolnai Pauer István Ifjúsági Klubot. Ezekben a szervezeti egységekben folyik a tudományos „aprómunka”, a mindennapos szakmai tevékenység, a tényleges kutatások, illetve az ezen a szinten szervezett konferenciákon és más rendezvényeken az eszmecsere, az ismeretek közzététele. Ilyen, szakosztályi szintű rendezvényből 30 év alatt ezernél jóval többet szerveztünk.

A másik szint a Társaság egészét érintő rendezvények kategóriája. Ezek a rendezvények ugyancsak két csoportba sorolhatók: egyrészt a működés feltételeit biztosító köz- és küldöttgyűlések, elnökségi és intézőbizottsági ülések, másrészt az átfogó szakmai konferenciák (utóbbiakat általában központi rendezvényekként említjük).

1999 óta a Társaság legmagasabb döntéshozó szerve a küldöttgyűlés, mivel egyre nehezebbé vált határozatképes közgyűléseket összehívni. Az MHTT tagságának létszáma ugyanis lavinaszerűen növekedett, az alapítást követő egy év alatt meghaladta az ezret, sőt a következő években az ezerkétszázat is. Igaz, a kezdeti lelkesedés idővel alábbhagyott, a taglétszám a kilencvenes évek végére 800 körül stabilizálódott, és később is – igaz, ingadozásokkal – folytatódott a csökkenési tendencia. Jelenleg a taglétszám meghaladja az 550 főt.

Központi rendezvényt évente egy-kettőt szerveztünk, kivételes esetekben hármat, 30 év alatt közel ötvenet. Ezek között voltak országos konferenciák, szakmai-tudományos konferenciák, vándorgyűlések. Volt olyan, amelyet a Hadtudományi Társaság saját maga rendezett, de az esetek többségében társszervezőket is bevont, leggyakrabban a Nemzeti Közszerológiai Egyetemet (illetve jogelődjeit) és az MTA Hadtudományi Bizottságát. Pusztá felsorolásuk is meghaladná jelen cikk kereteit, de jellemzősül érdemes megemlíteni néhány ilyen rendezvény témáját, címét:

- *A hadtudomány hazai értelmezése* (első országos konferencia, 1991-ben).
- *A fegyveres erők és a társadalom kapcsolata* (az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságával közösen, 1995-ben).
- *A Magyar Honvédség feladatai és a fejlesztés irányai* (2001-ben).
- *A katonai erő újszerű alkalmazása a 21. század elején* (a Honvéd Vezérkarral és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen közösen, 2005-ben).
- *Az aszimmetrikus hadviselés* (a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen és az MTA Hadtudományi Bizottságával közösen, 2014-ben).

A központi rendezvényeken elhangzott előadások – legalábbis kivonatos formában – helyet kaptak a *Hadtudomány* című folyóirat aktuális számaiban, de előfordult, hogy egy-egy konferencia teljes szerkesztett anyaga publikálásának különszámot szenteltünk. 2009-től majdnem egy évtizeden keresztül a konferenciákat „Napjaink hadtudománya” közös elnevezéssel szerveztük meg.

Nemzetközi konferenciákat – anyagi okok miatt – nem szerveztünk, de néhány szakosztályunk rendszeresen képviseltette magát hasonló fórumokon, elsősorban a szomszédos országokban.

Az idők során a Magyar Hadtudományi Társaság egész sor szervezettel, intézménnyel kötött együttműködési megállapodást. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű a kilencvenes évek végén a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiával kötött megállapodás, amelynek értelmében a Társaság térítés nélkül használhatta az akadémia infrastruktúráját. Nagyon jelentős partnereink voltak és gyakran közös rendezvények szervezésében is együttműködtek velünk

a Magyar Rendészettudományi Társaság, a Felderítők Társasága Egyesület, a Gazdálkodási és Tudományos Szervezetek Szövetsége, a Humán Szakemberek Országos Szövetsége. Együttműködtünk egy sor egyetemmel vagy azok karaival, tanszékeivel.

Külön említést érdemel együttműködésünk a Magyar Néphadsereg, illetve később a Magyar Honvédség Művelődési Házával (jelenlegi nevén a Stefánia Palota – Honvéd Kulturális Központtal).

Mint arról már történt említés, a Kiss Károly Hadtudományi Klub a rendezvényeit az MNMH, illetve MHMH bázisán (helyiségeiben) tartotta. A hagyomány folytatásaként 2001-től néhány éven át ugyanitt szervezte a Hadtudományi Társaság a heti gyakorisággal tartott, szabadegyetemi típusú szakmai-tudományos előadásait. A túlságosan sűrűn tartott előadások iránt idővel megcsappant az érdeklődés, így a folyamat megszakadt. Néhány év szünet után, 2011-től azonban ugyanitt szerveztük meg – immár havi gyakorisággal – a „*Mindenki hadtudománya*” címet viselő előadás-sorozatot, amely szervesen beépült a Honvéd Kulturális Központ programjaiba. Az előadások sora csak kilenc év után, 2020 tavaszán szakadt meg a koronavírus-járvány miatt, de szeptembertől – a járványügyi előírások szigorú betartásával – már újraindult.

Az előadás-sorozat ráadásul nevében is megújult 2020 őszétől, tisztelegve a hagyományok előtt. Az történt, hogy a Kiss Károly Hadtudományi Klub 2009-től 2019-ig maga is új formában folytatta a korábbi tudományos tevékenységet: a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem központi könyvtárának Tudós Kávézójában rendezett havi gyakorisággal szakmai előadásokat, amelyeket beszélgetés, vita követett.³ A látogatottság azonban az utóbbi időben nem érte el a kívánt szintet, így ezek az előadások megszűntek. A klub viszont „visszatért” működésének 1983-tól megszokott helyszínére, az MHMH jogutódjának, a Honvéd Kulturális Központnak az épületébe. A fentiekben említett előadás-sorozat pedig új néven, *Kiss Károly Hadtudományi Klub Mindenki hadtudománya* elnevezéssel szerepel a HKK programjaiban.

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

Az MHTT nem csupán rendezvényeinek keretében „ad hírt magáról”. Ezt a célt szolgálják kiadványaink is, közülük elsősorban a *Hadtudomány* című folyóirat, amelynek első számai 1991-ben jelentek meg. Az évente általában négy nyomtatott és egy – legújabbban angol nyelvű tanulmányokat is közlő – elektronikus lapszámmal megjelenő folyóirat szerkesztését a szerkesztőbizottság és a főszerkesztő végzi. Kiadásához anyagi támogatást nyújt a Magyar Tudományos Akadémia, amely „A” kategóriás folyóiratnak fogadja el a *Hadtudományt*.

A folyóirat 2013 óta a Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottsága közös kiadványként jelenik meg. Napjainkig több mint száz, részben nyomtatott, részben elektronikus szám „látott napvilágot” (beleértve az egy-egy szakmai konferencia anyagait összefoglaló különszámokat is). Ezekben összesen 1500-nál is több tudományos jellegű írás kapott helyet, nem számítva a Társaság életéről közreadott híreket vagy például a könyvismertetések. A szerzők között tapasztalt, idősebb szakértők éppúgy szerepelnek, mint fiatal doktoranduszok, utóbbiak számára kívánatos lehetőség közreadni tanulmányaikat a *Hadtudomány* lapjain. Összesen a 29 év alatt mintegy 800 fő publikált a folyóirat hasábjain.

³ Az egyetem központi könyvtára a Nemzeti Közszerződési Egyetem Ludovika campusának működésbe lépésével átminősült az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar kari könyvtárává, változatlan helyszínnel.

A Magyar Hadtudományi Társaság elég gyakran arra kényszerült, hogy a kiadások csökkentése érdekében számokat vonjon össze. Így többször is csak három szám jelent meg egy-egy évben, sőt 2008 után előfordult, hogy csak kettő (viszont éppen 2008-tól a nyomtatott folyóiratot kiegészítette egy évente folyamatosan bővülő elektronikus szám). Ráadásul a szerkesztőbizottság a bővebb terjedelemmel legalább részben kompenzálta a kieső számokat. A folyóiratot a Társaság tagjai térítésmentesen megkapják.

A folyóiratban alapvetően lektorált publikációk⁴ jelenhetnek meg, de helyet biztosít olyan, a hadtudomány szempontjából fontos, nem lektorált közleményeknek is, mint például a könyvismertetők, a tudósítások, az interjúk, az életrajzok. A *Hadtudományban* publikáló szerzők nem kapnak honoráriumot, és díjazás nélkül dolgoznak a lektorok is.

A szerkesztőbizottság változó létszámú, tagjainak száma általában 12–18 fő között van. Arra törekszünk, hogy a bizottság összetétele lehetőleg tükrözze a Társaság sokszínűségét. Jellemző erre a sokszínűsége a jelenleg érvényben lévő szakmai rovatrend is: *Biztonságpolitika, Hadművészet, Hadtörténet, Honvédelem, Katonai műszaki tudományok, Társadalomtudomány, Védelemgazdaság*. Ezt kiegészíti a *Fórum*, a *Szemle* és *A Társaság hírei* elnevezésű rovat.

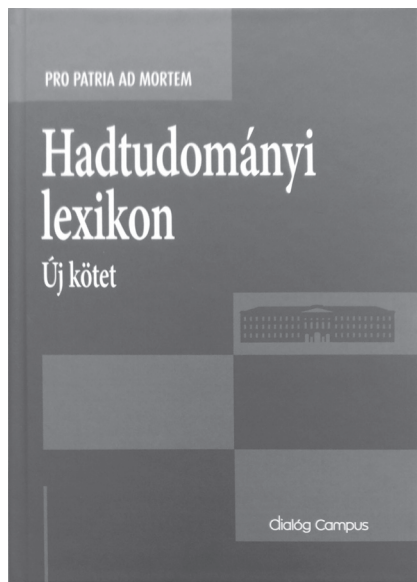
Mintegy 25 éve működik a Magyar Hadtudományi Társaság honlapja (www.mhtht.eu), amelyre felkerülnek a Társaság és a szakosztályok életének fontosabb eseményei, a várható illetve megtörtént események, a különböző fórumokon elfogadott határozatok, a bizottsági, elnökségi ülések és küldöttgyűlések jegyzőkönyvei stb. És természetesen felkerülnek a honlapra a folyóirat számai is, az elektronikus és papíralapú számok egyaránt. Ma már a kezdetektől napjainkig archiválva van a Társaság minden publikált anyaga.

1. kép Az 1995-ben megjelent Hadtudományi lexikon

⁴ A cikkeket két lektor bírálja el anonim módon.

A folyóiraton kívül ugyanis a Társaság megjelentetett eseti kiadványokat is. Ezek közül kiemelkedik jelentőségében a *Hadtudományi lexikon*, amely 1995-ben jelent meg (és három évvel később CD-n is). A kétkötetes mű mintegy 1600 oldalon, körülbelül négyezer címszó keretében adja közre a hadtudomány, valamint a kapcsolódó társtudományok és határterületek leglényegesebb ismeretanyagát. Összeállításában és szerkesztésében – Szabó József alelnök vezetésével – mintegy 120 szakember vett részt, döntő többségében az MHTT tagjai. A lexikon 10 ezer példányban készült. Nagyobb példányszám jutott belőle a Honvéd Vezérkarnak, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiának (később Nemzetvédelmi Egyetem), és természetesen magának a Társaságnak. Saját példányaink egy részét ajándékba vagy jutalomként adtuk, de értékesítettünk is belőle.

2. kép Az új *Hadtudományi lexikon* (2020)

25 évvel később, 2020-ban megjelent az új *Hadtudományi lexikon*. Kiadását az indokolta, hogy az eltelt időszakban globális politikai, geostratégiai áttrendeződések zajlottak le, továbbá óriási haditechnikai fejlődés ment végbe a világban. Ezúttal a lexikon megjelenését közel tízéves előkészületi szakasz előzte meg, a 2010-es évek elején már komoly formában felmerült az igény egy új kiadásra. Különböző elképzelések láttak napvilágot, például egy harmadik, kiegészítő kötet kiadása a meglévő kétkötetes példányok mellé. A pénzügyi források hiánya miatt azonban az elképzelések nem öltöttek konkrét tervek formáját. Végül a Nemzeti Közszolgálati Egyetem bázisán teremtődtek meg az anyagi lehetőségek, újabb példájaként a gyümölcsöző együttműködésnek.

A konkrét munkálatokban mintegy 80 szerző, szerkesztő, adminisztratív munkatárs vett részt. A lexikon az interneten érhető el, nyomtatott formában mindössze 100 példány készült.

Az eseti kiadványok között külön említést érdemel még *A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság* című, 2000-ben megjelent kötet, amelyet az alapítás tizedik évfordulójára jelentettünk meg. A 20. és a 25. születésnapot a *Hadtudomány* speciális jubileumi számaival „köszöntöttük”, és a 30. évfordulóra is készült egy színes kiadvány (amely anyagi okok miatt pdf formátumban jelent meg).⁵

A 25. évforduló alkalmából ezüstözött emlékérmét készítettünk a Magyar Pénzverő Zrt.-vel, amelyet a Társaság alapító tagjai megkaptak ajándékba.

A SZERVEZETI ÉLET

Említettem, hogy a Hadtudományi Társaság legmagasabb döntéshozó szerve a küldöttgyűlés, amelyet általában évente egyszer és általában tavasszal szoktunk összehívni.⁶ A szervezeti egységek vezetői (elnökei) automatikusan küldöttek, rajtuk kívül minden szervezeti egység

⁵ A jubileumi kiadványt jelen cikk szerzője írta, illetve állította össze.

⁶ A 2020. évi küldöttgyűlést eredetileg márciusban tartottuk volna, de a koronavírus-járvány miatt végül szeptemberben ült össze.

küldötteket választ, mégpedig minden tíz új tag után egyet. A küldöttgyűlés rendeltetése, hogy elfogadja az elnökség beszámolóját az előző év során végzett munkáról, valamint az adott év munkatervét. Az elnökségi beszámoló a szervezeti egységek december–januárban elkészülő beszámolóira épül, illetve tartalmazza a gazdasági elnökhelyettes külön jelentését a pénzügyi helyzetről, az előző évi bevételekről és kiadásokról, az adott év pénzügyi elképzeléseiről.

Ugyancsak a küldöttgyűlésnek kell elfogadnia a felügyelőbizottság (FB) és az etikai bizottság (EB) jelentését. (Ezen bizottságok tagjai, csakúgy, mint az intézőbizottság hét tagja szintén automatikusan a küldöttgyűlés résztvevői.)

A küldöttgyűlés kizárólagos funkciója a tisztújítás. Az MHTT Alapszabálya kimondja, hogy a választott tisztségviselők (elnök, alelnök, 5 elnökhelyettes, az FB elnöke és két tagja, valamint az EB elnöke és két tagja) mandátuma három évre szól. Háromévente tehát a beszámoló küldöttgyűlés egyúttal tisztújító funkciót is betölt. (1991–1999 között a tisztújítást közgyűlés biztosította, a közbeeső években küldöttgyűlést hívtunk össze. 1995-ben, rendkívüli közgyűlésen egy évvel előrehozott tisztújításra került sor.)

A Társaság alapító elnökéről, dr. Móricz Lajos nyugállományú ezredesről már esett szó, ő 1990 és 1995 között töltötte be az elnöki pozíciót. Őt követte dr. Szabó József nyugállományú vezérőrnagy (1995–2004), majd dr. Nagy László nyugállományú ezredes (2004–2016), Tömböl László nyugállományú vezérezredes (2016–2019), végül 2019-től dr. Szenes Zoltán nyugállományú vezérezredes. A jelenleg érvényben lévő szabályok szerint ugyanaz a tisztségviselő ugyanazt a tisztséget két mandátum erejéig, 2×3 évig töltheti be.

3–4. kép *A Magyar Hadtudományi Társaság első és második elnöke: Móricz Lajos (1990–1995) és Szabó József (1995–2004)*

Itt célszerű megjegyezni, hogy a szervezeti egységek munkáját is választott vezetőség irányítja és szervezi, amelyben feltétlenül kell lennie elnöknek és titkárnak. Választásuk nem kötődik a Társaság tisztújítási ciklusaihoz, és mandátumuk nincs korlátozva. A Társaság tagjai több szervezeti egység munkájában is részt vehetnek, de adminisztratív okok miatt csak egynek a nyilvántartásában szerepelhetnek (itt választhatnak például küldötteket, és itt választhatók is).

A felügyelő- és az etikai bizottságról nagyon röviden annyit lehet írni, hogy az utóbbi évtizedekben a küldöttgyűlés előtt elhangzott beszámolóik általában szűkszavúak voltak: nem volt igazán a profiljukba vágó fegyelmi ügy vagy etikai vétség, amellyel foglalkozniuk kellett volna. Kivétel a 2008. év, amikor az etikai bizottság néhány olyan, a Társaság egészét érintő hiányosságra hívta fel a küldöttgyűlés figyelmét, mint például az intézőbizottság

és a szakosztályok közötti kapcsolatok esetlegessége. A küldöttgyűlés egy *stratégiai felmérő bizottságot* hívott életre négy tekintélyes, nagy tapasztalattal rendelkező MHTT-tag bevonásával, akik alaposan áttekintették a Társaság működését. Olyan területekre terjedt ki a vizsgálódásuk, mint az MHTT szervezési, vezetési kérdései, gazdálkodása, a szervezeti egységek működési feltételei, kapcsolatai más egységekkel, illetve a vezetéssel. Jelentésüket és javaslataikat a 2010. évi küldöttgyűlés elé terjesztették. A jelentés leginkább kézzelfogható javaslata a hasonló profilú szakosztályok összevonására irányult, és ezen a téren történtek is változások.

A szervezeti egységek és a vezetés kapcsolatának javítása érdekében újra visszatérünk ahhoz az elképzeléshez, hogy az intézőbizottság (IB) tagjai között „felosztottuk” a szakosztályokat és területi tagozatokat. Be kell ismerni, hogy ez az eljárás ezúttal is csak mérsékelt javította a vezetés és a tagság kapcsolatát, elsősorban az IB-tagok idejének korlátozott volta miatt.

A Hadtudományi Társaságnak a külvilág felé történő megjelenését az Arculati kézikönyv szabályozza, amely meghatározza – többek között – a levelezés formai jegyeit (fejléc, logó stb.) és például a névjegyek formai kivitelezését. A Társaság jelenlegi logója (címere) 2009 óta van érvényben. A 30-éves jubileumra ennek egy „ünnepi” változata készült el.

5. kép A Magyar Hadtudományi Társaság logója a 30. évfordulóra emlékeztető díszítéssel

A TÁRSASÁG ELISMERÉSEI, DÍJAI

A fentiekben már több bizottságról (intéző, szerkesztő, felügyelő stb.) is esett szó, egyről azonban még nem, ez pedig a díjbizottság (DB). Funkciója és rendeltetése, hogy összegyűjtse és mérlegelje a szervezeti egységektől beérkező, az adott egységhez tartozó tagok elismerésére vonatkozó javaslatokat, illetve maga fogalmazzon meg döntés-előkészítő javaslatokat az elnökség számára. Ebből már ki is derül, hogy a Magyar Hadtudományi Társaságban léteznek különböző elismerési formák és módzatok, mégpedig a következők: Életmű-díj, Tanárky Sándor-díj, Korponay János-díj, az MHTT örökös tagja cím, az MHTT érdemes tagja cím, az MHTT tiszteletbeli tagja cím, emléklap, emlékérem, elismerő oklevél, tárgyjutalom. Közülük az első hármat érdemes közelebbről megvizsgálni.

A Társaság 1992-ben alapította a *Tanárky Sándor-díjat*, amelyet az elnökség kiemelkedő tudományos munkásság, illetve – ritkábban – tudományos szervező tevékenység elismeréseként

adományoz. A kezdetektől napjainkig harmincnyolcan kapták meg, minden évben legalább egy, néha kettő, két alkalommal három fő. Az alapítás utáni években ez számított az MHTT legrangosabb kitüntetésének.

2000-ben született döntés a *Korponay János-díj* megalapításáról a 35 évnél fiatalabb, a hadtudomány területén kiemelkedően aktív tagjaink „jutalmazására”. Azóta tizenöten (évente egy vagy kettő fő) érdemelték ki ezt az elismerést, de voltak évek, amikor senki nem bizonyult érdemesnek a díjra.

Célszerű megemlíteni, hogy mind Tanárky Sándor, mind Korponay János a 19. század kiemelkedő katonatudósai voltak, ugyanúgy, mint Kiss Károly. A nevükkel fémjelzett elismerés pénzdíjjal jár együtt, amelynek összege változhat a küldöttgyűlés határozatainak megfelelően, de a Korponay-díj mindig a Tanárky-díj 50%-a.

2003-ban a Társaság megalapította az *Életmű-díjat*, a ténylegesen legrangosabb elismerést, amelyet azon tagjai kapnak, akik több évtizedes kiemelkedő életműjükkel gazdagították a magyar és egyetemes hadtudományt. A díjjal arany pecsétgyűrű jár. 2003 óta tizenhárman (évente egy vagy kettő fő) kapták meg, de voltak kimaradt évek is.

Ezen három díj kitüntetettjeinek neveit feltüntetjük a Társaság honlapján, illetve megjelöljük a Társaság irodáihoz vezető folyosó falán elhelyezett dicsőségtablán.

Az *örökös tag* kitüntető címet a Magyar Hadtudományi Társaság három első elnöke kapta meg, miután megváltak az elnöki tisztségtől. A cím feljogosítja viselőjét, hogy szavazati joggal vegyen részt a választott vezetőttestületek munkájában, ily módon folyamatosan átadhatja tapasztalatait a következő nemzedéknek.

Az MHTT *érdemes tagja* cím azoknak adományozható, akik huzamos időn keresztül aktívan tevékenykedtek a Társaságban, kiemelkedő tudományos szervezői tevékenységet végeztek. A Társaság *tiszteletbeli tagja* lehet az a természetes vagy jogi személy, aki jelentős mértékben hozzájárult a Társaság működéséhez, tevékenységének kifejtéséhez, elősegítette az alapszabályban lefektetett célok megvalósítását. Az előbbi címet általában a szervezeti egységek választott tisztségviselői (elnökei) érdemlik ki, míg a tiszteletbeli tag címet inkább az anyagi támogatást nyújtó személyek vagy szervezetek.

1994 óta létezik a *Magyar Hadtudományi Társaság szakértője* cím, amely szintén bizonyos fokú elismerést jelent. A címet a tudományos fokozattal rendelkező tagjaink automatikusan megkaphatták, akik viszont nem rendelkeztek tudományos fokozattal, azoknak általában előadást kellett tartaniuk a szakmájukba illeszkedő témáról (például a Kiss Károly Hadtudományi Klubban). A szakértői névsort a Társaság honlapja rendszeresen frissíti. Az évek során 95 fő nyerte el ezt a címet, de az elhalálozások miatt a szakértők tényleges száma jelenleg 65.

A díjbizottságnak van egy párhuzamos feladata is: előkészíti az anyagokat az úgynevezett központi (tehát minisztériumi, vezérkarfőnöki stb.) elismerésekre. A bizottság háromtagú, elnöke – a Társaság elnökségének döntése alapján – az intézőbizottság tagjai közül kerül ki.

A TÁRSASÁG GAZDÁLKODÁSA

A Magyar Hadtudományi Társaság bevételei több forrásból származnak. Miként a honvédelem ügyét támogató többi civil szervezet, az MHTT is rendszeres évi támogatást kap a Honvédelmi Minisztériumtól, amelynek összege 3 és 5 millió forint között váltakozik. A Magyar Tudományos Akadémia szintén rendszeres támogatást nyújt folyóiratunk megjelentetéséhez, a támogatás összege egymillió forint körül ingadozik. Élvezzük a Honvéd Vezérkar 1990-ben létrehozott Hadtudományi Alapítványának kamatait, de ez inkább jelképes összeg. Bevételeink 10-15%-át a tagdíjak és az 1%-os felajánlások teszik ki. Eseti forrást biztosít szponzoraink

támogatása, illetve a pályázatokon elnyerhető tételek. Bevételeink összege sokáig évi 10 millió forint alatt maradt, de az utóbbi néhány évben meghaladta ezt a szintet.

A kiadások összetétele is több elemet tartalmaz. A legnagyobb tétel a *Hadtudomány* folyóirat nyomdai kivitelezése, illetve postai terjesztése. Jelentős összeget emészt fel az elnök tiszteletdíja (2001-ben vezettük be, addig az elnök is társadalmi munkában végezte feladatait) és az egyetlen fizetett alkalmazott, a titkárságvezető illetménye. Rendszeres kiadás a Tanárky- és Korponay-díjakkal járó összeg és a meghirdetett pályázatokon kiemelkedő pályaművek díjazása. A szakosztályok saját rendezvényeikhez igényelhetnek központi támogatást (általában a tagjaik által befizetett tagdíj 25%-áig).

Nem könnyű feladat és csak takarékos gazdálkodással érhető el a Társaság pénzügyi egyensúlyának biztosítása. (Ezért került sor például hosszú időn keresztül a folyóirat évenként megjelenő négy lapszáma közül kettő-kettő összevonására.) Elmondhatjuk azonban, hogy ez mindmostanáig minden évben sikerült.

* * *

A Magyar Hadtudományi Társaság létezésének három évtizede alatt szilárdan beépült a magyar tudományos közéletbe. Rendezvényei népszerűek, taglétszáma és struktúrája stabil, szabályozói (elsősorban az Alapszabály) kellően lefedik a működés minden területét. Létének indokoltsága soha nem kérdőjeleződött meg. Az alábbiakban három rövid idézet következik a jubileumok alkalmával megjelent kiadványokból:

A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság című kiadvány így fogalmaz: „A Társaság... történelmi küldetését teljesítette. Története azokat igazolja, akik tíz évvel ezelőtt kezdeményezték a Társaság létrehozását.”

A Hadtudomány 2010/3. számának előszavában olvasható: „A Társaság töretlenül követte az alapítók szándékát: összefogta a hadtudomány, a katonai műszaki tudományok, a biztonság és a védelem kérdésköréből egyre többet vállaló, a kapcsolódó tudományterületeken szerveződő kollektívákat.”

Orosz Zoltán altábornagy, vezérkarfőnök-helyettes így fogalmazott a folyóirat 2015/3–4. számában: „A Társaság összefogja a hadtudomány iránt érdeklődő, a hadtudományt gyarapítani kívánó, a fejlődésért tenni akaró szakembereket, a hadtudomány művelőit, nyilvánosságot biztosít írásbeli és szóbeli megnyilvánulásainak, szervezi a tudományos életet, kapcsolatteremtésre ad lehetőséget a szakterületen belül és biztosítja az ismeretséget más szakterületekkel, tudományterületekkel is.”

Szakály Sándor:

ARANYSARKANTYÚSOK

Időnként olvasunk, hallunk az „aransarkantyús vitézekről”, de – legyünk őszinték – vélhetően kevesen vannak, akik tudják, kik is voltak ők. Mit is takart ez a kifejezés, kik és milyen érdemekért kapták meg a címet/jelzőt/kitüntetését?

Kellett várni néhány évtizedet arra, hogy elmondhassuk: most már könnyen eligazodunk ebben a témában (is). Hogy ez így van, az köszönhető a Sallay Gergely Pál és Szentváry-Lukács János szerzőpárosnak, amely 2019-ban adta közre a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum jóvoltából – a Nemzeti Kulturális Alap könyvkiadási támogatását elnyerve – a *IV. Károly aransarkantyús vitézei, 1916* című munkáját.

Aki kézbe veszi – és tegyék azt minél többen! – a szép kiállítású, gazdagon illusztrált kötetet és megismerkedik annak tartalmával, már elmondhatja: tudja, kik is voltak az aransarkantyús vitézek, mióta és mikor is avatták azzá az arra érdemeseket.

A magyar királyi koronázások alkalmával avattak – elsősorban és alapvetően katonai érdemekért – többnyire főrendeket, de legalábbis nemeseket aransarkantyús vitézekké. Ők nem alkottak lovagrendet, és az avatás mindig egyszeri és megismételhetetlen volt. Csak a magyar királyi koronázáskor volt erre lehetőség, és a felavatottak száma egy-egy alkalommal a néhánytól a néhány tucattig terjedt.

A két szerző könyvében az 1916. december 30-án aransarkantyús vitézzé avatott 47 császári és királyi,

illetve magyar királyi honvéd tartalékos, népfelkelő és szolgálaton kívüli viszonybéli tiszt – és 4 felavatásra jelölt, de fel nem avatott személy – portréját rajzolta meg. Felkutatták és feldolgozták a korabeli sajtóanyagot, tanulmányozták a bécsi Osztrák Állami Levéltár Hadilevéltára, a budapesti Hadtörténelmi Levéltár, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára forrásait, megkeresték az egykori aransarkantyús vitézek leszármazottjait, és összegyűjtöttek mindent, ami összegyűjthető volt.

Részletesen szólnak arról munkájukban, hogy miként is történt az avatandók kiválasztása, milyen szempontok voltak a legfontosabbak, létezett-e bizonyos „protekción”, mennyire tájékoztatott hitelesen a korabeli sajtó, milyen tévhitek keringtek a személyekkel és a kiválasztással kapcsolatban – és a sort még hosszasan lehetne folytatni, például a sajtóban megjelent kritikus észrevételekkel, a koronázási szertartás előkészületeivel...

Nagyon jól használható összegző táblázatok mutatják be a 47 + 4 személy által elnyert kitüntéseket, illetve magát az aranysarkantyús jelvényt.

A könyvből jól érzékelhetően kiviláglik, hogy aranysarkantyús vitézzé válni nem volt egyszerű; és a kitüntetést olyan személyek is elnyerték, akik a 20. századi magyar történelemben jelentős szerepet játszottak, így például Károlyi Gyula gróf, Bethlen Béla gróf, Festetics Sándor gróf...

S ami szinte valamennyiük esetében közös: az 1945 utáni sorsuk. Akik megélték a második világháború befejeztét és Magyarországon maradtak, bizton számíthattak népbírószági tárgyalásra, internálásra, kitelepítésre, nyugdíjelvezetésre. Azok, akik külföldre távoztak 1944–1945-ben, illetve 1956-ot követően, idegen országokban is megmaradtak magyarnak.

Az utókor többnyire megfélekezett róluk, pedig első világháborús katonai teljesítményük, politikai működésük okán figyelmet érdemelnének. Vannak, akiket az utókor kritikával (is) illethet, egyes személyek bizonyos tetteivel nem azonosulnánk, de a múltunkból kitörölni a kötetben szereplőket nem lehet és nem is szabad. Ők a magyar katonai múlt részei, az egykori Nagy Háború résztvevői, példaképek is lehet(né)nek!

Sallay Gergely Pál – Szentváry-Lukács János: *IV. Károly aranysarkantyús vitézei, 1916*
HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2019, 160 oldal

Doucha Lilla:

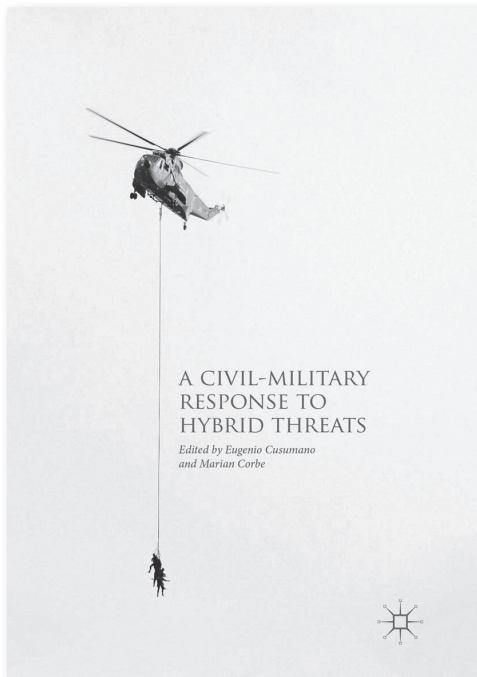
TIZENKÉT ESSZÉ A HIBRID FENYEGETÉSEKRE ADOTT CIVIL-KATONAI VÁLASZOKRÓL

Jens Stoltenberg NATO-főtitkár szavaival élve: „a hibrid fenyegetések a NATO átfogó megközelítésének sötét visszatükröződései”. Eugenio Cusumano és Marian Corbe az általuk szerkesztett (angol nyelven olvasható) kötetben (*A Civil-Military Response to Hybrid Threats*) e komplex fenyegetések hasonlóan összetett megoldásait kívánják bemutatni három téma köré csoportosítva. A „fogalmakat”, „szereplőket” és „eseteket” bemutató fejezetekben az egyes esszék több-kevesebb logikával illusztrálják a civil-katonai válaszok fontosságát a NATO ellenálló képességének növelésében.

A könyv fejezetei a műveletek tapasztalataira építve azon intézményi és kulturális tulajdonságokat vizsgálják, amelyek elengedhetetlenek a hibrid fenyegetések hatékony elhárításához. A NATO újfajta kihívásokhoz való alkalmazkodását, ellenálló képességének növelését az esszék az elemzések mellett gyakorlati iránymutatásokkal is igyekeznek segíteni.

A részletes leírásoknak köszönhetően az új biztonsági kihívások iránt érdeklődők is élvezettel vehetik kézbe a kötetet, ugyanakkor a téma speciális jellege, valamint a tudományos szövegekre jellemző nyelvezet miatt a könyv elsősorban a katonai és civil szakértőket, döntéshozókat és az akadémiai közönséget szólítja meg.

Az első, fogalmakat és módszereket bemutató rész középpontjában a civil műveleti tér katonai stratégiai gondolkodásba való integrálása áll. A könyv a hibriditás jelenségének

elemzése után a civil-katonai együttműködés (CIMIC) és a civil-katonai interakció (CMI) definíciós eltérését tárgyalja, mivel a CMI kevéssé ismert a szakirodalomban, miközben első hallásra a CIMIC szinonimájának tűnhet. Bár a többdimenziós kihívások nem tekinthetők a 21. század sajátosságának, a rájuk adott válaszlépések civil-katonai összehangolása az újfajta fenyegetések NATO-napirendre kerülésével vált csak hangsúlyossá. Ennek következményeként tekinthetünk a CIMIC, illetve a CMI reformjára, ami a szervezetek feladatainak pontosítása mellett a szélesebb körű információmegosztásra és a civil perspektívák műveletekbe való bevonására is kiterjedt.

A „szereplőkkel” foglalkozó rész négy, egymáshoz lazábban kötődő fejezetet tartalmaz. Az ötödik fejezet fókuszában az áll, hogy a NATO kiválósági központjai (Centres of Excellence, COEs) miként járulnak hozzá a hibrid kihívásokra való felkészüléshez.

A szerző meglátása szerint nem elég jól, mivel hiányzik az együttműködés a 24 szervezet, illetve a NATO Transzformációs Parancsnoksága között. Szintén a hatékonyság rovására megy a kiválósági központok vezetésének rendszeres cserélődése, amely nehezíti az intézményi tudás kialakulását.

A nyolcadik fejezet az Európai Unió megközelítését vizsgálja a hibrid fenyegetések terén. A szervezet különböző szintű válaszokat dolgozott ki a hibrid fenyegetésekre, amelyek két kategóriába sorolhatók. Míg a félretájékoztató (*fake news*) elleni kampányok az enyhe (*soft*) vonalat képviselik, addig a szankciók és korlátozások alkalmazása a kemény (*hard*) lépések közé tartozik. Bár a hibrid kihívások ellen csak viszonylag későn lépett fel az EU, a fokozatos, adott fenyegetés mértékének megfelelő reakciók által kirajzolódó keret a CIMIC számára is hasznos tapasztalatokkal szolgál.

A kötet harmadik részében a szerkesztők esettanulmányokon keresztül ismertetik a civil-katonai együttműködés tapasztalatait, valamint az ezekből levonható tanulságokat. Az első elemzés az ENSZ Maliban végrehajtott műveletének tapasztalatait vizsgálja az információszerezés és -megosztás szempontjából. A környezeti megértés, azaz a műveleti környezet részletes, átfogó megismerése (kulturális, etnikai, demográfiai, politikai és gazdasági sajátosságok), kialakítása során a civil-katonai interakció kulcsfontosságúnak bizonyult. Ennek kerete a közép-afrikai országban a Joint Coordination Board (JCB) volt, egy koordinációs testület, amely a Maliban működő nemzetközi és helyi szereplők közti információmegosztásnak, valamint a részleteiben kidolgozottabb parancsoknak köszönhetően növelte a műveletek hatékonyságát.

A tizedik fejezet a NATO átfogó megközelítés koncepcióját vizsgálja, valamint azt, hogy ez miként vezethet a tagországok és a partnerországok ellenálló képességének növeléséhez. A fejezet fő állítása, hogy az állam legitimitásának növelése kulcsszerepet játszik a szervezet reagálóképességének erősítésében. Ennek bizonyítására érdekes módon a NATO afganisztáni missziójának tapasztalatait és a libanoni fegyveres erők CIMIC-tevékenységét dolgozza fel az elemzés.

A tizenegyedik fejezet Ukrajna példáján keresztül mutat rá az offenzív kiberműveletek stratégiai szerepére és hatására. A fejezet kiemeli: bár ezek az offenzív képességek fontosak, mégsem jelentenek döntő előnyt a velük rendelkező országok számára. Ezt a 2013–2016-os krízis alatti offenzív kiberműveletek is alátámasztják, amelyeknek stratégiai áttekintését és hatásait a fejezet részleteiben tárgyalja. Végezetül a szerző bemutatja Ukrajna válaszlépéseit a támadásokra.

Az utolsó elemzés a Kína által alkalmazott ún. szálamitaktikára adott megfelelő válaszlépéseket vizsgálja, szem előtt tartva a civil-katonai együttműködés lehetséges fejlesztéseit. A Dél-kínai-tengeren megvalósuló félkatonai akciók olyan információszerező és gyorsreagáló csapatok jelenlétét teszik szükségessé, amelyek a fenyegetés mértékének megfelelő szintű, összehangolt válaszlépésre képesek.

A kötetet végigolvasva érdemes még egyszer felidézni a könyv címét: *A Civil-Military Response to Hybrid Threats* (A hibrid fenyegetésekre adott civil-katonai válaszok). Összehasonlítva a könyv vélt célját és a megvalósult tanulmányokat, a recenzens csak félig lehet elégedett, hiányolva a logikai felépítést és a szilárd koncepciót a kötetből. Bár a 12 elemzés jó része az eredeti kérdést járja körül érdekes és néha újszerű aspektusokból, egyes publikációk azonban csak érintőlegesen kapcsolódnak az eredeti témához (információmegosztás a MINUSMA misszióban, kiberháború Ukrajnában), vagy erőltetett és életszerűtlen párosítást tartalmaznak (a NATO átfogó megközelítése és a hadseregek szerepe az ellenálló képesség növelésében Afganisztánban és Libanonban). A kötet összeállításának *ad hoc* jellegére

utal az egyik szerkesztő saját – a hivatkozásai alapján egy jóval korábbi – írása, amely a kontraktorok szerepét vizsgálja a NATO afganisztáni műveleteiben. Még mielőtt valaki a katonai magánvállalatok szerepére gondolna, valójában a szövetség logisztikai ellátásának jogi, procedurális és szervezeti kérdéseiről van szó. Bár ez önmagában kevésbé vizsgált és éppen ezért érdekes kérdés, sem a civil-katonai együttműködéshez, sem a hibrid fenyegetésekhez nem kapcsolódik.

Eugenio Cusumano – Marian Corbe (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*
Palgrave Macmillan, Leiden, 2018, 338 oldal

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

OROSZORSZÁG TESZTELTE A CIRKON HIPERSZONIKUS TÁMADÓFEGYVERT

2020. október 7-én Geraszimov tábornok orosz vezérkari főnök jelentette Putyin elnöknek, hogy előző nap az állami kvalifikációs tesztsorozat utolsó állomásán sikeresen tesztelték a Cirkon típusú hiperszonikus repülőeszközt.¹ A Cirkont először indították nyílt vízen, a Fehér-tengeren úszó hadihajóról, nevezetesen az *Admiral Gorskov* fregattról. A függőleges konténerből történt indítása után az eszköz a megadott irányba fordult, miközben a 28 km-es repülési magasságba emelkedett. A repülés végén a Cirkon eltalálta a Barents-tengeren 450 km távolságban kijelölt célt. A 4,5 perces repülése során sebessége meghaladta a hangsebesség nyolcszorosát.² A bejelentés napján születésnapját ünneplő orosz elnök megköszönte a világon egyedüli képességű eszköz létrehozásában kitűnő munkát végzett tudósok, mérnökök, munkások és katonák eddigi tevékenységét.³ Orosz katonai szakértők szerint a Cirkon haditengerészeti változatának (NATO-kódja SS-N-33) hossza kb. 9 m, így befér a hadihajókon rendszeresített konténerekbe. Hatótávolsága 400-500 kg tömegű robbanófejjel 700-750 km lehet, de a Putyin elnök által emlegetett 1000 km-es hatótávolság is elérhető, ha a harci rész tömege csak 300 kg és az utazómagasság 30-40 km között van. A hajó elleni eszközt szilárd hajtóanyagú rakétahajtómű gyorsítja fel a hangsebesség fölé, amikor bekapcsol a *scramjet* hajtómű, amely a magával vitt üzemanyagot a légkörből vett oxigén segítségével égeti el.⁴

AGM-183A LÉGI INDÍTÁSÚ GYORSREAGÁLÁSÚ FEGYVER

Október 1-jén az Amerikai Egyesült Államok Légierője Globális Csapásmérő Központjának egyik igazgatója – Andrew Gebara vezérőrnagy – először tájékoztatta a nyilvánosságot a fejlesztés alatt álló amerikai hiperszonikus fegyver egyes képességeiről.⁵ A légi indítású gyorsreagálású fegyver (ARRW⁶) a tervek szerint 5-6 ezer csomós sebességet⁷ lesz képes

¹ Tamir Eshel: Russia Confirms Tsirkon Hypersonic Missile Test. Defense Update, 07. 10. 2020. https://defenseupdate.com/20201007_tsirkon.html (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

² Az adatok alapján a Cirkon átlagsebessége 1667 m/s volt, ami a repülési magasságon a hangsebesség 5,54-szerese, mivel 28 km-es magasságban a hangsebesség 301 m/s. The Engineering ToolBox: Elevation and Speed of Sound. https://www.engineeringtoolbox.com/elevation-speed-sound-air-d_1534.html (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

³ Владимир Александрович Карнозов: «Циркон» материализовал мечты России о превосходстве. Независимая газета, 15. 10. 2020. https://nvo.ng.ru/realty/2020-10-15/1_1113_zircon.html (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

⁴ Roger McDermott: Tsirkon Hypersonic Cruise Missile Tested by the Northern Fleet. The Jamestown, 21. 10. 2020. <https://jamestown.org/program/tsirkon-hypersonic-cruise-missile-tested-by-the-northern-fleet/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

⁵ Morgan Artyukhina: US Air Force Confirms ARRW Hypersonic Missile Will Travel Over 5,000 Miles Per Hour. Sputnik News, 14. 10. 2020. <https://sputniknews.com/military/202010141080770916-us-air-force-confirms-arrw-hypersonic-missile-will-travel-over-5000-miles-per-hour/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

⁶ Air-launched Rapid-Response Weapon.

⁷ Kb. 8050-9660 km/h.

elérni, vagyis a hangsebesség 6,5-7,5-szeresével repülhet. Az AGM-183A típusjelzéssel ellátott ARRW első repülése várhatóan 2021 októbere előtt megtörténik, rendszeresítésére „néhány éven belül” kerül sor. Ez lesz az amerikaiak első hiperszonikus, vagyis a hangsebesség ötszörösénél gyorsabban repülni képes eszköze. Az ARRW hordozására B-52H Stratofortress típusú repülőgépeket tesznek alkalmassá, a két eszköz első közös aerodinamikai tesztrepülésére 2019 júniusában, a másodikra 2020 augusztusában került sor. A fejlesztést a Lockheed Martin vállalat végzi, és a jelenleg folyó program keretében 2022-ig 33 darab demonstrációs, tesztelési célú eszközt kell legyártania. Az ARRW két fokozatból áll: az első fokozat szilárd hajtóanyagú rakétája felgyorsítja a maximális sebességre, majd az leválik a harci részről, amely azt követően manőverező siklórepüléssel repül a kijelölt célíg. Ez utóbbi lehet szárazföldi vagy vízfelszíni. A gyártó szerint az AGM-183A képes lesz elérni a hangsebesség hússzorosát is, és hatótávolsága meghaladja a 900 km-t.⁸

KÍNA A PARTI ŐRSÉGE SZÁMÁRA ENGEDÉLYEZNÉ A FEGYVERHASZNÁLATOT A DÉL-KÍNAI TENGERTEN

Kína törvényhozása törvényjavaslatot készített elő, melynek elfogadása esetén lehetővé válik a Parti Őrség számára, hogy az ország „joghatósága alatt álló vizeken” hangsúlyosabban használjon fegyveres erőt.⁹ A fegyveres erőket felügyelő Központi Katonai Bizottság szeptember végén javasolta először a törvénytervezet elfogadását, majd az megjelent a Nemzeti Népi Kongresszus honlapján, december 3-ig várva a véleményeket, hozzászólásokat. A tervezet szerint bizonyos figyelmeztetést követően Kína Parti Őrsége és egyéb tengeri bűnüldöző szervei használhatnak kézi fegyvereket és akár fedélzeti ágyúkat, ha olyan hajókkal találkoznak, amelyek célja „illegális” tevékenységek végzése az „ország fennhatósága alá tartozó” vizeken. Amerikai értékelés szerint a törvény célja a megfélemlítés, illetve jelzés a délkelet-ázsiai országok számára, hogy ne kezdjenek ki a Parti Őrséggel a Dél-kínai-tengeren, holott a térségben nincsenek nemzetközileg elfogadott határok.

NAGY TÁVOLSÁGÚ AKNATELEPÍTÉSI GYAKORLAT TIBETBEN

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg (PLA¹⁰) 2020. október elején Tibet területén éleslövészettel egybekötött gyakorlatot hajtott végre, melynek során a Tibeti Katonai Körzet egyik dandárja – tesztelési céllal – rakéta-sorozatvetőkkel aknatelepítést végzett.¹¹ Az állami média szerint ezzel a módszerrel, vagyis nagyszámú szárazföldi akna egy adott területre rövid időn belül történő kijuttatásával gyors területzárás hajtható végre, ami megnehezíti az ellenség mozgását. A gyakorlatot 4300 m-es tengerszint feletti magasságon lévő lőtérrel hajtották végre néhány terepjáró gépjárműre szerelt rakéta-sorozatvető bevonásával. A közzétett videófelvétel szerint egy indítóberendezésből 40 rakétát lőttek ki, azokból a célterület felett kiszóródtak az aknák,

⁸ AGM-183A Air-launched Rapid Response Weapon. Air Force Technology. <https://www.airforce-technology.com/projects/agm-183a/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

⁹ Drake Long: New Law Would Let China Coast Guard Use Weapons in South China Sea. Radio Free Asia, 06. 11. 2020. <https://www.rfa.org/english/news/china/weapons-11062020152528.html> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 07.)

¹⁰ People's Liberation Army.

¹¹ China Tests Rocket-propelled Landmine Launchers in Tibet. Defense World, 16. 10. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28100/China_Tests_Rocket_propelled_Landmine_Launchers_in_Tibet#.X4qrbGcVCUk (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

amelyek ejtőernyővel ereszkedtek le. Bár a kínai fél nem közölte a kiszórt aknák típusát, szakértők szerint a légi úton telepíthető Type 84 harcokosi elleni aknáról lehet szó, melyet a BM–21 Grad rakéta-sorozatvető Type 122–15 típusú rakétájában is használnak. Egy rakétával hat ilyen harcokosiaknát tudnak eljuttatni a célterületre.¹² Az aknatelepítési gyakorlatot olyan időszakban tartották, amikor ismételen nőtt a feszültség Kína és India között. A két ország katonai parancsnokai hetedik alkalommal találkoztak, hogy megvitassák a feszültség okait. A találkozót követő közös közleményükben megállapították, hogy pozitív és konstruktív megbeszélést folytattak, és egyre nagyobb közöttük az egyetértés a megoldást illetően.

LEGALÁBB 30 BRIT TENGHERÉSZ FERTŐZÖDÖTT MEG KORONAVÍRUSSEL EGY AMERIKAI KIKÖTŐBEN TETT LÁTOGATÁS SORÁN

Október közepén több forrás közölte a hírt, miszerint a brit Királyi Haditengerészet *Vigilant* rakétahordozó atom-tengeralattjárója személyzetéből több mint 30 tengerész, az állomány negyede koronavírus-fertőzött lett.¹³ A *Vigilant* az amerikai Kings Bay haditengerészeti tengeralattjáró-bázis (Georgia) kikötőjében tartózkodott, és a személyzet egy része – a tiltás ellenére – elutazott a 200 mérföldre (kb. 370 km) lévő floridai Cocoa Beachre szórakozni. Ott bárókat és sztriptízklubokat kerestek fel. Visszatérésüket követően több mint 30 személynél mutatták ki a koronavírus-fertőzést, a szám nem sokkal később 35 fölé emelkedett. Mindkét állam – Georgia és Florida – az ország magas fertőzöttségi szintű államai közé tartozott. A *Vigilant* egyike annak a négy Vanguard-osztályú tengeralattjárónak, melyek a brit nukleáris elrettentő erő részét képezik. A brit és az amerikai tengeralattjárók Trident II D5 típusú ballisztikus rakétáit is Kings Bayben tárolják. A fertőzöttek között volt a tengeralattjáró orvosa és egy tiszt, aki egyike a nukleáris fegyverzet bevetését lehetővé tevő kódot ismerő két személynek. A fenti hír megjelenését követően nyilvánosságra került az is, hogy egy tisztet – aki fegyverzeti mérnökként szolgált – hazarendeltek Nagy-Britanniába, miután ittasan jelentkezett szolgálatra. A *Vigilant* nem először került címlapra: 2017 októberében a kapitányát leváltották, miután kiderül, hogy „nem megengedhető kapcsolatba került” a személyzet egyik női tagjával, majd nem sokkal később kilenc tengerészt távolítottak el a személyzetből drogfogyasztás miatt.¹⁴

EGY TÖRVÉNYJAVASLAT SZERINT A BŰNTÉNYT ELKÖVETŐ BRIT KATONÁK ELKERÜLHETIK A FELELŐSSÉGRE VONÁST

A brit parlament emberi jogokkal foglalkozó bizottsága megállapította a külföldi műveletekkel foglalkozó törvényjavaslatról, hogy az abban foglalt jogszabályok megsértik Nagy-Britannia emberi jogi kötelezettségeit, és indokolatlan akadályokat teremtenek

¹² Type 84 AT mine. Humanitarian Mine Action. http://www.nolandmines.com/PDF_files/Technical%20Release%20TYPE%20841A.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 11. 09.)

¹³ Christen McCurdy: At least 30 British sailors infected with COVID-19 after port visit to U.S. UPI, 15. 10. 2020. <https://www.upi.com/Defense-News/2020/10/15/At-least-30-British-sailors-infected-with-COVID-19-after-port-visit-to-US/4031602788059/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

¹⁴ Royal Navy nuclear submarine officer arrived 'drunk' for duty. BBC News, 19. 10. 2020. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-54598489> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

a büntetőeljárások előtt.¹⁵ A törvényjavaslat szerint a külföldi műveletekben részt vett katonák törvényi védelmet élveznének a több mint öt évvel korábban történt események vonatkozásában. A bizottság szerint a brit katonák az afganisztáni és az iraki műveleteik során ugyan követtek el jogsértéseket, de számos feljelentésnek nem volt valóságalapja. A törvényjavaslatot bírálók szerint azt legalább a tekintetben meg kell változtatni, hogy ne vonatkozzon a kínzások, a háborús bűnök, az emberiség elleni bűntettek és a népiirtás elkövetőire. A bizottság elnöke, Harriet Harman munkáspárti képviselő szerint a törvényjavaslat „rossz a jogállamiság, rossz az áldozatok és rossz a haderő számára”. Johnny Mercer, a veteránok ügyeivel foglalkozó miniszter szerint nem igaz, hogy a törvényjavaslat akadályozná a katonák által elkövetett bűncselekmények kivizsgálását. A cél az, hogy nagyobb jogi védelmet biztosítsanak a külföldi műveletekben részt vett és a végtelennek tűnő vizsgálatok árnyékában élő katonák számára. A kínzások elkövetőit pedig meg kell büntetni.

A BRIT TITKOSSZOLGÁLATOK KÍNAIUL TUDÓ LEENDŐ MUNKATÁRSOKAT KERESNEK

2020 őszén a brit Titkosszolgálat (Secret Service, más megnevezéssel MI5¹⁶) toborzókampányt indított, melynek keretében kínai (mandarin) nyelvet beszélő leendő munkatársakat keres saját szervezete, valamint a Titkos Hírszerző Szolgálat (SIS¹⁷) és a Kormányzati Kommunikációs Parancsnokság (GCHQ¹⁸) részére, hogy kulcsszerepet játszassanak Nagy-Britannia biztonsága védelmében a legújabb kihívások elleni harcban, kezdve a terrorizmustól a kibertámadásokon át a szervezett bűnözésig.¹⁹ Olyanok jelentkezését várják, akik többnyelvű családban nőttek fel, akik külföldön éltek vagy dolgoztak, akik magas fokon tanulták a mandarin nyelvet. Őket elemző-értékelő feladatok végzésével bíznák meg, ezért a nyelv ismerete mellett megfelelő ítélőképességet és kulturális ismereteket is várnak a jelentkezőktől. A felvételt nyerők számára biztosítják nyelvtudásuk továbbfejlesztését, valamint a feladatuk végrehajtásához szükséges más képességekre is kiképzést kapnak. A munkavállalóktól nem várják el eddigi életük és személyes elkötelezettségük feladását, sőt esetenként a rugalmas munkavégzést is lehetővé teszik.

CSEHORSZÁG IZRAELI LÉGVÉDELMI RENDSZERT VÁSÁROL

A cseh kormány engedélyezte, hogy tárgyalások kezdődhessenek négy izraeli gyártású SPYDER²⁰ légvédelmi üteg beszerzéséről.²¹ Izrael az eszközöket közvetlen kormányok közötti üzlet keretében kívánja átadni. A 428 millió dollár értékűre becsült megállapodás megkötését a felek 2021 elejére várják, a rendszer leszállítása pedig várhatóan 2023-ban kezdődik és két

¹⁵ Troops who commit serious crimes will escape justice under new Bill, MPs warn. ITV, 29. 10. 2020. <https://www.itv.com/news/2020-10-28/troops-who-commit-serious-crimes-will-escape-justice-under-new-bill-mps-warn> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 05.)

¹⁶ Military Intelligence, Section 5.

¹⁷ Secret Intelligence Service.

¹⁸ Government Communication Headquarters – rádióelektronikai felderítéssel és kiberműveletekkel foglalkozó szervezet.

¹⁹ Mandarin Chinese language opportunities. Secret Service – MI5. <https://www.mi5.gov.uk/careers/mandarin-chinese-language-opportunities> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 05.)

²⁰ Surface-to-air Python and DERby.

²¹ Israeli Spydres to Replace the Czech Air Force SA-6 Missiles. Defense Update, 26. 09. 2020. https://defense-update.com/20200926_spyder-2.html (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

éven belül befejeződik. A megállapodás fontos része lesz a cseh ipar bevonása a részegységek gyártásába. Prága legalább 30%-os részesedést szeretne elérni a cseh vállalatok számára. A Tatra 815 típusú 8×8 kerékképletű jármű fogja hordozni a négy vagy nyolc Python 5 és/vagy Derby rakétát²² tartalmazó konténereket. Egy ütegben egy harcálláspont-felderítő radarral, két rakétaszállító jármű, egy ellátójármű és 3-6 szállító/indító jármű van. A Python 5 hatótávolsága 15 km, a Derby esetében az elérheti az 50 km-t. A Derby alkalmazható a cseh légierőben rendszeresített JAS-39 Gripen repülőgépek levegő-levegő fegyverzeteként is. A SPYDER-rel az előregedett 2K12M Kub légvédelmi rendszereket fogják felváltani.²³

ROMÁNIA KORSZERŰ HAJÓ ELLENI RAKÉTÁKAT VÁSÁROLHAT

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma október közepén engedélyezte, hogy Románia a Raytheon vállalatától partvédelmi rendszert vásároljon, de a végső döntést a Kongresszus fogja meghozni.²⁴ A haditengerészeti csapásmérő robotrepülőgép (NSM²⁵) elnevezésű hajó elleni rendszert a norvég Kongsberg vállalat fejlesztette ki, majd az amerikai Raytheonnal társulva közösen gyártják. Az NSM a vízfelszín közelében repül, képes a manőverezésre, és nagy pontossággal küzdi le az akár 185 km távolságban lévő célt.²⁶ Románia két parti telepítésű üteget – négy szállító/indító járművel – szeretne vásárolni mintegy 300 millió dollárért. Az NSM beszerzésével javulnak Románia jelenlegi és a várható fenyegetések elleni védelmi képességei a Fekete-tenger térségében, valamint az együttműködési lehetőségei az amerikai haditengerészettel.²⁷

OROSZORSZÁG PÁNCÉLOZOTT CSAPATSZÁLLÍTÓ JÁRMŰVEKET SZÁLLÍT A KÖZEL-KELETRE

Egy október 22-én megjelent sajtóhír szerint az orosz Hadiipari Vállalat (VPK²⁸) várhatóan VPK–Ural típusú páncélozott csapat szállító járműveket fog leszállítani egy meg nem nevezett közel-keleti országba.²⁹ A VPK vezérigazgatója, Alekszander Kraszovickij szerint ez lesz az első eset, hogy a vállalat páncélozott járműveket ad el külföldön. A jármű többnapos folyamatos helyszíni tesztelése során minden rendben volt, az akár 45 fokos hőség sem okozott üzemeltetési problémát. A szerződési feltételekben történő megállapodást követően az orosz fél akár 2020 vége előtt megkezdheti a járművek leszállítását. A VPK–Ural az oroszországi Army-2019 nemzetközi haditechnikai

²² Zaal Tchkuaseli: SPYDER. Short- and medium-range air defense missile system. Military Today. <http://www.military-today.com/missiles/spyder.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

²³ SPYDER Air Defence System as a Possible Replacement of the 2K12M KUB. Czech Army & Defence Magazine, 11. 09. 2020. <https://www.czdefence.com/article/spyder-air-defence-system-as-a-possible-replacement-of-the-2k12m-kub> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

²⁴ Aaron Mehta: Romania cleared to buy advanced ship killing missiles. Defense News, 18. 10. 2020. https://www.defensenews.com/global/europe/2020/10/16/romania-cleared-to-buy-advanced-ship-killing-missiles/?utm_source=clavis (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

²⁵ Naval Strike Missile.

²⁶ Naval Strike Missile. Raytheon Missiles & Defense. <https://www.raytheonmissilesanddefense.com/capabilities/products/naval-strike-missile> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

²⁷ Romania – Naval Strike Missile (NSM) Coastal Defense Systems. ASDNews, 19. 10. 2020. <https://www.asdnews.com/news/defense/2020/10/19/romania-naval-strike-missile-nsm-coastal-defense-systems> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 08.)

²⁸ Vojenno-promislennaja kompanijaja.

²⁹ Russia will begin deliveries of armored vehicles "VPK-Ural" to the Middle East. Reporter, 22. 10. 2020. <https://en.topwar.ru/176352-rossija-nachnet-postavki-broneavtomobilej-vpk-ural-na-blizhnij-vostok.html> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 02.)

kiállításon jelent meg a nyilvánosság előtt. 2020. március elején Kraszovickij bejelentette, hogy megkezdődött a jármű tesztelése a csapatoknál, és egy példányát már egy potenciális külföldi vásárlónak is elküldték. A jármű tömege 14 500 kg, hossza 6,5 m, magassága 2,8 m, szélessége 2,55 m, hasmagassága 0,4 m. A turbódízel motor teljesítménye 360 LE (268 kW), maximális sebessége 100 km/h, hatótávolsága 1000 km. Összesen 12 katonát szállíthat teljes felszereléssel. A haspáncél 6 kg TNT-egyenértékű robbanás ellen nyújt védelmet, a szállított katonák biztonságáért övvel és lengéscsillapítókkal ellátott üléseken ülnek. Oldalpáncélja 7,62 mm-es páncéltörő lövedék, illetve hasonló energiájú repesz ellen biztosít védelmet. A jármű több példánya részt vett a Kavkaz-2020 gyakorlatsorozaton, ahol sikeresen teljesítették a megszabott feladatokat.³⁰

SVÉDORSZÁG NÖVELI VÉDELMI KIADÁSAIT

Peter Hultqvist svéd védelmi miniszter egy október közepén tartott sajtókonferencián bejelentette, hogy tárcája az elkövetkező négy évben 40%-kal kívánja emelni védelmi kiadásait, mivel az európai események miatt növelnie kell katonai képességeit. A tervek szerint 2021–2025 között összesen 27 milliárd svéd koronával (mintegy 3 milliárd dollárral) növelnék meg a védelmi költségvetést. Ennek okai között szerepelt „az orosz agresszió Georgia és Ukrajna ellen” is. Svédország már 2014-től, az ukrajnai válság kezdetétől fokozatosan növelte az ilyen célú kiadásait, így 2025-ben 2014-hez viszonyítva már 85%-os lesz a növekedés. A védelmi miniszter szerint 1950 óta ilyen arányú éves növekedés még nem volt. A kiadások növeléséhez még a parlament hozzájárulása is szükséges. A növekvő lehetőségeket mindhárom haderőnem fejlesztésére igénybe vennék, és a technikai korszerűsítés mellett tervezik a haderő jelenlegi 60 ezer fős létszámának 50%-kal történő bővítését is. A hidegháborút követően Svédország erősen visszafogta védelmi kiadásait, ami gyakran politikai vitákat eredményezett. A parlament végül 2014-ben, a Krím félsziget Oroszország általi annektálását követően változtatta meg korábbi álláspontját. 2017-ben ismét bevezették a kötelező katonai szolgálatot, 2018. január 1-jén pedig újrainítottak egy laktanyát Gotlandon, a Balti-tenger legnagyobb szigetén. Hultqvist szerint országa előző „leszerelési folyamata túl messze ment”, ezért üzent a jövő vezetőinek, hogy ne ismételjék meg a korábbi hibákat, őrizzék meg a stabilitást.

UKRAJNA MEGAKADÁLYOZTA HADITECHNIKAI TERMÉKEK ILLEGÁLIS TOVÁBBÍTÁSÁT OROSZORSZÁGBA

Az ukrán rendőrség letartóztatta és házi őrizetbe helyezte az egyik „stratégiai fontosságú” vállalat osztályvezetőjét, mivel az hivatalát arra használta, hogy személyes meggazdagodása érdekében vagyontárgyakat lopott.³¹ A nyomozást az Ukrán Külső Hírszerző Szolgálat (SzZRU) kezdte, miután felmerült a szisztematikus alkatrészcsempészés gyanúja.³² Az SzZRU és az

³⁰ На территории одной из стран Ближнего Востока успешно прошли испытания броневомобиля многоцелевого назначения ВПК-59095С «ВПК-Урал». ВПК, 20. 10. 2020. <http://milindcom.ru/news/territorii-odnoy-iz-stran-blizhnego-vostoka-ushpeshno-proshli-ispitaniya-broneavtomobilya-mnogotselovogo-naznacheniya-vpk-59095s-vpk-ural/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

³¹ Ukraine Blocks Illegal Transport of \$980,000 Worth Aircraft Engine, Mi-8 Spare Parts to Russia. Defense World, 05. 11. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28250/Ukraine_Blocks_Illegal_Transport_of_980_000_Worth_Aircraft_Engine_Mi_8_Spare_Parts_to_Russia#.X6Qb5mfCGUk (Letöltés időpontja: 2020. 11. 05.)

³² СБУ блокувала незаконне постачання з України авіаційних комплектуючих до військової техніки. SzBU, 03. 11. 2020. <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-blokuvala-nezakonne-postachannia-z-ukrainy-aviatsiinykh-komplektuiuchykh-do-viiskovoi-tekhnyky> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 14.)

Ukrán Biztonsági Szolgálat (SzBU³³) közös művelettel tettenérés hajtott végre, amikor egy 980 ezer dollár értékű helikopter-hajtóművet a vámszerveket megkerülve szándékoztak külföldre eladni. A nyomozás szerint a vállalat tulajdonosai szervezték az üzleteket, amelyeket a beosztottak hajtottak végre. A tettenérés után irodákban és a vezetők ingatlanjaiban Mi-2 és Mi-8 helikopterek számos alkatrészét találták meg, melyeket a hamis dokumentumok szerint közel-keleti és szovjet utódállamokba szállították volna, de a valós célország Oroszország volt.

TÖBB MINT 70 ÉVES REPÜLŐGÉPTÍPUST IS BEVETETTEK AZ ÖRMÉNY–AZERI KONFLIKTUSBAN

Az orosz Reporter honlapra hivatkozva egy repüléssel foglalkozó holland társaság arról írt, hogy az azeriek katonai célra alkalmaztak „pilóta nélküli” An-2 típusú repülőgépeket.³⁴ A kétfedelű repülőgép először 1947-ben emelkedett levegőbe, de a különböző változatainak még mindig számos példányát üzemeltetik főként a volt szovjet tagköztársaságokban. Többek között az azeri határőrizeti szerveknél is sok van szolgálatban. A Hegyi-Karabah kapcsán kitört fegyveres konfliktus kezdetétől voltak hírek arról, hogy ilyen repülőgépeket is bevetettek, de sokan kételkedtek abban, hogy ilyen öreg, elavult repülőgépnek hasznát vehetik. Október 1-jén az örmény Védelmi Minisztérium azonban közzétett egy videót, amelyen egy An-2 repülőgép rakétával történő lelövése és lezuhanása látható Hegyi-Karabah felett. A roncsok között nem találtak holttestet. Az azeri erők a repülőgépet felderítésre használták. A pilóta felszállt vele, az örmény erők irányába repülve hevederekkel rögzítette a repülőgép irányítását biztosító berendezéseket, majd még saját terület felett kiugrott és ejtőernyővel leereszkedett. A repülőgép közeledtére az örmények tüzet nyitottak rá, ezzel elárulták a légvédelmi ütegek telepítési helyeit, amelyeket az azeriek azonnal drónokkal és/vagy tűzérséggel támadtak. Egy műholdról abban az időben készített képen Jevlah repülőterén 62 db An-2 repülőgép látható.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AGM-183A Air-launched Rapid Response Weapon. Air Force Technology. <https://www.airforce-technology.com/projects/agm-183a/>
- Artyukhina, Morgan: *US Air Force Confirms ARRW Hypersonic Missile Will Travel Over 5,000 Miles Per Hour*. Sputnik News, 14. 10. 2020. <https://sputniknews.com/military/202010141080770916-us-air-force-confirms-arrw-hypersonic-missile-will-travel-over-5000-miles-per-hour/>
- Azerbajjani ”unmanned” An-2 biplanes. Scramble, 06. 10. 2020. <https://www.scramble.nl/military-news/azerbajjani-unmanned-an-2-biplanes>
- China Tests Rocket-propelled Landmine Launchers in Tibet. Defense World, 16. 10. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28100/China_Tests_Rocket_propelled_Landmine_Launchers_in_Tibet#.X4qrbGcVCUK
- Eshel, Tamir: *Russia Confirms Tsirkon Hypersonic Missile Test*. Defense Update, 07. 10. 2020. https://defense-update.com/20201007_tsirkon.html
- Israeli Spyderys to Replace the Czech Air Force SA-6 Missiles. Defense Update, 26. 09. 2020. https://defense-update.com/20200926_spyder-2.html

³³ Szluzsba bezpeki Ukrajini.

³⁴ Azerbajjani ”unmanned” An-2 biplanes. Scramble, 06. 10. 2020. <https://www.scramble.nl/military-news/azerbajjani-unmanned-an-2-biplanes> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 11.)

- Карнозов, Владимир Александрович: «Циркон» материализовал мечты России о превосходстве. Независимая газета, 15. 10. 2020. https://nvo.ng.ru/realty/2020-10-15/1_1113_zircon.html
- Long, Drake: *New Law Would Let China Coast Guard Use Weapons in South China Sea*. Radio Free Asia, 06. 11. 2020. <https://www.rfa.org/english/news/china/weapons-11062020152528.html>
- Mandarin Chinese language opportunities. Secret Service – MI5. <https://www.mi5.gov.uk/careers/mandarin-chinese-language-opportunities>
- McCurdy, Christen: *At least 30 British sailors infected with COVID-19 after port visit to U.S.* UPI, 15. 10. 2020. <https://www.upi.com/Defense-News/2020/10/15/At-least-30-British-sailors-infected-with-COVID-19-after-port-visit-to-US/4031602788059/>
- McDermott, Roger: *Tsirkon Hypersonic Cruise Missile Tested by the Northern Fleet*. The Jamestown, 21. 10. 2020. <https://jamestown.org/program/tsirkon-hypersonic-cruise-missile-tested-by-the-northern-fleet/>
- Mehta, Aaron: *Romania cleared to buy advanced ship killing missiles*. Defense News, 18. 10. 2020. https://www.defensenews.com/global/europe/2020/10/16/romania-cleared-to-buy-advanced-ship-killing-missiles/?utm_source=clavis
- Naval Strike Missile. Raytheon Missiles & Defense. <https://www.raytheonmissilesanddefense.com/capabilities/products/naval-strike-missile>
- Romania – Naval Strike Missile (NSM) Coastal Defense Systems. ASDNews, 19. 10. 2020. <https://www.asdnews.com/news/defense/2020/10/19/romania-naval-strike-missile-nsm-coastal-defense-systems>
- Royal Navy nuclear submarine officer arrived 'drunk' for duty. BBC News, 19. 10. 2020. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-54598489>
- Russia will begin deliveries of armored vehicles "VPK-Ural" to the Middle East. Reporter, 22. 10. 2020. <https://en.topwar.ru/176352-rossija-nachnet-postavki-broneavtomobilej-vpk-ural-na-blizhnij-vostok.html>
- SPYDER Air Defence System as a Possible Replacement of the 2K12M KUB. Czech Army & Defence Magazine, 11. 09. 2020. <https://www.czdefence.com/article/spyder-air-defence-system-as-a-possible-replacement-of-the-2k12m-kub>
- Tchkuaseli, Zaal: *SPYDER. Short- and medium-range air defense missile system*. *Military Today*. <http://www.military-today.com/missiles/spyder.htm>
- The Engineering ToolBox: Elevation and Speed of Sound. https://www.engineeringtoolbox.com/elevation-speed-sound-air-d_1534.html
- Troops who commit serious crimes will escape justice under new Bill, MPs warn. ITV, 29. 10. 2020. <https://www.itv.com/news/2020-10-28/troops-who-commit-serious-crimes-will-escape-justice-under-new-bill-mps-warn>
- Type 84 AT mine. Humanitarian Mine Action. http://www.nolandmines.com/PDF_files/Technical%20Release%20TYPE%20841A.pdf
- Ukraine Blocks Illegal Transport of \$980,000 Worth Aircraft Engine, Mi-8 Spare Parts to Russia. Defense World, 05. 11. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28250/Ukraine_Blocks_Illegal_Transport_of_980_000_Worth_Aircraft_Engine_Mi_8_Spare_Parts_to_Russia#.X6Qb5mfCGUk
- На территории одной из стран Ближнего Востока успешно прошли испытания броневомобиля многоцелевого назначения ВПК-59095С «ВПК-Урал». ВПК, 20. 10. 2020. <http://milindcom.ru/news/na-territorii-odnoy-iz-stran-blizhnego-vostoka-uspeshno-proshli-ispitaniya-broneavtomobilya-mnogotselovogo-naznacheniya-vpk-59095s-vpk-ural/>
- СБУ блокувала незаконне постачання з України авіаційних комплектуючих до військової техніки. SzBU, 03. 11. 2020. <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-blokuvala-nezakonne-postachannia-z-ukrainy-aviatsiinykh-komplektuiuchykh-do-viiskovoi-tekhniky>

ABSTRACT

FOCUS

Col Tamás Bali: *Change of branch culture generated by commissioning H145M helicopters* 3

The leadership of the Hungarian Defence Forces has been dealing with the potential ways of renewing the military equipped with Soviet/Russian military technology for decades. The renewal process is aimed far beyond national defence requirements since economic, political, and defence policy factors must also be taken into consideration. In such a multi-interest driven environment a long-term solution is to be identified which equally ensures the meeting of domestic defence requirements, and Alliance expectations. The commissioning of H145M light helicopters in Hungary marks the introduction of an aerial vehicle representing modern technology in the ranks of the Hungarian Defence Forces and a change of culture in the rotary wing units. The paper presents the details of this process.

Keywords: H145M helicopter, digital technology, Hungarian Defence Forces

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Maj Zoltán Somodi: *Non-conventional warfare in country's defence* 14

In the past decades, the Hungarian Defence Forces has gained a lot of experience in the field of activities against players conducting non-conventional warfare. By studying them conclusions may be drawn also on methodologies that may be applied in country's defence as well. Forces prepared for non-conventional warfare may complement defence strategy, as it has been proven by history several times. Non-conventional warfare may work on its own too but its real potential is in its simultaneous and integrated use with forces conducting conventional warfare.

Keywords: non-conventional warfare, hybrid warfare, swarming, country's defence

INTERNATIONAL

Capt Mihail Istvanovics Várdai: *On the militarization of space* 34

The military use of outer space is a 'product' of the Cold War. Opposing superpowers first launched satellites into orbit for intelligence purposes to obtain information from the other side. Satellites play a significant role not only in military applications but also in civil purposes in the field of remote sensing, telecommunications, meteorological, and navigation purposes. Since the very beginning, their military application has included pre-planned combat in outer space, in which the opposing parties neutralize each other's spacecraft. Weapon systems deployed in space used to belong in science fiction. In many cases they got to the design phase only while some devices were implemented after successful experiments. Destruction of spacecraft can cause significant damage not only in military but also in economic and social terms. Preventing armaments in outer space is one of the main goals of the international community. Conventions regulating the use of outer space do not keep pace with technological development and it has become necessary to restrict anti-satellite weapons, or possibly to establish and operate an arms control regime for outer space.

Keywords: armament, warfare, outer space, arms control

Sgt Imre Nagy: *On the security of seas with special regard to the Gulf of Guinea* 51

The security of maritime transportation – especially in the case of Africa – seems far to be from Hungarian public interest or the daily missions of defence organisations and law enforcement agencies. However, the southern orientation of the national foreign and foreign-trade policies, and the NATO and EU-membership of Hungary necessitate the evaluation of our security in a wider context. The Gulf of Guinea has grown into the most dangerous regions from piracy's aspect in the past few years. Moreover, the magnitude and social embeddedness of organised crime and illegal drug trafficking is also worrying because they are in connection with and support the struggle of extremist organisations in Nigeria and the Sahel, undermining the functionality of the states in that region. For the Hungarian Defence Forces, playing an increasingly important role in Mali, it is important to have these groups isolated from their resources, get them marginalised, and have the security preconditions of a lasting settlement of conflicts established.

Keywords: sea terrorism, piracy, Niger Delta uprising, 2050 Africa's Integrated Maritime Strategy, Yaounde Agreement

COMMAND, TRAINING

István Simicskó: *Challenges and trials of patriotism in the 21st century* 66

Through Government Resolution 1257/2018 (VI.4) the author of the present paper was appointed government commissioner for patriotic education. His tasks include the elaboration of the government strategy of defence education. Defence education is integrated into the complex mission of education for patriotism. This paper presents the most significant challenges and risks of our time, as part of an analysis of the environment of the system of patriotic education, which pose both a danger and a trial for the young generation in appreciating their Hungarian identity. The conclusion in the paper confirms that the security challenges and risks of the 21st century – originated in globalisation or new warfare – may be fended off by increasing love to motherland, and national cohesion.

Keywords: national defence, love to motherland, globalisation, migration, hybrid warfare, nation states

Lt Col Mihály Czeglédi: *Factors with influence on the shaping of mission-oriented leadership approach* 75

After the brief introduction of the values of the mission-oriented leadership approach the author discloses factors with negative impacts on the establishment of this leadership culture. The motivation is to promote the transformation of the Hungarian Defence Forces in progress. Besides detailing the challenges of information age the negative influence of fixed cultures of the previous system, emphasising the significance of preparation and training system.

Keywords: mission-oriented leadership, transformation, command and control

Maj Zoltán Harangi-Tóth: *The history of operational planning and the French operational art in the Indochina War* 89

Nowadays, when regional and global tension is rising, the importance of re-learning how to conduct large-scale regular operations is growing. The first step of this learning process is to study the examples that military history provides to us. During the Indochina War, due to both the incontinuity of French strategic thinking and the frequent shifts in strategic planning, the operational and tactical levels grew in importance. The unique geography of the Indochina theatre only exaggerated this fact. The goal of this article is to highlight the connection between the levels of planning, with the emphasis on the operational level.

Keywords: operational level, planning, Indochina War, military history

LOGISTICS

Maj József Zsolt Szatai – Lt Col Tibor Horváth: *A history of detection of explosive devices 2. (1951 – present)* 101

The two-part paper presents various explosive devices and the history of their detection. With the invention of explosive devices and their subsequent use, the methods of warfare changed significantly. New procedures emerged that were already unthinkable to implement without the use of such tools. In parallel with the emergence of explosive devices with increasing destructive power, the need to deactivate them also came to the fore. Opposing parties made increasing efforts to detect, deactivate, and destroy explosive devices. After the completion of military operations, the detection of explosive devices did not lose its importance, and developed into an essential mission, since the areas had to be cleared of devices left over from the military actions and posing a murderous danger.

Keywords: explosive device, mine, minefield, detection, deactivation

MILITARY HISTORY

Ferdinánd Cservenka: *The situation in the Slovakian armed forces before entering the war against the Soviet Union* 116

On 14th March 1939, the independence of the Republic of Slovakia was proclaimed and a nominally independent state, under German control, was established in Central Europe. Slovakia was the only nation that was involved in the Polish campaign of Germany. 1939 and 1940 saw a significant transformation of the Slovakian armed forces, particularly of certain combat units. From 1941, the Slovakian Army took part in the combat actions against the Soviet Union.

Keywords: Slovakian Armed Forces, Slovakian military units, General Ferdinand Čatloš, military organisation

FORUM

Lt Col Imre Négyesi: *On the social issues of the military use of artificial intelligence* 133

Nowadays, artificial intelligence is playing an increasingly important role; armies are also among its users. Thanks to machine learning algorithms, computers can now perform military tasks as well. During military operations, military leaderships are forced to risk and even sacrifice human lives when necessary. A question inevitably arises: What happens when the same thing is conducted by artificial intelligence? The author has already addressed the military application of artificial intelligence in several publications. In this paper, he examines the ethical issues that arise during military use and other human aspects of artificial intelligence in an international perspective.

Keywords: artificial intelligence, ethics, society, morality

Col (Ret) László Nagy: *The jubilee of the Hungarian Association of Military Science* 145

On the initiative of a group of military officers and military scientists, the Hungarian Association of Military Science was established on 13th October 1990. Nearly 150 people took part in the inaugural meeting held at the House of Culture of the Hungarian Defence Forces, mostly soldiers interested in military science, involved in it at professional level. The present article reviews the antecedents and circumstances of the establishment of the Hungarian Association of Military Science, and provides an insight into the most important events of the three decades since its establishment. The purpose and operation of the Association, its leaders, the journal *Hadtudomány*, the most significant events and conferences are all mentioned.

Keywords: Hungarian Association of Military Science, 30th anniversary, military science, conference

REVIEW

Sándor Szakály: *The Golden Spurs* 155

A book review on *IV. Károly aranyarkantyús vitézei, 1916* [The Golden Spur Warriors of Charles IV – 1916] by Gergely Pál Sallay and János Szentváry-Lukács (HDF Museum and Institute of Military History, Budapest, 2019).

Lilla Doucha: *Twelve essays on civil-military responses to hybrid threats* 157

A review of the English-language *A Civil-Military Response to Hybrid Threats* (Palgrave Macmillan, Leiden, 2018).

Col (Ret) Csaba Gál (Eng): *International military and military technology review* 160

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légiertő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiasmilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

*Köszönjük együttműködésüket!
A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége*

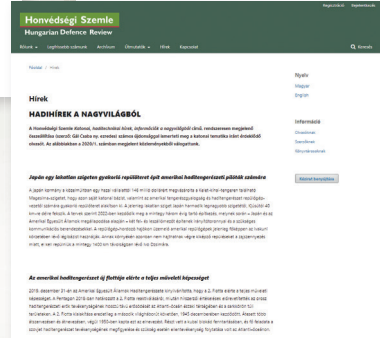
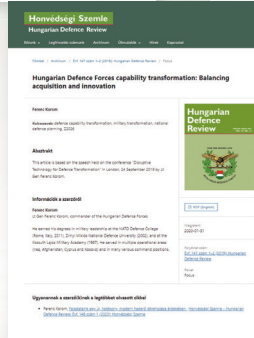
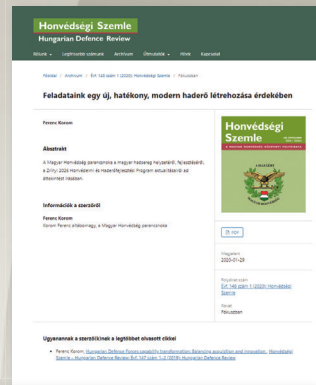
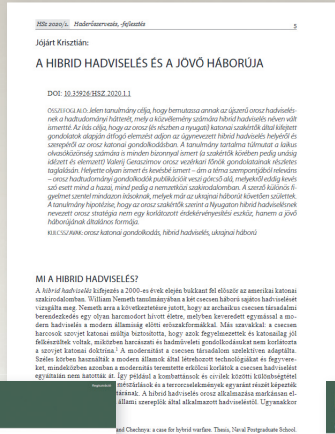
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdekli, a Hírek menüpont alatt izelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közzési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ